

มายาคติความงามของสตรีไทย พ.ศ. 2481-2516

นางไพบรียา พลสารทูล

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามนุษยวิทยามหาบัณฑิต

สาขาวิชามานุษยวิทยา

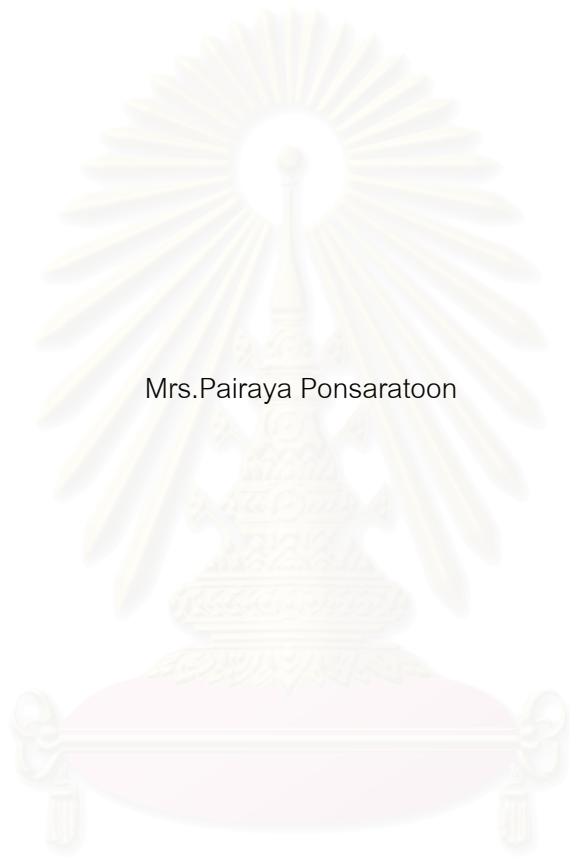
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2549.....

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THAI WOMEN'S BEAUTY MYTH (1938 – 1973)

Mrs.Pairaya Ponsaratoon

สถาบันวิทยบริการ

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Anthropology Program in [Name of Concentration]

(Interdisciplinary Program)

Graduate School

Chulalongkorn University

Academic Year 2006

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

มายาคติความงามของสตรีไทย พ.ศ. 2481-2516

โดย

นางไพรยา พลสารทูล

สาขาวิชา

มานุษยวิทยา

อาจารย์ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จุฬนี เทียนไทย

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับเป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

คณบดีคณะรัฐศาสตร์

(ศาสตราจารย์ ดร. จรัส สุวรรณมาลา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร. อมรา พงศาพิชญ์)

อาจารย์ที่ปรึกษา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จุฬนี เทียนไทย)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. ปรีชา คุณินทร์พันธุ์)

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ไปรยา พลคารทุล : มายาคติความงามของสตรีไทย พ.ศ.2481-2516. (THAI WOMEN'S BEAUTY MYTH) อ. ที่ปรึกษา: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุลณี เทียนไทย, 185 หน้า.

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพลวัตของการเปลี่ยนแปลงในเรื่องมายาคติความงามของสตรีไทย ความกดดันทางสังคมของสตรีไทยที่เกิดจากมายาคติความงาม และผลกระทบของมายาคติความงามที่มีต่อสตรีไทย ตั้งแต่เริ่มมีนโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จนถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516

ข้อมูลการวิจัยได้จากการรวบรวมเอกสาร งานวิจัยและสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ผลการศึกษาพบว่า มายาคติความงามของสตรีไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย และตัวแปรที่สำคัญที่ทำให้สองยุคสมัยนั้นแตกต่างกันคือ แนวความคิดของความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรม และความแตกต่างทางเพศ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ใช้ความแตกต่างในจุดนี้แบ่งผลวิจัยออกเป็นสองยุคสมัย อันได้แก่ ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2481-2497 ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยของการประภวณางสาวไทย ตามนโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และช่วงที่สองระหว่าง พ.ศ. 2507-2516 ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยของการประภวณางสาวไทย ตามนโยบายเพื่อการประชาสัมพันธ์ชื่อเสียงและการท่องเที่ยวของประเทศ มายาคติความงามได้ส่งผลกระทบต่อสตรีไทยในด้านจิตใจ การสร้างค่าใช้จ่าย ความปลอดภัย ศีลธรรม และการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตของสตรีไทย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
สาขาวิชามานุษยวิทยา
ปีการศึกษา 2549

ลายมือชื่อนิสิต.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

4681137324 : MAJOR ANTHROPOLOGY

KEY WORD: MYTH / BEAUTY/ BEAUTY MYTH / THAI WOMEN /

PAIRAYA PONSARATOON : THAI WOMEN'S BEAUTY MYTH (1938 – 1973)

THESIS ADVISOR: ASST. PROF. CHULANEE THIANTHAI, Ph.D., 185 pp.

The aim of this research is to study the dynamic of changes in Thai women's beauty myth, Thai women's social pressure of the beauty myth, and the impacts caused by the beauty myth during the period of Field Marshal Phibun's nation to building policy to Bloody Sunday; Oct. 14, 1973.

Data are gathered from research papers and other publications. The findings showed that not only Thai women's beauty myth changes from time to time, but it also evolved closely to the concept of social and cultural beliefs and gender differences. In this thesis the researcher has divided the period into two different periods. The first period was from 1938 to 1954 when beauty contest were organized as a form of entertainment to celebrate the Thai Constitution Day. The second period was form 1964 to 1973 when beauty contests were organized to promote tourism and foreign exchange. The impacts of Thai women's beauty myth from both periods were related to women's psychological well-being, their expenditure, safety, morals, and lifestyle change.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Department of Sociology and Anthropology

Field of Study: Anthropology

Academic year 2006

Student's signature.....

Advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ ด้วยความเมตตากรุณาและความอนุเคราะห์ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จุลนี เทียนไทย อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้จุดประกายเรื่องมายาคติความงาม (BEAUTY MYTH) ให้กับผู้วิจัย และเป็นผู้ที่ทำให้ผู้วิจัยรู้สึกประทับใจในชั้นเรียนอย่างที่สุด พร้อมทั้งให้แนวทาง แนวคิด และข้อเสนอแนะต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ตั้งแต่เริ่มหัวข้อวิทยานิพนธ์เป็นต้นมา ซึ่งผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร. อมรา พงศาพิชญ์ และรองศาสตราจารย์ ดร. ปรีชา คุวินทร์พันธุ์ ประธานกรรมการ และกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ เป็นอย่างสูง ที่ได้ให้ความเมตตา ให้คำแนะนำ และข้อคิดเห็นต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์นี้ ทำให้ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้ง และภูมิใจอย่างที่สุด ตลอดเวลาที่ได้ศึกษาในสาขาวิชามานุษยวิทยา

ขอขอบพระคุณคุณครูณภัทร จำปานิล ครูอนงค์ ศรีเสน ที่ได้อนุเคราะห์เรื่องรูปถ่าย และขอขอบพระคุณครูศรีสุตารัตน์ นาคประดิษฐ์ ที่ได้สละเวลาช่วยเหลืองานธุรการโรงเรียนให้กับผู้วิจัยอย่างเรียบร้อย ทำให้ผู้วิจัยมีเวลาปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์นี้จนสำเร็จ

ขอขอบพระคุณที่มาของรูปภาพ และรูปถ่าย ตลอดจนแหล่งข้อมูลต่าง ๆ รวมทั้งขอขอบพระคุณอาจารย์ก้องสกล กวินรวีกุล ที่ได้ให้คำแนะนำผู้วิจัย มา ณ ที่นี้ด้วย

ขอขอบพระคุณครอบครัว "พูลธรัตน์" ที่เป็นกำลังใจให้กับผู้วิจัยเสมอมา และขอบคุณ ด.ญ.เหมจิรา พลสารทูล บุตรสาวคนเดียวของผู้วิจัย ที่เป็นกำลังใจสำคัญให้ผู้วิจัยจัดทำวิทยานิพนธ์นี้จนสำเร็จ อีกทั้งคอยช่วยเหลือผู้วิจัยในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ มาโดยตลอด

ขอขอบคุณ คุณวิชญ์จำเริญ มณีแสง น้องชายที่น่ารักที่สุดที่คอยห่วงใย และซักถามถึงความก้าวหน้าของวิทยานิพนธ์มาโดยตลอด ตลอดจนขอขอบคุณคุณพรทิพย์ บัวรับพร และน้อง ๆ ที่ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาทุกคนที่คอยเป็นกำลังใจให้ด้วยดีเสมอมา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ด้วย

คุณงามความดีทั้งหมดและสาระอันเป็นประโยชน์ของวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอมอบให้กับคุณพ่อ คุณแม่ ครูอาจารย์ ตลอดจนผู้มีพระคุณทุกท่าน ที่มีส่วนสนับสนุนให้ผู้วิจัยได้ประสบความสำเร็จในครั้งนี้ ขอโน้มระลึกถึงด้วยความเคารพยกย่องอย่างสูงสุด

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	7
สมมติฐานการวิจัย.....	8
ขอบเขตการวิจัย.....	8
นิยามศัพท์สำคัญ.....	8
ผลที่คาดว่าจะได้รับและข้อเสนอแนะ.....	9
ระเบียบวิธีวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูล.....	9
วิธีรวบรวมข้อมูล.....	10
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	14
บทที่	
2 แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	16
แนวคิดเรื่อง Myth.....	16
แนวคิดเกี่ยวกับมายาคติ (Mythologies).....	17
แนวคิดเกี่ยวกับมายาคติความงาม (Beauty Myth).....	19
แนวคิดมายาคติความงาม (Beauty Myth) ของ Wolf.....	22
แนวคิดเรื่องคู่ตรงข้าม หรือความคิดแบบสองขั้ว.....	25
แนวคิดเรื่องความกดดันทางสังคม.....	26

แนวคิดเรื่องการรับรู้ต่อภาพลักษณ์ทางร่างกาย.....	28
ผลกระทบที่เกิดจากมายาคติความงาม.....	31
แนวคิดทางด้านการเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม.....	32
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	35
วรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้อง.....	41
กรอบแนวคิด.....	43
บทที่	
3 การเปลี่ยนแปลงมายาคติความงามของสตรีไทย.....	45
การแต่งกายของสตรีไทยก่อนมีการเปลี่ยนแปลงในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม....	46
มายาคติความงามจากวัฒนธรรมตะวันตก.....	49
มายาคติความงามของสตรีไทยในยุคแรก (พ.ศ. 2481-2487).....	52
มายาคติความงามในยุคที่สอง (พ.ศ. 2507 – 2516).....	86
บทที่	
4 ความกดดันทางสังคมของสตรีไทยเกิดจากมายาคติความงาม.....	102
ความกดดันทางสังคมของสตรีไทยที่เกิดจากมายาคติความงามยุคแรก.....	102
ความกดดันทางสังคมของสตรีไทยที่เกิดจากมายาคติความงามยุคที่สอง.....	110
บทที่	
5 ผลกระทบที่เกิดจากมายาคติความงามต่อสตรีไทย.....	121
ผลกระทบที่เกิดจากมายาคติความงามต่อสตรีไทยยุคแรก.....	121
ผลกระทบที่เกิดจากมายาคติความงามต่อสตรีไทยยุคที่สอง.....	138
บทที่	
6 บทสรุป.....	145
รายการอ้างอิง.....	154
ภาคผนวก.....	161
ภาคผนวก ก.....	162
ภาคผนวก ข.....	167
ประวัติผู้เขียน.....	175

สารบัญภาพ

หน้า

1 ภาพแสดงการแต่งกายแบบนุ่งโจงกระเบนและห่มผ้าแถบของผู้หญิงไทยช่วงก่อนสมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม.....	46
2 ภาพแสดงการแต่งกายแบบนุ่งโจงกระเบนและห่มสไบเฉียง.....	47
3 ภาพแสดงการแต่งกายก่อนที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ.....	47
4 ภาพแสดงการแต่งกายแบบนุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อ และเริ่มไว้ผมยาวตัดเป็นลอน.....	58
5 ภาพเกด้า การ์โบ.....	50
6 ภาพริต้า เฮย์เวิร์ธ.....	51
7 นางสาวไทย พ.ศ. 2482 กับการสวมหมวกในยุคที่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ.....	59
8 ภาพแสดงการแต่งกายของสตรีไทยในยุครัฐนิยม.....	59
9 ภาพแสดงผู้หญิงรับของแจกในยุครัฐนิยม.....	60
10 ภาพตัวอย่างการแต่งกายที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ประชาสัมพันธ์.....	61
11 ภาพแสดงแฟชั่นสตรี จากนิตยสารสุภาพสตรี.....	63
12 ภาพสตรีไทย พ.ศ. 2495.....	68
13 ภาพสตรีไทย พ.ศ. 2496.....	68
14 ภาพแสดงการนุ่งกระโปรงนิวลัค.....	69
15 ภาพสามเกลอตอนหยาดฟ้ามาดิน.....	70
16 ภาพเขียน ชื่อ NUDE.....	71
17 ภาพนางสาวไทย พ.ศ. 2494 นุ่งชุดอาบนํ้า.....	73
18 ภาพปกสามเกลอตอนสาริกา.....	77
19 ภาพปกนิตยสารแม่ศรีเรือน.....	80
20 ภาพโฆษณาน้ำมันแต่งผมสโนว์แฮร์ทูนิค.....	81
21 ภาพโฆษณานิโคโคไวตามิน.....	82
22 ภาพโฆษณาโดยใช้นางสาวไทยเป็นนางแบบ.....	83
23 ภาพถ่าย ปี พ.ศ. 2493.....	84
24 ภาพแสดงผู้หญิงเปลือยอก ปี พ.ศ. 2508.....	88
25 ภาพนางแบบกับชุดกระโปรงสั้น.....	88
26 ภาพถ่ายนางแบบใส่ชุดอาบนํ้า พ.ศ. 2513.....	89
27 ภาพนางแบบปฏิทินสุรภาพทอง พ.ศ. 2514.....	89

28 ภาพแสดงการนุ่งกระโปรงมินิสเกิร์ต.....	90
29 ภาพแสดงการนุ่งกระโปรงมิดี.....	92
30 ภาพแสดงการนุ่งกางเกงฮอทแพนท์.....	93
31 ภาพแสดงการสวมกางเกงยัด.....	94
32 ภาพแสดงการนุ่งกางเกงม้อด.....	95
33 ภาพแสดงการแต่งหน้าที่เน้นดวงตาหวาน.....	97
34 ภาพแสดงการแต่งหน้าที่เน้นการแต่งหน้าเข้ม.....	98
35 ภาพนางงามจักรวาลในการโฆษณาเครื่องสำอาง.....	99
36 ภาพแสดงการสวมใส่คอร์เซ็ทรัดสัดส่วน.....	125
37 ภาพแสดงการสวมใส่สเตย์รัดหน้าท้อง.....	125
38 ภาพแสดงการแต่งกายในยุคครีสนิยมเมื่อไปติดต่อราชการตอนน้ำท่วม.....	135

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

สืบเนื่องจากนโยบายสร้างชาติของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2481 - 2487 ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่ประเทศไทยกำลังตกอยู่ในภาวะสงครามโลกครั้งที่สอง รัฐบาลได้เล็งเห็นถึงความจำเป็นในการที่จะพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมอารยประเทศเพื่อไม่ให้ตกไปอยู่ภายใต้อำนาจของชาติใด ดังคำกล่าวของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ว่า

...เราจำเป็นต้องมีวัฒนธรรมให้เสมอกับชาติอื่น ๆ ถ้ามิฉะนั้นจะไม่มีใครอยากมาติดต่อด้วยหรือถ้ามาติดต่อด้วย ก็มาในฐานะที่เป็นผู้มีความเจริญมากกว่าเรา กระทำให้เราเป็นชาติที่ปราศจากเกียรติยศ อยู่ในฐานะที่ต่ำต้อย และในที่สุดก็จะถูกบังคับให้อยู่ในอำนาจ แต่ถ้าวัฒนธรรมดีเท่ากันเราก็สามารถ...¹

ในการพัฒนาและนำพาประเทศไปสู่ความเป็นอารยะดังกล่าว จะต้องพัฒนาที่ตัวบุคคลเป็นสำคัญ โดยเฉพาะผู้หญิงสมควรจะได้รับการยกย่องเป็นพิเศษในฐานะที่ผู้หญิงเป็นผู้ที่มีคุณค่า มีบทบาทสำคัญในการให้กำเนิด อบรมและเลี้ยงดูเยาวชน เป็นผู้สร้างความเป็นปึกแผ่นในครอบครัว ถือว่ามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างกำลังพลเมืองอันเป็นกำลังสำคัญของชาติ จึงสมควรส่งเสริมให้ผู้หญิงได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ ซึ่งปรากฏในคำกล่าวของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อครั้งกล่าวในงานเปิดสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงตอนหนึ่งว่า

หญิงเป็นส่วนหนึ่งของชาติ ก็ควนจะได้สร้างตน และช่วยชาติด้วยในตัว ในปกติคือใครจะดูว่าชาตินั้นชาตินี้เจริญเพียงใดในเมื่อผ่านไปชั่วแฉ่นแล้ว ก็มักจะตัดสินความเจริญของชาตินั้นตามความเจริญของฝ่ายหญิง²

¹ กรมการโฆษณาการ, ประมวลคำปราศรัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม, (พระนคร: คลังวิทยา, 2484), หน้า 72.

² “พิธีเปิดงานสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง ณ บ้านไทยพันธมิตร,” ข่าวโคสนาการ 6:3 (มีนาคม 2486): 155-158.

ดังนั้นในการดำเนินการดังกล่าวนี้ จึงได้มีการประกาศเป็นระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการแต่งกายของผู้หญิง ตลอดจนมีการจัดตั้งองค์กรบริหารที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง ทั้งนี้เพื่อยกฐานะของผู้หญิงและสนับสนุนให้ผู้หญิงได้มีส่วนร่วมในทางเศรษฐกิจ สังคม และการป้องกันประเทศ

นโยบายประการหนึ่งที่รัฐบาลให้ความสำคัญเป็นเบื้องต้นก็คือ การปรับปรุงการแต่งกายของผู้หญิงไทยให้เป็นไปตามแบบแผนวัฒนธรรมตะวันตก³ ทั้งนี้เพราะการแต่งกายอันมีระเบียบสวยงามนั้น เป็นสิ่งหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเจริญในตัวผู้หญิงอันบ่งบอกถึงความเจริญของชาติด้วย โดยการกำหนดให้ผู้หญิงแต่งกายด้วยการสวมกระโปรงแบบสากล นุ่งผ้าถุง แทนการนุ่งโจงกระเบนและห่มผ้าแถบ หรือห่มสไบเฉียง หรือเปลือยอกแบบสมัยก่อน ตลอดจนให้สวมหมวกและสวมรองเท้า ดังมีข้อความตอนหนึ่งว่า

...การสร้างชาติของเราในปัจจุบัน ถ้าจะให้ชายสร้างฝ่ายเดียวเท่านั้นเป็นไม่สำหรับแน่ ต้องอาศัยหญิงช่วยกันสร้างจึงจะสำเร็จ ถ้ายังยอมให้หญิงขาดวินัย ขาดความเป็นระเบียบ ขาดความเข้มแข็ง ขาดมานะอดทน ขาดความกล้าหาญต่อไปแล้ว การสร้างชาติก็จะสำเร็จไม่ได้ เพราะหญิงเป็นแม่ เมื่อมีลูกลูกก็ย่อมเป็นไปตามแม่ ถ้าแม่มีโรคประจำตัวลูกก็เป็นคนที่มีโรคด้วย ถ้าแม่ขาดมานะอดทน หรือแต่งกายไม่เป็นระเบียบ ชอบปล่อยกายเปล่าเปลือย ลูกก็ต้องเป็นเช่นนั้นด้วย ตรงกันข้าม ถ้าแม่มีระเบียบวินัยดี เข้มแข็งในการทำงาน มีมานะอดทนกล้าหาญ แต่งกายเป็นระเบียบเรียบร้อย ลูกก็ติดตามแม่ด้วย ฉะนั้นในการสร้างชาติจึงถือกันว่าหญิงเป็นเครื่องมือที่จะให้เกิดความสำเร็จในขั้นแรก หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งที่ว่าหญิงเป็นแม่พิมพ์ในการสร้างชาติ⁴

นโยบายดังกล่าว ได้มีการดำเนินการอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ดังมีประกาศออกมาชัดเจน ตลอดจนการจัดตั้งองค์กรต่าง ๆ อาทิ สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง ซึ่งเป็นองค์กรที่ได้ให้ความสำคัญและให้คำแนะนำเกี่ยวกับการแต่งกายของผู้หญิง คำแนะนำที่สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงได้ให้ไว้ มีความตอนหนึ่งว่า

³ นันทิรา ขำภิบาล, “นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487, “วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530), หน้า 71.

⁴ “ใจความคำกล่าวตอบของพระท่านผู้บัญชาการทหารสูงสุด”, ข่าวโคสนกาว 6: 3 (มีนาคม 2486): 179.

...โบราณว่า ไก่งามเพราะชน คนงามเพราะแต่ง ที่ว่าคนงามเพราะแต่งจะหมายความว่า แต่เพียงว่าเมื่อมีอะไรก็เอามาแต่ง หรือเห็นอะไรสวยงามก็เอามาแต่งแล้วจะดูงามไปหมด หาใช่เช่นนั้นไม่ ที่จะจัดวางงามเพราะแต่งได้หมายความว่าต้องแต่งให้ถูกกาลเทศะ ถูกลักษณะ และรูปร่างของตน การแต่งนั้นจึงจะดูงาม และเป็นที่ยอมรับตามแบบทอนความงามตามธรรมชาติที่ดีอยู่แล้วให้เสียไป ยิ่งไปกว่านั้นจะช่วยแก้ไขความบกพร่องของธรรมชาติให้ดียิ่งขึ้นอีกด้วย การรู้จักการแต่งกายเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของหญิง ฉะนั้นจึงเป็นของจำเป็นที่หญิงทุกคนควรรู้ ผู้ที่แต่งกายได้งามไม่จำเป็นจะต้องมีรูปร่างดี หรือมีหน้าตาสวยเสมอไป ผู้ที่มีหน้าตาไม่สวย แต่หากรู้จักสลับในการแต่งกายให้เหมาะสมประกอบกับความสง่าและความมีมนวลที่มีอยู่ในตัวผู้นั้น เสื้อผ้าที่ใส่นั้นก็จะแสดงประโยชน์ส่งเสริมความงามให้แก่ผู้ใส่อย่างเต็มที่ จนผู้ที่ได้พบเห็นต้องมองแล้วมองเล่าด้วยความชื่นชม...ผู้ที่มีรูปร่างหน้าตาดีเป็นทุนอยู่แล้วแต่ถ้าไม่รู้จัก ไม่เข้าใจในเรื่องแต่งกาย ความงามของธรรมชาติที่มีอยู่ก็พลอยลดน้อยลงไปด้วย... ยิ่งที่รูปร่างค่อนข้างใหญ่และอ้วนด้วยแล้ว จะทำให้เห็นเป็นรูปร่าง และเห็นเนื้อเป็นมัด ๆ นอกจากจะหายใจไม่สะดวก เป็นการผิดอนามัยแล้วยังจะทำให้เกิดความน่าละอายแก่ตนเอง และยังจะทำให้เพื่อนร่วมเพศพลอยได้รับความอับอายไปด้วย ควรคำนึงไว้เสมอว่า เสื้อผ้าที่คับแน่นไม่ได้ช่วยทำให้รูปร่างที่อ้วนใหญ่แล้วเล็กลงไปได้ สำหรับคนผอมถ้ายังใส่เสื้อผ้าคับให้ติดตัวมากเกินไปแล้วจะทำให้ดูผอมหนักขึ้น...ต้องนึกไว้เสมอว่า เครื่องแต่งกายอาจเป็นเครื่องแสดงถึงนิสัยของผู้แต่งได้ว่าเรียบร้อยหรือโลดโผนเพียงใด...คนที่รูปร่างสันทัด ไม่สูงหรือเตี้ยมาก ไม่อ้วนหรือผอมมาก ย่อมเป็นผู้ที่ได้เปรียบอยู่แล้วโดยธรรมชาติ แต่งกายได้สะดวก จะแต่งอย่างไรก็อาจช่วยให้งามได้ทั้งนั้น...ในท้ายที่สุดนี้ ขอฝากกลอนแต่งเล่นบทนี้ไว้ให้เพื่อนหญิงไทยเก็บไปเป็นที่ระลึกดังนี้

ไก่จะงามเพราะชน	คนเพราะแต่ง	โบราณแจ่มเจนจิตไม่ผิดผัน
สมัยนี้ยังมีความสำคัญ	เขาถือกันเป็นนารีจะดีงาม	
หนึ่งต้องรักสักสหายหาความรู้	สองรู้จักเกียรติมิให้ผู้ใดหยาม	
สามรู้จักแต่งกายช่วยให้งาม	คือเป็นความนิยมในหมู่ผู้เจริญ ⁵	

⁵ศึกษาธิการ, กระทรวง, สำนักงานปลัดกระทรวง, กองวัฒนธรรม, คำแนะนำ

การให้ความสำคัญในเรื่องดังกล่าว มีผลให้รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ให้ความสำคัญต่อการจัดประกวดนางสาวไทยที่จัดขึ้นในงานฉลองรัฐธรรมนูญด้วย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการใช้กิจกรรมการประกวดนางสาวไทยเป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมให้ผู้หญิงไทยมีสุขภาพอนามัยที่ดี รู้จักดูแลร่างกายให้สวยงาม เป็นการสร้างความตื่นตัวให้ผู้หญิงไทยหันมาเอาใจใส่ดูแลร่างกายของตนเองมากยิ่งขึ้น⁶

นอกเหนือจากวัตถุประสงค์ในเรื่องสุขภาพอนามัยแล้ว รัฐบาลยังใช้เวทีประกวดนางสาวไทยส่งเสริมการแต่งกายของผู้หญิงไทยด้วย⁷ โดยจัดให้มีการประกวดแบบเสื้อผ้าประเภทต่าง ๆ ขึ้น⁸

ต่อมา เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม เน้นหนักในเรื่องการแต่งกายของประชาชนมากยิ่งขึ้น จึงมีการประกาศใช้รัฐนิยมว่าด้วยเรื่องการแต่งกายของประชาชนชาวไทย⁹ ที่ต้องการให้ชาวไทยทุกคนรู้จักแต่งกายให้เหมาะสมกับกาลเทศะและตามแบบอย่างสากลนิยม¹⁰ อาทิ ไม่ปรากฏตัวต่อหน้าชุมชนด้วยเครื่องแต่งกายที่ไม่สุภาพ เช่น นุ่งแต่กางเกงขั้นในไม่สวมเสื้อ หรือนุ่งผ้าลอยชาย เป็นต้น ด้านการแต่งกายของผู้หญิงก็เน้นให้มีรูปแบบเช่นเดียวกับรูปแบบของผู้หญิงตะวันตก¹¹ ดังที่กล่าวมา ในขณะที่เดียวกันก็ให้เปลี่ยนการไว้ผมสั้นของผู้หญิงเป็นไว้ผมยาวแทน¹² ทั้งนี้ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการร่างระเบียบการแต่งกาย พ.ศ. 2484 ขึ้น¹³ เพื่อทำหน้าที่กำหนดลักษณะ

⁶สุพัตรา กอบกิจสุขสกุล, “การประกวดนางสาวไทย พ.ศ. 2477-2530,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531), หน้า 2.

⁷สุพัตรา กอบกิจสุขสกุล, เส้นทางนางงาม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกเบ๊, 2536), หน้า 84.

⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

⁹ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 57, ตอนที่ 7, 15 มกราคม 2484.

¹⁰เอนก นาวิกมูล, การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2547), หน้า 173.

¹¹นันทิรา ขำภิบาล, “นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทย...,” หน้า 71.

¹²คำวิจารณ์ของท่านนายกรัฐมนตรีฝากไว้กับพี่น้องสตรีไทย, “เรื่องการสวมหมวก,” สามิตตสาร (ฉบับพิเศษ), 1: 5 (พฤษภาคม): 63.

¹³ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี, “เรื่องระเบียบการแต่งกายสตรี,” สามิตตสาร (ฉบับพิเศษ) 1:5 (พฤษภาคม, 2484): 74.

เครื่องแต่งกาย ให้ผู้หญิงได้นำไปเลือกใช้ปฏิบัติให้เหมาะสมในโอกาสต่าง ๆ ด้วย

จะเห็นได้ว่าการใช้การประกวดนางสาวไทย ตลอดจนการประกวดแบบเสื้อ ได้มีส่วนช่วยเผยแพร่นโยบายการแต่งกายของผู้หญิงตามเจตนารมณ์ของรัฐ ที่ต้องการให้ผู้หญิงไทยแต่งกายทันสมัยและสวยงามตามแบบผู้หญิงในวัฒนธรรมตะวันตก¹⁴ ซึ่งการนิยมนรูปแบบตะวันตกนี้มีผลต่อการแพร่เข้ามาของแฟชั่นอีกมากมายในช่วงเวลาต่อมา โดยเฉพาะหลังจากที่อาภัสรา หงสกุลได้รับตำแหน่งนางงามจักรวาลแล้ว แฟชั่นต่าง ๆ จากตะวันตกได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงให้ผู้หญิงไทยมีรูปแบบการแต่งกายที่ต่างไปจากยุคสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างมาก

ต่อมาเมื่อสังคมเริ่มมีการตระหนักถึงคุณค่าในความเป็นผู้หญิงไทยมากขึ้น การเรียกร้องและแสดงความไม่พอใจต่าง ๆ จากกลุ่มนิสิตนักศึกษาได้ปรากฏในปี พ.ศ. 2515 ด้วยการถือป้ายเดินขบวนไม่เห็นด้วยกับการประกวดนางสาวไทย จนกระทั่งในปีต่อมา ได้เกิดเหตุการณ์วิปโยคทางการเมืองขึ้นในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการประกวดนางสาวไทย¹⁵ ทำให้การประกวดต้องหยุดชะงักลงไปเป็นเวลาถึง 11 ปี นับตั้งแต่ พ.ศ. 2516 - 2526

ภายหลังการโค่นล้มรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ในปี พ.ศ. 2516 แล้ว กลุ่มนิสิตนักศึกษา ปัญญาชน ได้เข้ามามีบทบาทต่อการเผยแพร่อุดมการณ์ใหม่ ๆ ให้แก่สังคม เพื่อเป็นแนวทางเปลี่ยนแปลงสังคมไทยไปในทิศทางที่เหมาะสมและยุติธรรม ทศนะและความคิดเห็นที่มีต่อสภาพบ้านเมืองดังกล่าว ได้แก่ แนวคิดเรื่องเสรีภาพ อำนาจอัฐที่เกิดจากความยินยอมของประชาชน ความเสมอภาค และสิทธิมนุษยชนขั้นมูลฐาน ล้วนเป็นเรื่องที่สำคัญ ซึ่งอุดมการณ์เหล่านี้มีความสัมพันธ์ต่อแนวคิดในการจัดการประกวดนางงาม ในเชิงคัดค้านไม่เห็นด้วย เพราะเห็นว่าเป็นการทำลายคุณค่าของความเป็นผู้หญิง กลุ่มนิสิตนักศึกษาที่มีบทบาทต่อการเป็นผู้นำในการคัดค้านในเรื่องดังกล่าว ได้แก่ กลุ่มนิสิตนักศึกษาหญิงในมหาวิทยาลัย อาทิเช่น กลุ่มผู้หญิงของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ชุมนุมนิสิตหญิงคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งแต่ละกลุ่มกิจกรรมได้มีการจัดพิมพ์เอกสาร หนังสือ เพื่อเผยแพร่แนวคิดเกี่ยวกับสตรีในยุคนั้น เช่น “ขบวนการดอกไม้บาน” ของชุมนุมนิสิตหญิงคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตีพิมพ์เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2516 ภายหลังการเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลา’ ได้เพียงเดือนเศษ “ขบวนการดอกไม้บาน” นี้ ได้สะท้อนแนวคิด หลักการ เสรีภาพ และความเสมอภาคของสตรี โดยเรียกร้องให้

¹⁴ นันทิรา ขำภิบาล, นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทย..., หน้า 71.

¹⁵ จรัล ดิษฐาอภิชัย, “การเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมของนักศึกษาประชาชน,” ใน ก่อนจะถึง 14 ตุลา กิตติธร ไทยกุล, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมฆขาว, 2546), หน้า 117-119.

สังคมและสตรีสร้างค่านิยมและทัศนคติใหม่ต่อฐานะของสตรี ทั้งในด้านสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ภาพพจน์ของสตรีในยุคใหม่จะต้องก้าวเข้ามามีบทบาทรับผิดชอบต่อการสร้างสรรค์สังคมทัดเทียมกับบุรุษ ดังบทกลอน “อหังการของดอกไม้” ของจิระนันท์ พิตรปรีชา ที่กล่าวไว้ว่า

สตรีมีสองมือ	มันยึดถือเป็นแก่นสาร
เกลียวเอ็นจักเป็นงาน	มิใช่ร่านหลงแพพรพรรณ
สตรีมีสองตีน	ไว้ป่ายป็นความไผ่ผ่น
ยืนหยัดอยู่ร่วมกัน	มิหมายมั่นกินแรงใคร
สตรีมีดวงตา	ไว้เสาะหาชีวิตใหม่
มองโลกอย่างกว้างไกล	มิใช่คอยชม้อยชวน
สตรีมีดวงใจ	เป็นดวงไฟไม่ผันผวน
สร้างสมพลังมวล	ด้วยเธอล้วนก็คือคน
สตรีมีชีวิต	ล้างรอยผิดด้วยเหตุผล
คุณค่าเสรีชน	มิใช่ปรนการามรณ์
ดอกไม้มีหนามแหลม	มิใช่แย้มคอยคนชม
บานไว้เพื่อสะสม	ความอุดมแห่งพื้นดิน ¹⁶

เห็นได้ว่าเหตุผลสำคัญที่ทำให้การประกวดนางสาวไทยต้องหยุดชะงักไปช่วงระยะเวลาหนึ่งนั้น นอกจากเหตุผลทางด้านการเมืองแล้ว เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือ ความพยายามสร้างค่านิยมใหม่ให้แก่สตรีไทยทางด้านสติปัญญา ความรับผิดชอบต่อสังคม และให้สังคมยอมรับว่าสตรีมีคุณค่าของความเป็นคนมากกว่าวัตถุทางเพศ ผู้หญิงไทยไม่ควรทำลายศีลธรรมอันดีงาม และลุ่มหลงฟุ้งเฟ้อไปกับแฟชั่น มีผลให้กระแสคัดค้านการประกวดนางงามที่เน้นรูปร่างของผู้หญิงได้ถูกนำมาโจมตีโดยถือว่าการกดขี่ทางเพศ อีกทั้งเป็นการแสวงหากำไรบนร่างกายของผู้หญิงด้วย

ที่กล่าวมาทั้งหมด คือสิ่งที่ผู้วิจัยให้ความสนใจและต้องการที่จะศึกษา ทั้งนี้นับตั้งแต่การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รับรูปแบบวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาใช้ในการพัฒนาคุณค่าสตรีในเรื่องการปรับปรุงด้านการแต่งกายให้สวยงาม ผู้วิจัยมองว่า ความสวยงามเรื่องการแต่งกายที่รับเข้ามาเป็นต้นแบบในการพัฒนานั้น เป็นมายาคติ¹⁷ (myth) รูปแบบหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นในวัฒนธรรมตะวันตก เรียกว่า มายาคติความงาม¹⁸ (beauty myth) เป็นแนวคิดซึ่งผู้วิจัยได้นำมาปรับใช้กับ

¹⁶จิระนันท์ พิตรปรีชา, ขบวนการดอกไม้บาน (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2516).

¹⁷ดูรายละเอียดในบทที่ 2

¹⁸ดูรายละเอียดในบทที่ 2

สังคมไทย เนื่องจากในช่วงระยะเวลาดังกล่าวมีการสร้างมายาคติความงามจากตะวันตก ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการใช้อำนาจรัฐดำเนินเป็นนโยบาย ประกาศใช้ ตลอดจนจัดระเบียบต่าง ๆ ขึ้นมาให้ผู้หญิงไทยในสมัยนั้นเห็นความสำคัญและปฏิบัติตามการแต่งกายตามแบบตะวันตก ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงครามเน้นย้ำว่า ใครปฏิบัติตามก็ถือว่าดีงาม ใครไม่ปฏิบัติตามก็ถือว่าป่าเถื่อน ไม่มีความเป็นอารยะ (Civilized) เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ

แนวทางปฏิบัติดังกล่าวของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เห็นได้ชัดเจนว่าผู้หญิงไม่ได้มีเสรีภาพในการเลือกวิถีทางในการจัดการกับร่างกายของตนเองเลย แม้ว่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนั้น เราจะได้ชื่อว่าเป็นชาติประชาธิปไตยแล้วก็ตาม แต่ผู้หญิงจะต้องแต่งกายในรูปแบบใหม่ตามที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามกำหนด ต้องไว้ผมยาว สวมกระโปรง สวมหมวก สวมรองเท้า ซึ่งห่างไกลกับชีวิตความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้หญิงไทยส่วนใหญ่ในยุคนั้นมาก ดังนั้นผู้หญิงจึงมีสภาพเป็นเพียงวัตถุที่รัฐต้องการให้เป็นไปตามแบบฉบับของสังคมชายเป็นใหญ่โดยแท้ ที่มุ่งหวังให้ผู้หญิงทำตัวให้เป็นที่ถูกใจของผู้ชาย

นอกจากนี้ นโยบายดังกล่าวยังตอกย้ำด้วยการส่งเสริมการประกวดความงามของผู้หญิงเป็นการใช้อำนาจกับร่างกายของผู้หญิงโดยตรง ให้ผู้หญิงลุ่มหลงอยู่ในร่างกายของผู้หญิงด้วยตนเอง และเข้าใจว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมดีงาม นำไปเป็นแบบฉบับได้ โดยความงามของผู้หญิงได้ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในเรื่องของการช่วยชาติในยุคแรก และการประชาสัมพันธ์ชื่อเสียงของประเทศในยุคต่อมา จนในที่สุดเมื่อเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เราจึงได้รู้วาทกรรมต่าง ๆ พล้งต่าง ๆ ได้ออกมาแสดงตน ถึงความไม่พอใจในสังคมขณะนั้น ทั้งก่อนหน้าและหลังเหตุการณ์นี้ สะท้อนให้เห็นถึงความกดดันในสังคมไทยที่มีมาก่อนหน้านี้ได้ถูกเปิดเผยออกมา ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีที่น่าสนใจ และคิดว่าแนวคิดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลา' ดังกล่าวนั้นยังได้ส่งผล และได้ปรับเปลี่ยนบทบาทเรื่องความงามของผู้หญิงไทยมาจนถึงสมัยปัจจุบันด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพลวัตรของการเปลี่ยนแปลงในเรื่องมายาคติความงามของสตรีไทยตั้งแต่เริ่มมีนโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จนถึง เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516
2. เพื่อศึกษาความกดดันทางสังคมของสตรีไทยที่เกิดจากมายาคติความงามตั้งแต่เริ่มมีนโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จนถึง เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516
3. เพื่อศึกษาผลกระทบของมายาคติความงามที่มีต่อสตรีไทยตั้งแต่เริ่มมีนโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จนถึง เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

สมมุติฐานการวิจัย

1. มายาคติความงามของสตรีไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย
2. มายาคติความงามได้ก่อให้เกิดความกดดันทางสังคมต่อสตรีไทย
3. มายาคติความงามได้ส่งผลกระทบต่อสตรีไทยในด้านต่าง ๆ อันได้แก่ ผลกระทบทางด้านร่างกาย และผลกระทบทางด้านอื่น ๆ เป็นต้น

ขอบเขตการวิจัย

ศึกษามายาคติความงามจากวัฒนธรรมตะวันตกที่ได้เข้ามามีบทบาทในสังคมไทยและส่งผลกระทบต่อสตรีไทยตั้งแต่ยุคที่เริ่มมีนโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481 จนถึง ช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ พ.ศ. 2516 อันเป็นจุดสิ้นสุดของการศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากผู้วิจัยได้ใช้ช่วงเวลาของการประภคางสาวไทยในการแบ่งยุคสมัยของการศึกษา คือยุคแรก ยุคเพื่อช่วยชาติและประชาธิปไตย ปี พ.ศ. 2481-2497 และยุคที่สอง ยุคเพื่อประชาสัมพันธ์ชื่อเสียงของประเทศปี พ.ศ. 2507- 2516 ดังนั้นช่วงเวลาที่ไม่ได้ทำการศึกษา คือช่วงเวลาที่ไม่มีมีการประภคางสาวไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2498 – 2506 จึงไม่มีการเก็บข้อมูลในช่วงปีดังกล่าว โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และใช้วิธีการ Visual Research Methods เป็นส่วนประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาสตรีไทยในยุคสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481 – 2497) และสตรีไทยในช่วงปีพ.ศ. 2507-2516 ที่อยู่ในเขตเมืองหลวง ระดับชนชั้นกลางขึ้นไป เนื่องจากได้รับผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ก่อนสตรีไทยกลุ่มอื่น

นิยามศัพท์สำคัญ

มายาคติ หมายถึง การสื่อความหมายด้วยความเชื่อทางวัฒนธรรมของมนุษย์ ที่กระทำผ่านวาทกรรม และสืบทอดต่อกันมา จนกว่าจะเกิดการค้นคว้าหรือทำให้เห็นจริงเป็นอย่างอื่น

ความงาม หมายถึง ลักษณะทางร่างกายของผู้หญิงที่ถูกสร้างขึ้นให้รู้สึกดี ประทับใจพึงพอใจ ไม่ว่าจะเป็น หน้าตา ทรวดทรง องค์กร เอว ผิวพรรณและทรงผม

มายาคติความงาม หมายถึง วาทกรรมที่เกิดจากการสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมตะวันตก ที่ใช้ควบคุมผู้หญิง และแฝงไปด้วยกลลวงให้ผู้หญิงเข้าใจว่าตัวเองไม่สวย หรือรู้สึกไม่พอใจในความสวยของตน ตลอดจนสร้างแรงกดดันหลอกล่อผ่านทางกลไกของสังคม ให้ผู้หญิงต้อง

ดิ้นรนหาวิธีการในการเสริมความงาม ไม่ว่าจะเป็นการทำศัลยกรรม การลดน้ำหนัก ตลอดจนการลดอาหารด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งล้วนบั่นทอนร่างกายของผู้หญิง และส่งผลกระทบต่อผู้หญิงตามมา

สตรีไทย หมายถึง ผู้หญิงไทยที่ต้องปฏิบัติตามนโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2481–2497 และผู้หญิงไทยในยุคที่สอง ปี พ.ศ. 2507-2516

ผลที่คาดว่าจะได้รับและข้อเสนอแนะ

1. ทำให้เข้าใจถึงมายาคติความงามของสตรีไทยที่เปลี่ยนแปลงไป
2. ทำให้ทราบถึงความกดดันทางสังคมของสตรีไทยที่เกิดจากมายาคติความงาม
3. ทำให้ทราบถึงผลกระทบจากมายาคติความงามที่มีผลต่อสตรีไทยในด้านต่าง ๆ
4. เป็นแนวทางของการศึกษามายาคติความงามในช่วงเวลาอื่นที่ไม่อยู่ในช่วงเวลาที่ผู้วิจัยศึกษา
5. เป็นแนวทางในการศึกษาเชิงเปรียบเทียบในเรื่องมายาคติความงามของสตรีที่ต่างยุค หรือต่างวัฒนธรรมกัน
6. เป็นแนวทางในการศึกษาในสาขาวิชาอื่นที่เกี่ยวข้อง อาทิ เช่น สตรีศึกษา เป็นต้น

ระเบียบวิธีการวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากการวิจัยนี้ เป็นการศึกษามายาคติความงามของสตรีไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2481 ถึง พ.ศ. 2516 จึงเป็นการวิจัยที่มุ่งแสวงหาคำตอบให้กับเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีต ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาจากหลักฐานต่าง ๆ ที่ยังคงหลงเหลือมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ ตลอดจนแนวคิดต่าง ๆ ที่ค้นพบ มาประมวล แปลความ วิเคราะห์ และสังเคราะห์ในเชิงคุณภาพ (Qualitative Data)

ข้อมูลในการวิจัยนี้เป็นข้อมูลจากเอกสาร เรื่องราวในวรรณกรรมที่ให้รายละเอียดเบื้องหลังประวัติศาสตร์ ตลอดจนรูปภาพ ภาพถ่าย ภาพวาด ภาพโฆษณา ที่บรรยายสภาพลักษณะเหตุการณ์ และสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

วรรณกรรม ข้อความ เอกสาร งานวิจัย ข่าว และรูปภาพ ต่าง ๆ ตามที่กล่าวมาจะถือเป็นข้อมูลสำคัญ โดยในการวิจัยนี้จะมุ่งบรรยายเหตุการณ์หรือสิ่งต่าง ๆ จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ นำมาประเมินผล วิเคราะห์ และสรุปผล โดยมีวิธีการรวบรวมข้อมูลดังนี้

วิธีการรวบรวมข้อมูล

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารหลัก

เอกสารหลักที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ วรรณกรรมและหนังสือที่ใช้เป็นข้อมูลหลักของการศึกษา ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาจากวรรณกรรมและหนังสือต่อไปนี้

1.1 วรรณกรรมเรื่อง **สี่แผ่นดิน** ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ส่วนหนึ่งในเนื้อเรื่องนี้บรรยายถึงความเป็นไปของสังคมไทยในสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญยังได้บันทึกเรื่องราวและความเป็นอยู่ตลอดจนความคิดเห็นของคนในสมัยดังกล่าวที่ประวัติศาสตร์มิได้จารึกไว้รวมอยู่ด้วย ดังนั้นนอกจากจะใช้ข้อมูลทางเอกสารด้านอื่น ๆ ที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์ทั่วไปในสมัยนั้นแล้ว วรรณกรรมเรื่อง **สี่แผ่นดิน** จะทำให้สามารถทราบวิถีชีวิตของคนในสมัยดังกล่าวตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของผู้คนที่ประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่มิได้กล่าวถึง นำมาประกอบกับข้อมูลทางเอกสารจากเอกสารอื่น ให้เป็นที่เข้าใจและสามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์ได้ โดยจะขอยกข้อความในคำนำของวรรณกรรมดังกล่าวเป็นเหตุผลประกอบในการคัดเลือกที่มาของแหล่งข้อมูล ดังนี้

...หากทั้งหลายทั้งปวงที่ผู้เขียนได้นำมาใช้ในการเขียนเรื่องนี้เป็นของจริงทั้งสิ้น และได้พยายามสอบสวนให้ตรงกับความจริง ตลอดจนเมื่อรวบรวมพิมพ์ขึ้นเป็นเล่มครั้งนี้ ก็ได้พยายามจนสุดความสามารถ ที่จะให้เหตุการณ์และรายละเอียดแห่งชีวิต ที่ได้นำมาบรรยายนั้นถูกต้องตรงต่อความจริงให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้...ในการสร้างบุคลิกลักษณะของบุคคลเหล่านี้ ผู้เขียนก็ได้พยายามยึดเอาความจริงเป็นหลัก คอยกีดกันมิให้บุคคลเหล่านั้นพูดหรือทำสิ่งใดที่อาจเกินความจริงไปได้เลย...แม้แต่เครื่องแต่งตัวของ “แม่พลอย” จะนุ่งห่มสีอะไรก็ตรงต่อความจริง...เจตนาของผู้เขียนในการเขียนหนังสือนี้ก็เพื่อจะบันทึกภาพรายละเอียดเบื้องหลังเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ได้เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงมาจนถึงสิ้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ในระยะเวลาที่ค่อนข้างจะนานนี้ ได้มีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นเป็นอันมากในเมืองไทย และได้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกิดขึ้นมากมายหลายอย่าง เหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ นี้เป็นเรื่องที่ประวัติศาสตร์ต้องจารึกไว้ จึงเป็นสิ่งที่ใคร ๆ ก็ย่อมทราบ แต่สิ่งที่ประวัติศาสตร์มิได้จารึก ก็คือรายละเอียดเกี่ยวกับชีวิตและความเป็นอยู่ ตลอดจนความคิดเห็นของคนที่ต้องประสบเหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นรายละเอียดเบื้องหลังประวัติศาสตร์ และย่อมจะมีความสำคัญอยู่ไม่น้อย เพราะการอบรมประเพณีและรายละเอียดเล็ก ๆ น้อยๆ แห่งชีวิต ย่อมเป็นฐานของความคิดเห็น และกระทำให้บุคคลเกิดปฏิกิริยาแตกต่างกันไป

ในเมื่อมีเหตุการณ์หรือการเปลี่ยนแปลงใดๆ มากระทบตัว หากเราได้ทราบรายละเอียดต่างๆ นั้นได้บ้างพอสมควร เราก็สามารถที่จะเข้าใจความคิดเห็นบางอย่าง ความรู้สึกนึกคิดบางอย่างและปฏิกิริยาต่าง ๆ นั้นได้มากขึ้น แต่ถ้าเราไม่รู้รายละเอียดเหล่านี้เสียเลยแล้ว ต่อไปเราก็ไม่อาจอยู่ในฐานะที่จะอธิบายมูลเหตุของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตนั้นได้แจ่มแจ้ง และไม่อาจเข้าใจว่าเพราะเหตุใดจึงได้มีปฏิกิริยาบางอย่างเกิดขึ้นหลังจากที่ได้มีเหตุการณ์นั้น ๆ เกิดขึ้นแล้ว ด้วยเหตุต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมานี้ ผู้เขียนจึงมีเจตนาที่จะให้หนังสือ สี่แผ่นดิน นี้เป็นที่รวบรวม รายละเอียดเบื้องหลังประวัติศาสตร์เหล่านี้ไว้อีกอย่างหนึ่ง...¹⁹

1.2 หนังสือวิวัฒนาการสังคมไทย กับหัตถนิยายชุด พล นิกร กิมหงวน ของ

ป. อินทรปาลิต โดย ดร. วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร ทั้งนี้เนื่องจากหัตถนิยายดังกล่าว เป็นการลำดับภาพวิวัฒนาการของสังคมไทย โดยการบอกเล่าปรากฏการณ์และเหตุการณ์ที่น่าสนใจในช่วงเวลาต่าง ๆ นับตั้งแต่ พ.ศ.2482 เป็นต้นมา จนถึงปี พ.ศ. 2511 ซึ่งเป็นปีที่ผู้เขียนคือ ป. อินทรปาลิต ได้ถึงแก่กรรมลง

วรรณกรรมชุดสามเกลอที่ออกสู่สายตาของนักอ่านต่อเนื่องกันมาถึง 30 ปี เป็นช่วงเวลาในโลกและสังคมไทยได้เห็นการเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้าน อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม จารีตประเพณี วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี

ช่วงระยะ เวลาดังกล่าว ได้บอกเล่าเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของผู้วิจัยโดยบอกเล่าผ่านทางหัตถนิยายในแต่ละตอน อาทิ ตอนอายุผู้หญิง รัฐนิยม เทียบรัฐธรรมนูญ เทียบรัฐธรรมนูญ 83 มนุษย์เหล็ก เทียบทางไกล หยาดฟ้ามาดิน สาวไอพน เป็นต้น ซึ่งได้บรรยายถึงการแต่งกาย และลักษณะของผู้หญิงในยุคสมัยที่ผู้วิจัยศึกษาไว้ในหัตถนิยายดังกล่าวที่สามารถนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลได้

วิวัฒนาการทางสังคมที่น่าตื่นเต้นและเต็มไปด้วยสิ่งที่น่าสนใจสำหรับคนรุ่นหลังจะได้ศึกษาค้นคว้าในรายละเอียดต่อไปเหล่านี้ ได้รับการบันทึกเอาไว้อย่างละเอียดลออและมีชีวิตชีวาในวรรณกรรมชุด พล นิกร กิมหงวน ของ ป. อินทรปาลิต หากผู้ใดประสงค์ที่จะทราบเหตุการณ์และบรรยากาศของสังคมไทยแบบย้อนยุคที่ได้รับการบันทึกในลักษณะของภาพยนตร์ คือภาพของเหตุการณ์และบรรยากาศที่เคลื่อนไหวและมีชีวิต ซึ่งแม้จะเป็นการจำลองจากของจริง แต่ก็เสมือน

¹⁹รายละเอียดในหน้าคำนำ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, สี่แผ่นดิน, พิมพ์ครั้งที่ 1 (พระนคร: สำนักพิมพ์ชัยฤทธิ์, 2496), ไม่มีเลขหน้า.

เป็นเรื่องราวของบุคคลที่มีตัวตน มีสถานที่ซึ่งอ้างถึงได้ชัดเจน และความรู้สึกนึกคิดที่สะท้อนภาพของยุคสมัย ซึ่งวรรณกรรมชุด พล นิกร กิมหงวน ของ ป. อินทรปาลิต สามารถตอบสนองได้เป็นอย่างดี หัสนิยายชุดสามเกลอลำดับภาพเหตุการณ์และบรรยากาศในสังคมไทยตลอดเวลา 30 ปีเกือบจะกล่าวได้ว่าต่อเนื่องกันแทบจะทุกวัน ทุกสัปดาห์ ทุกเดือน และทุกปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2482 ที่ พล นิกร กิมหงวน ได้ถือกำเนิดขึ้นมาบนบรรณพิภพ ตราบจนกระทั่งปลายปี 2511 เมื่อผู้ประพันธ์ถึงแก่กรรม

1.3 **หนังสือท่องอดีตกับสามเกลอ** โดย พล.ต.ต. พระพงศ์ ดามาพงศ์ เป็นหนังสือที่บอกเล่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ผ่านทางหัสนิยายชุดสามเกลอ พล นิกร กิมหงวน บทประพันธ์อมตะ ของ ป. อินทรปาลิต เช่นเดียวกับหนังสือ **วิวัฒนาการสังคมไทย กับหัสนิยายชุด พล นิกร กิมหงวน ของ ป. อินทรปาลิต** โดยเฉพาะการบันทึกข้อมูลทางประวัติศาสตร์ระหว่างปี พุทธศักราช 2475-2511 ในช่วงชีวิตของผู้ประพันธ์ ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์บ้านเมือง ถนนหนทาง ชีวิตความเป็นอยู่ประจำวันของคนไทยย้อนกลับไปเมื่อหกสิบกว่าปีที่ผ่านมาเป็นอย่างไรก็สามารถพลิกค้นหาได้ ดังที่พระพงศ์ ดามาพงศ์ กล่าวไว้ว่า

ท่องอดีตกับสามเกลอเล่มนี้ เป็นเสมือนยานพาหนะแห่งกาลเวลาที่จะพาท่านผู้อ่านให้ร่วมเดินทางทะลุมิติแห่งกาลเวลาไปด้วยกัน โดยพาท่านย้อนกลับไปพบเหตุการณ์ในอดีต เมื่อหกสิบปีที่ผ่านมานี้ ท่านจะได้สัมผัสกับถนนหนทาง ความเป็นอยู่ของผู้คนในยุคหนึ่ง เหตุการณ์สำคัญของชาติหลายต่อหลายเหตุการณ์ เช่น กรณีพิพาท ไทย-อินโดจีน ฝรั่งเศส สงครามมหาเอเชียบูรพา บรรยากาศแห่งความสุขในงานฉลองรัฐธรรมนูญราชอาณาจักรไทย ความสนุกสนานความทุกข์เมื่อคราวเกิดอุทกภัยปี พุทธศักราช 2485 รวมทั้งวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนไทยยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ โดยมีคณะพรรคสามเกลอเป็นสื่อกลางสะท้อนความรู้สึกนึกคิดที่ผู้อ่านเกร็ดประวัติศาสตร์บางอย่างที่ได้จากหัสนิยายอมตะของ ป. อินทรปาลิตนั้น หาไม่ได้จากที่อื่นใด แม้ในตำรับตำรา²⁰

1.4 **หนังสือการแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์** ของ เอนก นาวิกมูล เป็นหนังสือที่แสดงรายละเอียดของการแต่งกายและเครื่องแต่งกายสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พร้อมด้วยภาพประกอบ โดยเฉพาะการแต่งกายในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ผู้วิจัยใช้เป็นข้อมูล ไปจนถึงการแต่งกายในช่วงปี พ.ศ. 2516 อันเป็นจุดสิ้นสุดของการศึกษา

²⁰ พระพงศ์ ดามาพงศ์, ท่องอดีตกับสามเกลอ (กรุงเทพฯ: สามเจริญพาณิชย์, 2546), หน้า 213.

1.5 หนังสือวิพิศนา วัฒนธรรมนาไทย เป็นหนังสือที่รวบรวมเรื่องราวในงานแสดงคอนเสิร์ต “วัฒนธรรมนาไทย” รวบรวมโดย รพีพร (นามแฝง) ทั้งนี้เพื่อสืบสานและสะท้อนภาพอดีตยุคแรกของการรณรงค์วัฒนธรรมในประเทศไทย โดยมีเนื้อหาเรื่องราวของวัฒนธรรมที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ดำเนินการขณะที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ตลอดจนมีเรื่องเล่าอันเป็นข้อมูลที่มีคุณค่าต่อการศึกษาของผู้วิจัยได้แก่ เรื่อง “วัฒนธรรม จอมพล ป. กับชีวิตผม” โดย สรรพสิริ วิริยศิริ และ “จอมพล ป. ที่ข้าพเจ้ารู้สึก” โดย สุรพล ไทณะวนิก

1.6 หนังสือย้อนไปข้างหลัง ของ วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร เป็นหนังสือที่กล่าวถึงเรื่องราวในอดีตโดยเฉพาะเหตุการณ์ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม จากประสบการณ์จริงของผู้เขียน คือ ดร. วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร อันเป็นประโยชน์ต่อการใช้เป็นข้อมูลของผู้วิจัย

2. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารอื่น ได้แก่

2.1 วิทยานิพนธ์ และงานวิจัย ที่ใช้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ได้แก่

2.1.1 วิทยานิพนธ์ เรื่อง นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481 - 2487 ของ นันทิรา ขำภิบาล (2530)

2.1.2 วิทยานิพนธ์ เรื่อง การประกวดนางสาวไทย พ.ศ. 2477-2530 ของ สุพัตรา กอบกิจสุขสกุล (2531)

2.1.3 วิทยานิพนธ์เรื่อง กระบวนการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของผู้หญิงในสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีการประกวดนางสาวไทย ของ อังคเรศ บุญทองล้วน (2539)

2.1.4 การศึกษาเรื่อง A Study of Body Image and Gender Differences among Thai Adolescents and Young Adult ของ จุลนี เทียนไทย (2003)

2.1.5 งานวิจัย เรื่อง The Beauty Myth – How Images of Beauty Are Used Against Women ของ Naomi Wolf (1991)

2.2 เอกสารสิ่งพิมพ์อื่น ๆ

3. จัดทำข้อมูลที่รวบรวมได้เป็นหมวดหมู่ เช่น ข้อมูลในช่วงปีเดียวกัน เหตุการณ์เดียวกัน ประชากรกลุ่มเดียวกัน เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

ทำการประเมินผลข้อมูลตามขั้นตอน โดยทำการวิจารณ์หรือประเมินคุณค่าทั้งภายนอกและภายใน ดังนี้

1. การวิจารณ์หรือการประเมินผลภายนอก (External Criticism or External Appraisal)

เป็นการประเมินเพื่อพิสูจน์ว่าข้อมูลนั้นเป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยมุ่งศึกษา เป็นข้อมูลแท้หรือมีความเป็นจริง สภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตรงกับความรู้ของผู้วิจัย มีการเพิ่มเติมข้อเท็จจริงหรือบิดเบือนไปจากความจริงหรือไม่

2. การวิจารณ์หรือการประเมินผลภายใน (Internal Criticism or Internal Appraisal)

เป็นการประเมินผลด้วยการตรวจสอบข้อมูลอย่างลึกซึ้งเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพ เชื่อถือได้ มีคุณค่ามากพอกับผลของงานวิจัย โดยการวิเคราะห์เอกสารตามแนวการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

3. เขียนรายงานการวิจัย

เขียนรายงานการวิจัยตามรูปแบบของการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

3.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร ในการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารจะกระทำไปพร้อมกับการเก็บข้อมูลควบคู่กันไปตลอดระยะเวลาในลักษณะของการสัมผัสกับปรากฏการณ์หรือเรื่องราวที่ผู้วิจัยได้จากการศึกษาค้นคว้า จากนั้นจึงสร้างข้อสรุปในลักษณะสมมติฐาน และตรวจสอบสมมติฐานเป็นขั้น ๆ ไป โดยจะจำแนกข้อมูลที่จะวิเคราะห์ตามความเหมาะสมกับข้อมูล เช่น แบ่งตามชนิดของเหตุการณ์ ระยะเวลาที่เหตุการณ์เกิด บุคคลที่เกี่ยวข้อง สภาพแวดล้อม แล้วพิจารณาความสัมพันธ์ จากนั้นจะพิจารณาความสม่ำเสมอของการเกิดข้อมูลชนิดต่าง ๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการอธิบายสาเหตุของปรากฏการณ์ โดยใช้กรอบแนวคิดกำหนดหน่วยการวิเคราะห์ให้แก่ข้อมูล

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูลจากภาพ ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากรูปภาพ ภาพวาด และรูปถ่ายจะใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลจากภาพที่ปรากฏทางสายตา (Visual Research Methods) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลรูปแบบหนึ่งของการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการใช้การมองเห็นจากภาพที่ปรากฏทางสายตา ไม่ว่าภาพนั้นจะเป็นภาพนิ่ง อันได้แก่ ภาพวาด รูปถ่าย รูปภาพต่าง ๆ ตลอดจนจากภาพเคลื่อนไหว เช่น วิดีโอ วีซีดี ต่าง ๆ โดยวิเคราะห์รายละเอียดของภาพที่ปรากฏตามความเป็นจริงอย่างละเอียด โดยเขียนบรรยายการวิเคราะห์ออกมาตามรูปแบบชาติพันธุ์วรรณนา ซึ่งในการวิจัยนี้ได้ใช้การวิเคราะห์รูปภาพจากภาพนิ่งทั้งหมด นักมานุษยวิทยาหลายท่าน

ที่ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลจากรูปภาพที่ปรากฏทางสายตาเช่น Sarah Pink²¹ และ Marcus Banks²² เป็นต้น

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²¹Sarah Pink, Visual Ethnography : Images, Media and Representation in Research (London: Sage, 2001), pp.7-14.

²²Marcus Bank, Visual Methods in Social Research (London: Sage, 2001), pp.144-147.

บทที่ 2

แนวคิด งานวิจัย และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเรื่อง Myth

จากความสนใจที่จะศึกษาเรื่องระบบคิดของมนุษย์ Levi-Strauss¹ ได้พยายามศึกษาเกี่ยวกับระบบคิดของมนุษย์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ภาษาประกอบ เขาได้นำเสนอว่าภาษาทุกภาษามีโครงสร้างหรือหลักการซึ่งทำหน้าที่กำหนดกฎเกณฑ์หรือไวยากรณ์ของภาษานั้น แบบแผนของภาษามีรูปแบบเดียวกันกับวัฒนธรรม นั่นคือไม่สามารถอธิบายได้จากระบบที่เราสังเกตเห็นได้ แต่สามารถอธิบายได้จากโครงสร้างหรือหลักการพื้นฐานที่อยู่ภายใต้ระบบ ซึ่งนักภาษาศาสตร์ที่นำหลักการนี้ไปใช้ เช่น Saussure, Trubetzkoy และ Roman Jakobson ที่เชื่อว่า ภาษาต่าง ๆ ในโลกมีโครงสร้างแบบเดียวกันได้ และเนื่องจากการแสดงความคิดจะต้องผ่านทางภาษา ดังนั้นการวิเคราะห์ระบบคิดของมนุษย์จะต้องออกมาในรูปของการวิเคราะห์ภาษา เพราะภาษาคือระบบสัญลักษณ์ที่ถ่ายทอดความหมาย ดังนั้นโครงสร้างทางความคิดของมนุษย์จึงเหมือนกัน เพราะมนุษย์คิดผ่านระบบสัญลักษณ์เหมือนกันโดยที่สัญลักษณ์นั้นจะมีความหมายทั้งที่แตกต่างและสับสนกัน

นอกจากเรื่องการวิเคราะห์ภาษาแล้ว เขาได้เสนอให้มีการศึกษาโครงสร้างพื้นฐานความคิดของมนุษย์นี้โดยการวิเคราะห์ในศาสนนิทาน (myth) และระบบเครือญาติด้วย ซึ่งการนำเสนอนี้นับเป็นจุดเด่นของ Levi Strauss ในเรื่องการวิเคราะห์ระบบคิดของมนุษย์²

นอกจากนี้เขายังได้จัดวางมานุษยวิทยาเชิงโครงสร้าง ลงไปในขอบข่ายของสัญลักษณ์วิทยา (semiology) ด้วย โดยมีศัพท์คำว่า semiology และ semiotics เป็นตัวกำหนดขอบเขต

¹Claude Levi-Strauss, Totemism , (Boston : Beacon Press, 1963), อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์, ความหลากหลายทางวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545) หน้า 41-43.

²Claude Levi-Strauss, The Savage Mind, (Chicago : The University of Chicago Press, 1966). อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์, ความหลากหลายทางวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 41-43.

การศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์ระบบสัญลักษณ์ คำว่า semiotics (สัญศาสตร์) ได้ค่อย ๆ คืบคลานเข้ามาแทนที่ศัพท์คำว่า structuralism (โครงสร้างนิยม) ระเบียบวิธีโครงสร้างนิยมจึงแผ่ขยายไปสู่สาขาวิชาเกี่ยวกับสัญศาสตร์ (semiotics) เมื่อเป็นเช่นนี้ปฏิบัติการในเชิงวิพากษ์วิจารณ์จึงได้เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฝรั่งเศส ซึ่งมันได้นำไปสู่ความคิดเห็นที่ขัดแย้งกัน เนื่องจากความหมายที่มาจากภาษาไม่ได้ถูกกำหนดชี้ชัดลงไป แต่ได้ถูกสร้างขึ้นมาจากเรื่องที่พูด (speaking subject) มากกว่าการพูดถึงความจริง (telling the truth) ปรชญาได้สร้างความหมายขึ้นมาโดยการปิดบังอำพราง กีดกัน หรือทำให้มันเป็นชายขอบของคำศัพท์ต่าง ๆ มายาคติ (myth) ในความหมายใหม่จึงหมายถึงเรื่องที่สรรค์สร้างขึ้น หรือสิ่งที่อยู่เหนือการพิสูจน์หรือความเป็นมายา (illusory thing) ในความหมายของ Barthes ที่อยู่ในหนังสือ *Mythologies*³

แนวคิดเกี่ยวกับมายาคติ (Mythologies)

ในเรื่อง มายาคติ (Mythologies) นี้ Barthes ได้กล่าวถึงมายาคติว่า หมายถึงการสื่อความหมายด้วยคติความเชื่อทางวัฒนธรรมซึ่งถูกกลบเกลื่อนให้เป็นที่รับรู้เสมือนว่าเป็นธรรมชาติ หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นกระบวนการของการลวงให้หลงอย่างหนึ่ง แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่ามายาคติเป็นการโกหกหลอกลวงแบบปั้นน้ำเป็นตัวหรือการโฆษณาชวนเชื่อที่บิดเบือนข้อเท็จจริง มายาคตินั้นมิได้ปิดบังอำพรางสิ่งใดทั้งสิ้น ทุกอย่างปรากฏต่อหน้าต่อตาเราอย่างเปิดเผย เป็นธรรมชาติเสียจนเราไม่รู้สึกรู้สีกตัว เราต่างหากที่คุ้นเคยกับมันเสียจนไม่ทันสังเกตว่ามันเป็นสิ่งประกอบสร้างทางวัฒนธรรม เรานั้นเองที่หลงคิดไปว่าค่านิยมที่เรายึดถืออยู่นั้นเป็นธรรมชาติ หรือเป็นไปตามสามัญสำนึก Barthes วิเคราะห์เรื่องของ "มายาคติ" ในฐานะของการเป็นตัวแทนที่ลวงหลอกและความเชื่อที่แพร่หลายอยู่ในฝรั่งเศสในยุคหลังสงคราม หนังสือ *Mythologies* คือผลงานชิ้นหนึ่งเกี่ยวกับมายาคติที่วนเวียนอยู่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งได้ประกอบสร้างโลกใบหนึ่งสำหรับเราขึ้นมา และให้ภาพเกี่ยวกับมนุษย์บนโลกใบนี้⁴

³Roland Barthes, *Mythologies*, (Paris: Seuil, 1957), pp. 109-159.

⁴โรลองด์ บาร์ต, *สรรพนิพนธ์จากมายาคติ (Mythologies) ของโรลองด์ บาร์ตส์: บทแปลและบทวิเคราะห์เชิงวาทศาสตร์*, แปลโดย วรณพิมล อังคสิริสรรพ (กรุงเทพฯ: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), หน้า 4.

Barthes เชื่อว่า ทุกอย่างในโลกกลายเป็นมายาคติได้หมดสิ้น นั่นก็เพราะจักรวาลมีศักยภาพที่จะกระตุ้นให้มนุษย์สร้างความหมายขึ้นมาได้อย่างไม่สิ้นสุด ทุกสิ่งในโลกนี้สามารถจะถูกสังคมเข้าไปหยั่งเอาความรู้ความคิดออกมาจากที่มันอยู่ของมันเงียบ ๆ แล้วทำให้มันกลายเป็นเหยื่อของวาทะได้ทั้งสิ้น มายาคติในโลกปัจจุบัน เป็นวาทกรรมชนิดหนึ่ง ซึ่งวาทกรรมทางมายาคตินั้นไม่จำเป็นว่าจะต้องเกาะอิงอยู่กับภาษาเหมือนกับคำพูดทั่วไป แต่สามารถแฝงอยู่ในรูปแบบและเงื่อนไขที่ทำให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดกลายเป็นสิ่งที่สังคมวัฒนธรรมเข้าไปยุ่งเกี่ยวแทรกแซง โดยการที่คนกลุ่มหนึ่ง ชนชั้นหนึ่ง หรือหลายกลุ่มหลายชนชั้นที่มีอำนาจเหนือกว่า มีอิทธิพลเหนือกว่าในสังคม ได้หยิบยื่นความหมาย ตลอดจนคุณค่าต่าง ๆ นานา ทั้งในด้านดีและด้านร้ายให้แก่สิ่งนั้น แล้วทำให้ผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่าลุ่มหลงไปกับมายาคติที่ถูกหยิบยื่นให้นั้น⁵

Barthes มองมายาคติในสังคมปัจจุบันว่าเป็นการพูดหรือการใช้ภาษาชนิดหนึ่งที่กระทำผ่านวาทกรรม มายาคติมิได้ถูกนิยามด้วยสิ่งที่พูดถึง แต่นิยามด้วยวิธีการที่พูดถึงสิ่งนั้นมากกว่า เราใช้ภาษาพูดถึงวัตถุสิ่งของ แต่วิธีการพูดถึงสิ่งนั้น ๆ ของแต่ละคนแตกต่างกันไป เป็นการสอดใส่ค่านิยมของคนพูดลงไปด้วยเสมอ ฉะนั้นจึงเป็นการพูดหรือการใช้ภาษาที่ได้รับการคัดสรรจากประวัติศาสตร์ จนเป็นที่ยอมรับกันในสังคมแล้วนั่นเอง เพียงแต่มายาคติเป็นอะไรก็ได้ที่สามารถสื่อความหมาย ไม่จำเป็นต้องเป็นภาษาพูดเพียงอย่างเดียว เช่น ภาพเขียน ภาพถ่าย ภาพยนตร์ กีฬา การแสดง เหล่านี้ ต่างก็เป็นมายาคติด้วยกันทั้งสิ้น⁶

การวิเคราะห์มายาคติของ Barthes เป็นการศึกษาที่พยายามเผยให้เห็นถึง “สิ่งที่เกิดขึ้นแต่ไม่นิยมพูดถึงกัน” (“What-goes-without-saying”) ในสังคม Barthes เรียกปรากฏการณ์เหล่านี้ว่า “ความชัดเจนลวงจอมปลอม” (“the falsely obvious”) หรือมายาคตินั่นเอง⁷

ความหมายของมายาคติเป็นเรื่องของการสร้าง กำหนดให้เกิดขึ้นใหม่ ดังนั้นอะไรก็ตามที่เราหมายถึงการสร้าง ความหมายเกี่ยวกับโลก ค่านิยมต่าง ๆ ของสังคม ความเชื่อความรู้สึก การนำเสนอ และสถาบันต่าง ๆ ซึ่งผู้คนได้สร้างความหมายเกี่ยวกับโลก ที่ถูกทำให้เป็นธรรมชาติในขอบเขตที่พวกมันได้ก่อรูปขึ้นมาให้เป็นที่ยอมรับกัน โดยไม่ต้องพิสูจน์เกี่ยวกับวิธีที่โลกทำงานและเป็นไปได้ต่าง ๆ นั้นเราเรียกว่าอุดมคติ ซึ่งอุดมคติในบางความหมายมักจะมีผลผลิตมาตั้งแต่

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

⁶ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, สัญวิทยา, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยม กับ การศึกษารัฐศาสตร์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา, 2545), หน้า 137.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 135.

แรกและมีมัลทินเพราะพวกมันไม่เป็นความจริง (นั่นคือ ไม่อาจที่จะบรรลุถึงได้) หรือเป็นเพราะพวกมัน ไม่ได้สะท้อนความเป็นจริง มันจึงกลายเป็นภาพลวงหรือมายา⁸

นอกจากนี้มายาคติยังหมายถึงความเชื่อที่มอบให้แก่คนรุ่นต่อมามีขาดสาย เป็นความเชื่อในแบบเดียวกันอย่างไม่เสื่อมคลาย จนกว่าจะเกิดการค้นคว้าให้เห็นจริงเป็นอย่างอื่น⁹

ดังนั้น เรื่องของความงามจึงสามารถนำความคิดดังกล่าวมาใช้อธิบายมายาคติของความงามได้ โดยสามารถอธิบายได้ว่า มายาคติความงาม (Beauty Myth)¹⁰ เป็นวาทกรรมที่เกิดจากการสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม โดยที่สังคมและวัฒนธรรมได้หยิบยื่นความหมายและคุณค่าให้กับผู้หญิงให้ลุ่มหลงไปกับความงามของร่างกายตัวเอง โดยเข้าใจว่าเป็นไปโดยธรรมชาติ หรือเป็นไปตามสามัญสำนึก แต่แท้จริงแล้วหาใช่ไม่ และเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้โดยวาทกรรมของมนุษย์เอง

แนวคิดเกี่ยวกับมายาคติความงาม (Beauty Myth)

ปลินดา ะมิงค์วงศ์¹⁰ ได้กล่าวถึงบทวิจารณ์ภาพนู้ด - การชมขึ้นครั้งที่ 3 (ในงานวิจารณ์ภาพนู้ดของ นิวัติ กองเพียร) ซึ่งเกี่ยวข้องกับมายาคติความงามอันเป็นแนวคิดจากวัฒนธรรมตะวันตกว่า บทวิจารณ์ของนิวัติ หรือแม้แต่ผู้ชายในสังคมมักนิยมผู้หญิงหน้าตาสวย รูปร่างดี สมส่วน ส่วนผู้หญิงที่หน้าตาไม่ดี รูปร่างไม่ดีตามความเห็นของนิวัติ ก็มักจะถูกตำหนิไปในทำนองที่ว่าไม่ควรนำเรือนร่างมาโชว์ หรือมาถ่ายแบบในลักษณะเปลือยกาย ปลินดา กล่าวว่า สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความคิดของผู้ชายในสังคมไทยที่นิยมผู้หญิงหน้าตาสวย รูปร่างดี ผิวพรรณดี ถือเป็นการร่วมสร้างมายาคติเรื่องความงามให้กับผู้หญิง ที่ทำให้ผู้หญิงต้องไปเสริมสวย หาเครื่องประดับมาใส่ ลดความอ้วน ศัลยกรรม ทรมานร่างกายตัวเองด้วยวิธีต่าง ๆ นานาเพื่อให้ผู้ชายพึงพอใจ และเข้าใจว่าความสวยจะเป็นใบเบิกทางให้กับหลาย ๆ สิ่งในชีวิต แต่เรื่องแบบนี้เรามักจะมองไม่เห็นว่าเป็นความรุนแรงในสังคมชายเป็นใหญ่ที่ผู้หญิงต้องสนองความต้องการของผู้ชายในทุกด้าน

⁸สมเกียรติ ตั้งนโม, “Roland Barthes และ มายาคติ” บทความมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

⁹ประมวล ดิฉินสัน, คติชนชาวบ้าน : การศึกษาในด้านมานุษยวิทยา (กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, 2521).

¹⁰ปลินดา ะมิงค์วงศ์, “บทวิจารณ์ภาพนู้ด – การชมขึ้นครั้งที่ 3” บทความมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

นอกจากนี้ยังมีคำที่ใช้ในภาษาไทยบางคำ ที่น่าจะเกิดขึ้นมาจากความเป็นคนเจ้าบพเจ้า กลอนของคนไทย อย่างเช่น คำว่า “รูปโฉมโฉมพรรณ” ¹¹ ซึ่งถ้าเทียบเคียงความหมายแล้วก็จะสามารถอธิบายมายาคติเรื่องความงามได้มากขึ้นว่าเป็นการอธิบายถึงความงามของผู้หญิงเช่นไร ดังที่ จานงค์ ทองประเสริฐ¹¹ ได้กล่าวถึงคำว่า “รูปโฉมโฉมพรรณ” ไว้ว่า

เป็นคำที่ใช้เมื่อพูดถึงผู้หญิงว่าจะสวยหรือไม่สวย โดยใช้ เพื่อบรรยายถึงผู้หญิงคนนั้น ๆ ซึ่งเป็นคำที่พูดถึงผู้หญิงโดยเฉพาะ และไม่ปรากฏว่ามีใครนำมาใช้กับผู้ชายเลย คำนี้ เมื่อแยกออกเป็นคำ จะประกอบด้วยคำ 4 คำ คือ “รูป + โฉม + โฉม + พรรณ” โดยแต่ละคำมีความหมายดังนี้คำว่า “รูป” พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้คำว่า “รูป” พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ น. สิ่งที่รับรู้ได้ด้วยตาแก่ตา, ร่าง, ร่างกาย, เคাঁโครง, แบบ...” ซึ่งในที่นี้ก็คงหมายถึงรูปร่าง อันได้แก่ “ลักษณะร่างกาย, ทรวดทรง” นั่นเอง คำว่า “โฉม” พจนานุกรมได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง รูปร่าง, ทรวดทรงเคাঁ ในที่นี้ หมายความว่า “โฉมหน้า” ซึ่งก็คือ “เคাঁหน้า” นั่นเอง เช่น มีเคাঁหน้ารูปไข่ หรือ สีเหลี่ยม คำว่า “โฉม” พจนานุกรมได้เก็บเอาไว้ แต่สันนิษฐานว่าน่าจะยึดเสียงมาจากคำว่า “นม” เพื่อให้รับกับเสียงกับคำว่า “โฉม” “นม” หมายถึง อวัยวะส่วนที่อยู่บริเวณหน้าอก โดยปกติมี 2 เต้า ส่วนนมของสัตว์บางชนิดอาจมีหลายเต้าก็ได้คำว่า “พรรณ” แปลว่า สีของผิว ดังนั้น เมื่อนำคำว่า “รูป” “โฉม” “โฉม” “พรรณ” มา รวมกันเป็น “รูปโฉมโฉมพรรณ” ก็หมายความว่า คนคนนั้น โดยเฉพาะผู้หญิงที่ยังเป็นสาวอยู่ ไม่ใช่หญิงแก่ ว่าเธอมีรูปร่างหรือรูปทรงสัณฐานอย่างไร สูงกี่เซนติเมตร ปัจจุบันก็ต้องสูงกว่า 165 เซนติเมตรขึ้นไป สูงเกินไปหรือเตี้ยเกินไปก็ได้มาตรฐาน รูปร่างของเธอเป็นอย่างไร จะเป็นแบบรูปไข่ หรือกลมอย่างกับพระจันทร์ในวันเพ็ญ หรือหน้าสีเหลี่ยม ลักษณะนมเป็นอย่างไร ชนิดไข่ดาว หรือตาสะแก หรืออกภูเขา เป็นต้นผิวพรรณเป็นอย่างไร หยาบหรือละเอียด ขาวเหลือง ค่ำ ดำแดง หรือดำปี๋ หรือผิวเนียน ไหม

นั่นหมายความว่า ลักษณะของผู้หญิงที่งามก็คือ จะต้องดูดีไปทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็น หน้าตา ทรวดทรง อกคอ หน้าอก และผิวพรรณนั่นเอง ซึ่งผู้เขียนมองว่าเป็นการสะท้อนความ

¹¹ จานงค์ ทองประเสริฐ, ภาษาไทย 5 นาที [online] IIRT Network, 2001, (แหล่งที่มา: <http://www.tpschamnong.iirt.net>) [16 September 2004]

เป็นอุดมคติ ที่เปรียบเทียบความงามกับวัตถุต่าง ๆ อย่างเช่น หน้ากลมเหมือนพระจันทร์ นมเหมือนไข่ดาว หรืออกเหมือนภูเขา ผิวเนียนดุจใยไหม แต่ทั้งนี้ก็แฝงไปด้วยมายาคติที่ทำให้ผู้หญิงหลงเข้าใจว่าต้องมีลักษณะเช่นนั้นจึงจะดูสวย หรือแม้แต่การที่ผู้ให้ความหมายกล่าวว่า รูปโฉมโฉมพรรณเป็นการกล่าวถึงหญิงสาว ไม่ใช่หญิงแก่ ดังนั้นจึงทำให้มองเห็นภาพว่า ผู้ให้ความหมายเองก็ติดอยู่ใน มายาคติด้วยเช่นกัน ในจุดที่มองว่า ความแก่ไม่ใช่ความงาม ซึ่งแสดงว่าความงามจะอยู่กับความสาวเท่านั้น ดังนั้นจึงได้มีคำพูดว่า สาวงาม สาวสวย แต่กลับไม่มีคำว่า แก่งาม แก่สวย ใช้ในภาษาไทย

ดังนั้นในจุดนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ภาษาหรือวาทกรรมบ่งบอกให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าได้สร้างมายาคติความงามของผู้หญิง กล่าวคือ ความงามจะต้องไม่ใช่ความแก่ ดังนั้นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงต้องไปเสริมสวย และกระทำกับร่างกายตนเองด้วยวิธีต่าง ๆ นานา ก็เพื่อไม่ให้ถูกมองว่าตนนั้นแก่ ซึ่งเท่ากับว่าถูกมองว่าไม่สวยนั่นเอง

ใน *Beauty Mystique : Ethics and Aesthetics in the Bond Genre* โดย Anthony Synnott¹² เขากล่าวว่าความงามกับความดีเป็นสิ่งที่คู่กัน สื่อความหมายอย่างเดียวกัน ดังเช่นในเทพนิยายกรีก-โรมันโบราณ มักนำเสนอผู้ที่มีคุณธรรม มีความดีในรูปร่างกายที่งดงาม และพยายามสื่อให้รู้ว่านี่คือสัญลักษณ์ของความดี ในทางตรงกันข้ามความชั่วร้ายมักปรากฏคู่กับอสูรร้ายหรือภูตผีปีศาจในสภาพที่น่าเกลียด น่ากลัว เรื่องดังกล่าวมักถ่ายทอดเป็นหนังสือตลอดจนสื่อต่าง ๆ ที่มีภาพแสดงให้เห็น มันจึงกลายเป็นสิ่งที่ปลูกฝัง เป็นมายาคติในการสร้างภาพและความหมายให้เป็นที่เข้าใจและรับรู้ทันทีว่าเมื่อรูปร่างงดงามปรากฏนั่นคือสัญลักษณ์ของความดีงาม อยู่ในฝ่ายของความถูกต้อง เพียบพร้อม และสมบูรณ์แบบ ในขณะที่ถ้ารูปร่างน่าเกลียดน่ากลัวปรากฏนั่นคือความชั่วร้าย เลวทราม น่ารังเกียจ ไม่สมบูรณ์แบบ เช่น อาจจะมีอายุโตมาก รูปร่างมองแล้วไม่ได้สัดส่วน อวัยวะต่าง ๆ ผิดปกติ ผิดรูปผิดร่าง เห็นได้ทันที และสามารถเปรียบเทียบได้ทันทีกับบทบาทและการแสดงออกก็จะตรงข้ามกัน คือเป็นฝ่ายดีและฝ่ายชั่วร้าย

มายาคติดังกล่าวได้สร้างให้เราเข้าใจว่าความดีและความงามเหนือกว่าความน่าเกลียดและชั่วร้ายทุกด้าน และเป็นสิ่งที่ปลูกฝังมานานจนอยู่ในสำนึก อยู่ในชีวิตประจำวันจนเป็นธรรมดาสามัญ ทั้งที่ความจริงแล้วมันได้ถูกสร้างขึ้นทั้งสิ้น และยังไม่มีการสร้างทางวัฒนธรรมใด ๆ ทำให้เห็นเป็นอย่างอื่น

¹²Anthony Synnott, *The Beauty Mystique: Ethics and Aesthetics in the Bond Genre, Politics, Culture, and Society*, pp. 407-425. London: Human Sciences Press, 1990.

แนวคิดเกี่ยวกับมายาคติความงาม (Beauty Myth) ของ Wolf

Wolf¹³ ได้ศึกษาเรื่องมายาคติความงามที่ส่งผลกระทบต่อผู้หญิงในแง่มุมต่าง ๆ โดยได้แสดงให้เห็นได้จากความสัมพันธ์ระหว่างเสรีภาพของผู้หญิง (female liberation) กับความงามของผู้หญิง (female beauty) ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวเชื่อมโยงกับการเคลื่อนไหวของสตรีนิยมที่มีบทบาทต่อผู้หญิง โดยแบ่งความเคลื่อนไหวออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่

1. คลื่นลูกที่ 1 (First Wave) : การใช้มายาคติของความเป็นหญิง (Feminine Mystique) เป็นเครื่องมือสร้างกระแสควบคุมผู้หญิง

Wolf กล่าวว่าเดิมนั้นผู้หญิงติดอยู่ในมายาของการเป็นแม่บ้านแม่เรือน ซึ่งแนวคิดนี้มาจากงานเขียน ของ Betty Friedan นักสตรีนิยมสายเสรีนิยม เรื่อง *Feminine Mystique* หรือมายาคติของความเป็นหญิง ที่บรรยายถึงความเป็นแม่ การเป็นแม่บ้าน การทำงานอยู่กับบ้าน ของผู้หญิงชนชั้นกลางที่แต่งงานแล้ว ที่อาศัยอยู่บริเวณชานเมืองของสังคมอเมริกันในช่วงทศวรรษ 1960 ซึ่งในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองผู้หญิงอเมริกันเหล่านี้จำนวนมากได้เคยเข้าสู่ตลาดแรงงานเพื่อทดแทนแรงงานชายที่เข้าร่วมสงคราม แต่ครั้นเมื่อสงครามสงบลง พวกผู้หญิงได้ถูกเรียกร้องให้กลับมาเป็นแม่บ้านดังเดิม ดังนั้นผู้หญิงอเมริกันในยุคนี้ส่วนใหญ่จึงต้องกลับไปเป็นแม่บ้านอยู่กับบ้าน ซึ่ง Friedan มองว่าการเป็นแม่บ้านอย่างเดียวนั้นมีสภาพไม่ต่างจากการถูกกักกัน และทำให้มองไม่เห็นคุณค่าในตัวเอง ใน *Feminine Mystique* นี้ Friedan จึงได้เรียกร้องให้ผู้หญิงเข้าไปอยู่ในโลกสาธารณะ และทำทุกอย่างให้ได้เช่นเดียวกับที่ผู้ชายทำ นั่นก็คือการออกไปทำงานนอกบ้าน โดยที่ตัวเธอไม่ได้คำนึงถึงโครงสร้างของระบบชายเป็นใหญ่ที่ยังคงครอบงำสังคมในขณะนั้นอยู่ ผู้หญิงจึงต้องทำงานหนักทั้งในบ้านและนอกบ้าน ซึ่งการทำงานอาชีพไปพร้อมกับการดูแลครอบครัวไม่ใช่เป็นเรื่องที่ง่ายเลย ทำให้ผู้หญิงต้องประสบกับปัญหา เช่น ความเครียดจากที่ทำงาน ซึ่งแสดงว่าผู้หญิงในเชิงชีวภาพแล้วไม่เหมาะที่จะเข้ามาทำงานในโลกของผู้ชาย นอกจากนี้ยังมีพวกต่อต้านสตรีนิยมได้ออกมาสร้างกระแสผ่านสื่อต่าง ๆ ว่าผู้หญิงและผู้ชายมีความทัดเทียมกันอย่างเป็นทางการแล้ว และบอกว่าสตรีนิยมทำลายความสนุกสนานของผู้หญิง ทำลายสิทธิของผู้หญิงในการเป็นที่ดึงดูดทางเพศ ตลอดจนการแต่งตัวของผู้หญิง และขัดขวางความสุขจากการทำงานบ้านด้วย

¹³Naomi Wolf, *The Beauty Myth: How Image of Beauty are Used Against Women* (New York: Morrow, 1991), pp. 14-19.

2. คลื่นลูกที่สอง (Second Wave) : การโต้ตอบกลับ (backlash)

เมื่อกระแสต่อต้านสตรีนิยมรุนแรงขึ้น จึงได้มีการออกมาโต้ตอบกลับ (backlash) กระแสดังกล่าว โดยสตรีนิยมคลื่นลูกที่สอง (second wave feminism) ซึ่งการโต้ตอบกลับ (backlash) นี้เป็นทั้งการโต้กลับกระแสต่อต้านสตรีนิยม โดยการโต้กลับได้กล่าวถึงความไม่เท่าเทียมกันของผู้ชายและผู้หญิงที่ยังมีให้เห็นอยู่ ไม่ว่าจะเป็นค่าจ้างแรงงานที่ผู้ชายได้รับมากกว่าผู้หญิง หรือแม้แต่ผู้หญิงอยู่ในกลุ่มคนยากจนมากกว่าผู้ชาย รวมไปถึงผู้หญิงเป็นตัวแทนทางการเมืองและในสภาพแรงงานในสัดส่วนที่น้อยกว่าผู้ชายอยู่มาก รวมความว่าในความเป็นจริงผู้หญิงยังคงอยู่ในฐานะที่ด้อยกว่าผู้ชายมาก ไม่ว่าจะเป็นในด้านเศรษฐกิจ การเมือง หรือสังคม จนในที่สุดสตรีนิยมคลื่นลูกที่หนึ่ง (first wave feminism) ก็แผ่วลงเนื่องจากความแรงของสตรีนิยมคลื่นลูกที่สอง (second wave feminism) มีเหตุผลในการโต้ตอบและชี้ประเด็นให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันด้วยประการทั้งปวงระหว่างผู้ชายกับผู้หญิง ตลอดจนให้ภาพของผู้หญิงซึ่งเป็นกลุ่มทางสังคมที่ถูกกดขี่และถูกเอารัดเอาเปรียบโดยผู้ชายได้ชัดเจนกว่าสตรีนิยมคลื่นลูกที่หนึ่ง (first wave feminism)

3. คลื่นลูกที่สาม (Third Wave)

หลังจากที่ผู้หญิงหลุดออกมาจากมายาคติความเป็นหญิง (feminine mystique) ที่ต้องเป็นผู้รับผิดชอบงานบ้านและครอบครัว ผู้หญิงในช่วงปี 1980 เป็นต้นมา ได้แกผู้หญิงในกลุ่มคลื่นลูกที่สาม ซึ่ง Wolf ได้จัดอยู่ในกลุ่มนี้ด้วย Wolf ได้ศึกษาพบว่า มายาคติในเรื่องความงามได้เข้ามาแทนที่มายาคติความเป็นหญิง โดยเป็นเครื่องมือทางสังคมในการควบคุมผู้หญิง ผู้หญิงถูกกำหนดโดยมาตรฐานความงามบางอย่างและเป็นมาตรฐานความงามแบบตะวันตก เช่น ความผอม ความสูง ความขาว จมูกโด่ง ตาสองชั้น ผู้หญิงถูกทำให้รู้สึกไม่พึงพอใจต่อร่างกายของตัวเอง และมองว่าเป็นสิ่งที่ไม่สมบูรณ์ เพราะฉะนั้นจำเป็นจะต้องทำศัลยกรรมตกแต่งเพื่อหาความสมบูรณ์แบบ ความงามถูกใช้เป็นเงื่อนไขในการเข้าทำงานหลายประเภท และผู้ที่ได้ประโยชน์จากทั้งหมดนี้คือ อุตสาหกรรมความงามที่ Wolf มองว่าเป็นศัตรูที่สำคัญของผู้หญิง เพราะฉะนั้น การที่ผู้หญิงบางคนมองว่าผู้หญิงมีเสรีภาพแล้วจึงเป็นเรื่องไม่จริง¹⁴

¹⁴ Imelda Whelehan, *Modern Feminist Thought*, (New York: New York University Press, 1995), อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, *สตรีนิยม: ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20* (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2545), หน้า 218.

Wolf พบว่า ความงามเป็นกระแสที่มีการเปลี่ยนแปลงขึ้นลงเหมือนกับมาตรฐานทองคำ เหมือนกับเศรษฐกิจ ที่ถูกกำหนดนโยบายโดยระบบการเมืองที่ยังคงให้ความสำคัญกับชายเป็นใหญ่อยู่ ฉะนั้นผู้ชายจึงมีอิทธิพลต่อผู้หญิงในการที่จะกำหนดให้ผู้หญิงมีสภาพร่างกายเป็นมาตรฐานอย่างไรก็ได้ตามที่ผู้ชายเห็นว่าเหมาะสม ความงามจึงอาจกล่าวได้ว่าถูกสร้างจากกระบวนการทางสังคมชายเป็นใหญ่ที่ได้สร้างขึ้นจากพื้นฐานของความแตกต่างทางเพศ และความแตกต่างในเรื่องเพศนี้ก่อให้เกิดความแตกต่างในเรื่องโครงสร้างอำนาจ (power structure) ที่แสดงให้เห็นว่าชายมีอำนาจเหนือหญิง และไม่ต้องการให้หญิงได้มีโอกาสมีอำนาจใด ๆ ในสังคม

ดังนั้นการต่อต้านไม่ให้ผู้หญิงได้มีโอกาสที่จะได้อำนาจจึงถูกส่งผ่านมายาาคติความงาม ซึ่งเป็นการควบคุมผู้หญิงที่แฝงไปด้วยกลลวงให้ผู้หญิงเข้าใจว่าตัวเองไม่สวย หรือไม่พอใจในความสวยของตน ตลอดจนสร้างแรงกดดันหลอกล่อผ่านทางกลไกของสังคม ให้ผู้หญิงต้องดิ้นรนหาวิธีการในการเสริมความงาม ไม่ว่าจะเป็นการทำศัลยกรรม การลดน้ำหนัก รวมไปถึงการอดอาหารด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งล้วนบั่นทอนร่างกายของผู้หญิง และส่งผลเสียต่อผู้หญิงมากกว่าผลดี

เห็นได้ชัดว่ามายาาคติความงามได้สร้างภาพลวงให้ผู้หญิงเข้าใจว่าความงามจะนำมาซึ่งอำนาจ และการประสบความสำเร็จ แต่หาใช่ไม่ว่านี่คือโอกาสที่มายาาคติของความงามจะถูกนำมาใช้ทำลายความก้าวหน้าของผู้หญิงโดยที่ผู้หญิงไม่รู้ตัว ความงาม และความต้องการเป็นผู้หญิงที่เพียบพร้อมมีผลทำให้ผู้หญิงให้ความสนใจในการดูแลเอาใจใส่ปรับปรุงดูแลตัวเองให้สวยงามเพื่อเข้ามาสู่ระบบการทำงาน และเพื่อการนำไปสู่ความสำเร็จของชีวิตในด้านอื่น ๆ ในขณะเดียวกันก็ได้สร้างความกดดัน และส่งผลเสียต่อร่างกายและจิตใจของผู้หญิงตามมา ด้วยเหตุนี้ Wolf จึงต่อต้านในเรื่องความสวยความงามของผู้หญิงอย่างมาก เนื่องจากความสวยความงามได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการต่อต้านความก้าวหน้าของผู้หญิง และเป็นการกักกันผู้หญิงให้ลุ่มหลงอยู่ในร่างกายของตัวเอง ซึ่งผู้วิจัยเห็นด้วยกับ Wolf เนื่องจากในความเป็นจริงแล้วผู้หญิงยังไม่ได้มีสภาพชีวิตที่ดีขึ้น และกลลวงของมายาาคติความงามยังคงคุกคามผู้หญิงอยู่ต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวคิดเรื่องคู่ตรงข้าม หรือความคิดแบบสองขั้ว (Dualism)

Grimshaw¹⁵ ให้ทัศนะว่า ความคิดที่เสนอให้มีการแบ่งแยกทางเพศเป็นเพศหญิงและเพศชาย เป็นระบบการวิเคราะห์แบบเดิมที่เรียกว่า ความคิดแบบสองขั้ว (Dualism)

ระบบคิดที่เรียกว่า Dualism หรือ dichotomy เป็นระบบคิดทางปรัชญาที่มีทัศนะว่า จิตใจและร่างกายเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ แยกและแตกต่างกัน การแยกเป็นคู่ที่ตรงกันข้ามกันของจิตใจและร่างกายถูกนำไปเทียบเคียงกับความเป็นชายและหญิงที่ถูกจัดเป็นคู่ตรงข้าม โดยที่ผู้หญิงถูกเชื่อมโยงกับด้านที่เป็นวัตถุของขั้วตรงข้ามนี้ โดยเชื่อมโยงผู้หญิงกับผืนโลก ร่างกาย เรื่องเพศ อารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ และความเป็นมนุษย์ (mortality) ในขณะที่ผู้ชายถูกเชื่อมโยงกับด้านที่เหนือกว่า ด้านที่เป็นสติปัญญา เช่น ท้องฟ้า จิตวิญญาณ เหตุผล และสภาพเหนือกว่าความเป็นมนุษย์ (transcendence) ซึ่งนักสตรีนิยมบางคนไม่เห็นด้วยกับการแบ่งเช่นนี้¹⁶

ความคิดแบบสองขั้ว เป็นการพิจารณาแยกปรากฏการณ์ต่าง ๆ ออกเป็นสองขั้วตรงข้าม เช่น อารมณ์กับเหตุผล ธรรมชาติกับนามธรรม ลักษณะสากลและลักษณะเฉพาะ ร่างกายและจิตใจ ความเป็นสาธารณะและและความเป็นส่วนตัว เป็นต้น ซึ่งระบบการวิเคราะห์นี้ได้ถูกตั้งคำถามมากในเรื่องของความถูกต้อง แต่ก็ยังมีการเสนอความคิดแยกความเป็นหญิงเป็นชายอยู่ในสังคม ก็เพียงเพื่อสร้างความชอบธรรมในการยอมรับความเหนือกว่าของผู้ชาย เพราะการจัดผู้หญิงให้อยู่ในขั้วตรงข้ามกับผู้ชายนั้น ผู้หญิงจะตกอยู่ในขั้วที่ถูกให้คุณค่าที่ต่ำกว่าเสมอ¹⁷

¹⁵ Jean Grimshaw, Feminist Philosophies: Women's Perspectives on Philosophical Traditions, (London: Harvesten Whatsheaf, 1986), อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20 (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2545), หน้า 17.

¹⁶ Mary A. Warren, The Nature of Woman: An Encyclopedia and Guide to the Literature (California: Edge Press, 1980), อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20 (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2545), หน้า 18.

¹⁷ Chris Beasley, What is Feminism? (London: Sage Publications, 1999), อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20 (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2545), หน้า 18.

แนวคิดเรื่องความกดดันทางสังคม (Social Pressure)

ในเรื่องความสวยความงามของผู้หญิงนั้น ความกดดันทางสังคมได้มีส่วนผลักดันให้ผู้หญิงต้องเข้าสู่กระบวนการเสริมความงามด้วยวิธีการต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน

จากการศึกษาเรื่อง **รูปลักษณ์-เรือนร่าง มุมมองของวัยรุ่นไทย** ของ จุลณี เทียนไทย¹⁸ พบว่า อิทธิพลของสังคมไทยที่มีต่อเรื่องรูปลักษณ์-เรือนร่างของวัยรุ่นหญิงไทย ได้สร้าง ความกดดันและการให้คุณค่าแก่เรื่องรูปลักษณ์ภายนอกของผู้หญิงไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว และได้สืบทอดมาสู่วัยรุ่นหญิงไทยในยุคปัจจุบัน โดยผู้ชายในสังคมไทยมักให้ค่านิยมแก่ผู้หญิงที่มีรูปร่างหน้าตาสวย ตลอดจนยังคงมีการส่งเสริมความเชื่อในสังคมไทยว่า สิ่งนี้เป็นสิ่งที่เชิดชูความมีหน้ามีตาแก่ตนหากมีแฟนหรือคู่ครองที่สวย ซึ่งเปรียบเทียบผู้หญิงเหมือนดังเครื่องประดับของผู้ชาย ดังนั้นผู้หญิงจึงมักถูกปลูกฝังตั้งแต่เยาว์วัยว่าต้องดูแลผิวพรรณรูปร่างและหน้าตาตนเองให้สวยตลอดมา อีกทั้งเรื่องของความสวยความงามก็ยังเป็นเสมือนส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมย่อยในความเป็นสังคมของผู้หญิงด้วย เพราะผู้หญิงมักพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องความสวยความงาม ใช้กิจกรรมเกี่ยวกับเรื่องความสวยความงามสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนผู้หญิงด้วยกัน และเปรียบเทียบ รูปร่างของตนเองกับหมู่ผู้หญิงด้วยกันเสมอมา เสมือนเป็นส่วนหนึ่งที่เกิดติดตัวมากับการเป็นผู้หญิง

นอกจากนี้จากงานวิจัยของ Wolf¹⁹ พบว่าความกดดันทางสังคมมีส่วนผลักดันให้ผู้หญิงต้องเข้าสู่กระบวนการเสริมความงามด้วยวิธีการต่าง ๆ ด้วยเช่นเดียวกัน โดยปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความกดดันทางสังคมในเรื่องมายาคติความงามของผู้หญิงได้แก่

1. สังคมและวัฒนธรรม

ในสังคมวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงตกอยู่ในฐานะที่เป็นเพียงวัตถุทางเพศ ถูกหล่อหลอมให้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ เช่น บทบาทของการให้กำเนิด ความเป็นแม่ ความเป็นแม่บ้านแม่เรือน การได้รับการปลูกฝังถ่ายทอดความเป็นผู้หญิงจากแม่สู่ลูก เป็นต้น และเพราะถูกมองว่าเป็นเพียงวัตถุ มายาคติความงามจึงถูกสร้างขึ้นโดยง่ายในผู้หญิง ทั้งนี้ผู้หญิงจะได้รับการ

¹⁸Chulanee Thianthai. "A Study of Body Image and Gender Differences among Thai Adolescents and Young Adult," (Doctoral Dissertation, University of Oregon, 2003).

¹⁹Naomi Wolf, The Beauty Myth: How Image of Beauty are Used Against Women, pp. 93-94.

ถ่ายทอดปลูกฝังเรื่องความงามมาจากนวนิยาย งานเขียน จากนิตยสารและสื่อต่าง ๆ ที่หล่อหลอมให้ผู้หญิงตกอยู่ในสภาพที่ผู้ชายต้องการให้เป็น ดังนั้นการที่ผู้หญิงจะทำตัวให้ออกนอกกรอบที่สังคมวางไว้จึงส่งผลให้ผู้หญิงกลายเป็นคนแปลก และไม่ได้รับการยอมรับ

2. ความเชื่อ (religion)

ศาสนาและความเชื่อ มีผลต่อการสร้างความกดดันให้กับผู้หญิง เช่น ความเชื่อว่าร่างกายผู้หญิงไม่สมบูรณ์แบบ สร้างขึ้นจากชิ้นส่วนอวัยวะของมนุษย์คนแรก คือ อัดัมส์ ดังนั้นผู้หญิงจึงต้องไขว่คว้าหาความสมบูรณ์แบบให้กับตัวเองให้ถึงที่สุด ตลอดจนการสร้างกระแสเกี่ยวกับความแก่ และความอ้วน ให้ผู้หญิงเข้าใจว่าทั้งความแก่และความอ้วนคือสิ่งที่ทำให้ผู้หญิงไม่สวย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนถูกสร้างเป็นมายาคติให้ผู้หญิงต้องเข้าไปสู่กระบวนการเสริมความงาม เช่น การศัลยกรรม การอดอาหาร การลดความอ้วน และการมีพฤติกรรมการบริโภคที่ผิดปกติ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการทำร้ายร่างกายตนเองทั้งสิ้น

3. ความแตกต่างทางเพศ (gender differences)

ความแตกต่างของผู้หญิงและผู้ชายมีผลต่อเรื่องโครงสร้างอำนาจในสังคม และมีส่วนผลักดันให้ผู้หญิงมีความด้อยกว่าผู้ชาย ทำให้ผู้หญิงต้องหลุมหลงไปกับมายาคติความงามที่ถูกสร้างโดยกระบวนการทางสังคมของระบบชายเป็นใหญ่ อันหมายถึงระบบครอบครัวที่ถือเอาฝ่ายชายเป็นใหญ่และเป็นผู้นำ เป็นลักษณะที่ผู้หญิงต้องเสียเปรียบ ไม่ได้รับความสำคัญ ได้รับการดูถูกเหยียดหยาม การเอาวัดเอาเปรียบ การกดขี่ โดยฝ่ายชายได้ใช้อำนาจในการควบคุมฝ่ายหญิง นอกจากนี้ความแตกต่างกันทางด้านสรีระของผู้หญิงและผู้ชายได้ทำให้ผู้ชายใช้ความแข็งแรงมากกว่าครอบงำผู้หญิง แม้แต่ในเรื่องของความสัมพันธ์ทางเพศ ฝ่ายหญิงมักจะเป็นฝ่ายที่ถูกกระทำมากกว่าฝ่ายชาย เห็นได้โดยทั่วไปว่าสรีระของผู้หญิงมักจะได้รับถ่ายทอดออกมาเป็นภาพวาด และให้คุณค่าว่างาม แสดงให้เห็นว่าร่างกายของผู้หญิงนั้นเอื้อต่อการตกแต่งให้สวยงาม ดังนั้นจึงเป็นช่องทางหนึ่งที่มายาคติความงามจะเข้ามามีอิทธิพลต่อผู้หญิงได้โดยง่าย และผู้ชายก็มักจะตั้งเงื่อนไข กับผู้หญิงต่าง ๆ นานา ด้วยความงามหรือไม่งามของเธอ ผู้หญิงจึงต้องทำตัวให้เป็นที่ถูกใจของผู้ชาย โดยการตอบสนองความต้องการของผู้ชายที่ส่งผลผลักดันให้กับผู้หญิงเข้าใจว่าตัวเองไม่สวย หรือไม่พอใจในความสวยงามของตน ด้วยการไปเสริมความงามด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งนอกจากการใช้เครื่องสำอางแล้ว ก็ต้องพึ่งพากระบวนการทางการแพทย์ อาทิเช่น การทำศัลยกรรมเสริมความงาม การลดน้ำหนัก การอดอาหาร เป็นต้น

4. ความดึงดูดใจด้านรูปร่าง (attractive body)

ความดึงดูดใจด้านรูปร่างมีส่วนในการสร้างความกดดันเรื่องความงามให้ผู้หญิงด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการทำศัลยกรรมเสริมความงาม การลดน้ำหนัก การอดอาหารด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อสร้างความดึงดูดใจทางด้านรูปร่างของผู้หญิง (attractive female body) ให้เป็นที่ยอมรับต่อสังคมนั่นเอง

2.7 แนวคิดเรื่องการรับรู้ต่อภาพลักษณ์ทางด้านร่างกาย

การศึกษาความแตกต่างระหว่างเพศชายและเพศหญิงในประเด็นการรับรู้เกี่ยวกับร่างกายของตนเองของการวิจัยเชิงประจักษ์จำนวนมาก ชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงมีความรู้สึกต่อภาพลักษณ์ทางด้านร่างกาย (body image) ของตนน้อยกว่าผู้ชาย นั่นคือ ผู้หญิงรู้สึกพึงพอใจในร่างกายของตนเองน้อยกว่าผู้ชาย การมองภาพลักษณ์ทางด้านร่างกายของผู้หญิงมักเกี่ยวข้องกับเรื่องสุขภาพ ความสัมพันธ์กับชายคนรัก และความเป็นผู้หญิงด้วย นั่นก็คือผู้หญิงยังคงเข้าใจว่าร่างกายของเธอยังคงจะต้องได้รับการปรุงแต่งอยู่ และแต่ละจุดในร่างกายไม่ว่าจะเป็นหน้าตา ต้นขา สะโพก เหว หน้าท้อง สิว ทุกอย่างจะต้องดูดีจึงจะได้ชื่อว่าสวยสมบูรณ์แบบ ในขณะที่ผู้ชายมักให้ความสนใจกับร่างกายของตัวเองในภาพรวมมากกว่า ผู้หญิงซึ่งมีความละเอียดอ่อนกว่าจึงให้ความสนใจและมีความพึงพอใจในร่างกายของตัวเองเป็นส่วน ๆ ไป นอกจากนี้ผู้หญิงก็จะพยายามแก้ไขความบกพร่องในร่างกายที่ตัวเองเห็นว่าไม่สวยในแต่ละจุดด้วย ทั้งนี้ผู้หญิงจะมีความเชื่อว่าร่างกายที่สวยงามจะเป็นที่ดึงดูดต่อเพศตรงข้ามและบ่งบอกถึงความเป็นผู้หญิง²⁰

ทางด้านความดึงดูดใจด้านรูปร่าง (attractive body) ก็มีส่วนในการสร้างความกดดันเรื่องความงามให้ผู้หญิงด้วยเช่นกัน การวิจัยเกี่ยวกับความดึงดูดใจทางด้านรูปร่างของผู้หญิง (attractive female body) ส่วนใหญ่ มักตั้งอยู่บนฐานคติที่สำคัญคือ การย้อนกลับไปมองความเชื่อในสมัยวิกตอเรียน (Victorian belief) ว่าคุณลักษณะของบุคคลสามารถมองเห็นได้ผ่านรูปลักษณ์ภายนอกของบุคคลนั้น และความสวยงามทางรูปร่างภายนอกสะท้อนความสวยงามในเชิงจิตวิญญาณภายในของบุคคล²¹

²⁰ โกสุม โอมพรนุวัฒน์, 2545.

²¹ Efrat Tseelon, The Masque of Femininity: The Presentation of Woman in Every Life (London: Sage, 1995), p.85.

แต่ถึงแม้ว่าความตั้งใจหรือเสน่ห์ทางกายจะมีความสัมพันธ์กับความรู้สึกดีของทั้งผู้ชายและผู้หญิง แต่ความงามมักถูกมองว่าเป็นสิ่งคู่กันกับร่างกายของผู้หญิง และความงามเป็นคุณค่าอย่างหนึ่งที่ถูกนำมาสัมพันธ์กับเพศหญิงและความเป็นหญิง ทั้งในแง่ที่ว่า ผู้หญิงรู้สึกอย่างไรกับตนเอง และผู้อื่นรู้สึกและปฏิบัติอย่างไรกับผู้หญิง

ผลการวิจัยเชิงประจักษ์เป็นจำนวนมากยืนยันสมมติฐานเดียวกันว่า ความงามเป็นสิ่งที่มีความคุณค่า ผู้ที่มีรูปร่างหน้าตาสวยงามได้รับความนิยมชมชอบมากกว่า และได้รับการยอมรับว่ามีความสามารถมากกว่า ความสวยงามทางร่างกายถูกนำไปเชื่อมโยงกับการประสบความสำเร็จทางหน้าที่การงาน และความสำเร็จในการเลือกคู่ครอง ในขณะที่ผู้ที่ไม่ได้มีรูปร่างหน้าตาสวยงามมักถูกมองว่าเบี่ยงเบน นอกจากนั้นการวิจัยเหล่านี้ยังพบว่า การให้ความสำคัญและให้คุณค่ากับรูปร่างหน้าตามีสูงในผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย ผู้หญิงมักถูกวิจารณ์และตัดสินจากรูปร่างภายนอก และยังถูกปฏิเสธหรือไม่เป็นที่ยอมรับถ้าขาดคุณสมบัติทางด้านความงามทางร่างกาย²²

รศ. พญ. นงพะงา ลิ้มสุวรรณ²³ อาจารย์ประจำภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล กล่าวว่า ไม่จำเป็นว่าคนที่หน้าตาไม่ดีแล้วจิตใจจะต้องไม่ดีตามไปด้วย คนบางคนดูจากภายนอกแต่งกายสวยงาม แต่เมื่อมองทั้งตัวแล้วไม่สวยเพราะหน้าตาหึงงอ ไม่มีความเข้มแข็ง อารมณ์ไม่ดี หน้าตาไม่แจ่มใส หน้าตาตึงเครียดมาก ต่อให้แต่งกายสวยอย่างไร คนอื่นดูแล้วก็ไม่สบายตา ผิดกับผู้หญิงบางคนที่มีแต่งกายเรียบ ๆ แต่หน้าตาสดใส ยิ้มแย้ม ดูสบายตาสบายใจ ดูสวยเยือกเย็น คนพบเห็นก็สบายใจ แต่คนที่เครียดเวลาเข้าใกล้จะเหมือนมีกระแสดูออกมา คนที่เข้าใกล้ก็จะรู้สึกเครียดไปด้วย โดยที่ยังไม่ทันได้พูดจากัน เพราะฉะนั้นความสวยจึงต้องมาจากทั้งภายในและภายนอก เพราะถึงภายในจะดีอย่างไร แต่ถ้าภายนอกปล่อยตัวเลอะเทอะก็คงไม่ไหว ดังนั้นความสวยของผู้หญิงจึงต้องมาจากทั้งภายในและภายนอกประกอบกัน

นักสตรีนิยมเชื่อว่า การที่ผู้หญิงต้องปฏิบัติตนเพื่อให้ได้มาซึ่งความงามนั้นผันแปรไปตามระบบของอำนาจที่เปลี่ยนแปลงไป ในยุโรปตะวันตกในช่วงศตวรรษที่ 18 การปรับแต่งรูปร่างภายนอกจำกัดไว้แต่ในแวดวงของชนชั้นสูงเท่านั้น และทั้งผู้หญิงและผู้ชายต่างก็ใส่ใจประดับประดาและตกแต่งร่างกายของตนเช่นเดียวกัน รูปลักษณ์ของสตรีชั้นสูงชาวปารีส ไม่ต่างไปจาก

²²Ibid., p.79.

²³นงพะงา ลิ้มสุวรรณ, 2545.

สุขภาพบุรุษที่อยู่ข้างกายเธอ เพราะบรรทัดฐานในขณะนั้นยอมรับว่าผู้ชายมีร่างกายที่สมบูรณ์แบบ ผู้หญิงจึงต้องตกแต่งร่างกายตนเองให้ทัดเทียมชาย ทั้งผู้หญิงผู้ชายต่างประดับประดาร่างกายของตนเองเช่นเดียวกัน ทั้งสองฝ่ายต่างใช้แป้งผัดหน้าให้ขาว ระบายสีปากให้สว่างสดใส สวมผมปลอม และรองเท้าส้นสูง²⁴

อย่างไรก็ตามแม้ร่างกายของผู้ชายจะถูกใช้เป็นบรรทัดฐาน แต่ร่างกายของผู้หญิงก็มีทุกอย่างที่ร่างกายผู้ชายมี แต่แตกต่างกันที่แบบแผนการจัดวางอวัยวะต่าง ๆ และความด้อยกว่าของแบบแผนของอวัยวะในร่างกายของผู้หญิงเท่านั้น ซึ่งต่อมาภายหลัง เมื่อเกิดการปฏิวัติฝรั่งเศสขึ้น การยึดมั่นในความแตกต่างทางชนชั้นที่แสดงออกทางรูปร่างกายภายนอกก็ได้ถูกล้มล้างไปด้วย

ในปลายศตวรรษที่ 19 ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงรูปร่างกายภายนอก ผู้ชายเริ่มแต่งตัวตามสบายไม่ค่อยใส่ใจในรูปร่างหน้าตาภายนอก ในขณะที่ผู้หญิงยังทวีความสนใจในการปรับเปลี่ยนร่างกายของตนเองให้สวยงาม เครื่องรัดทรง หรือคอร์เซ็ต (corset) ของผู้หญิงกลายเป็นสัญลักษณ์ของศตวรรษที่ 19 อันเสมือนเครื่องจองจำร่างกายของผู้หญิง นอกจากนั้นการปรับแต่งร่างกายให้สวยงามมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการพัฒนาเทคโนโลยีด้วย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในศตวรรษที่ 19 คอร์เซ็ตอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพทำให้หายใจไม่ออก หน้ามืดเป็นลม และอวัยวะภายในผิดรูปร่างไป แต่ในศตวรรษที่ 20 ได้มีการผลิตคอร์เซ็ตที่บีบรัดผู้หญิงมากกว่า นั่นคือผิวง่ายของตัวผู้หญิงเอง แสดงให้เห็นว่าการแสวงหาความงามของผู้หญิงนั้นเป็นเรื่องของความเจ็บปวดและการกดขี่ ผู้หญิงถูกนำเสนอให้เป็นเหยื่อของความงาม ต้องเสริมสวย และศัลยกรรม อุดมการณ์ความด้อยกว่าของผู้หญิง ได้ถูกสร้างและธำรงไว้ผ่านการปฏิบัติและบำรุงรักษาร่างกายให้สวยงาม เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมที่ผู้หญิงเป็นเพียงวัตถุทางเพศ โดยเฉพาะในสังคมของชายเป็นใหญ่²⁵

จะเห็นได้ว่า ความงามถูกมองว่าเป็นวิธีการในอุดมคติที่ทำให้ผู้หญิงยังคงหลงเชื่อว่าตนเองสามารถควบคุมชีวิตตัวเองได้ โดยการเฝ้าดูแลร่างกายของตนเอง ซึ่งกิจกรรมการปฏิบัติเพื่อให้ได้มาซึ่งความงาม เป็นส่วนหนึ่งของการจัดระเบียบร่างกาย และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงร่างกาย ถือเป็นเรื่องธรรมดา เป็นส่วนหนึ่งของร่างกาย ที่ Michel Foucault เรียกว่า “docile body” หรือร่างกายที่เชื่อฟัง และความเป็นหญิงถูกสร้างขึ้นมาจากวาทกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีอำนาจเข้าไปกำกับ

²⁴ โกลัม โอมพรนิววัฒน์, 2545.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, ไม่มีเลขหน้า.

อยู่ อำนาจไม่ใช่เรื่องของการกดขี่จากเบื้องบนลงสู่เบื้องล่างหรือการขูดรีด แต่อำนาจเป็นการส่งผ่านไปยังการสร้างความเป็นหญิงในทุกระดับของชีวิตในสังคม²⁶

ผลกระทบที่เกิดจากมายาคติความงาม

มายาคติความงาม (Beauty Myth) ไม่เพียงแต่สร้างภาพลวงให้เป็นที่ลุ่มหลงแก่ผู้หญิง หรือแม้แต่สร้างความกดดันต่อผู้หญิง แต่ยังได้ส่งผลกระทบต่อผู้หญิงในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ผลกระทบทางด้านร่างกาย

มายาคติเรื่องความงาม ได้ส่งผลให้ผู้หญิงในยุคของคลื่นลูกที่สาม (1980-ปัจจุบัน) ลุ่มหลงไปกับความงามและรูปร่างของผู้หญิงที่เพรียวบางว่าเป็นสิ่งที่สวยงาม มีผลทำให้ผู้หญิงจำนวนมากพยายามลดน้ำหนัก ด้วยการอดอาหารด้วยวิธีการต่าง ๆ จนถึงขั้นที่เป็นโรคเกี่ยวกับความผิดปกติทางการรับประทานอาหาร อันได้แก่ แอนอเร็กเซีย (Anorexia) บูลิเมีย (Bulimia) และ โรคที่เกิดจากพฤติกรรมการรับประทานอาหารที่ผิดปกติ (Binge Eating Disorders) ตลอดจนผลกระทบจากศัลยกรรมต่าง ๆ

จะเห็นได้ว่า การที่ผู้หญิงพยายามไขว่คว้าหาความงามด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างเช่นการลดน้ำหนัก อดอาหาร หรือการมีพฤติกรรมการกินอาหารที่ผิดปกติแล้วแต่เป็นผลเสียต่อร่างกาย สร้างความเจ็บป่วย และอาจต้องถึงกับเสียชีวิตทีเดียว และประเด็นนี้อาจจะเป็นผลเสียที่ร้ายแรงที่สุดของมายาคติความงามที่กระทำต่อผู้หญิงด้วย²⁷

2. ผลกระทบทางด้านอื่น ๆ

จากการศึกษาของ Wolf²⁸ พบว่า เมื่อผู้หญิงก้าวสู่ระบบการทำงาน ความกดดันจากความลွ้งเลี้ยวตามวัยของผู้หญิงมีผลกระทบต่อการทำงานอย่างมาก ผู้หญิงจะรู้สึกเจ็บปวดกับการบอกลูกจ้าง หรือการพยายามกีดกันด้วยเหตุผลของนายจ้างที่ว่า สภาพร่างกาย และหน้าตาที่

²⁷ Naomi Wolf, The Beauty Myth : How Image of Beauty are Used Against Women, pp. 219-269.

²⁸ Ibid., pp. 218-269.

ร่วงโรยตามวัย ไม่เอื้ออำนวยกับตำแหน่งงาน มีผลทำให้ผู้หญิงต้องตอบสนองความต้องการของนายจ้างด้วยการไปทำศัลยกรรมเสริมความงาม ลดน้ำหนักด้วยวิธีการต่าง ๆ และทำทุกวิถีทางให้ตัวเองดูดี เหมาะสมกับงานที่ทำ สามารถสร้างรายได้ให้กับตนเองได้ต่อไป

นอกจากนี้งานบางประเภท ที่หารายได้จากเรือนร่างของผู้หญิงโดยเฉพาะ อาทิ งานตามไนต์คลับ หรือตามผับตามบาร์ต่าง ๆ มักจะกำหนดกฎเกณฑ์ในการรับผู้หญิงเข้าทำงาน เช่น เน้นว่าจะต้องสวย มีการกำหนดสัดส่วนชัดเจน ซึ่งส่งผลให้ผู้หญิงที่ต้องการทำงานประเภทนี้ต้องไปทำการเสริมความงามด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อรายได้ และเพื่อเอาใจผู้ที่เข้ามาหาความสำราญ ซึ่งก็คือผู้ชายนั่นเอง คุณค่าของผู้หญิงจึงอยู่ที่รูปกายภายนอก ทำให้คุณค่าที่อยู่ในตัวผู้หญิงไม่

นอกจากนี้ ความงามของผู้หญิงอาจนำมาซึ่งการถูกล่อลวง กระทำอนาจาร ล่วงละเมิดทางเพศ และอาจเลวร้ายถึงขั้นฆาตกรรมได้ ด้วยเหตุที่รูปร่างหน้าตา และเรือนร่างของผู้หญิง เป็นสิ่งที่ดึงดูดให้ผู้ชายเกิดความต้องการทางเพศ และกระทำต่อผู้หญิงอย่างเลวร้ายในที่สุด

แนวคิดทางด้านการเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้พยายามสร้างเงื่อนไขทางวัฒนธรรมแบบใหม่ เพื่อให้คนยอมรับอำนาจทางการเมืองของรัฐในระบบใหม่ มีการรณรงค์เรื่องการสร้างชาติแล้วเอาความเจริญของชาติผูกพันกับวัฒนธรรม พร้อมกับประกาศนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยให้สอดคล้องกับการสร้างชาติในความหมายใหม่ที่มีลักษณะเป็นอารยะ มีการออกกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ให้คนไทยปฏิบัติตามวัฒนธรรมแห่งชาติ สื่อต่าง ๆ รวมทั้งศิลปะถูกนำมาใช้เผยแพร่นโยบายวัฒนธรรมให้เป็นที่ยอมรับและนิยมในหมู่ประชาชน แนวคิดเรื่องชาตินิยม ถูกนำมาใช้เป็นเหตุผลเรียกร้องให้ประชาชนให้ความร่วมมือกับรัฐ โดยกระตุ้นให้ตระหนักว่าเป็นหน้าที่ที่ประชาชนจะต้องสร้างความเจริญให้กับชาติด้วยการปฏิบัติตามนโยบายวัฒนธรรม

การผลักดันแนวคิดชาตินิยมผ่านนโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังกล่าว เป็นผลมาจากการได้เห็นแบบอย่างการควบคุมปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมในประเทศที่ใช้ลัทธิชาติตินิยมรณรงค์ในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะในประเทศตุรกี นอกจากนี้การที่ได้มีโอกาสใกล้ชิดกับวัฒนธรรมตะวันตกในขณะไปศึกษาต่อที่ประเทศฝรั่งเศส ได้ก่อให้เกิดความเชื่อว่าประเทศตะวันตกเป็นมหาอำนาจได้ด้วยวัฒนธรรม ความคิดเรื่องการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมเพื่อให้ชาติไทยเจริญรุ่งเรืองจึงเกิดขึ้น เพราะหากชาติไทยยังล้าหลังอยู่ก็อาจถูกชาติตะวันตกนำมาเป็นข้ออ้างในการยึดครองประเทศได้ ลักษณะของการใช้อำนาจของจอมพล ป. ดังกล่าว เป็น

ลักษณะที่ Gramsci (1981-1987) ได้กล่าวถึงรัฐกับการใช้อำนาจรัฐไว้ว่า รัฐมีส่วนประกอบ 2 ส่วน ส่วนแรก คือ สังคมทางการเมือง (political society) อันได้แก่ รัฐ ซึ่งเป็นตัวแทนของการใช้กำลังอำนาจบังคับ กำลังส่วนนี้โดยทั่วไปหมายถึงกองทัพ หรือในบางครั้งอาจรวมถึงการออกกฎหมายบังคับด้วยก็ได้ ส่วนที่สองคือ สังคมพลเมือง (civil society) ซึ่งเป็นตัวแทนของการเห็นชอบร่วมกันหรือประชาติ เมื่อใดมีความขัดแย้งระหว่างรัฐและสังคมพลเมือง เมื่อนั้นจะเกิดการแบ่งแยกอำนาจ และผู้ปกครองก็จะไม่สามารถครองความเป็นใหญ่ได้ เพราะอำนาจทางการเมืองที่พึ่งพาเพียงกำลังบังคับไม่สามารถก่อให้เกิดสภาวะการครองอำนาจนำ (hegemony) ที่สมบูรณ์ได้ การถือครองความเป็นใหญ่ต้องสามารถครอบงำอุดมการณ์ของประชาชาติได้ทั้งการเมือง (political hegemony) และวัฒนธรรม (cultural hegemony) ด้วยเหตุนี้ ชนชั้นปกครองจึงมักพยายามสร้างความใหญ่โดยการสร้างความยินยอมพร้อมใจและหาเสียงสนับสนุนจากชนชั้นผู้ถูกครอบงำ โดยการสร้างระบบวิธีคิด โลกทัศน์ ความเชื่อ และค่านิยมในหมู่ชนชั้นผู้ถูกปกครองให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ของรัฐ ซึ่งถือว่าเป็นปฏิบัติการทางอุดมการณ์เพื่อสร้างสภาวะการครองอำนาจนำนั่นเอง ดังนั้น การต่อสู้ทางปัญญา จริยธรรม และวัฒนธรรม จึงเป็นการต่อสู้ที่สำคัญส่วนหนึ่งของการได้มาซึ่งความเป็นใหญ่ (hegemony) นอกเหนือไปจากการต่อสู้ที่ใช้กำลังทางการเมือง²⁹

Anderson³⁰ กล่าวว่า ความรู้สึกชาตินิยม ไม่ใช่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น แม้กระทั่งชาติ ก็เป็นชุมชนทางการเมืองซึ่งถูกจินตภาพขึ้นว่า เป็นชุมชนของกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันอย่างมีความเสมอภาคและภราดรภาพในอาณาเขตที่มีเส้นแบ่งดินแดนออกจากชาติอื่น ๆ ที่แน่นอน

รัฐที่รณรงค์เรื่องชาตินิยมมักเอาความชอบธรรมเรื่องชาติมาขอความร่วมมือจากประชาชน ให้ประชาชนเห็นว่าเป็นหน้าที่ของประชาชนที่จะต้องเสียสละผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมอันยิ่งใหญ่กว่าของชาติ เพื่อความอยู่รอดและเพื่อเอกราชของชาติ มิใช่เพื่อคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

²⁹ ดูรายละเอียดใน จิรพร วิทย์ศักดิ์พันธุ์ “นโยบายวัฒนธรรมของ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม: ลัทธิชาตินิยมกับผลกระทบทางสุนทรียทัศน์” เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเมืองสมัยใหม่ 24-25 มิถุนายน 2536.

³⁰ Benedict Anderson, Image Communities : Reflections on the Origin and the Spread of Nationalism, (London: verso, 1983), p. 13.

ความเป็นชาตินั้นผูกพันอย่างลึกซึ้งกับวัฒนธรรม เพราะเป็นที่ยอมรับว่า แต่ละชาติต่างมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม จึงเป็นความชอบธรรมของแต่ละชาติที่จะต้องปกป้องเอกราชของชาติ หรืออีกนัยหนึ่งเอกลักษณ์ของชาติด้วยการปกป้องวัฒนธรรมของชาติ แต่วัฒนธรรมที่จะมีความชอบธรรมทางการเมืองนั้นจะต้องเป็นวัฒนธรรมที่รวมศูนย์ มีมาตรฐานและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และที่สำคัญคือ ต้องเป็นที่ยอมรับของประชากรทั้งชาติ

ในการสร้างชาตินั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับเอาวัฒนธรรมตะวันตกในเกือบทุกด้าน และออกประกาศบังคับราษฎรทั่วประเทศให้รับเอาไปปฏิบัติ ซึ่งบางเรื่องก็ดูมีเหตุผล สอดคล้องกับการสร้างชาติใหม่ที่มีคุณภาพ แต่เรื่องการเลียนแบบทางด้านรูปลักษณ์ ยังห่างไกลจากชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย คนไทยถูกขอร้องให้มุ่งกระปอง สวมกางเกง มีการกำหนดเรื่องการแต่งกายหญิง ให้เป็นไปตามแบบตะวันตก และทำให้เป็นที่เข้าใจว่าดีและสวยงาม เป็นไปตามแบบสากลนิยม ทำให้ประเทศชาติเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งนับเป็นการสร้างมายาคติให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ทำให้ผู้หญิงไทยต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการแต่งกายของตัวเองใหม่ โดยมีรัฐเป็นผู้กำหนด

Foucault³¹ ได้อธิบายความสัมพันธ์ของร่างกายมนุษย์ที่ถูกการบังคับให้ปฏิบัติตามว่าเป็นการบังคับโดยใช้ระเบียบวินัย ความสัมพันธ์รูปแบบนี้เรียกว่า “กายวิภาคทางการเมือง” นั่นก็คือยังร่างกายเชื่อฟังการควบคุมมากเท่าใดก็จะเป็นประโยชน์ได้มากเท่านั้น รวมถึงในทิศทางกลับกันด้วย จึงได้เกิดแนวการใช้อำนาจแบบบังคับซึ่งมุ่งจัดการกับร่างกายมนุษย์ เป็นการจัดระเบียบส่วนประกอบต่าง ๆ ของร่างกาย อาทิ ปกิริยา พฤติกรรมทั้งหลายของร่างกายนั้นเสียใหม่ “กายวิภาคทางการเมือง” จึงมีลักษณะเป็น “กลศาสตร์แห่งอำนาจ” ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดว่าเราจะสามารถเข้าครอบงำร่างกายของผู้อื่นได้อย่างไร การครอบงำนี้มีใช้เพื่อให้ร่างกายกระทำเพียงในสิ่งที่เรามุ่งหมายเท่านั้น แต่เพื่อให้ร่างกายนั้นดำเนินการอย่างที่เราต้องการด้วยความรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ระเบียบวินัยจึงผลิตร่างกายที่เชื่อฟังและได้รับการฝึกฝน หรืออีกนัยหนึ่งว่าเป็นร่างกายที่ “อ่อนน้อมง่าย” ระเบียบวินัยเพิ่มพูนแรงกำลังของร่างกาย (ในแง่ความคุ้มค่าของประโยชน์ใช้สอย) พร้อมทั้งลดทอนแรงกำลังเดียวกัน (ในแง่ของการสยบยอมทางการเมือง) กล่าวโดยย่อคือ ระเบียบวินัยได้แยกอำนาจออกจากร่างกาย โดยในด้านหนึ่งก็ทำให้อำนาจนั้นกลายเป็น “ความสามารถ” หรือ “สมรรถภาพ” ซึ่งระเบียบวินัยหาทางจะเพิ่มพูนให้มากขึ้น ส่วนใน

³¹มิเชล ฟูโกต์, ร่างกายได้บังการ, แปลโดยทองกร โภคธรรม (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2547), หน้า 23 -25.

อีกด้านหนึ่งระเบียบวินัยพลิกผันพลังงาน หรือพลังที่อาจเกิดขึ้นจากร่างกายให้กลายเป็นการสยบยอมอย่างเคร่งครัด ดังนั้นการบังคับให้ปฏิบัติตามนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงสามารถอธิบายได้ในแง่ของ “กายวิภาคทางการเมือง” ว่าเป็นการเข้าครอบงำร่างกายผู้อื่นด้วยระเบียบวินัย ซึ่งระเบียบวินัยนั้นมีทั้งเพิ่มพูนและลดทอนกำลัง โดยเพิ่มพูนให้กับฝ่ายที่มีอำนาจเหนือกว่าให้มีสมรรถภาพมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็จะไปลดกำลังของอีกฝ่ายหนึ่งให้สยบยอมอย่างเคร่งครัด ภายใต้ระเบียบวินัยเดียวกันนั่นเอง นั่นก็คือ ยิ่งประชาชนปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดตามที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้วางระเบียบกฎเกณฑ์ไว้มากเท่าใดก็เท่ากับว่าความมีอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงครามยิ่งมีมากขึ้นเท่านั้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. วิทยานิพนธ์เรื่อง นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทย ในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481- 2487 โดย นันทิรา ขำภิบาล³²

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มุ่งที่จะศึกษาบทบาทและสถานภาพของผู้หญิงไทยในสมัยก่อนการสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยเริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา อันเป็นการเปลี่ยนแปลงในบทบาทและสถานภาพของผู้หญิงไทยตามแบบตะวันตกอย่างชัดเจนเป็นครั้งแรก และศึกษาลักษณะของนโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทย จุดมุ่งหมาย ปัจจัยกำหนดนโยบาย และวิธีการดำเนินนโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติ ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตลอดจนศึกษาถึงบทบาทและสถานภาพของผู้หญิงไทยในสมัยดังกล่าว อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากนโยบายและการดำเนินงานที่เกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยนั้น นอกจากนี้ยังศึกษาเพื่อประเมินผลของนโยบายและการดำเนินงานที่เกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยดังกล่าวด้วย

วิทยานิพนธ์นี้เกี่ยวข้องกับการศึกษาของผู้เขียน เนื่องจาก ได้ใช้ช่วงเวลาในงานวิจัยสอดคล้องกัน คือ ช่วงปี พ.ศ. 2481-2487 ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งในการศึกษาของผู้วิจัยคือช่วงปี 2481-2516 ทั้งนี้นโยบายสร้างชาติสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487 นั้น มี

³² นันทิรา ขำภิบาล, “นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481- 2487, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530).

นโยบายส่วนหนึ่งซึ่งนับว่ามีความสำคัญก็คือ นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทย ซึ่งในจุดนี้จะมีการกล่าวถึงเรื่องการแต่งกาย และความสวย ความงามของผู้หญิงไทยในสมัยนั้น ซึ่งเกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์กับการศึกษาและจัดทำวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัยด้วย

2. วิทยานิพนธ์ เรื่อง การประกวดนางสาวไทย (พ.ศ. 2477-2530) โดย สุพัตรา กอบกิจสุขสกุล³³

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาการจัดประกวดนางสาวไทยที่เกิดขึ้นตั้งแต่แรกเริ่มเมื่อ พ.ศ. 2477 จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2530 โดยมุ่งเสนอให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนบทบาททางสังคมของผู้หญิงไทยที่มีผลต่อการประกวดนางสาวไทย ทั้งยังแสดงลักษณะการจัดประกวดในแต่ละยุคสมัยอย่างชัดเจน รวมไปถึงปัญหาและผลกระทบที่มีต่อกิจกรรมการประกวดนางสาวไทยที่มีต่อสังคม ซึ่งสุพัตราได้แบ่งยุคการประกวดนางสาวไทยออกเป็น 3 ยุค คือ ยุคแรก ยุคเพื่อช่วยชาติและรัฐธรรมนูญ (พ.ศ. 2477—2488, พ.ศ. 2491-2497) ยุคที่สอง ยุคเพื่อการประชาสัมพันธ์ชื่อเสียงของประเทศ (พ.ศ. 2507-2515) และยุคสุดท้าย ยุคเพื่อการพาณิชย์ ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการศึกษาของผู้เขียนในสองยุคแรก ในเรื่องการแต่งกายแบบตะวันตก การเสริมความงาม เป็นต้น

3. วิทยานิพนธ์ เรื่อง กระบวนการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของ ผู้หญิงในสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีการประกวดนางสาวไทย โดย อังคเรศ บุญทองล้วน³⁴

วิทยานิพนธ์นี้ มุ่งศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของผู้หญิงในสังคมไทย อิทธิพลของการประกวดนางสาวไทยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของผู้หญิงในสังคมไทย และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของผู้หญิงในสังคมไทย โดยการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการประกวดนางสาว

³³สุพัตรา กอบกิจสุขสกุล, “การประกวดนางสาวไทย พ.ศ. 2477-2530”

(วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531).

³⁴อังคเรศ บุญทองล้วน, “กระบวนการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของผู้หญิงในสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีการประกวดนางสาวไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539).

ไทย ได้แก่ กรรมการตัดสินการประกวด ผู้ส่งนางงามเข้าประกวด และนางสาวไทย นอกจากนี้ยังเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร บทความ งานวิจัย และสิ่งพิมพ์อื่น ๆ

จากผลการศึกษาพบว่า ภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของผู้หญิงในสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยของการประกวดนางสาวไทย ตามนโยบายการประกวดนางงามเพื่อความบันเทิงในงานวันฉลองรัฐธรรมนูญในยุคแรก (พ.ศ. 2477-2497) ความงามทางสรีระของนางสาวไทยยุคที่สอง (พ.ศ. 2507-2515) เปลี่ยนแปลงไปตามนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว ที่มีการติดต่อทางการค้ากับต่างประเทศ ความงามทางสรีระของนางสาวไทยยุคหลัง (พ.ศ. 2527-2535) มีการเปลี่ยนแปลงไปตามการเติบโตทางธุรกิจที่มุ่งเน้นให้นางสาวไทยมีความงามที่ได้มาตรฐานอย่างสากล

ังครสรุปว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของผู้หญิงในสังคมไทย มี 2 ส่วน คือ 1) ปัจจัยเกี่ยวกับมาตรฐานความงามในการประกวดนางสาวไทย ซึ่งประกอบด้วยมาตรฐานความงามในการประกวดนางสาวไทยในอดีตและปัจจุบัน การถ่ายทอดกิจกรรมการประกวดนางสาวไทยและการขยายตัวของการประกวดนางงามไปสู่ภูมิภาค 2) ปัจจัยที่ไม่เกี่ยวข้องกับการประกวดนางสาวไทยโดยตรง ทั้งนี้ ังครสรุปว่า มาตรฐานความงามของสังคม ประกอบด้วย การกำหนดมาตรฐานความงามโดยบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการประกวดนางสาวไทย กลุ่มของบุคคลทั่วไป กลุ่มที่กำหนดมาตรฐานตัดเย็บเสื้อผ้า และปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ การโฆษณาสินค้าทางสื่อมวลชน ผลกระทบที่เกิดขึ้นทำให้เกิดการแข่งขันทางธุรกิจที่ใช้ความงามทางเรือนร่างของผู้หญิงเป็นจุดขายสินค้า ผู้หญิงถูกปลูกฝังในเรื่องความงามเชิงอุดมคติที่ว่าผู้หญิงที่สวยงามต้องมีสัดส่วนตามมาตรฐานและสามารถเปิดเผยสรีระของตนเองได้ สิ่งเหล่านี้ทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดเรื่องคุณค่าความงามของผู้หญิงในระยะยาวได้

จากการศึกษาของอังครศ สอดคล้องกับสมมติฐานของผู้วิจัยที่ว่ามายาคติความงามมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยเช่นเดียวกับภาพลักษณ์ทางสรีระของผู้หญิงไทยเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยเช่นเดียวกัน นอกจากนี้การศึกษานี้ยังได้เกี่ยวข้องกับการใช้ยุคของการประกวดนางงามเป็นช่วงเวลาของการศึกษาซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการศึกษาของผู้วิจัยด้วยโดยเฉพาะในช่วงยุคแรกและยุคที่สอง ดังนั้นการศึกษาของอังครศจึงถือได้ว่าเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสามารถนำผลการศึกษามาใช้เป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลได้

4. การศึกษาเรื่อง A Study of Body Image and Gender Differences among Thai Adolescents and Young Adult. ของ จุลณี เทียนไทย³⁵

จากการศึกษาพบว่า อิทธิพลของสังคมไทยที่มีต่อเรื่องรูปลักษณ์-เรือนร่างของวัยรุ่นหญิงไทย ได้สร้างความกดดัน และการให้คุณค่าแก่เรื่องรูปลักษณ์ภายนอกของผู้หญิงไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว และได้สืบทอดมาสู่วัยรุ่นหญิงไทยในยุคปัจจุบัน โดยผู้ชายในสังคมไทยมักให้ค่านิยมแก่ผู้หญิงที่มีรูปร่างหน้าตาสวย ตลอดจนถึงคงมีการส่งเสริมความเชื่อในสังคมไทยว่า สิ่งนี้เป็นสิ่งที่เชิดชูความมีหน้ามีตาแก่ตนหากมีแฟนหรือคู่ครองที่สวย ซึ่งเปรียบผู้หญิงเหมือนดังเครื่องประดับของผู้ชาย ดังนั้นผู้หญิงจึงมักถูกปลูกฝังตั้งแต่เยาว์วัยว่าต้องดูแลผิวพรรณรูปร่างและหน้าตาตนเองให้สวยตลอดมา อีกทั้งเรื่องของความสวยความงามก็ยังเป็นเสมือนส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมย่อยในความเป็นสังคมของผู้หญิง จะเห็นได้ว่าผู้หญิงมักพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องความสวยความงาม ใช้กิจกรรมเกี่ยวกับเรื่องความสวยความงามสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนผู้หญิงด้วยกัน และเปรียบเทียบรูปร่างของตนเองกับหมู่ผู้หญิงด้วยกันเสมอมา เสมือนเป็นส่วนหนึ่งที่เกิดติดตัวมากับการเป็นผู้หญิง

การศึกษาของจุลณี เทียนไทยในเรื่องการให้คุณค่าแก่เรื่องรูปลักษณ์ภายนอกของผู้หญิงไทย มีคุณค่าต่อการศึกษาของผู้วิจัยในเรื่องมายาคติความงามเพราะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับรูปลักษณ์เรือนร่างของผู้หญิงในสังคมไทย โดยใช้กรอบแนวคิดของตะวันตก ซึ่งในประเทศไทยยังมีผู้ศึกษาอยู่น้อยมาก นอกจากนี้การศึกษาดังกล่าวยังสอดคล้องกับสมมติฐานของผู้วิจัยในเรื่องของความกดดันทางสังคมที่มีส่วนผลักดันให้ผู้หญิงต้องดิ้นรนและกระทำกับร่างกายตนเองด้วยการเสริมความงามด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ตัวเองเป็นคนที่สวยงาม ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการบั่นทอนร่างกายของตนเองทั้งสิ้น

³⁵ChulaneeThianthai. "A Study of Body Image and Gender Differences among Thai Adolescents and Young Adult," (Doctoral Dissertation, University of Oregon, 2003).

5. งานวิจัย ของ Naomi Wolf เรื่อง The Beauty myth – How Images of Beauty Are Used Against Women³⁶

เป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษาและชี้ให้เห็นว่าความงามของผู้หญิงนั้นเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและถูกใช้ให้เป็นเครื่องมือที่ใช้ควบคุมและทำร้ายผู้หญิงเอง งานวิจัยดังกล่าวเป็นการจุดประกายให้เกิดข้อถกเถียงในสังคมอเมริกันภายใต้สังคมชายเป็นใหญ่ที่ผู้หญิงถูกมองว่าเป็นเพียงวัตถุทางเพศ ภายใต้ความสัมพันธ์กันระหว่างเสรีภาพของผู้หญิงกับความงามของผู้หญิงที่ว่า การที่ผู้หญิงยังคงผูกติดกับความงามด้วยการกระทำกับร่างกายของตนเองเพื่อความสำเร็จของชีวิตในเรื่องต่าง ๆ ด้วยการลงทุนเสริมความงามด้วยวิธีการต่าง ๆ นั้น ไม่ได้เป็นการปลดปล่อยตัวเองอย่างแท้จริง แต่กลับเป็นสิ่งที่เลวร้ายมากกว่า เพราะผู้หญิงมีสภาพเป็นเพียงวัตถุที่จะต้องตอบสนองความต้องการของสังคมชายเป็นใหญ่ เป็นการกระทำที่เกิดจากความต้องการของสังคมที่ต้องการให้ผู้หญิงเป็น ซึ่ง Wolf มองว่าหากผู้หญิงยังคงยึดติดอยู่กับเรื่องดังกล่าวผู้หญิงก็ยังคงถูกกดทับอยู่ในระบบชายเป็นใหญ่อยู่ดี หาได้มีความสุขและเสรีภาพอย่างแท้จริงไม่

Wolf ได้อธิบายความงามในทัศนะของเธอว่า ความงาม เป็นกระแสที่มีการเปลี่ยนแปลงขึ้นลงเหมือนกับมาตรฐานทองคำ เหมือนกับเศรษฐกิจ ที่ถูกกำหนดนโยบายโดยระบบการเมืองที่ยังคงให้ความสำคัญกับชายเป็นใหญ่อยู่ ฉะนั้นผู้ชายจึงมีอิทธิพลต่อผู้หญิงในการที่จะกำหนดให้ผู้หญิงมีสภาพร่างกายเป็นมาตรฐานอย่างไรก็ได้ตามที่ผู้ชายเห็นว่าเหมาะสม ความงามจึงอาจกล่าวได้ว่าถูกสร้างจากกระบวนการทางสังคมชายเป็นใหญ่ที่ได้สร้างขึ้นจากพื้นฐานของความแตกต่างทางเพศ และความแตกต่างในเรื่องเพศนี้ก่อให้เกิดความแตกต่างในเรื่องโครงสร้างอำนาจ (power structure) ที่แสดงให้เห็นว่าชายมีอำนาจเหนือหญิง และไม่ต้องการให้หญิงได้มีโอกาสมีอำนาจใด ๆ ในสังคม ดังนั้นการต่อต้านไม่ให้ผู้หญิงได้มีโอกาสที่จะได้อำนาจจึงถูกส่งผ่านมายาวมาคติความงาม ที่ Wolf พบว่าเป็นกลยุทธ์ในการควบคุมผู้หญิงที่แฝงไปด้วยกลลวงให้ผู้หญิงลุ่มหลงอยู่ในร่างกายของตนเอง เข้าใจว่าตัวเองไม่สวย หรือไม่พอใจในความสวยของตน ตลอดจนสร้างแรงกดดันหลอกล่อผ่านทางกลไกทางสังคม ให้ผู้หญิงต้องดิ้นรนหาวิธีการต่าง ๆ ในการเสริมความงาม ไม่ว่าจะเป็นการทำศัลยกรรม การลดน้ำหนัก การใช้เครื่องสำอางที่กลายเป็นธุรกิจที่ฟูเฟื่องด้วยการคิดค้นผลิตภัณฑ์ขึ้นมาใหม่ตลอดเวลา โดยมีลูกค้ากลุ่มใหญ่เป็นผู้หญิง ธุรกิจ

³⁶Naomi Wolf, The Beauty Myth : How Image of Beauty are Used Against Women, (New York: Morrow, 1991).

เครื่องสำอางและการเสริมความงามได้กลายเป็นผู้ที่ได้ประโยชน์ในขณะที่ผู้หญิงมีแต่สูญเสียแต่เป็นการสูญเสียที่ไม่รู้สึกตัว แต่กลับทำให้รู้สึกว่าการที่ตัวเองสวยขึ้นเป็นผลดี โดยหารู้ไม่ว่าร่างกายของตัวเองนั้นได้ตกเป็นเหยื่อ หาได้มีเสรีภาพอย่างที่เราเข้าใจไม่

นอกจากนี้ยังมีการอดอาหารด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่บั่นทอนร่างกายของผู้หญิงและส่งผลกระทบต่อผู้หญิงมากกว่าผลดี ไม่ว่าจะเป็นความเจ็บป่วยที่เกิดจากความต้องการเป็นคนสวย มีรูปร่างทรวดทรงที่ดี จนกลายเป็นโรค Anorexia และ Bulimia (รายละเอียดได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น) ที่ Wolf พบว่า ผู้ป่วยร้อยละ 90-95 เป็นผู้หญิง และในแต่ละปีจะมีผู้หญิงอเมริกันถึง 150,000 คน ที่เสียชีวิตด้วยโรค Anorexia คือการอดอาหารจนผอมตายนั่นเอง ซึ่งโรคดังกล่าวได้กำลังรุกรามเข้ามาในสังคมไทย แต่ยังไม่เป็นที่แพร่หลายหรือเป็นที่เข้าใจโดยทั่วไป เพราะเป็นโรคใหม่ ทั้งนี้จากการศึกษาของจุฬี เทียนไทย ยังพบว่ามียุวชนไทยที่นอกจากจะมีการใช้ยาลดความอ้วนแล้ว ยังมีการใช้วิธีอมอาหารไว้ในปากแล้วคายออก หรือรับประทานอาหารแล้วไปล้วงคอให้อาเจียนออก ซึ่งเป็นพฤติกรรมการรับประทานอาหารที่ผิดปกติ อัน เป็นอาการของโรค Bulimia ทั้งนี้ก็เป็นผลมาจากความต้องการที่จะมีรูปร่างที่ผอมบางเพราะเข้าใจว่าเป็นรูปร่างที่สวยงาม ทั้งที่ความจริงแล้วการที่ร่างกายผอมมากทำให้ดูไม่แข็งแรงและมีสภาพเหมือนคนป่วยมากกว่า

เห็นได้ชัดว่ามายาคติความงามได้สร้างภาพลวงให้ผู้หญิงเข้าใจว่าความงามจะนำมาซึ่งการประสบความสำเร็จและอำนาจในสังคม แต่หารู้ไม่ว่านี่คือโอกาสที่มายาคติของความงามจะถูกนำมาใช้ทำลายความก้าวหน้าของผู้หญิงโดยที่ผู้หญิงไม่รู้ตัว ความงาม และความต้องการเป็นผู้หญิงที่เพียบพร้อมมีผลทำให้ผู้หญิงให้ความสนใจในการดูแลเอาใจใส่ ปรับปรุงดูแลตัวเองให้สวยงามเพื่อเข้ามาสู่ระบบการทำงาน และเพื่อการนำไปสู่ความสำเร็จของชีวิตในด้านอื่น ๆ ในขณะเดียวกันก็ได้สร้างความกดดัน และส่งผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจของผู้หญิงด้วย Wolf จึงต่อต้านในเรื่องความสวยความงามอย่างมาก เนื่องจากการบั่นทอนความก้าวหน้าของผู้หญิงและเป็นการกักกันผู้หญิงให้ลุ่มหลงอยู่ในร่างกายของตัวเอง ทำให้ผู้หญิงจำกัดตัวเองอยู่ในฐานะเมียและแม่ที่อยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือนเท่านั้น ซึ่งผู้วิจัยเห็นด้วยกับ Wolf ทั้งนี้เพราะในความเป็นจริงผู้หญิงถึงแม้จะสวยงามเพียงใด หากยังคงอยู่ภายใต้ระบบสังคมชายเป็นใหญ่ก็ยังไม่ได้มีสภาพชีวิตที่ดีขึ้น และกลวงของมายาคติความงามยังคงคุกคามผู้หญิงอยู่ต่อไป

ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดของ Wolf ในการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งแนวคิดของ Wolf เป็นกรอบแนวคิดของตะวันตก (Western framework) โดยผู้เขียนได้นำกรอบความคิดดังกล่าวมาปรับใช้ในการศึกษาเรื่องมายาคติความงามของผู้หญิงไทย ทั้งนี้เนื่องจากเรื่องดังกล่าวไม่ได้เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในสังคมไทย จึงเป็นเรื่องที่ยังไม่มีผู้ใดได้ศึกษามาก่อน ความงามในการศึกษาของผู้เขียนจึง

ไม่ใช่ความงามตามมาตรฐานตะวันตก แต่เป็นความงามของผู้หญิงไทยที่รับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาโดยใช้แนวคิดของตะวันตกในการศึกษาเท่านั้น

วรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

1. วรรณกรรมเรื่อง สี่แผ่นดิน ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช³⁷

ส่วนหนึ่งในเนื้อเรื่องนี้บรรยายถึงความเป็นไปของสังคมไทยในสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญยังได้บันทึกเรื่องราวและความเป็นอยู่ตลอดจนความคิดเห็นของคนในสมัยดังกล่าวที่ประวัติศาสตร์มิได้จารึกไว้รวมอยู่ด้วย ดังนั้นนอกจากจะใช้ข้อมูลทางเอกสารด้านอื่น ๆ ที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์ทั่วไปในสมัยนั้นแล้ว วรรณกรรมเรื่อง สี่แผ่นดิน จะทำให้สามารถทราบวิถีชีวิตของคนในสมัยดังกล่าวตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของคนในประวัติศาสตร์มิได้กล่าวถึง นำมาประกอบกับข้อมูลทางเอกสารจากเอกสารอื่น ให้เป็นที่เข้าใจและสามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์ได้

2. วิวัฒนาการสังคมไทยกับหัตถ์นิยายชุด พล นิกร กิมหงวน ของ ป. อินทรปาลิต โดย วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร³⁸

หัตถ์นิยายดังกล่าว เป็นการลำดับภาพวิวัฒนาการของสังคมไทย โดยการบอกเล่าปรากฏการณ์และเหตุการณ์ที่น่าสนใจในช่วงเวลาต่าง ๆ นับตั้งแต่ พ.ศ.2482 เป็นต้นมา จนถึงปี พ.ศ. 2511 ซึ่งเป็นปีที่ผู้ประพันธ์ คือ ป. อินทรปาลิต ได้ถึงแก่กรรมลง ช่วงระยะเวลาดังกล่าวได้บอกเล่าเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของผู้เขียนโดยบอกเล่าผ่านทางหัตถ์นิยายในแต่ละตอน อาทิ ตอนอายุผู้หญิง รัฐนิยม เทียบรัฐธรรมนูญ เทียบรัฐธรรมนูญ 83 มนุษย์เหล็ก หยาดฟ้ามาดิน จำอวดบรรดาศักดิ์ ฉลองสันติภาพ เป็นต้น ซึ่งได้บรรยายถึงการแต่งกาย และลักษณะของผู้หญิงในสมัยนั้นไว้ในหัตถ์นิยายดังกล่าวที่สามารถนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลของผู้เขียนศึกษาได้

³⁷ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, สี่แผ่นดิน, พิมพ์ครั้งที่ 1, (พระนคร : สำนักพิมพ์ชัยฤทธิ์, 2496).

³⁸วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, วิวัฒนาการสังคมไทย กับหัตถ์นิยายชุด พล นิกร กิมหงวน ของ ป. อินทรปาลิต (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว, 2544).

วรรณกรรมชุดสามเกลอที่ออกสู่สายตาของนักอ่านต่อเนื่องกันมาถึง 30 ปี ซึ่งเป็นช่วงเวลาในโลกและสังคมไทยได้เห็นการเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้าน อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม จารีตประเพณี วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เป็นการบอกเล่าทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในอดีตได้เป็นอย่างดี

3. ท่องอดีตกับสามเกลอ โดย พล ต.ต. พีระพงศ์ ดามาพงศ์³⁹

เป็นวรรณกรรมที่รวบรวมหัตถนิยายชุดสามเกลอ พล นิกร กิมหงวน บทประพันธ์อมตะของ ป. อินทรปาลิต เช่นเดียวกัน ซึ่งได้แสดงให้เห็นถึงควมมีคุณค่าและมีสาระในตัวเองของบทประพันธ์ โดยเฉพาะการบันทึกข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในระหว่างปีพุทธศักราช 2475-2511 ในช่วงชีวิตของผู้ประพันธ์ ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์บ้านเมือง ถนนหนทาง ชีวิตความเป็นอยู่ประจำวันของคนไทยย้อนกลับไปเมื่อหกสิบกว่าปีที่ผ่านมา

4. หนังสือและเอกสารอื่น ๆ อาทิเช่น หนังสือ การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์

ของ เอนก นาวิกมูล⁴⁰ หนังสือ ย้อนไปข้างหลัง ของ วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร⁴¹ หนังสือ วิพิธทัศนา วัฒนธรรมไทย โดย รพีพร (นามแฝง)⁴² และ เอกสารทางราชการ จดหมายเหตุสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ฯลฯ

³⁹พีระพงศ์ ดามาพงศ์, ท่องอดีตกับสามเกลอ (กรุงเทพฯ: บริษัทสามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพฯ) จำกัด, 2546, หน้า 213.

⁴⁰เอนก นาวิกมูล, การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2547).

⁴¹วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, ย้อนไปข้างหลัง (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2543).

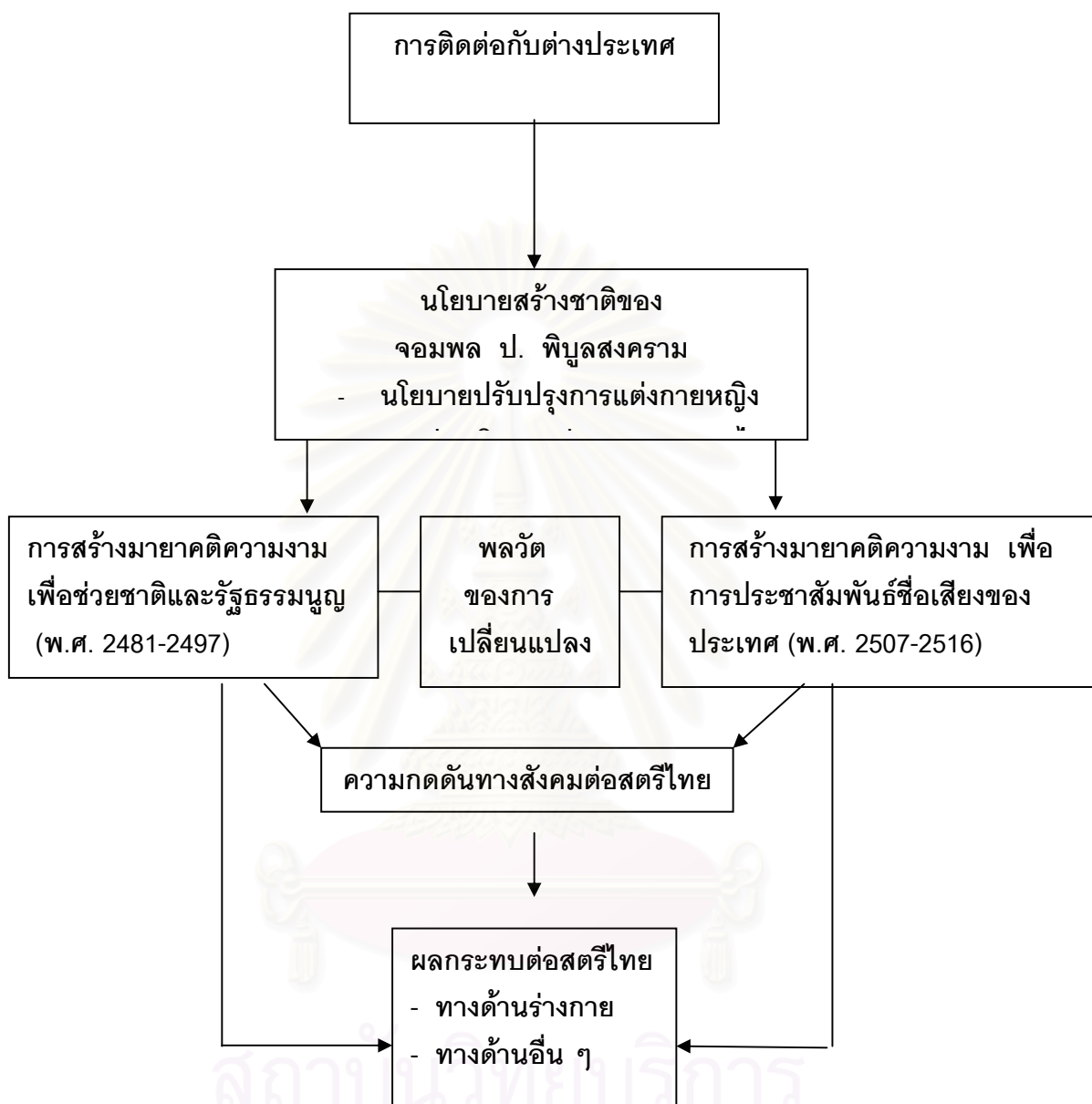
⁴²รพีพร (นามแฝง), บรรณาธิการ, วิพิธทัศนา วัฒนธรรมไทย (กรุงเทพฯ: ศูนย์วัฒนธรรมแห่งชาติ, 2537).

กรอบแนวคิด

แนวคิดเรื่อง มายาคติความงาม (Beauty Myth) เป็นวาทกรรมที่เกิดจากการสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมตะวันตก โดยเฉพาะสังคมวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ที่ให้คุณค่าผู้หญิงเป็นเพียงวัตถุทางเพศ หยิบยื่นความหมายและคุณค่าให้ผู้หญิงลุ่มหลงไปกับร่างกายของตัวเอง โดยผู้หญิงถูกทำให้รู้สึกไม่พึงพอใจต่อร่างกายของตัวเอง และเข้าใจว่าร่างกายของผู้หญิงเป็นสิ่งที่ไม่สวยงามสมบูรณ์ ซึ่งได้สร้างความกดดันให้กับผู้หญิง จำเป็นที่ผู้หญิงจะต้องเสริมความงามเพื่อหาความสมบูรณ์แบบอันจะเป็นหนทางไปสู่ความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมในระบบชายเป็นใหญ่ และการเสริมความงามด้วยวิธีการต่าง ๆ ได้ส่งผลกระทบต่อผู้หญิงตามมามากมาย

แนวคิดดังกล่าวได้นำมาประยุกต์ใช้กับเหตุการณ์ของประเทศไทยตั้งแต่เริ่มมีนโยบายสร้างชาติ ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2481-2487 จนถึง เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

นับจากเริ่มมีนโยบายสร้างชาติ ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่ประเทศไทยกำลังตกอยู่ในภาวะสงครามโลกครั้งที่สอง รัฐบาลได้เล็งเห็นถึงความจำเป็นในการที่จะพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมอารยประเทศ ไม่ให้ตกไปอยู่ภายใต้อำนาจของชาติใด โดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีนโยบายพัฒนาผู้หญิงไทยโดยเฉพาะในเรื่องการแต่งกายตามแบบตะวันตก ที่ได้รับการยอมรับว่าสวยงามและเป็นระเบียบ ซึ่งเมื่อผู้หญิงไทยสามารถปฏิบัติได้ตามนี้แล้ว ประเทศชาติก็จะดูเป็นระเบียบเรียบร้อย อันจะเป็นหนทางหนึ่งที่จะนำพาประเทศไปสู่ความทัดเทียมกับอารยประเทศ จึงทำให้เกิดการตื่นตัวในการปรับปรุงบุคลิกภาพและลักษณะการแต่งกายของผู้หญิงไทยในขณะนั้น โดยได้ใช้ยุคของการประกวดนางสาวไทยกำหนดช่วงระยะเวลาของมายาคติความงามจากวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามามีอิทธิพลกับผู้หญิงไทย ใน 2 ยุค ได้แก่ ยุคเพื่อช่วยชาติและรัฐธรรมนูญ (พ.ศ. 2481-2497) และ ยุคเพื่อการประชาสัมพันธ์ชื่อเสียงของประเทศ (2507-2516) ทั้งนี้มายาคติความงามในสองยุคที่กล่าวมามีพลวัตของการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อผู้หญิงในสังคมไทยขณะนั้นอย่างมากมาย โดยอธิบายได้ด้วยภาพกรอบแนวคิดดังนี้

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงมายาคติความงามของสตรีไทย

นับตั้งแต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2481 เป็นต้นมา รัฐบาลมีนโยบายที่จะนำพาประเทศไปสู่ความเป็นอารยประเทศ จึงได้ทำการปฏิวัติวัฒนธรรมเป็นการใหญ่ มีการให้ความสำคัญและยกย่องผู้หญิงอย่างที่ไม่เคยมีปรากฏมาก่อน ทั้งนี้เนื่องจากจอมพล ป. พิบูลสงครามมีความเห็นว่า การที่จะตัดสินว่าประเทศใดมีความเจริญก้าวหน้าเพียงใดนั้น จะต้องดูที่ความเจริญของผู้หญิงเป็นสำคัญ ดังคำกล่าวที่ว่า

หญิงเป็นส่วนหนึ่งของชาติ ก็ควรจะได้รับการสร้างตนและช่วยชาติด้วยในตัว ในปกติคือใครจะดูว่าชาตินั้นชาตินี้เจริญเพียงใดในเมื่อผ่านไปชั่วแฉะแล้ว ก็มักจะตัดสินความเจริญของชาตินั้นตามความเจริญของฝ่ายหญิง¹

ความเจริญของผู้หญิงประการหนึ่งที่จอมพล ป. พิบูลสงครามพยายามทำให้ปรากฏขึ้นในสังคมไทยในขณะนั้นก็คือ การส่งเสริมให้ผู้หญิงไทยรู้จักปรับปรุงการแต่งกายให้ทันสมัย มีความพร้อมเพรียงและเป็นระเบียบ โดยการแนะนำและออกประกาศเชิญชวนต่าง ๆ มากมาย นอกจากนี้ยังได้ใช้เวทีประกวดนางสาวไทยเป็นสถานที่เผยแพร่ประชาสัมพันธ์เรื่องความสวยความงามตลอดจนการแต่งกายของผู้หญิงในงานฉลองรัฐธรรมนูญอีกด้วย ดังนั้นในบทนี้ ผู้วิจัยจะชอกล่าวถึงมายาคติความงามในแต่ละยุคตลอดจนพลวัตของการเปลี่ยนแปลงมายาคติความงามของสตรีไทย โดยใช้ยุคของการประกวดนางสาวไทยกำหนดช่วงระยะเวลาของมายาคติความงามจากวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามามีอิทธิพลกับผู้หญิงไทย ในช่วงระยะเวลาดังแต่ปี พ.ศ. 2481 - 2516 โดยแบ่งออกเป็น 2 ยุคตามยุคของการประกวดนางสาวไทย ที่ได้มีผู้ศึกษาไว้แล้ว² คือ ยุคแรก (พ.ศ. 2481-2497) ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่การประกวดนางสาวไทยจัดขึ้นในงานฉลองรัฐธรรมนูญ และยุคที่ 2 (พ.ศ. 2507-2515) ซึ่งเน้นเรื่องการท่องเที่ยวและเผยแพร่ชื่อเสียงของประเทศ โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาดังนี้

¹ “พิธีเปิดงานสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง ณ บ้านไทยพนมมิตร”, ข่าวโฆษณาการ 6:3 (มีนาคม 2486): 155-158.

² สุพัตรา กอบกิจสุขสกุล, “การประกวดนางสาวไทย พ.ศ. 2477-2530” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531).

การแต่งกายของสตรีไทยก่อนมีการเปลี่ยนแปลงในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ก่อนหน้าที่ยอมพล ป. พิบูลสงคราม จะได้ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในปี พ.ศ. 2481 นั้น การแต่งกายแบบนุ่งโจงกระเบนและห่มผ้าแถบ (รูปที่ 1) หรือห่มสไบเฉียง (รูปที่ 2) ของผู้หญิงไทยยังคงมีปรากฏอยู่โดยทั่วไป³ ดังนี้

รูปที่ 1 แสดงการแต่งกายแบบนุ่งโจงกระเบนและห่มผ้าแถบ ของผู้หญิงไทยช่วงก่อนสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม (ที่มา : <http://www.culture.go.th>)

³หลวงวิจิตรวาทการ ได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความเป็นมาของการแต่งกายของคนไทย พบว่าการนุ่งโจงกระเบนมีมาแต่สมัยอยุธยา โดยคนไทยในภาคกลางทั้งหญิงและชายนุ่งผ้าโจงกระเบนหมด โดยนุ่งต่ำกว่าเข่าลงมา (กจช., ศธ.0701.29/1 เรื่องรัฐนิยม – วัฒนธรรม – ศีลธรรม พ.ศ. 2478 – 2498)

รูปที่ 2 แสดงการแต่งกายแบบนุ่งโจงกระเบนและห่มสไบเฉียง (ที่มา : <http://www.sakulthai.com>)

รูปที่ 3 แสดงการแต่งกายก่อนที่จอมพล ป. พิบูลสงครามประกาศใช้รัฐนิยม
(ภาพถ่ายปี พ.ศ. 2479)

จะเห็นได้ว่าในรูปที่ 3 สตรีในภาพใส่เสื้อแขนกระบอก ห่มสไบ นุ่งโจงกระเบนต่ำกว่าเข่า ไว้ผมทรงดอกกระพุ่ม นับเป็นการแต่งกายอย่างสุภาพก่อนที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะประกาศใช้รัฐนิยม

รูปที่ 4 แสดงการแต่งกายแบบนุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อ และเริ่มไว้ผมยาวตัดเป็นคลื่น (พ.ศ. 2480)

สตรีในภาพนุ่งผ้าโจงกระเบนสวมเสื้อพอดีตัว ผ่าอก ชายเสื้อยาวระดับเอว ไว้ผมยาวขึ้นและตัดเป็นลอน ไม่สวมรองเท้าว แม้ว่าการสวมกระโปรงเริ่มมีบ้างแล้วประปรายในเวลานั้น แต่ก็ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย แต่งกันเฉพาะคนที่ตามสมัยหรือมีฐานะ หรือเป็นคนชั้นสูงเท่านั้น*

*สมัยต้นรัชกาลที่ 7 เป็นต้นมาเริ่มนิยมตัดเป็นลอน ทั้งนี้เพราะคนไทยในช่วงนี้ได้มีโอกาสไปศึกษาต่างประเทศมากขึ้น จึงนำเอาอารยธรรมการแต่งกายเข้ามาด้วย ประกอบกับภาพยนตร์ฝรั่งโดยเฉพาะภาพยนตร์อเมริกันกำลังเฟื่องฟูมาก และได้เจริญขึ้นเป็นลำดับ จนสามารถมีอิทธิพลในด้านนำแฟชั่นมาสู่ประชาชนคนไทยด้วยการที่สตรีหันมานุ่งกระโปรงกันบ้างประปราย แต่นุ่งกันในเฉพาะบางพวกบางกลุ่มเท่านั้น เช่น ในวงสังคมชั้นสูง พวกข้าราชการหรือผู้ที่ชอบแต่งตามแฟชั่น (ชนบทร่มเนียบประเพณีและวัฒนธรรมกรุงรัตนโกสินทร์, 2525 : 14 -15)

หลังจากที่จอมพล ป. พิบูลสงครามขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในวันที่ 16 ธันวาคม 2481 เป็นต้นมา ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นเวลาที่บ้านเมืองเข้าสู่ภาวะสงคราม มีทหารญี่ปุ่นเข้ามาอยู่ในประเทศไทยมากมาย อุดมการณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นั้นเชื่อว่า ในขณะที่ประเทศไทยอยู่ในภาวะสงครามเช่นนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่คนไทยจะต้องช่วยกันสร้างชาติให้มีความเจริญและวัฒนธรรมสูงส่งขึ้นในสายตาชาวโลก และทางเดียวที่จะช่วยให้ไทยชนะสงคราม คือการสร้างชาติอย่างเด็ดเดี่ยว เข้มแข็ง จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เล็งเห็นว่าการปฏิวัติทางด้านวัฒนธรรมอย่างจริงจังนั้น จะนำพาชาติให้รอดพ้นจากการคุกคามของมหาอำนาจได้ โดยประชาชนไทยจะต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและบุคลิกภาพให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ จึงได้ทำการออก รัฐนิยม และประกาศต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงชนบะประเพณีและการเข้าสู่แบบแผนของอารยธรรมใหม่ โดยรัฐนิยมต่าง ๆ ได้เริ่มประกาศใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2482 เป็นต้นไป

มายาคติความงามจากวัฒนธรรมตะวันตก

ทั้งช่วงก่อนและระหว่างสงครามโลกฯ เป็นระยะเวลาที่ผู้หญิงไทยได้รับอิทธิพลเรื่องแฟชั่นการแต่งกายจากยุโรปและอเมริกาผ่านทางสื่อภาพยนตร์⁴ เสื้อผ้ายุคนั้นเน้นความเป็นผู้หญิงเต็มตัว ชนิดอกเป็นอก เอวเป็นเอว สะโพกเป็นสะโพก ความสวยแต่เฉพาะผมและหน้าตาจึงยังไม่พอ รูปร่างสัดส่วนก็สำคัญด้วย ดาราที่โด่งดังในสมัยนั้นได้แก่ เกรต้า การ์โบ และริต้า เฮย์เวิร์ธ⁵

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴พีรพงศ์ ดามาพงศ์, ท่องอดีตกับสามเกลอ (กรุงเทพฯ: บริษัทสามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพฯ) จำกัด, 2546, หน้า 211.

⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 211.

รูปที่ 5 เกรต้า การ์โบ รูปหน้าสวย จมูกโด่ง ไว้ผมตัดหยิกเป็นลอน
(ที่มา : พระพงศ์ ดามาพงศ์, 2546: 212)

เมื่อตอนที่เกรต้า การ์โบ อพยพจากยุโรป หวังมาแจ้งเกิดในวงการบันเทิงอเมริกัน เธอได้รับคำเตือนจากผู้อำนวยความสะดวกฯ และผู้กำกับฯ นับแต่วินาทีแรกที่มาถึงว่า หนูนมอเมริกันไม่ชอบผู้หญิงอ้วน โชคดีที่เกรต้าเป็นเด็กกว้าง่าย รีบไปรีดน้ำหนักโดยพลัน และรักษาเนื้อรักษาทัวให้เช็กชื่อยูได้ตั้งแต่สมัยหนังเจียบบจนหนังเริ่มพูดได้⁶

เห็นได้ว่ามายาคติความงามในขณะนั้นได้มีอิทธิพลต่อผู้หญิงอย่างเห็นได้ชัด การที่หนูนมอเมริกันไม่ชอบผู้หญิงอ้วน ทำให้เกรต้า การ์โบต้องไปลดน้ำหนัก เพื่อต้องการให้เป็นที่ยอมรับและเป็นที่ยินยอม เนื่องจากมายาคติความงามในยุคนั้นนอกจากผู้หญิงสวยจะต้องมีหน้าตาสวยงามแล้ว จะต้องมีหน้าอก มีเอว มีสะโพก สวยงาม ไม่อ้วน รับกับเสื้อผ้าและทรงผมด้วย

การกระทำของเกรต้า การ์โบสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ภายใต้สังคมวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ นั้น ผู้ชายจะเป็นฝ่ายกำหนดในเรื่องความสวยงามของผู้หญิง ผู้หญิงจึงต้องกระทำกับร่างกายของตนเอง ได้แก่ การลดน้ำหนักไม่ให้อ้วน เพื่อให้มีรูปร่างเป็นที่ถูกใจของชาย เป็นมายาคติความงามที่ชายสร้างขึ้นให้ผู้หญิงเข้าใจว่าความอ้วนคือความไม่สวย เมื่อผู้หญิงกระทำกับ

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 211.

ร่างกายของตนเองให้สวยงามตามที่ผู้ชายต้องการแล้ว ก็เท่ากับว่าผู้ชายสามารถครอบงำผู้หญิงได้ ผู้หญิงจึงมีสภาพเป็นเพียงวัตถุ ที่ผู้ชายปรารถนาจะให้เป็นอย่างใดก็ได้ตามที่ต้องการ⁷

รูปที่ 6 ริต้า เฮย์เวิร์ธ ไข่มุกยาวดัดเป็นคลื่น มีรูปร่างสูงโปร่งสวยงาม ทั้งสะโพก และเอวได้สัดส่วน รับกับใบหน้าที่ตกแต่งสวยงามตามแบบมายาคติความงามตะวันตก ที่มีผลให้แฟชั่นชนิดอกเป็นอก และเอวเป็นเอวเป็นที่เผยแพร่ในประเทศไทย (ที่มา : พีระพงศ์ ดามาพงศ์, 2546 : 212)

ริต้า เฮย์เวิร์ธ ดังระเบิดจากการได้รับโหวตจากทหารอเมริกัน ยกให้เป็นหวานใจ จี.ไอ. เพราะเธอนั้นงามตั้งแต่เรือนผมจรดปลายเท้า เมื่อบวกกับรูปร่างออร่า อ่อนแอ่นได้สัดส่วน ใครเล่าจะสู้เธอได้⁸

⁷Naomi Wolf, The Beauty Myth: How Image of Beauty are Used Against Women (New York: Morrow, 1991), p.187.

⁸พีระพงศ์ ดามาพงศ์, ท่องอดีตกับสามเกลอ, หน้า 212.

แม้แฟชั่นจากตะวันตกจากภาพยนตร์จะได้เข้ามาแล้วตั้งแต่อ่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ตลอดจนอิทธิพลของชาวสาร การเห็นแบบอย่างจากต่างประเทศ หรือจากหนังสือแฟชั่นจากต่างประเทศ จะแพร่เข้ามาสู่สังคมไทยบ้างแล้ว ผู้หญิงไทยโดยมากก็ยังคงแต่งกายโดยการนุ่งโจงกระเบนเป็นส่วนมาก สำหรับการนุ่งกระโปรงมีบ้างประปราย ส่วนทรงผมนั้นยังนิยมผมสั้น เช่น ทรงดอกกระพุ่ม หรืออาจไว้ผมยาวขึ้นแล้วตัดเป็นลอน เป็นคลื่น ในยุคนั้นผู้หญิงไทยนิยมตัดผมกันมากเนื่องจากอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก ที่ได้เข้ามาตั้งแต่ต้นสมัยรัชกาลที่ 7⁹ หลังจากนั้นการเปลี่ยนแปลงจะเริ่มชัดเจนขึ้นเป็นลำดับภายหลังจากการที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำมาแสดงให้เห็นตามลำดับต่อไป

มายาคติความงามของสตรีไทยยุคแรก (พ.ศ. 2481 - 2497)

1. การแต่งกายของสตรีไทยยุคแรก

ด้วยความต้องการที่จะปรับปรุงการแต่งกายตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่ของผู้หญิงไทย เสียใหม่อย่างเป็นทางการ จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้จัดตั้งสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง และ สโมสรสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงขึ้นในสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ¹⁰ เพื่อให้เป็นองค์กรบริหารของผู้หญิงไทย ที่จะทำหน้าที่วางแนวทางและดำเนินการเพื่อยกฐานะของผู้หญิงให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศ¹¹ นอกจากนี้ยังได้ให้นางสาวไทยประจำปี พ.ศ. 2482¹² เข้าทำงานที่แผนกรับรองของ สภาวัฒนธรรมแห่งชาติด้วย สาเหตุที่ไม่อนุญาตให้ไปทำงานที่อื่นนั้น เนื่องจากมีความเห็นว่ามันสมเกียรติต่อตำแหน่งของนางสาวไทย ที่สมควรได้รับการยกย่อง เพราะผู้หญิงเปรียบประดุจดั่ง

⁹ เอนก นาวิกมูล, การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2547), หน้า 16.

¹⁰ นันทิรา ขำภิบาล, “นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481- 2487, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530), หน้า 70.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.

¹² อรสม สุทธิสาคร, ดอกไม้ของชาติ (กรุงเทพฯ: รวมทรรศน์, 2533) หน้า 64-73.

ดอกไม้ของชาติ และตำแหน่งนางสาวไทยนั้นเป็นศักดิ์ศรีและเป็นหน้าตาของประเทศ¹³

การนำนางสาวไทยมาทำงานทางด้านวัฒนธรรมนับเป็นการแสดงออกประการหนึ่งที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องการให้ประชาชนไทยเห็นว่า ผู้หญิงนอกจากจะเป็นหน้าตาและศักดิ์ศรีของประเทศแล้ว ยังมีความสำคัญและสามารถช่วยพัฒนาชาติได้ โดยเฉพาะเรื่องการแต่งกายของผู้หญิง ที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ประารถนาจะให้มีการพัฒนาตามแบบฉบับของผู้หญิงที่อยู่ในประเทศที่มีความเป็นอารยะให้จงได้ จึงได้ใช้ตำแหน่งนางสาวไทยทำหน้าที่เชิญชวนและชักนำให้ผู้หญิงไทยหันมาให้ความสำคัญกับสุขภาพอนามัยของตนเอง รู้จักแต่งกายให้สวยงาม มีจิตใจที่เข้มแข็ง สามารถเป็นกำลังของประเทศชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ต่อมาในปี 2483 บ้านเมืองกำลังอยู่ในช่วงที่คนไทยทั้งประเทศถูกปลุกเร้าให้ฮึกเหิมไปด้วยเลือดรักชาติเนื่องจากกรณีพิพาทอินโดจีน บรรดานักศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ตลอดจนนิสิตจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยพร้อมใจกันเดินขบวนครั้งใหญ่ไปตามแนวถนนราชดำเนิน เพื่อเรียกร้องดินแดนคืน¹⁴ ตามมาด้วย การปะทะกันตามแนวพรมแดนด้านอินโดจีนระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในขณะนั้นส่งผลให้รัฐบาลและสื่อมวลชนต้องออกประกาศเชิญชวนให้สุภาพสตรีสมัครเข้าเป็นอาสาสมัครเพื่อช่วยเหลือและดูแลทหารที่บาดเจ็บเป็นจำนวนมากด้วย¹⁵

งานฉลองรัฐธรรมนูญในปีนั้นยังคงจัดเหมือนเช่นทุกปี โดยในปีนั้นนอกจากจะจัดให้มีการประกวดนางสาวไทยแล้วยังให้มีการแข่งขันแบบเสื้อประเภทต่าง ๆ¹⁶ เพื่อประชาสัมพันธ์ด้านการแต่งกายให้ผู้หญิงไทยเกิดการตื่นตัวและนำไปเป็นแบบอย่างได้อย่างเหมาะสมตามนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงครามด้วย ดังนั้นเวทีการประกวดนางสาวไทยในปี พ.ศ. 2483 นี้จึงไม่เพียงแต่จัดขึ้นเพื่อให้ได้ผู้หญิงไทยที่สวยงามที่สุดมาเป็นศรีสง่าแก่รัฐธรรมนูญเท่านั้น แต่ได้ใช้เป็นสถานที่เผยแพร่และประชาสัมพันธ์¹⁷ ส่งเสริมให้สตรีไทยรู้จักปรับปรุงการแต่งกายให้ทันสมัยแบบตะวันตก¹⁸

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 67.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 74.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 74.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

¹⁷ สุพัตตรา กอบกิจกุลสกุล, เส้นทางนางงาม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกเบี๊ยะ, 2536),

¹⁸ นันทิรา ขำภิบาล, “นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทย...,” หน้า 71.

ทัดเทียมอารยประเทศมากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งปลุกใจให้ผู้หญิงตระหนักในคุณค่าของตัวเองที่พร้อมจะเสียสละเพื่อประเทศชาติในยามที่บ้านเมืองกำลังครุครุ่นด้วยไฟสงครามเช่นนี้ ดังคำพูดของนางสาวไทยหลังจากที่ได้รับตำแหน่งแล้วตอนหนึ่งว่า

...ในการที่ได้ทำให้ข้าพเจ้ามีความพยายามอยู่เสมอที่จะบำรุงรักษาสุขภาพและอนามัยของร่างกายให้สมบูรณ์ ข้าพเจ้ารู้สึกว่ามีร่างกายแข็งแรงและสุขภาพดีนั้น ใช่แต่จะทำให้จิตใจขึ้นบานเป็นสุขอย่างเดียวก็น่าพอใจได้ แต่ยังช่วยให้เกิดกำลังใจอันเข้มแข็งที่จะประกอบกิจการงานทั้งปวงด้วย ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีที่ได้เห็นเพื่อนสตรีเป็นอันมากเล็งเห็นคุณประโยชน์ของการรักษาความงามและการบำรุงรักษาสุขภาพและอนามัยให้สดชื่นอยู่เสมอ...ในประวัติศาสตร์ของชาติเรา มีตัวอย่างซึ่งปรากฏอยู่ชัดแจ้งแล้วว่า ในยามฉุกเฉินผู้หญิงไทยได้เป็นกำลังน้ำใจของเหล่านักรบของชาติ ผู้หญิงไทยสามารถจะพลีทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อชัยชนะ ผู้หญิงไทยยอมสละลูกแก้ว คนรักและพ่อแม่ เพื่อความดำรงเอกราชของไทย ผู้หญิงไทยในปัจจุบันก็ได้แสดงแล้วหลายทางตามตัวอย่างที่ได้กล่าวมานั้น ผู้หญิงไทยในปัจจุบันจะไม่ยอมให้บรรพบุรุษต้องเสียใจในเรื่องนี้เป็นอันขาด¹⁹

จะเห็นได้ว่า คำพูดของนางสาวไทยสมัยนั้นเน้นให้ผู้หญิงตระหนักถึงการให้ความสำคัญต่อการดูแลเอาใจใส่ร่างกายให้สดใสแข็งแรงสมบูรณ์ ซึ่งนอกจากจะช่วยให้จิตใจขึ้นบานแล้วยังก่อให้เกิดกำลังใจและความเข้มแข็งในการประกอบภารกิจการงานด้วย เพราะในขณะนั้นบ้านเมืองกำลังอยู่ในภาวะคับขัน การปลุกใจให้ผู้หญิงมีความเข้มแข็งโดยใช้นางสาวไทยเป็นผู้ประชาสัมพันธ์ สอดคล้องกับความต้องการอย่างต่อเนื่องของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ต้องการให้ผู้หญิงตื่นตัวในการดูแลปรับปรุงดูแลรักษาสุขภาพร่างกายของตนเองให้สมบูรณ์ และแต่งกายให้ทันสมัย รัฐบาลยังคงให้ความสำคัญต่อผู้หญิงโดยพยายามเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาความมั่นคง และมีความตระหนักถึงการอยู่รอดของประเทศชาติ พร้อมทั้งจะประกอบภารกิจเพื่อประเทศชาติได้ โดยมีการประกาศรับอาสาสมัครหญิงจำนวนมากเพื่อไปทำหน้าที่อาสาภาคช่วยเหลือดูแลทหารหาญที่บาดเจ็บในช่วงสงครามอินโดจีนที่ยังคงดำเนินอยู่ อย่างไรก็ตามคำพูดของนางสาวไทยปี พ.ศ. 2483 ซึ่งเป็นการสนองนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นเป็นเพียงมายาคติความงาม ที่ประกอบสร้างขึ้นภายใต้อำนาจทาง

¹⁹ อรสม สุทธิสาคร, ดอกไม้ของชาติ, หน้า 77-78.

สังคมและวาทกรรม²⁰ ที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม พยายามสร้างให้เกิดความเชื่อขึ้นว่าผู้หญิงไทย ควรแต่งกายสวยงาม เป็นระเบียบเรียบร้อย และมีสุขภาพสมบูรณ์ และในที่สุดก็ลงเอย ด้วยการนำร่างกายของผู้หญิงที่หล่อหลอมแล้ว และเชื่อฟังแล้ว ปฏิบัติตามแล้ว²¹ นำมาใช้ประโยชน์ ในทางการเมือง เช่น เป็นอสาภาชาติ เป็นต้น

ดังนั้นภารกิจของนางสาวไทยในขณะนั้น นอกจากจะทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ด้านความ สวยความงามตามนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงครามแล้ว ยังประชาสัมพันธ์เรื่องความรักชาติ และการประกอบภารกิจเพื่อชาติด้วย จึงนับว่าเป็นการใช้ประโยชน์จากความงามของร่างกายผู้หญิง ระดับนางสาวไทยส่งผ่านทางวาทกรรม นั่นก็คือใช้ผู้หญิงเป็นเครื่องมือถ่ายทอดมาายาคติความงาม ส่งถึงผู้หญิงด้วยกันเอง เพื่อครอบงำผู้หญิงให้รู้จักพัฒนานตนให้มีสุขภาพดีและสวยงามด้วยการให้ เหตุผลเรื่องรักชาติและเพื่อช่วยชาติเป็นข้ออ้าง

นอกจากจะประชาสัมพันธ์เรื่องการแต่งกายของผู้หญิงไทยบนเวทีประกวดนางสาวไทย แล้ว การสร้างมาตรฐานสัดส่วนและทรวดทรงของผู้หญิงไทยก็เป็นสิ่งที่รัฐบาลให้ความสำคัญด้วย เช่นเดียวกัน ซึ่งมาตรฐานความงามของเรือนร่างของผู้หญิงไทยในช่วงเวลานี้มีความแตกต่างจาก มาตรฐานความงามตามขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม เนื่องจากการคัดเลือคนางงามนั้น มิใช่จะ ตัดสินเพียงหน้าตาที่ต้องงามชดช้อยเท่านั้น แต่ต้องงามตลอดเรือนร่างคือมีใบหน้างดงาม และมี เรือนร่างที่ต้องด้วยสุลักษณะอย่างแท้จริง ดังที่นายแพทย์ยงค์ ชูติมา ได้กล่าวไว้ว่า

ไทยอารยะในสมัยปัจจุบันไม่นิยมผู้ที่อรรธอันแอ่น เราต้องการคนงามที่แข็งแรง สุขภาพมั่นคง สัดส่วนของร่างกายนี้ควรเป็นสัดส่วนที่เข้ามาตรฐานกัน เช่น ผู้ที่สูง 160 เซนติเมตร ก็ควรมีน้ำหนักประมาณ 55 กิโลกรัม รอบอกประมาณ 83 เซนติเมตร รอบเอว 64 เซนติเมตร รอบสะโพก 87 เซนติเมตร มาตรฐานนี้เป็นมาตรฐานของสตรี ตามหลักสากลนิยม แต่สำหรับสตรีไทยซึ่งธรรมชาติได้สร้างมาให้เล็กกว่า บางกว่า และถูกขนบประเพณีรัดเอาไว้เช่นนี้ ก็ควรจะลดมาตรฐานอันนี้ลงได้บ้างแต่ต้องไม่ ห่างไกลกันนัก แต่ส่วนลดอันนี้หากชาวไทยทั้งหลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านผู้เฒ่าผู้แก่ จะได้ช่วยเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงให้บุตรหลานของท่านได้บริโภคอาหารและบริหารร่างกาย ได้ตามสุลักษณะมาตั้งแต่เล็กแล้ว ก็เชื่อได้ว่าเรือนร่างของสตรีไทยจะเทียบกับ

²⁰มิเชล ฟูโกต์, ร่างกายได้บงการ, แปลโดยทองกร โภคธรรม (กรุงเทพฯ: โครงการ จัดพิมพ์คปไฟ, 2547), หน้า 23.

²¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

มาตรฐานสากลได้ในเวลาอันไม่ช้านัก²²

จะเห็นได้ว่ามายาคติความงามของเรือนร่างแบบตะวันตก มีผลให้การปรับปรุงเรื่องเรือนร่างและการแต่งกายของผู้หญิงไทยในยุคนี้ใช้มาตรฐานความงามแบบตะวันตกเป็นรูปแบบ รัฐบาลได้พยายามทำให้ประชาชนเห็นความสำคัญต่อการรับประทานอาหารให้ได้ตามสุขลักษณะ และเชื่อมั่นว่าการรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะจะทำให้เรือนร่างของผู้หญิงไทยพัฒนาเทียบเท่ากับผู้หญิงตะวันตกในอนาคตต่อไป ดังนั้นจึงต้องมีการทำความเข้าใจในเรื่องความงามของผู้หญิงไทยใหม่โดยนายแพทย์ยงค์ ชูติมา ได้ชี้แนะว่า

มาตรฐานเรือนร่างของหญิงงาม คือ มีรูปร่างสูงโปร่ง เพียวลมสมส่วน ไม่ผอม แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่อ้วน...ในประเทศไทยความสนใจเรื่องสัดส่วนต่าง ๆ ของร่างกายมีอยู่น้อย เนื่องจากการคาดเดาอย่างผิด ๆ ว่าชาวเมืองร้อนต้องเล็ก แคระ บอบบาง ความเข้าใจผิดอันนี้ทำให้ประชากรไม่ตื่นตัวในเรื่องรูปร่าง ความเข้าใจผิดอีกประการหนึ่งก็คือ นิยมคนท้วมอ้วนท้วนว่าสมบูรณ์ เพียบพร้อมด้วยอนามัย การที่จะทำให้รูปร่างสง่าผ่าเผยใกล้เคียงแบบสากลยิ่งขึ้น ก็โดยการเรียนรู้จักกินอยู่และออกกำลังกายตามหลักโภชนาศาสตร์และอนามัย²³

ดังนั้น รูปร่างสูงโปร่ง เพียวลม สมส่วน ไม่อ้วน จึงเป็นมายาคติความงามแบบตะวันตกที่รัฐบาลมุ่งหวังให้ผู้หญิงไทยเห็นความสำคัญและปฏิบัติตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะที่บ้านเมืองกำลังอยู่ในช่วงสงคราม ร่างกายของผู้หญิงที่สวยงาม แข็งแรง และสมส่วนนั้น จะเป็นร่างกายที่สามารถทำประโยชน์ให้กับประเทศชาติได้

ในปี พ.ศ. 2484 ในขณะที่บ้านเมืองกำลังอยู่ในภาวะสงครามอยู่นั้น รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้พยายามสร้างความพร้อมเพรียงและความเป็นระเบียบในการแต่งกายของคนในชาติด้วยการออกประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยรัฐนิยม ฉบับที่ 10²⁴ เรื่องการแต่งกายของประชาชนชาวไทยขึ้น ความว่า

ด้วยรัฐบาลได้สังเกตเห็นว่า การแต่งกายของประชาชนชาวไทยในสาธารณสถาน

²² ยงค์ ชูติมา, สมุดคู่มือชีวิตอนามัย พิมพ์แจกในงานศพนางละม่อม แซ่ลิ่ม ณ วัดอ่างศิลา จ.ชลบุรี (พระนคร : ร.พ. อุดม, 2499), อ้างถึงในก้องสกุล กวินวิกุล, 2545, หน้า 113.

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 92.

²⁴ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 58, ตอนที่ 47, วันที่ 15 มกราคม 2484.

หรือที่ชุมชน ยังไม่สุภาพเรียบร้อยสมกับวัฒนธรรมของชาติไทย คณะรัฐมนตรี จึงได้ลงมติเป็นเอกฉันท์ให้ประกาศเป็นรัฐนิยมไว้ดังต่อไปนี้

1. ชาติไทยไม่พึงปรากฏตัวในที่ชุมชน หรือสาธารณะสถาน ในเขตเทศบาล โดยไม่แต่งกายให้เรียบร้อย เช่น นุ่งแต่กางเกงชั้นใน หรือไม่สวมเสื้อ หรือนุ่งผ้าลอยชาย เป็นต้น
2. การแต่งกายที่ถือว่าเรียบร้อยสำหรับประชาชนชาวไทย มีดังต่อไปนี้
 - ก. แต่งเครื่องแบบตามสิทธิและโอกาสที่จะแต่งได้
 - ข. แต่งตามแบบสากลนิยมในทำนองที่สุภาพ
 - ค. แต่งตามประเพณีนิยมในทำนองที่สุภาพ

หลังจากการประกาศรัฐนิยม ฉบับที่ 10 เรื่องการแต่งกายของประชาชนชาวไทยแล้ว วัฒนธรรมการแต่งกายดีและทันสมัยได้ถูกเริ่มขึ้นอย่างจริงจัง โดยรัฐบาลได้มีการจัดตั้ง คณะกรรมการวางระเบียบการแต่งกาย²⁵ ขึ้นหนึ่งชุด เพื่อจัดวางระเบียบการแต่งกายให้เป็น มาตรฐานในการถือปฏิบัติให้สอดคล้องกันตามยุคสมัย นอกจากนี้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังได้มีสาส์นเป็นคำวิงวอน²⁶ ให้ผู้หญิงไทยปฏิบัติตาม ดังนี้

เพื่อเป็นที่ระลึกและแสดงความชื่นชมยินดีในโอกาสอันประเสริฐที่ชาติไทยของเรา ได้ประสบความสำเร็จอันพึงใจ ในการปรับปรุงเส้นเขตแดนตามความยุติธรรมกับ อินโดจีนของฝรั่งเศสคราวนี้ ท่านนายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ขอวิงวอนด้วยความเคารพแด่พี่น้องสตรีไทย ได้เปลี่ยนการตกแต่งร่างกาย ให้สม กับที่เราเป็นอารยประเทศและอารยะชน คือ

1. ขอให้พี่น้องสตรีทุกท่านไว้ผมยาวตามประเพณีนิยมในสมัยโบราณของเรา หรือไว้ผม ยาวตามสมัยนิยมปัจจุบันนี้
2. ขอให้พี่น้องสตรีไทยทุกท่านเลิกการใช้ผ้าถุงกระเบน เปลี่ยนเป็นการนุ่งผ้าถุงอย่าง สมัยโบราณของเรา หรือตามสมัยนิยมปัจจุบันนี้
3. ขอให้พี่น้องสตรีไทยทุกท่านเลิกใช้ผ้าผืนเดียวปกปิดกายท่อนบน คือ ไม่ใช้ผ้า คาดอก หรือปล่อยเปลือยกายท่อนบน ให้ใช้เสื้อแทน

²⁵ ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี, “เรื่องระเบียบการแต่งกายของสตรี,” สามิตตสาร (ฉบับ พิเศษ) 1: 5, : 74.

²⁶ การแต่งกายสมัยสร้างชาติ (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยพาณิชย์การ, 2484), หน้า 118.

ทั้งนี้หวังว่าพี่น้องสตรีไทยทุก ๆ ท่านจะได้พร้อมใจกันเป็นเอกฉันท์ เริ่มปฏิบัติตาม คำวิงวอนดังกล่าวนี้ ซึ่งจะเป็นเกียรติยศและเป็นสง่างามแก่ชาติไทยของเราตลอดไปชั่วกาลนาน.

นอกจากรัฐธรรมนูญ และคำวิงวอนแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังได้มีสาสน์ที่ส่งถึงประชาชนไทยอีกหลายฉบับ อาทิ เรื่องการแต่งกายของสตรีไทย²⁷ เรื่องให้ข้าราชการสวมหมวก²⁸ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีหนังสือจากกรมโฆษณาการ เรื่องขอความร่วมมือเพื่อแนะนำให้สตรีที่อยู่ในความปกครองสวมหมวกโดยทั่วกันด้วย²⁹ หลังจากนั้นแล้วก็มีทั้งสาสน์จากนายกรัฐมนตรี และมติรัฐมนตรีที่ออกมาล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติตามทั้งสิ้น ทำให้ผู้หญิงไทยในช่วงเวลานั้นต่างแต่งกายนุ่งผ้าถุงหรือไม่ก็นุ่งกระโปรง สวมหมวก เลิกไว้ผมสั้นตามรัฐธรรมนูญกันถ้วนหน้า โดยเฉพาะข้าราชการหญิง³⁰ ที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เห็นสมควรว่าควรที่จะเป็นผู้นำในอันที่จะปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ของรัฐบาล โดยให้เหตุผลว่าเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมและรักษาสุขภาพอนามัย และเป็นระเบียบเรียบร้อย

ดังนั้นยุครัฐนิยมนี้ ผู้หญิงไทยโดยทั่วไปที่อยู่ในช่วงของการออกคำสั่งให้นุ่งผ้าถุงหรือสวมกระโปรง สวมหมวก และสวมรองเท้า ต่างปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เป็นไปตามมายาคติความงามที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม สร้างขึ้นเพื่อครอบงำให้ผู้หญิงปฏิบัติตาม โดยการสรรหาเครื่องแต่งกายมาแต่งให้เป็นไปตามมายาคติความงามตามแบบที่ตนเห็นว่างามตามนโยบาย แม้จะไม่มีการประกวดนางสาวไทยในช่วงเวลานี้แล้วก็ตามแต่รูปแบบการแต่งกายก็เปลี่ยนแปลงไป ดังแสดงในรูปภาพที่ 8-10

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 119.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 120.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 121.

³⁰ ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี, “เรื่องระเบียบการแต่งกายของสตรี,” สามิตตสาร (ฉบับพิเศษ) 1: 5, : 74.

รูปที่ 7 นางสาวไทย พ.ศ. 2482 กับการสวมหมวกในยุคที่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ
(ที่มา : อรสม สุทธิสาคร, 2533 : 69)

รูปที่ 8 การแต่งกายของสตรีไทยในยุครัฐธรรมนูญ (ที่มา : เอนก นาวิกมูล, 2547 : 183)

รูปที่ 9 ผู้หญิงสวมกระโปรงสวมหมวก สวมรองเท้า รอรับของแจกในยุครัฐนิยม
(ที่มา : เอนก นาวิกมูล, 2547:186)

จากรูปที่ 8 – 10 แสดงให้เห็นว่ามายาคติความงามตามรูปแบบวัฒนธรรมตะวันตกที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม พยายามปลูกสร้างให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ตลอดจนสื่อจากต่างประเทศและภาพยนตร์ต่างประเทศที่นำแฟชั่นการแต่งกายเข้ามาอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้หญิงตื่นตัวและแต่งกายตามรูปแบบนั้น เป็นการตอบสนองความต้องการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยที่ผู้หญิงไทยไม่รู้สึกรู้สีกว่าได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในทางการเมืองและการแสวงหาอำนาจของรัฐบาลชุดนี้ในการที่จะก้าวไปสู่ความเป็นชาติที่มีอารยะตามที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ปรารถนา

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างเร่งรีบ และไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในสังคมไทยโดยส่วนรวม ประชาชนส่วนใหญ่จึงยังขาดความเข้าใจ และขาดความพร้อมเพียงพอในการปฏิบัติตาม ดังนั้นจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้มีสาส์นถึงประชาชนเรื่องความสำคัญในการบำรุงวัฒนธรรมของชาติ³¹ ออกมาชี้แจงโน้มน้าวให้ประชาชนเกิดความเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมของชาติและเพื่อก่อให้เกิดความรู้สึกคล้อยตาม ดังความตอนหนึ่งว่า

³¹ ดูรายละเอียดในภาคผนวก ข

...ในการสร้างชาติให้วัฒนาถาวรเพิ่มทันอารยประเทศนั้น รัฐบาลจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงส่วนต่าง ๆ ของประเทศทุกด้านโดยเฉพาะในด้านวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึงลักษณะที่แสดงความจริงของงาม...และเป็นอุปกรณให้การสร้างชาติของเราได้ดำเนินไปสู่จุดหมายได้รวดเร็ว และตั้งอยู่บนรากฐานอันมั่นคง ประเทศชาติจะมีการก่อสร้างถนนหนทางดีกรามขึ้นอย่างงดงาม มีเงินทองใช้สอยกันอย่างฟุ่มเฟือย แต่ถ้าพลเมืองของชาติมีวัฒนธรรมต่ำ มีจิตใจเป็นป่าเถื่อนไม่รู้จักรักษาอนามัย ไม่แต่งกายเป็นระเบียบเรียบร้อย อะไรสะดวกอะไรง่ายก็ทำไป โดยมีได้ไ้ตรงรองหาเหตุผลแล้ว ประเทศชาติของเราก็หาควรได้ชื่อว่าอารยะไม่ และจะวัฒนาถาวรอยู่ตลอดไปไม่ได้ เพราะไม่มีรากฐานอันมั่นคง รัฐบาลจึงพยายามขัดเกลาชำระล้างสิ่งโสโครกภายในได้แก่วัฒนธรรมของพี่น้องชาวไทยให้หมดจดผ่องใสเสียด้วย..การแต่งกายอย่างอารยะชนนั้น เป็นปัจจัยอันหนึ่งที่จะเร่งเร้าให้เรำบำเพ็ญวัฒนธรรมในด้านทั่ว ๆ ไปอีกด้วย ...การแต่งกายดีโดยปกติ จะไม่ทำให้จิตใจของเราเป็นป่าเถื่อน...ถ้าเราแต่งกายไม่ผิดอะไรกับคนป่า คนต่างประเทศ เขาเห็นเข้าเขาก็ดูถูก และพยายามยื่นมือเข้ามาช่วยแต่งกายให้เรา อ้างว่าเพื่อนำวัฒนธรรมมาให้ อย่างนี้เราจะยอมเขาหรือ ถ้าชาติเดียวกันดูถูกก็พอทำเนา แต่ถ้าถูกต่างชาติดูถูกแล้ว ก็จะเป็นชนวนให้เรามีสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศได้ยาก...

รูปที่ 10 ภาพตัวอย่างการแต่งกายที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม
ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนปฏิบัติตาม (ที่มา : วิจิตวงศ์ ณ บ่อมเพชร, 2544:172)

จอมพล ป. พิบูลสงครามได้มีความพยายามอย่างมากในการปลูกใจ หว่านล้อม ให้ผู้คนปฏิบัติตามในสิ่งที่ตนเห็นว่าเป็นวัฒนธรรมที่ดีงามอันได้แก่การแต่งกายให้มีระเบียบ และรู้จักรักษาสุขภาพอนามัย ไม่ให้เป็นที่รังเกียจของชาติที่เจริญแล้ว หรือเพื่อที่จะใช้เป็นข้ออ้างหรือเหตุผลของชาติที่เจริญแล้วในการที่จะเข้ามาดูแลแทน

แต่เนื่องจากในขณะนั้นแบบอย่างเรื่องการแต่งกายที่จะเผยแพร่ให้ประชาชนปฏิบัติตามนั้นยังไม่มีที่แพร่หลาย จะมีบ้างก็แค่ ภาพตัวอย่างการแต่งกาย (รูปที่ 10) ที่ต้องการให้ประชาชนปฏิบัติตามวัฒนธรรม จึงมีทั้งการปฏิบัติตามบ้าง และไม่ปฏิบัติตามบ้าง ทำให้รัฐบาลต้องออกประกาศ สาส์น และคำวิงวอนถึงประชาชน และที่สำคัญรัฐบาลได้ใช้ประโยชน์จากสื่อวิทยุและหนังสือพิมพ์ในการเผยแพร่นโยบายของรัฐบาลด้วย

ไม่เพียงแต่รัฐบาลจะขอใช้วิทยุเผยแพร่นโยบายวัฒนธรรมให้ประชาชนรับทราบเท่านั้น แต่ยังมีรายการสนทนา บทความ และรายการบันเทิง กระตุ้นปลูกใจให้ประชาชนทำตาม³² อีกด้วย รายการวิทยุที่ถือว่าเป็นกระบอกเสียงของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และมีบทบาทอย่างมากในการรณรงค์นโยบายวัฒนธรรม คือ รายการสนทนานายม้นนายคง³³ อีกทั้งนิตยสารผู้หญิงต่าง ๆ ก็ได้สนองนโยบายรัฐบาลด้วยการเผยแพร่การแต่งกายตามนิตยสารผู้หญิงด้วย อาทิ นิตยสารสุภาพสตรี ทั้งนี้เนื่องจากในช่วงระยะเวลานั้นการเผยแพร่ภาพของการแต่งกายทางสื่อประเภทอื่น อันได้แก่โทรทัศน์ ยังไม่มีที่แพร่หลาย ประชาชนโดยทั่วไปยังไม่มีโทรทัศน์ไว้ชมตามบ้านเรือนกันอย่างดาษดื่นดังเช่นปัจจุบัน ดังนั้นการที่ผู้หญิงจะสามารถเข้าถึงรูปแบบการแต่งกายได้ก็สามารถหาดูได้จากหนังสือพิมพ์ นิตยสารผู้หญิง หรือที่ใช้ผู้หญิงแสดงเป็นแบบหน้าปกโฆษณา เป็นต้น นอกจากนี้ก็จะมีภาพยนตร์ต่างประเทศที่เข้าฉายตามโรงภาพยนตร์ที่จะสามารถดูรูปแบบการแต่งกายจากดารานำแสดงได้ และส่วนหนึ่งก็มาจากผู้ที่ไปศึกษายังต่างประเทศที่นำรูปแบบการแต่งกายเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทยด้วย³⁴

³² สุวิมล พลจันทร์ “กรมโฆษณาการกับการโฆษณาอุดมการณ์ทางการเมือง (พ.ศ. 2476- 2487),” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531, หน้า 75-140.

³³ สังข์ พัธโนทัย, ความนึกในกรุงวัง (พระนคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2499), หน้า 245-253.

³⁴ ศิลปากร, กรม, กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมกรุงรัตนโกสินทร์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์มณเฑียร, 2525), หน้า 14.

รูปที่ 11 แฟชั่นสตรี จากนิตยสารสุภาพสตรี ฉบับวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2485
(ที่มา: พระพงศ์ ดามาพงศ์, 2546 : 219)

จากรูปที่ 11 เห็นได้ชัดว่ามีความชัดเจนของมายาคติความงามจากตะวันตกที่เข้ามา ประกอบกับความเคร่งครัดของรัฐนิยม ส่งผลให้การแต่งกายของผู้หญิงไทยในหน้าปกนิตยสารมีรูปแบบการแต่งกายตามแบบตะวันตกด้วยเช่นกัน โดยสุภาพสตรีในภาพมีการนุ่งกระโปรง สวมหมวก แต่งหน้า ทาปาก ไว้ผมยาวและตัดผมอย่างสวยงาม รูปแบบการแต่งกายดังกล่าว เป็นการตอบสนองนโยบายรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และเป็นไปตามรูปแบบมายาคติความงามตะวันตกที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ปรารถนาให้เป็นเช่นนั้น โดยเมื่อผู้หญิงอื่นทั่วไปเห็นและรู้สึกคล้อยตามในมายาคติความงามรูปแบบนี้และรู้สึกกลุ่มหลงตามก็จะนำไปเป็นรูปแบบในการตกแต่งร่างกายให้สวยงามต่อไป

อย่างไรก็ตาม แต่เดิมนั้น การเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกายจะเริ่มจากในราชสำนักก่อน แล้วจึงแพร่หลายมาสู่ราษฎรทั่วไป เป็นการเปลี่ยนอย่างที่เราเรียกว่า ค่อยเป็นค่อยไป โดยคนชั้นสูงจะเป็นผู้นำในการแต่งกายมาทุกยุคสมัย³⁵

ในวรรณกรรมเรื่อง **สี่แผ่นดิน** ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช มีตอนหนึ่งในบทสนทนาของตัวละคร ในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายตอนหนึ่งว่า

ซ้อยคิดดูบ้างหรือเปล่า พลอยปรารภขึ้นอีก แต่ก่อนนี้ไม่ว่าอะไรก็ออกมาจากในวังทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องแต่งเนื้อแต่งตัว น้ำอบ ของกินของเล่น ในวังเริ่มก่อน แล้วข้างนอกก็ตามอย่าง เมื่อเราเป็นสาว ๆ มักจะทำอะไรก่อนคนอื่นเสมอ ของใช้เราก็มีใหม่ ๆ ก่อนคนข้างนอก เสื้อผ้าเครื่องแต่งตัวแบบไหน ๆ เราก็เริ่มกันก่อนแล้วข้างนอกจึงค่อย ๆ ตามไป จนใช้เหมือนกันทั่วกันหมด ฉันยังจำได้เลย เมื่อครั้งตามเสด็จบางปะอิน พวกผู้หญิงชาวบ้านที่เขาพายเรือมาขายของแถวที่จอดเรือเครื่อง เขาชอบดูพวกเราชาววัง ดูแล้วก็ยิ้มน้อยยิ้มใหญ่ ชมว่าแต่งตัวงามเหมือนกับละครที่เขาเล่น ดูเท่าไรก็ไม่เบื่อ แต่พอคุ้นกันหนักเข้า พวกชาวบ้านสาว ๆ เขาจำแบบไปแต่งตัว จนดูสวยงามพอ ๆ กับเราไปบ้างเหมือนกัน แต่เดี๋ยวนี้ฉันไม่รู้ว่าเขาไปเริ่มแบบเริ่มแผนกันที่ไหน จะดูใครเป็นแบบอย่างก็หาดูไม่ได้ ถึงอยากจะทำตามเขาเราก็ตามไม่ทัน ผิดกับแต่ก่อนเสียจริง ๆ ฉันก็ไม่เห็นจะแปลกอะไรนี่พลอย ซ้อยว่า แต่ก่อนผู้มีบุญวาสนาท่านอยู่ในวังกันทั้งนั้นอะไร ๆ ก็ต้องออกมาจากในวังก่อน เป็นธรรมดา แต่เดี๋ยวนี้ในวังมีใครอยู่ล่ะพลอย มีแต่ยายแก่อย่างฉันเพียงไม่กี่คน ใครเขาจะมามองให้เสียเวลา คนเขาก็ต้องไปเที่ยวจ้องมองผู้มีบุญวาสนาในที่อื่น แล้วเดี๋ยวนี้เขาก็ทำอะไรกันง่ายดี ท่านจะเอาอย่างไร ท่านก็สั่งเอาปุบปับ ใครไม่ทำก็จับเลย สะดวกดีเหมือนกัน ไม่ต้องเสียเวลาคิด มัวอ้อยอิ่งดัดจริตว่าจะทำดีหรือไม่ทำดีอย่างแต่ก่อนไม่ได้ ฉันมันคนใจเร็ว ฉันชอบอย่างนี้แหละ ซ้อยนี่ทันสมัยอยู่เสมอที่เดี๋ยวนะ พลอยเข้าขึ้น ค้า อีฉันนี่แหละ ตัวตามท่านผู้นำละอีกหน่อยฉันจะไปสมัครเป็นทหารหญิงกับเขาบ้าง แต่กลัวแต่เขาจะไม่รับเท่านั้นเพราะมันแก่ไป ถ้าเป็นสาว ๆ เหมือนเมื่อก่อนละก็คอยดูฝีมือฉันบ้างสิ ฉันจะหัดทหารให้สนุกเชียว แล้วซ้อยก็หัวเราะ ชอบใจคำพูดของตนเองอย่างครั้นครอง ทำให้พลอยต้องหัวเราะไปด้วย³⁶

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

³⁶ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, **สี่แผ่นดิน** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ชัยฤทธิ์, 2496), หน้า 848.

เห็นได้ว่าแต่เดิมนั้นรูปแบบการแต่งกายจะเริ่มจากในราชสำนักมาก่อนแล้วจึงแพร่มาสู่สามัญชน แต่เมื่อมาถึงสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามแล้ว กลับเป็นผู้ริเริ่มให้มีการเปลี่ยนแปลงเสียเอง จึงถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง การกระทำของจอมพล ป. พิบูลสงครามเช่นนี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลของตนเป็น “รัฐบาลสามัญชน” ภายหลังจากที่ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้ว อำนาจทั้งหลายควรตกอยู่กับประชาชน ดังนั้นเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จึงได้ดำเนินมาตรการหลายอย่างเพื่อที่จะลดอำนาจและความสำคัญของราชสำนักลง โดยสร้างภาพให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้นำประเทศแต่เพียงผู้เดียว ถือว่าเป็นการต้านราชสำนักและตามแบบตะวันตกโดยเฉพาะในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในเกือบทุกด้าน³⁷

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าในสมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ประกาศใช้รัฐนิยมต่าง ๆ นี้ ราชสำนักก็ได้มีบทบาทใด ๆ โดยเฉพาะเรื่องการแต่งกาย ล้วนแล้วแต่เป็นมายาคติความงามจากตะวันตกที่จอมพล ป. พิบูลสงครามนำมาเป็นรูปแบบในการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายของผู้หญิงไทยทั้งสิ้น ซึ่งการแต่งกายรูปแบบใหม่นี้ เอนก นาวิกมูล กล่าวถึงการนุ่งผ้าถุงและกระโปรงในยุคนั้นว่า

ในขณะนั้นการนุ่งโจงกระเบนกำลังจะหมดไปเพราะมีรัฐนิยม แต่ให้เปลี่ยนมานุ่งผ้าถุง หรือนุ่งกระโปรงแทน การนุ่งผ้าถุงนับเป็นการแต่งกายอย่างชาวบ้านสักหน่อย ส่วนคนที่ตามสมัยหรือมีเงินก็นุ่งกระโปรง แต่หมวกนั้นก็สวมกันทั่วไป...

...จากการสอบถามชาวบ้านหลายจังหวัดในภาคกลางได้รับคำตอบเหมือนกัน คือ

เพิ่งรู้จักผ้าถุงสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามทั้งสิ้น³⁸

นับได้ว่าผ้าถุงกับกระโปรงเกิดขึ้นจริงจริงในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามนี่เอง³⁹

แต่อย่างไรก็ตามก่อนหน้านี้จะมีการนุ่งผ้าถุงในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม นั้น สมเด็จฯ เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์นรินทรเทพกุมารี กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร พระราชธิดาองค์ที่ 43

³⁷จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์ “นโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม : ลัทธิชาตินิยมกับผลกระทบทางสุนทรียทัศน์” เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง จอมพล ป. พิบูลสงครามกับการเมืองสมัยใหม่ 24-25 มิถุนายน 2536.

³⁸เอนก นาวิกมูล, การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์, หน้า 190, 174.

³⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 174.

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงคิดนุ่งผ้าถุงสำเร็จ* มาก่อนหน้านี้แล้ว⁴⁰ แต่มิได้เผยแพร่สู่สามัญชน ส่วนรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะได้รับแบบอย่างมาเผยแพร่ให้กับประชาชนหรือว่าคิดเองนั้นยังไม่มีหลักฐานยืนยัน⁴¹

อย่างไรก็ตามการสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายของผู้หญิงไทยในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 นี้ก็ได้ก่อให้เกิดการขยายตัวของกิจการด้านการเสริมสวยขึ้นอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ยังได้มีการจัดแสดงแบบเสื้อโดยใช้นางแบบจริงแทนการใช้หุ่นเป็นครั้งแรก ที่บริษัทไทยนิยมนรพสินค้า ในปี พ.ศ. 2486 โดยนางแบบรุ่นแรกนี้ ทางบริษัทดังกล่าวได้คัดเลือกพนักงานหญิงของบริษัทที่มีรูปร่าง และใบหน้าดีมีความงามจากตะวันตกที่เข้ามาไม่เพียงแต่การปรับเปลี่ยนเรื่องการแต่งกายเท่านั้นแต่ได้ก่ออาชีพใหม่ให้กับผู้หญิงไทยด้วย ได้แก่ อาชีพนางแบบ

ต่อมาเมื่อสงครามสิ้นสุดลง ในปี พ.ศ. 2487 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ตกเป็น ผู้ต้องหาคดีอาชญากรรมสงครามต้องเข้าไปอยู่ในลหุโทษ และใช้ชีวิตอย่างสงบ⁴² ระหว่างนั้นงานวัฒนธรรมที่เคยออกประกาศในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถูกรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ประกาศยกเลิก⁴³ เรื่องสวมหมวก สวมรองเท้า กินหมาก ตลอดจนการแต่งกายให้สวยงามก็ยกเลิก⁴⁴ เพราะเห็นว่าการประกาศเช่นนั้นเป็นการไม่เหมาะสม ประชาชนได้รับความเดือดร้อนเรื่อง

* ผ้าถุงสำเร็จที่ว่านี้ไม่ต้องทบผ้าหรือคาดเข็มขัด หรือขมวดชายอย่างผ้าถุงธรรมดา เพราะเย็บให้พอดีตัวเรียบร้อยแล้ว ถ้าสมัยก่อนคงใช้กระดุม ส่วนสมัยนี้ใช้ขี้ปูดข้างก็มี ผ้าถุงสำเร็จดูเรียบร้อยกว่า สะดวกกว่า เนื่องจากไม่ต้องพะวงขมวดหรือกลัวหลุด ปัจจุบันนี้ก็มีนุ่งกันทั่วไปสำหรับไปงาน เช่นผู้ที่แต่งชุดไทยพระราชนิยม หรือนุ่งไปงานศพ เป็นต้น (แต่ถึงกระนั้นชาวบ้านทั่วไปก็นุ่งผ้าถุงธรรมดามากกว่า เพราะราคาผิติดกัน) (อนุก นาวิกมูล, 2547 : 175)

⁴⁰อนุก นาวิกมูล, การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์, หน้า 175.

⁴¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 175.

⁴²วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, หน้า 72.

⁴³เรื่องเดียวกัน, หน้า 74.

⁴⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

การครองชีพอยู่แล้ว ไม่ควรไปบังคับให้ลำบากใจมากขึ้นอีก⁴⁵ จนกระทั่งเกิดรัฐประหารในปี พ.ศ. 2491 จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้กลับมามีอำนาจอีก 10 ปี⁴⁶

2. การแต่งกายของสตรีไทยหลังยุครัฐนิยม

ในปี พ.ศ. 2491 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กลับมามีอำนาจอีกครั้งหลังจากได้ทำรัฐประหารโค่นล้มรัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ได้⁴⁷ ในขณะนั้นประเทศไทยเพิ่งพ้นจากสภาพความบอบช้ำของสงครามมหาเอเชียบูรพา การแต่งกายของผู้หญิงไทยในขณะนั้นยังคงนุ่งผ้าถุง หรือสวมกระโปรงกันอยู่ ส่วนการนุ่งโจงกระเบนนั้นในส่วนของชาวบ้านในแถบนอก ๆ ยังมีอยู่บ้าง คือที่เป็นคนแก่ หรือไม่ก็พวกเล่นเพลงเล่นละครอันเป็นการจำเป็น นอกนั้นนุ่งผ้าถุงหรือกระโปรงสมัยใหม่กันมากแล้ว⁴⁸ ในยุคนี้ไม่มีการสวมหมวกกันอีกแล้ว เพราะไม่มีการบังคับเหมือนกับช่วงที่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ⁴⁹ (ดังแสดงในรูปที่ 12-13 ในหน้า 68)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 95.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 96.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 97.

⁴⁸ เอนก นาวิกมูล, การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์, หน้า 105.

⁴⁹ วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, วิวัฒนาการสังคมไทย..., หน้า 528.

รูปที่ 12 ภาพถ่ายสตรีไทย เมื่อปี พ.ศ. 2495 ยังคงแต่งกายนุ่งผ้าถุง ไว้ผมตัด
เช่นเดียวกับยุครัชกาลที่ 9 แต่เลิกสวมหมวกแล้ว

รูปที่ 13 สุภาพสตรีนุ่งกระโปรงนิวลุด ไว้ผมตัดหยิก เลิกสวมหมวก (ภาพถ่ายปี พ.ศ. 2496)

ในช่วงเวลานี้ สืบเนื่องจากการที่อเมริกาเป็นฝ่ายชนะสงคราม ทำให้อิทธิพลของแฟชั่นการแต่งกายของอเมริกันเข้ามามีบทบาทในสังคมไทยขณะนั้นอย่างมาก ดังที่

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ กล่าวไว้ในหนังสือ ย้อนไปข้างหลัง ว่า

การที่อเมริกาเป็นฝ่ายชนะสงคราม และการที่ภาพยนตร์อเมริกันเริ่มกลับเข้ามาฉายอีก ทำให้คนไทยกลายเป็นโรคเห่ออเมริกันไปโดยไม่รู้ตัว และโรคนี้ก็เป็นกันอยู่นานปี เป็นว่าอะไร ๆ อเมริกันเป็นดีไปทั้งหมด ใครได้ไปอเมริกาเหมือนว่าได้ไปเมืองสวรรค์⁵⁰

แฟชั่นกระโปรงหลังสงครามของอเมริกันที่เป็นที่นิยมในช่วงหลังสงคราม ได้แก่ กระโปรงนิวลุค⁵¹ (New Look) เป็นกระโปรงบาน ถ้านั่งลงกับพื้นก็เห็นเป็นวงรอบตัว เวลาตัดจะเปลืองผ้ามาก เพราะใช้ผ้าทั้งผืนเฉลี่ยวงกลม นอกจากนี้ยังมีกระโปรง 4 ชั้น 6 ชั้น 8 ชั้น เป็นกระโปรงที่ต้องใช้ผ้า 4 หรือ 6 หรือ 8 ชั้นมาต่อกัน แล้วแต่ความเหมาะสมของรูปร่าง และที่นิยมในยุคนี้อีกแบบหนึ่งก็คือ กระโปรงสุ่มไก⁵² เป็นกระโปรงที่มีโครงไม้กลม ๆ อยู่ข้างใน สอดในรอยต่อระหว่างชั้นทุกชั้น เหมือนกับสวมหมวกฮูลาฮูป และยังมีการจีบรอบ ๆ ด้วย

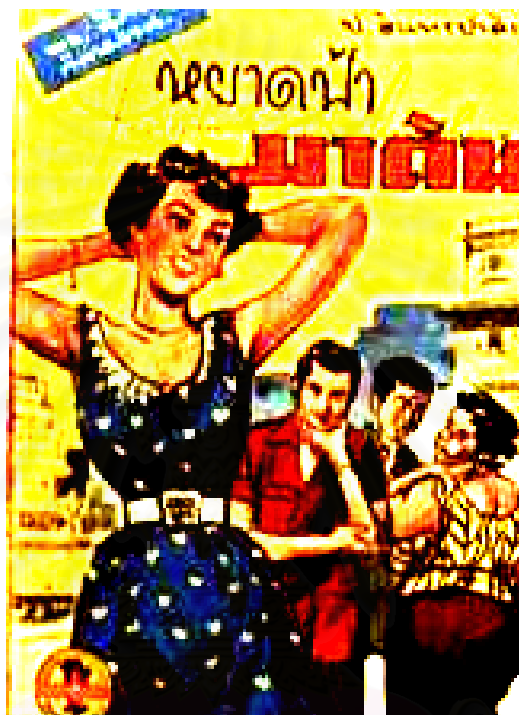
รูปที่ 14 แสดงการนุ่งกระโปรงนิวลุคของผู้หญิงไทยซึ่งเป็นที่แพร่หลายและนิยมโดยทั่วไป (ที่มา : เอนก นาวิกมูล, 2547 : 211)

⁵⁰วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, ย้อนไปข้างหลัง , หน้า 101.

⁵¹เอนก นาวิกมูล, การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์ , หน้า 194.

⁵²เรื่องเดียวกัน, หน้า 194.

นอกจากนี้แฟชั่นในยุคหลังสงครามสำหรับผู้หญิงนิยมสวมแว่นกันแดดกระจกสีฟ้า⁵³ เข้ากับชุดกระโปรง “นิวลูค” ผู้หญิงที่ใส่กระโปรงนิวลูคเรียกว่าเป็นสาวสังคมในสมัยนั้น⁵⁴ ส่วนเสื้อนิยมประดับลูกไม้ มีจีบที่ระบายและผมตัดหยิก⁵⁵

รูปที่ 15 สามเกลอตอน “หยาดฟ้ามาดิน” (ที่มา : พระพงศ์ ดามาพงศ์, 2546 : 90)

ภาพปกหยาดฟ้ามาดิน วาดภาพปกโดย พนม สุวรรณบุญย์ สะท้อนให้เห็นถึงบรรยากาศของกรุงเทพฯ เมื่อปี พ.ศ. 2494 และการแต่งกายของสาวยุคนั้น⁵⁶ เห็นได้ว่าการแต่งหน้าเน้นการแต่งดวงตาให้หวานเข้ม เขียนคิ้ว ทาปาก และแต่งกายตามสมัยนิยมคือ นุ่งกระโปรงนิวลูค เสื้อเปิดไหล่ เป็นการแต่งกายตามแฟชั่นตะวันตกที่เข้ามาในยุคนั้น

⁵³ วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, ย้อนไปข้างหลัง , หน้า 101.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 101.

⁵⁵ เอนก นาวิกมูล, การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์ , หน้า 195.

⁵⁶ พระพงศ์ ดามาพงศ์, ท่องอดีตกับสามเกลอ , หน้า 90.

3. รูปลักษณะเรือนร่างของสตรีไทยยุคแรก (พ.ศ. 2481 – 2497)

มาตรฐานทางสรีระโดยทั่วไปของหญิงไทยในยุคนี้คือ ลำตัวช่วงบนตั้งแต่ไหล่ถึงเอวจะยาว ขณะที่ช่วงล่างถึงเท้าจะสั้นและมักจะโก่ง รวมทั้งมีรูปร่างผอมการดูแลเอาใจใส่⁵⁷

รูปที่ 16 ภาพเขียน ชื่อ NUDE เขียนเมื่อปี พ.ศ. 2492 โดยจรัส เกียรติก้อง
(ภาพจากหนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2547 ปีที่ 27 ฉบับที่ 9605)

จากรูปที่ 16 นิวัติ กองเพียร ได้บรรยายภาพนี้ไว้ในคอลัมน์ผู้หญิงของยุคสมัยในหนังสือพิมพ์มติชนความว่า

ท่าทางของนางแบบที่นั่งตัวแบนเอียงตัว มือที่พาดวางบนสันสะโพกอบอ้อม ผมทรงสมัยดัดลอน ปากแดง ทำให้อย่นนึกกลับไปถึงสาวสมัยเมื่อห้าสิบปีที่แล้ว⁵⁸

ส่วน ป. อินทรปาลิต กล่าวถึงสุภาพสตรีไทยในยุคนี้ใน ท่องอดีตกับสามเกลอ ไว้ว่า โดยมากจะสวยแต่หน้า ส่วนร่างกายไม่เหมาะสม เช่น หลังโก่ง ไหล่ห่อ ท้องป่อง⁵⁹

⁵⁷ สุพัทธา กอบกิจสุขสกุล, “การประกวดนางสาวไทย...”, หน้า 60.

⁵⁸ นิวัติ กองเพียร “ผู้หญิงของยุคสมัย,” มติชน (27 มิถุนายน 2547).

⁵⁹ พระพงศ์ ดามาพงศ์, ท่องอดีตกับสามเกลอ, หน้า 211.

เป็นเพราะ ป. อินทรปาลิต ติดอยู่กับมายาคติความงามแบบอเมริกันที่ไม่นิยมผู้หญิงอ้วนจึงกล่าวถึงผู้หญิงไทยเช่นนั้น ผู้หญิงอเมริกันส่วนใหญ่มีรูปร่างสูง และผู้หญิงที่สวยงามจะต้องมีหน้าอก เอว และสะโพกที่รับกัน แต่เมื่อนำมายาคติความงามแบบอเมริกันมาเปรียบเทียบกับผู้หญิงไทยแล้ว ผู้หญิงไทยจึงดูไม่สวยตามมายาคติความงามนั้น เพราะผู้หญิงไทยรูปร่างเล็ก ความสูงโดยเฉลี่ยไม่เกิน 160 เซนติเมตร⁶⁰ เมื่อแต่งกายตามแฟชั่นของอเมริกันจึงดูไม่สวยตามมายาคติความงามของผู้หญิงอเมริกัน ดังนั้นผู้หญิงไทยที่ต้องการมีสัดส่วนสวยงามก็ต้องมีการควบคุมทรวดทรงกันให้มีเอว มีสะโพก ตามแบบมายาคติความงามของอเมริกัน โดยมีการสวมใส่เสื้อยกทรง⁶¹ และสแตยรัดสัดส่วน คอร์เซ็ทหรือเกอร์เดิล ซึ่งมีผู้นำเข้าจากอเมริกาเข้ามาจำหน่ายตั้งแต่ช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้ว⁶² โดยหารู้ไม่ว่าเป็นการทรมานร่างกายของตัวเองอันเนื่องมาจากมายาคติความงาม ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงต่อไปในบทที่ 5

นอกจากนี้อิทธิพลของมายาคติความงามอเมริกันที่มากับภาพยนตร์ซึ่งเน้นรูปร่างชนิดเอวเป็นเอว ออกเป็นอก สะโพกเป็นสะโพก ดังที่กล่าวมาแล้วนี้ ทำให้แฟชั่นชุดอาบน้ำแบบเปิดเผยสัดส่วนชัดเจนเข้ามามีอิทธิพลกับผู้หญิงไทยในยุคนี้ด้วยเช่นเดียวกัน ดังที่วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชรถูกกล่าวไว้ใน หนังสือ **ย้อนไปข้างหลัง** ว่า

ภาพยนตร์ที่สวยงาม ๆ ดูเพลิน ๆ เหล่านี้ที่คนไทยชอบกันมากก็เช่นชุด สาวน้อย
เริ่มด้วย สาวน้อยเล่นน้ำ แสดงโดย แอสเธอร์ วิลเลียมส์ ถ้าแม้ว่าหนุ่มไทย
เมื่อ 50 ปีมาแล้วเห็นชุดอาบน้ำในภาพยนตร์ดังกล่าวว่าโป๊แล้ว ก็คงจะใช้
ปทานุกรมคนละเล่มให้กับหนุ่มไทยในสมัยนี้⁶³

อิทธิพลของมายาคติความงามของอเมริกันที่มากับสื่อภาพยนตร์เกี่ยวกับชุดอาบน้ำในขณะนั้นทำให้การแต่งกายแบบเปิดเผยร่างกายให้เห็นสัดส่วนชัดเจนอย่างเช่นการแต่งชุดอาบน้ำของผู้หญิงไทยเริ่มเป็นที่นิยม และการแต่งกายแบบเปิดเผยสัดส่วนเริ่มเป็นที่นิยมมากขึ้น

⁶⁰สุพัตรา กอบกิจสุขสกุล, เส้นทางนางงาม..., หน้า 157.

⁶¹วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชรถ, วิวัฒนาการสังคมไทย กับหัตถ์นิยายชุด พล นิกร กิมหงวน ของ ป. อินทรปาลิต, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว, 2544) หน้า 172.

⁶²พระพงศ์ ดามาพงศ์, ท่องอดีตกับสามเกลอ หน้า 212-213.

⁶³วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชรถ, ย้อนไปข้างหลัง, หน้า 102.

รูปที่ 17 นางสาวไทย พ.ศ. 2494 (ที่สองจากขวา) กับเพื่อนๆ สวมชุดอาบน้ำที่ชายหาดหัวหิน (ที่มา: อรสม สุทธิสาคร, 2533:106)

จากรูปที่ 17 แม้จะรับรูปแบบการแต่งกายมาจากตะวันตก แต่ในเรื่องสรีระแล้ว ผู้หญิงไทยยังมีรูปร่าง ทรวดทรงองค์เอวที่ต่างจากผู้หญิงตะวันตกอยู่มาก แม้ว่าแฟชั่นตะวันตกจะพยายามสร้างรูปแบบการแต่งกายชนิดเน้นทรวดทรงองค์เอวแพร่เข้ามาก็ตาม แต่รูปร่างทางสรีระของผู้หญิงไทยในยุคนี้ยังคงมิได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามแบบตะวันตกอย่างชัดเจน ดูได้จากความสูงโดยเฉลี่ยที่ยังคงไม่เกิน 160 เซนติเมตรเท่านั้น

อีกประการหนึ่งก็คือ เนื่องจากความก้าวหน้าทางวิทยาการในยุคนี้ยังไม่รวดเร็ว เรื่องการศัลยกรรมความงามเช่น การเสริมจมูกให้โด่ง ตัดคาง ผ่าตัดเสริมหน้าอก ในยุคนี้ยังไม่มีปรากฏ การปรับแต่งทรวดทรงด้วยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ก็ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย การปรับทรวดทรงองค์เอวของผู้หญิงจะมีบ้างก็แค่การใช้สตั๊ด และคอร์เซ็ท เป็นต้น

ดังนั้นความงามในยุคนี้จึงยังคงนิยมความเป็นธรรมชาติ ความงามทางสรีระมีความเด่นชัดเรื่องผิวพรรณ ทรวดทรงได้ส่วน ช่วงขางาม ใบหน้าสวยหวาน มีความเป็นกุลสตรี ภิรมยารยาทเรียบร้อยอ่อนหวาน แต่ไม่เน้นเรื่องความสูง เห็นได้ว่าความงามมีความสัมพันธ์กับเทคโนโลยีด้วย ซึ่งในยุคนี้ถือว่ายังมีความก้าวหน้าน้อย การเปลี่ยนแปลงมายาคติความงามทางด้านรูปลักษณ์เรือนร่างจึงไม่เด่นชัดดังที่กล่าวมา มีเพียงรูปแบบการแต่งกายเท่านั้นที่เปลี่ยนไปตามแฟชั่นตะวันตกอย่างชัดเจน

4. การเสริมความงามของสตรีไทยยุคแรก (พ.ศ. 2581- 2497)

นอกจากความพยายามเชิญชวนให้เกิดการตื่นตัวในเรื่องการแต่งกายให้สวยงามและใส่ใจดูแลเรื่องสุขอนามัยแล้ว ในปี พ.ศ. 2482 รัฐบาลยังได้ออกประกาศชักชวนให้เลิกรับประทานหมาก⁶⁴ โดยให้เหตุผลว่าหมากทำให้ฟันดำ และฟันดำนั้นเป็นสิ่งที่ไม่เจริญตาอย่างยิ่ง ดังตอนหนึ่งที่รัฐบาลชี้แจงเกี่ยวกับโทษของการรับประทานหมากว่า

อารยชนในประเทศต่าง ๆ เห็นว่าการกินหมากไม่เป็นกิจประเพณีที่เหมาะสมเลย
หมากไม่ได้เพิ่มความงามแต่ประการใดให้แก่องหน้า แต่กลับทำให้หน้ากร้าน แลดู
แก่เกินอายุอีกด้วย⁶⁵

ด้วยความปรารถนาที่จะให้ประชาชนไทยปรับเปลี่ยนชีวิตความเป็นอยู่และการแต่งกายเสียใหม่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงอ้างถึงการปฏิบัติตนของคนในชาติที่เจริญแล้วที่ไม่รับประทานหมาก เนื่องจากเห็นเป็นเรื่องไม่เหมาะสม เพราะว่าการรับประทานหมากนั้นนอกจากจะทำให้ฟันดำแล้ว ยังทำให้หน้ากร้าน แลดูแก่ก่อนวัย น้ำหมากที่บ้วนทิ้งลงบนพื้นถนนหนทางยังทำให้บ้านเมืองสกปรกไม่น่าดูอีกด้วย

ทั้งนี้ในเรื่องการห้ามรับประทานหมากนี้นับเป็นการสร้างมายาคติความงามให้กับผู้หญิงไทยประการหนึ่งด้วยเช่นกัน โดยทำให้ผู้หญิงเข้าใจว่าฟันดำนั้นไม่น่าดู ไม่ได้ทำให้ผู้หญิงสวย ผู้หญิงสวยควรมีฟันที่ขาวสะอาด อย่างเช่นผู้หญิงในวัฒนธรรมตะวันตกจะไม่มีการรับประทานหมากเลย ในยุคนี้ถึงกับมีการสั่งตัดฟันหมากและชี้แจงโทษของการรับประทานหมากด้วย⁶⁶

เห็นได้ว่าเรื่องการสั่งให้เลิกรับประทานหมาก และเหตุผลเรื่องหมากทำให้ฟันดำนั้นนับเป็นการปฏิบัติตามอย่างวัฒนธรรมตะวันตกที่ต้องการให้ผู้หญิงไทยเปลี่ยนรูปแบบวิถีชีวิตตลอดจนปรับปรุงเรื่องรูปลักษณ์เสียใหม่เพื่อให้มีความสวยงามตามแบบมายาคติความงามแบบตะวันตกนั่นเอง

นอกจากนี้ในสมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เคร่งครัดในเรื่องการแต่งกายให้สวยงามเป็นระเบียบเรียบร้อยนี้ ยังได้ก่อให้เกิดการขยายตัวของกิจการด้านการเสริมสวยขึ้นอย่างกว้างขวาง และทำให้ผู้หญิงไทยมีพัฒนาการด้านการเสริมแต่งใบหน้าด้วยเครื่องสำอางมากขึ้นตามไปด้วย

⁶⁴ เอนก นาวิกมูล, การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์ 2, หน้า 176.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 176.

⁶⁶ กรมโคสนาการ, “คำแนะนำของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติเรื่อง โทษของการกินหมาก,” ประมวลวัฒนธรรมแห่งชาติ (กุมภาพันธ์ 2486): 75-82.

อย่างไรก็ตามก่อนหน้านี้เครื่องสำอางมีราคาแพงมาก และใช้ว่าจะเป็นของที่หาซื้อได้ โดยทั่วไปตามท้องตลาดเมืองไทย การแต่งหน้าจึงเริ่มจากผู้หญิงไทยที่เคยเดินทางไปต่างประเทศมาก่อน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นลูกผู้ดีที่ได้รับการอบรมเรื่องกิริยามารยาทอย่างเคร่งครัด และส่วนใหญ่จะแต่งกันตอนไปงานราตรีสโมสรในวงสังคมชาวต่างประเทศเท่านั้น โดยมากก็เพียงถอนคิ้ว ทาปาก และทาแก้มนิดหน่อย ส่วนเวลาปกติจะไม่แต่งเลย⁶⁷

ต่อมาเมื่อรูปแบบเครื่องแต่งกายมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบตามมายาคติความงามตามแบบตะวันตกมากขึ้น การเสริมสวยก็ได้ก้าวหน้ามากขึ้นตามไปด้วย ได้แก่ การตัดผม เขียนคิ้ว ทาปากด้วยลิปสติก และทาแก้มด้วยฝุ่น “รูจ” หรือชาดเริ่มรู้จักใช้กันในช่วงเวลานี้ นอกจากนี้ยังมียาหยอดตา “มิวเรียน” ที่ทำให้ตาหวาน นับเป็นเครื่องสำอางอีกอย่างหนึ่งของการเสริมสวย⁶⁸ ซึ่ง วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร ได้กล่าวถึงการเสริมความงามของผู้หญิงไทยในยุคนั้นในหนังสือ

วิวัฒนาการสังคมไทย กับหัตถ์นิยายชุด พล นิกร กิมหงวน ว่า

เจ้าคุณวิจิตรบรรณการ ท่านบิดาของนิกร การุณวงศ์ ซึ่งเป็นลุงของ พล พัชรภรณ์ กล่าวในขณะที่กำลังสนทนากับเจ้าคุณและคุณหญิงประสิทธิ์ นิติศาสตร์ว่า...อ้ายเครื่องมือวิทยาศาสตร์นี้แหละทำให้ฉันเห็นเด็กผู้หญิง (ปี 2482) เดียวนี้คล้ายกันไปหมด คิ้วธรรมชาติที่พ่อแม่สร้างให้ก็ถอนทิ้ง แล้วก็มันถอนง่ายอยู่เมื่อไร เจ็บก็ต้องทน ที่นี้พอถอนแล้วก็เอาดินสอเขียนเสียโค้งแหลมเปี้ยบเขียวไหมละ นัยน์ตาดี ๆ ก็บอกว่าไม่หวานเสียแล้ว ซ้ออะไร รื่น ๆ แร่น ๆ จำไม่ได้ มาหยอดให้เยิ้มมองใครเข้าละก็ สะดุ้งเหือกทั้งตัว⁶⁹

จากคำพูดของเจ้าคุณวิจิตรบรรณการ สะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงไทยในยุคนี้มีรูปแบบการแต่งหน้าแบบเดียวกัน เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากมายาคติความงามจากตะวันตกเช่นเดียวกัน แต่ใครจะแต่งได้สวยงามเพียงใดก็ต้องขึ้นอยู่กับศิลปะในการแต่งของแต่ละคน⁷⁰

เครื่องสำอางในยุคนี้นี้จัดว่าทันสมัย เช่น แมกซ์แฟกเตอร์ พอนด์ นอกจากนี้ ยังมีผลิตภัณฑ์เสริมความงามเช่น ผลิตภัณฑ์แต่งผม ครีมเมลลิน ยาข้อมผมจุดดำ⁷¹ เป็นต้น

⁶⁷ลาวัญญ์ ไชตามระ, เล่าเรื่องของไทย, (พระนคร: คลังวิทยา, 2509), หน้า 162-163.

⁶⁸วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร วิวัฒนาการสังคมไทย..., หน้า 172.

⁶⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

⁷⁰ลาวัญญ์ ไชตามระ, เล่าเรื่องของไทย, หน้า 162.

⁷¹นันทิรา ขำภิบาล, “นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทย...,” หน้า 233 -235.

ลาวัณย์ โชตามระ ยังได้บรรยายถึงเรื่องการแต่งหน้าตลอดจนเครื่องเสริมความงามบนใบหน้าไว้ในหนังสือ **เล่าเรื่องของไทย** ดังนี้

การแต่งหน้าของผู้หญิงไทยนี้ ดูเหมือนจะทำการกันอย่างเปิดเผยเป็นล่ำเป็นสันกันในยุคประชาธิปไตยนี้เอง ถึงกับมีการโฆษณาขายเครื่องแต่งหน้านานาชนิด ตั้งแต่ครีมรองพื้นสำหรับผัดหน้าให้แป้งติดทนทาน ดินสอเขียนคิ้ว สีทาขนตาชนิดมีแปรงเล็กไว้จุ่มแปรงขนตาให้ดูดำ ยาทาเปลือกตาให้ดูตาโต ยาหยอดตาให้ตาหวานเยิ้ม สีทาปาก สีทาแก้ม เหล่านี้เป็นเครื่องสำอางขั้นมาตรฐานสำหรับแต่งหน้าในเมืองไทยยุคประชาธิปไตยเริ่มจะอู่วัว ต่อจากนั้นก็เครื่องอุปกรณ์ในการบำรุงหรือสร้างเสริมความงามให้แก่ใบหน้า และนับเนื่องอยู่ในเครื่องการแต่งหน้าด้วย เป็นต้นว่า เครื่องดัดขนตา แหนบสปริงสำหรับถอนคิ้ว ตลอดจนไฝปลอมขนาดต่าง ๆ สีต่าง ๆ สำหรับแต้มเติมเพิ่มความคมชัดให้แก่ใบหน้าขึ้นอีกด้วย⁷²

สะท้อนให้เห็นว่าการแต่งหน้าที่รับรูปแบบมาจากมายาคติความงามจากตะวันตกนั้น เพิ่งจะเริ่มจริงจังในสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยนี้เอง ดังนั้นจึงหมายรวมไปถึงสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีด้วย จะเห็นว่า ไม่ว่าจะเป็นครีมรองพื้น แป้งผัดหน้า ดินสอเขียนคิ้ว ยาทาเปลือกตา ยาหยอดตาให้หวาน เหล่านี้เป็นต้น ล้วนแล้วแต่เป็นมายาคติความงามจากตะวันตกที่นำเข้ามาจำหน่ายในเมืองไทยทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังมีอุปกรณ์เสริมที่ช่วยให้แต่งหน้าได้สวยงามขึ้นด้วย เช่น เครื่องดัดขนตา แหนบสปริงสำหรับถอนคิ้ว หรือแม้แต่ไฝปลอมต่าง ๆ ที่เป็นมายาคติความงามจากตะวันตกอย่างหนึ่งในยุคนี้ที่ทำให้เป็นที่เข้าใจกันว่าทำให้ใบหน้าคมชัดขึ้นด้วย

ดังนั้นเมื่อพิจารณาเครื่องสำอางในการแต่งหน้าแล้วจะพบว่า การแต่งหน้าในยุคนี้มีการเน้นย้ำทุกจุดบนใบหน้าให้เด่นชัดไม่ว่าจะเป็นคิ้ว เห็นได้จากการมีดินสอเขียนคิ้วและแหนบสปริงสำหรับถอนคิ้ว บ่งบอกให้รู้ว่าคิ้วจะต้องเข้มและก่งจนได้รูป ดวงตาจะต้องโตและหวานเยิ้ม ดูได้จากการใช้ยาทาเปลือกตาให้ดูตาโต หรืออายแชโดว์ และยาหยอดตาที่ทำให้ตาหวาน หรือที่วิจิตรวงศ์ ณ บ่อมเพชร เรียกว่า “มิวเรียน” ประกอบกับการใช้เครื่องดัดขนตาและปิดด้วยสีทาขนตาชนิดมีแปรงเล็กไว้จุ่มแปรงขนตาให้ดูดำ ซึ่งปัจจุบันก็คือมาสคาร่านั่นเอง นอกจากนี้ยังมีสีทาแก้ม หรือที่เรียกว่าบลัชออน และลิปสติกทาปาก อีกด้วย

⁷²ลาวัณย์ โชตามระ, เล่าเรื่องของไทย, หน้า 162.

การแต่งหน้าโดยเน้นจุดเด่นบนใบหน้าทุกจุด เรียกได้ว่าต้องให้สวยมเข้มและตาหวานหยาดเยิ้ม อย่างชนิดที่เรียกว่าเห็นแล้วต้องสะดุ้งทันที อย่างที่เจ้าคุณวิจิตรบรรณาการกล่าวไว้

ในตอนต้นแล้วนั้น เห็นได้ว่าเป็นการรับรูปแบบมายาคติความงามแบบตะวันตกอย่างชัดเจนที่ไม่เพียงแต่เน้นที่รูปทรง หน้าอก เอว และสะโพกเท่านั้น แต่รวมไปถึงใบหน้าและดวงตาด้วย เรียกได้ว่าจะต้องงามตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้าเลยทีเดียว ซึ่งมายาคติความงามรูปแบบนี้มีอิทธิพลต่อผู้หญิงไทยอยู่นานพอสมควรนับตั้งแต่เปลี่ยนการปกครองเป็นต้นมา

รูปที่ 18 ภาพปกสามเกลอของ ป. อินทรปาลิต ตอนสาริกา ในท่องอดีตร่วมกับสามเกลอ ปี พ.ศ. 2496 (ที่มา: พระพงษ์ ดามาพงศ์, 2547 : 224)

ภาพปกสามเกลอ ตอนสาริกา ซึ่งพระพงษ์ ดามาพงศ์บรรยายไว้ในหนังสือท่องอดีตร่วมกับสามเกลอว่า ภาพสาวงามหน้าปกสามเกลอตอนนี้ ผู้วาดบรรยายวาดอย่างสุดฝีมือ สะท้อนให้เห็นแฟชั่นการแต่งกายของสาวยุค ปี พ.ศ. 2496 ได้อย่างดี ทั้งทรงผมและการแต่งหน้า⁷³

⁷³พระพงษ์ ดามาพงศ์, ท่องอดีตร่วมกับสามเกลอ , หน้า 224.

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการแต่งหน้าของผู้หญิงไทยจะมีให้เห็นชัดเจนมากขึ้นเมื่อนโยบายจอมพล ป. พิบูลสงครามมีการส่งเสริมให้ผู้หญิงรู้จักปรับปรุงการแต่งกายให้สวยงามขึ้นแล้ว แต่การแต่งหน้าในยุคนี้ก็ยังมีรูปแบบให้ดูน้อย สถาบันความงามก็ยังไม่แพร่หลาย เครื่องสำอางก็ยังมีราคาค่อนข้างแพงอยู่ ดังนั้นจึงแต่งกันแบบที่ ลาวัดณ์ย์ โซตามระ เรียกว่า “ตามใจฉัน” เสียเป็นส่วนมาก โดยลาวัดณ์ย์ได้บรรยายว่า

การแต่งหน้าของผู้หญิงไทย ในสมัยประชาธิปไตยเพิ่งจะแว่นั้น โดยมากเป็นการแต่งทำนองตามใจฉัน และตามกำลังทรัพย์มากกว่าอื่น ดังนั้น สำหรับบางคนจึงดูเป็นภาพที่น่ากลัว น่าชัง มากกว่าเป็นภาพที่น่ารัก น่าชม บางคนผิวดำปื้อผัดหน้าขาว โพลง เขียนคิ้วดำปัด ทาตาทั้งขอบตาและเปลือกตาจนดูตาลึกกลงเข้าไปในกะโหลกศีรษะ ทาแก้มสีแดงราวกับลูกตำลึงสุก แถมยังทาปากสีแดงแซ่ด คนเห็นเข้าถึงกับมองจนเหลียวหลัง บางคนปากเปราะหนอยถึงกับเปรยออกมาดัง ๆ ว่าเหมือนตุ๋งแซ้ง * อย่างนี้ก็มี

เนื่องจากเครื่องสำอางเป็นของใหม่และการที่จะแต่งให้สวยงามนั้นต้องมีวิธีการและศิลปะ ไม่เพียงแต่มีเครื่องสำอางเพียงอย่างเดียวแต่ต้องมีฝีมือในการแต่งด้วย นอกจากนั้นวิทยาการต่าง ๆ ในสมัยนั้นยังไม่ก้าวหน้า การทำศัลยกรรมตกแต่งใบหน้าก็ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย⁷⁴

ทั้งการปรับแต่งใบหน้า และเสริมหรือลดส่วนต่าง ๆ ในช่วงเวลาจึงนี้ยังไม่มีการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วย ส่วนใหญ่ใช้วิธีการแบบธรรมชาติ อาทิ การออกกำลังกาย ส่วนการดูแลผิวพรรณ ได้แก่ การใช้ขมิ้นถูตัวกับมะกรูด หรือมะขามเปียก ช่วยให้ผิวพรรณลื่นสะอาด หรือจะบำรุงผิวพรรณด้วยนมสดและลดน้ำหนักด้วยการอบไฟฟ้า ก็เริ่มเป็นที่รู้จักแล้วในช่วงปีท้าย ๆ ของยุคนี้แล้ว⁷⁵

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*ตุ๋ง คือเสียงกลอง แซ้ง คือเสียงม้าล่อ ตุ๋งแซ้งคือเสียงกลองและเสียงม้าล่อ อันเป็นอุปกรณ์สำคัญสำหรับดนตรีประกอบนาฏศิลป์ของจีนที่เราู้จักกันในนามว่า “จ๊ว” ฉะนั้นตัวตุ๋งแซ้งก็คือตัวจ๊ว คนที่ถูกเรียกว่าตัวตุ๋งแซ้ง ก็คือคนที่แต่งหน้าแต่งตาสีฉูดฉาดเหมือนจ๊วนั่นเอง (ลาวัดณ์ย์ โซตามระ, 2509 : 165)

⁷⁴ ลาวัดณ์ย์ โซตามระ, เล่าเรื่องเมืองไทย, หน้า 166.

⁷⁵ สุพัตรา กอบกิจสุขสกุล, เส้นทางนางงาม..., หน้า 89.

ในเรื่องการแต่งหน้าของผู้หญิงไทยไปจนถึงการนำรูปแบบมายาคติความงามของชาวตะวันตกเข้ามาตั่งนั้น ลาวัญย์ โชตามระ ได้แสดงความคิดเห็นในเชิงวิจารณ์ไว้ดังนี้

ความจริงการแต่งหน้านั้นมีมานานแล้ว พวกเล่นละครคงจะนำมาก่อนจ้ะ เป็นเอกแต่งหน้ามากกว่าชาติใด ๆ ทั้งหมด ละครไทยก็ผัดหน้าเขียนคิ้ว ปากไม่ได้ทา แต่บางคนก็ใช้คาบของรูปซึ่งย้อมสีแดงให้น้ำลายละลายสีที่ย้อมของรูปอาบออกย้อมริมฝีปากนั่นเอง แต่จัดว่าฉลาดมาก ที่สีแดงอันปรากฏที่ปากนั้นประสานกันเป็นโน้ตนอกอ่อนดูงามพอใช้ ที่ทาไม่เป็นนั้นเปราะปริงดูไม่ได้ ไม่ทาเสียดีกว่า ถัดจากพวกละครก็มีคนสามัญเอาอย่างมาทำบ้าง เช่น เด็กโกนจุกของเรา นั่นเป็นครึ่งละคร เจ้าแขกในเมืองชวาก็เขียนหน้าจนเราเห็นชั้น หญิงชาววังเราแต่ก่อนก็กันหน้า กันคิ้ว จับเขม่า นั่นอะไรแต่งหน้าไซ้ไหมฝรั่งสมัยนั้นคนสามัญก็มาแต่งหน้าเอาอย่างละคร ที่เขาคิดทำแบ่งผัด ทำสีเขียนให้ผัดแฉกไปเป็นหลายอย่างขึ้นนั่นก็ด้วยความเจริญแห่งความคิด เพื่อยกย้ายให้ต้องตามผิวของคน จัดว่าดีขึ้นมาก แต่ที่ฝรั่งเขายกย้ายทำ เขาก็คิดทำสำหรับพวกฝรั่ง ซึ่งมีผิวขาว เอาของฝรั่งมาใช้และทำตาม เราเห็นไม่ไหว ฝรั่งเขาทาแก้มแดง ๆ เราก็ทาบ้าง แก้มไทยมันแดงเหมือนฝรั่งเมื่อไร อย่างคนที่กระซุมกระชวยบริบูรณ์ด้วยเลือดฝาดสีแก้มก็เป็นสีลูกมะปราง จึงได้เรียกแก้มว่าปราง ไม่ใช่เป็นสีกุหลาบ ที่แท้ศิลปะแต่งหน้าเป็นวิธีที่มีมาแต่ดึกดำบรรพ์แล้ว พวกเราคิดไปไม่ถึง จึงสำคัญว่าเป็นของใหม่⁷⁶

การที่ผู้หญิงไทยรับเอารูปแบบการแต่งกายและการเสริมความงามมาจากตะวันตกนี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเราไม่มีเทคโนโลยีในการผลิตเครื่องสำอางเอง ชาวตะวันตกส่วนใหญ่นั้นมีผิวขาว ดังนั้นเครื่องสำอางจึงผลิตเพื่อคนผิวขาว เมื่อผู้หญิงไทยซึ่งไม่ได้มีผิวขาวอย่างชาวตะวันตกนำมาใช้ จึงดูไม่สวยงามเท่าผู้หญิงตะวันตก แต่เนื่องจากการลุ่มหลงในมายาคติความงามที่เข้ามาทางสื่อภาพยนตร์ หรือการติดต่อต่าง ๆ ก็นำรูปแบบของเขามาใช้ตาม แต่จะแต่งให้สวยงามนั้นก็ไม่ใช่เรื่องง่าย ด้วยว่ารูปหน้าและสีผิวของผู้หญิงไทยกับตะวันตกนั้นต่างกันดังที่กล่าวมา อีกทั้งผู้หญิงตะวันตกส่วนใหญ่แล้วจมูกโด่งเป็นสัน นัยน์ตาสีฟ้า และผมมีสีบรอนซ์ รับกับโครงร่างที่สูงใหญ่กว่าผู้หญิงไทยซึ่งรูปร่างเล็ก และจมูกไม่ค่อยโด่งอย่างผู้หญิงตะวันตก จึงมีรูปแบบความงามที่ต่างกัน ดังนั้นเมื่อรับเอามายาคติความงามแบบตะวันตกเข้ามาแล้วก็ต้องมีการพัฒนาด้านร่างกายต่อไป ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงในยุคต่อไป

⁷⁶ ลาวัญย์ โชตามระ, เล่าเรื่องของไทย, หน้า 169-170.

รูปที่ 19 ภาพปกนิตยสารแม่ศรีเรือน (ที่มา: ประเสริฐ เจิมจุติธรรม, 2545 : 56)

จากรูปที่ 19 เห็นได้ชัดเจนถึงมายาคติความงามจากตะวันตกที่เข้ามามีผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านการแต่งหน้าและแต่งกายของผู้หญิงไทยในช่วงระยะเวลาก่อนปี พ.ศ. 2500 ได้เป็นอย่างดี จะเห็นได้ว่านางแบบในภาพแต่งคิ้วและดวงตาคมเข้ม ทาปากสีแดงสวยงาม ไว้ผมตัดตามแฟชั่น และใส่เสื้อยกทรงชนิดที่ทำให้มองเห็นหน้าอกที่ยกขึ้นชัดเจน และเนื่องจากเป็นนิตยสารผู้หญิงจึงมีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความงามของผู้หญิงอยู่ด้วย ได้แก่ วิธีลดความอ้วน และปัญหาเกี่ยวกับผม สะท้อนให้เห็นว่าความอ้วนนั้นเป็นสิ่งที่ผู้หญิงไม่ปรารถนาเป็นอย่างยิ่ง และโดยเฉพาะแฟชั่นและมายาคติความงามที่เน้นเรื่องรูปทรงองค์เอวเป็นสำคัญด้วยแล้ว ยิ่งทำให้ผู้หญิงต้องหาวิธีการที่ทำให้ทรวดทรงองค์เอวได้รูป จึงจะแต่งกายได้ตามสมัยนิยม ส่วนเรื่องปัญหาของเส้นผมนั้น ก็เนื่องมาจากสมัยนั้นมีการใช้น้ำยาดัดผมกันมาก เส้นผมจึงต้องพบกับปัญหาแห้งกรอบ หรือแตกปลาย และในยุคนี้ยารุงเส้นผมก็ได้มีเข้ามาจำหน่ายแล้ว ดังนั้นผู้หญิงที่สนใจเรื่องความสวยความงามก็สามารถหาความรู้ตามนิตยสารผู้หญิงต่าง ๆ ได้

ในยุคนี้การโฆษณาสินค้าก็มีบทบาทต่อเรื่องความสวยงามของผู้หญิงไทยด้วยเช่นกัน เพราะการโฆษณา เป็นการเชิญชวนให้ผู้หญิงเกิดความรู้สึกต้องการเสริมความงามให้กับตนเองให้ เป็นไปตามแบบมาคิตความงามแบบตะวันตก ดังนั้นในยุคนี้นอกจากจะมีการใช้นางสาวไทยในการ ประชาสัมพันธ์ด้านความสวยความงามบนเวทีประกวดแล้ว ในการโฆษณาสินค้าที่เกี่ยวกับความ สวยความงามของวัฒนธรรมตะวันตก อาทิ เครื่องสำอาง ก็มีการนำผู้หญิงที่จัดได้ว่าสวยที่สุดได้แก่ นางสาวไทยมาใช้ในการโฆษณาด้วย ตัวอย่าง เช่น น้ำมันแต่งผมสโนว์แฮร์นิก

รูปที่ 20 ภาพโฆษณาน้ำมันแต่งผมสโนว์แฮร์นิก

จะเห็นได้ว่านางสาวไทยในยุคนี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อผู้หญิงไทยในเรื่องความสวยความ งาม เห็นได้จากการที่ผู้ผลิตสินค้าได้ใช้ประโยชน์จากตำแหน่งนางสาวไทยและภาพลักษณ์ของ นางสาวไทยนำมาเป็นต้นแบบในเรื่องความสวยความงาม โดยการใช้ภาพนางสาวไทยมาโฆษณา สินค้า เป็นการสร้างแรงจูงใจและสร้างความมั่นใจให้กับผู้หญิงในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์อย่างยิ่ง เห็นได้จากข้อความในการโฆษณาที่มีแค่เพียงข้อความสั้น ๆ ว่า “นางสาวไทยชมเชย” แต่ข้อความ นี้บ่งบอกถึงการรับรองว่า คนสวยระดับนางสาวไทยได้ใช้แล้วและชื่นชมในคุณภาพ เป็นการสร้าง มายาคติความงามเกี่ยวกับเส้นผม เชิญชวนให้ผู้หญิงไทยที่ต้องการมีเส้นผมสวยและเงางามให้เกิด ความต้องการที่จะซื้อมาใช้ตาม เพื่อจะได้มีเส้นผมเงางาม จัดรูปทรงได้สวยงามเช่นเดียวกับนางสาว

ไทย โดยมีวัตถุประสงค์ก็เพื่อผลประโยชน์ทางการค้าเป็นสำคัญ เพราะในยุคนั้นการโฆษณาทางโทรทัศน์ยังไม่ใช่ที่แพร่หลาย และเครื่องรับโทรทัศน์ก็ไม่ได้มีมากมายหรือหาซื้อได้ง่ายเหมือนเช่นในปัจจุบัน จะมีก็แต่การโฆษณาในหนังสือพิมพ์ ดังนั้นการโฆษณาโดยมีภาพนางสาวไทยติดไปกับผลิตภัณฑ์เสริมความงามนั้นจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ผู้ผลิตจะเข้าถึงผู้ซื้อกลุ่มใหญ่คือผู้หญิงในยุคนั้นได้พร้อมกับรับรองคุณภาพไปด้วยในตัว

นอกจากเครื่องสำอางแล้ว ในยุคนี้นี้ยังมีการใช้วิตามินบำรุงร่างกายในการเสริมความงามอีกด้วย

รูปที่ 21 ภาพโฆษณาในหนังสือพิมพ์ไทย วันจันทร์ ฉบับเร่งด่วนสุดสัปดาห์ ปี 2493
วาดโดยจิโรห์ รุจิเทศ (ที่มา: <http://www.cokethai.com>)

ภาพการโฆษณา “นิโอโค-วิตามิน” มีข้อความบ่งบอกสรรพคุณว่า

ยอดวิตามินบำรุงสุขภาพ บำรุงร่างกาย บำรุงปอด บำรุงประสาท บำรุงโลหิต
เจริญอาหาร

ในภาพเป็นภาพวาดสุภาพสตรีชาวต่างประเทศที่ดูมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ กำลังเล่นกีฬาย่างกระฉับกระเฉง มีการเปิดเผยร่างกายให้เห็นสัดส่วนชัดเจน ได้แก่ หน้าอกที่เต่ง

ตั้ง หน้าท้องแบนราบ ช่วงขาและช่วงแขนที่ได้สัดส่วนกับลำตัว ใบหน้ายิ้มสดใส ไว้ผมตัดเป็นลอนตามแฟชั่น สอดคล้องกับการแต่งกายของนางสาวไทยในปี พ.ศ. 2493 ที่ได้เปลี่ยนมาใส่ชุดอาบนํ้าเป็นครั้งแรกในการเข้าประกวดซึ่งมีการเปิดเผยให้เห็นสัดส่วนของร่างกายมากขึ้นกว่าทุกครั้งที่ผ่านมา การเปิดเผยร่างกายในภาพบ่งบอกให้เห็นถึงมายาคติความงามจากตะวันตกที่มีแฟชั่นการเปิดเผยสัดส่วนของร่างกายที่เข้ามาอย่างต่อเนื่องในขณะนั้น นอกจากนี้การโฆษณาดังกล่าวยังให้ภาพที่ชัดเจนของการมีสุขภาพที่แข็งแรงสมบูรณ์ และดูสวยสดใส เป็นการเชิญชวนให้ผู้หญิงที่อยากมีสุขภาพดีและสวยงาม เกิดความต้องการที่จะซื้อวิตามินมารับประทานมากยิ่งขึ้น

รูปที่ 22 ภาพโฆษณาโดยการใช้นางสาวไทยเป็นนางแบบ
(ที่มา: ประเสริฐ เจิมจุติธรรม, 2545 : 152)

การโฆษณาต่อมาได้ใช้ภาพนางสาวไทยลงโฆษณาด้วย ได้แก่ อนงค์ อัครวัฒนา และ สุชีลา ศรีสมบูรณ์ ในการโฆษณาวิตามินเสริมความงาม เป็นการเชิญชวนให้ผู้หญิงที่อยากสวยและมีสุขภาพดีสนใจในการรับประทานวิตามิน เพื่อที่จะได้สวยเหมือนอย่างนางสาวไทยที่อยู่ในภาพ ซึ่งดูเหมือนว่าเป็นผู้หนึ่งที่รับประทานไวตามินนี้อยู่ การนำภาพนางสาวไทยมาโฆษณาผลิตภัณฑ์เช่นนี้เป็นการสร้างมายาคติความงามเชิญชวนให้ผู้หญิงคล้อยตามและเกิดความต้องการที่จะซื้อผลิตภัณฑ์มารับประทานด้วยเช่นเดียวกัน

5. ทรงผมของสตรีไทยยุคแรก (พ.ศ. 2581- 2497)

นับตั้งแต่ต้นรัชสมัยของรัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา แฟชั่นผมตัดได้แพร่เข้ามาสู่ประเทศไทยผ่านทางสื่อภาพยนตร์ และการติดต่อทางสื่ออื่น ๆ⁷⁷ มีผลให้ผู้หญิงไทยส่วนใหญ่ในยุคนั้นต่างไว้ผมตัดกันถ้วนหน้า แม้จะมีประกาศรณนิยมในยุคจอมพล ป. พิบูลสงครามให้ไว้ผมยาวก็ตาม แต่ก็ไม่มีใครปล่อยผมยาวลงมาตรง ๆ ส่วนใหญ่จะตัดเป็นลอน เป็นคลื่น ตามแบบผู้หญิงชาวตะวันตก และด้วยการส่งเสริมให้ผู้หญิงไทยแต่งกายให้สวยงามนี้เอง จึงทำให้ร้านตัดผม โรงเรียนสอนตัดผมต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นมากกว่าเดิมและตัดผมในแนวเดียวกันทั่วประเทศ⁷⁸

รูปที่ 23 ภาพถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2493 (ที่มา: เอนก นาวิกมูล, 2547: 207)

จากรูปที่ 23 จะเห็นว่าผู้หญิงในภาพทุกคนมีผมตัดทั้งหมด และผู้หญิงส่วนใหญ่ในยุคนี้นี้ก็มีการตัดผมในลักษณะเดียวกัน การตัดผมนี้มีมาจนถึงแฟชั่นกระโปรงนิวลุด⁷⁹ ได้เข้ามา และมีมาตลอดจนถึงยุค ผู้หญิงในยุคนี้จึงไว้ผมตัดเป็นลอนและนุ่งกระโปรงนิวลุดแบบเดียวกันโดยทั่วไป

⁷⁷ ศิลปากร, กรม, กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า 14.

⁷⁸ เอนก นาวิกมูล, การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์, หน้า 208.

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 207.

และแพชชันการตัดผมที่มีผลต่อผู้หญิงทุกคนก็เป็นมายาคติความงามจากตะวันตกที่เข้ามาครอบงำสังคมไทยในยุคนี้ยาวนาน ทำให้ผู้หญิงไทยยุคนี้เข้าใจว่าผมตัดเป็นลอนเป็นคลื่น คือความงาม คนที่ไม่ตัดผมจึงมองดูแปลก

สำหรับค่าตัดผมในเวลานั้น ถ้าเป็นการตัดผมแบบธรรมดา ราคาจะอยู่ที่ 3-4 บาท แต่ถ้าขึ้นดีราคาจะอยู่ที่ 5-6 บาท ผู้หญิงที่มีฐานะทางการเงินดีก็จะยอมที่จะจ่ายแพงกว่าเพื่อที่จะได้ผมตัดที่มีคุณภาพดีสร้างความมั่นใจต่อการปรากฏตัวต่อหน้าผู้คน ส่วนคนที่มีฐานะรองลงมา ก็เลือกจ่ายราคาที่ถูกลงตามฐานะทางการเงินที่น้อยกว่า นอกจากนี้ฝีมือและชื่อเสียงของช่างก็เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้หญิงตระหนักถึงด้วย เพราะการตัดผมในร้านที่มีชื่อเสียงแม้จะมีราคาแพง แต่ก็เป็นการรับรองและสร้างความมั่นใจได้ว่าทรงผมจะออกมาดูดีสวยงาม ในหนังสือ **วิวัฒนาการสังคมไทย กับหัตถนิยายชุด พล นิกร กิมหงวน ของ ป. อินทรปาลิต** มีตอนหนึ่งที่วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร ได้กล่าวถึงเรื่องการตัดผม ในบทสนทนาระหว่างเจ้าคุณวิจิตรบรรณการกับนันทา การุณวงศ์ บุตรสาว ดังนี้

สำหรับค่าตัดผมในเวลานั้น ธรรมดาที่ 3-4 บาท แต่ถ้าขึ้นดี...ตั้งหกบาทเนอะคะ สามสี่บาทจ้างนั้นก็ไม่ได้ดัด นันทา การุณวงศ์ บอกเจ้าคุณวิจิตร ยังงั้นซีลูกเจ้าคุณวิจิตร ๕ ถ้าผิด จากร้านกล่องเกล้าแล้วเป็นไม่อยมดัด...ร้านกล่องเกล้าที่สี่พระยาเป็นร้านตัดผมชั้นหนึ่งของกรุงเทพฯ มีช่างทำผมฝีมือเอกชื่อคุณยรรยง⁸⁰

จะเห็นว่าสำหรับคุณภาพในการตัดผมนั้น ขึ้นอยู่กับราคาและฝีมือของช่างตัดผมเป็นเกณฑ์ ที่สำคัญขึ้นอยู่กับฐานะทางการเงินของผู้ตัดด้วยว่าจะมีกำลังในการจ่ายเพื่อการนี้ได้มากน้อยเพียงใด

ในยุคนี้จึงกล่าวได้ว่าทั้งสถาบันสอนตัดเสื้อ และโรงเรียนสอนตัดผมต่าง ๆ เกิดขึ้นมามากขึ้น อันเนื่องมาจากการส่งเสริมให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเรื่องการแต่งกายของของผู้หญิงไทย โดย จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงมายาคติความงามของผู้หญิงไทยกว่าทุกสมัยที่ผ่านมา โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างปัจจุบันทันด่วนที่มุ่งเห็นผลทันตาในช่วงสงคราม แต่ครั้นสงครามสงบลง และรัฐนิยมเรื่องการแต่งกายถูกยกเลิก ก็ยังมีผลต่อผู้หญิงไทยอยู่นานจนแม้ว่าเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามกลับขึ้นมาใช้อำนาจใหม่ และหมดอำนาจลงแล้ว มายาคติความงามตามแบบตะวันตกก็ยังคงอยู่กับผู้หญิงไทยต่อไป แม้ว่าครั้งหนึ่งจะได้เคยมีส่วนได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือ

⁸⁰วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, วิวัฒนาการสังคมไทย..., หน้า 173.

ในทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในการก้าวไปสู่ความเป็นชาติที่มีอารยะอย่าง
 จอมพล ป. พิบูลสงครามปรารถนา และหวังจะมีอำนาจอย่างยาวนานตามนโยบายที่วางไว้ก็ตาม
 ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าในยุคแรก (พ.ศ. 2481-2497) นี้มาอาศัยความงามจากตะวันตกที่เข้า
 มาในสังคมไทยมีผลให้รูปแบบความงามของผู้หญิงไทยเปลี่ยนแปลงไปเป็นดังนี้

1. **ด้านการแต่งกาย** มีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนจากการนุ่งโจงกระเบนห่มผ้าแถบ
 หรือห่มสไบเฉียงมาเป็นการนุ่งผ้าถุง หรือนุ่งกระโปรง สวมเสื้อ สวมรองเท้า และสวมหมวก และ
 พัฒนามาเป็นกระโปรงนิวลุค และแต่งกายเน้นรูปร่างสัดส่วนมากขึ้น

2. **ด้านรูปลักษณ์เรือนร่าง** มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป
 เนื่องจากประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงพัฒนาเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ตลอดจนอาหารการกิน มาอาศัย
 ความงามจากตะวันตกในเวลานี้ยังไม่สามารถเปลี่ยนแปลงรูปร่างผู้หญิงไทยได้ชัดเจน ประกอบกับ
 เทคโนโลยี และเครื่องมือวิทยาศาสตร์ยังไม่ก้าวหน้า ในเรื่องรูปทรงนี้ผู้หญิงในยุคนี้จะใช้วิธีใช้เสื้อ
 ยกทรง และสแตยรัดหน้าท้อง ให้มีร่างกายที่เล็กกระชับลง เพื่อที่จะสวมใส่เสื้อผ้าตามแฟชั่นได้ ส่วน
 ความสูงโดยเฉลี่ยยังคงอยู่ที่ไม่เกิน 160 เซนติเมตร ซึ่งยังห่างไกลกับผู้หญิงตะวันตกในขณะนั้น

3. **ด้านการเสริมความงาม** มีการเปลี่ยนแปลงจากที่เคยเสริมความงามแบบไทยมา
 เป็นการใช้เครื่องสำอางจากตะวันตกมากขึ้น มีการรับประทานไวตามินบำรุงร่างกายให้แข็งแรงมี
 สุขภาพดี เมื่อมีการประกาศให้เลิกรับประทานหมากแล้ว ผู้หญิงไทยเริ่มนิยมฟันขาว และใช้
 ลิปสติกทาปากแบบผู้หญิงตะวันตกมากขึ้น

4. **ด้านทรงผม** มีการเปลี่ยนแปลงจากที่เคยไว้ผมทรงดอกกระพุ่ม และผมสั้นทรง
 อื่น ๆ ได้เปลี่ยนมาเป็นการไว้ผมยาวขึ้น และตัดหยิกเป็นลอน เป็นคลื่น

มาอาศัยความงามของสตรีไทยยุคที่สอง (พ.ศ.2507-2516)

ในยุคที่สองนี้ สังคมไทยได้รับอิทธิพลจากภาพยนตร์ทั้งไทยและต่างประเทศ อิทธิพล
 จากข่าวสาร และการเห็นแบบอย่างจากต่างประเทศ⁸¹ ทำให้วงการเสริมความงามภายในประเทศได้
 ก้าวหน้าขึ้นมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องแฟชั่นเครื่องแต่งกาย ทรงผม การเสริมสวยต่าง ๆ เนื่องจาก
 สถาบันเสริมความงามต่าง ๆ เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ตลอดจนการขยายตัวของสถาบันเสริมสวย

⁸¹ เอนก นาวิกมูล, การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์, หน้า 195.

ออกเป็นแต่ละประเภท ตามความชำนาญเฉพาะด้าน เช่น โรงเรียนสอนตัดผม โรงเรียนสอนตัดเสื้อ สถานเสริมความงามต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนเป็นผลเนื่องมาจากการส่งเสริมด้านความสวยความงาม ตั้งแต่ยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นต้นมา เนื่องจากการดำเนินนโยบายสร้างชาติ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น มีผลสนับสนุนให้ผู้หญิงไทยได้เข้ามามีบทบาทในเรื่องธุรกิจบริการมากขึ้น อันได้แก่ งานด้านบริการเสริมความงาม อาชีพศิลปิน และงานบริการในโรงแรม⁸²

เมื่อเข้าสู่ยุคสมัยของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ นโยบายเศรษฐกิจในขณะนั้นเน้นให้ประชาชนอยู่ดีกินดี เพื่อปิดกั้นลัทธิคอมมิวนิสต์ที่กำลังแผ่ขยายอยู่ในเวลานั้น รัฐบาลจึงมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับธุรกิจอุตสาหกรรม การค้าระหว่างประเทศ และการท่องเที่ยวภายในประเทศเป็นอันมากโดยได้รับความร่วมมือจากสหรัฐอเมริกาหลายประการ⁸³ และในปี พ.ศ. 2508 นางสาวไทยคือ อาภัสรา หงสกุล ก็ได้เดินทางไปประกวดนางงามจักรวาลที่สหรัฐอเมริกา และได้รับตำแหน่งนางงามจักรวาล นับเป็นผู้หญิงเอเชียคนแรกที่ได้รับตำแหน่งนางงามจักรวาล พร้อมกับเผยแพร่ชื่อเสียงของประเทศไทยให้นานาชาติรู้จักอย่างประสบผลสำเร็จ นับว่ามีส่วนช่วยให้วงการเสริมสวยในประเทศไทยเกิดการตื่นตัวมากขึ้น ซึ่งล้วนแล้วแต่พาให้เกิดแฟชั่นหลายต่อหลายแบบตามมา

ในยุคนี้การนำเสนอรูปลักษณ์ทางสรีระของผู้หญิงชัดเจนมาก โดยมีการเปิดเผยเรือนร่างของผู้หญิงให้เห็นอย่างชัดเจน และแพร่หลายมากขึ้นทั้งการเดินแฟชั่นโชว์ในชุดบิกินีจากต่างประเทศ ภาพยนตร์ไทยและต่างประเทศที่มีผู้หญิงไม่สวมเสื้อผ้า แม้กระทั่งภาพการ์ตูนในหนังสือพิมพ์ก็เป็นภาพของผู้หญิงเปลือยอกด้วยท่วงท่าต่าง ๆ ⁸⁴ สอดคล้องกับการแต่งกายในยุคนี้ที่นิยมกระโปรงสั้น และการแต่งกายที่เปิดเผยสัดส่วนชัดเจน ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงในลำดับต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁸² นันทิรา ขำภิบาล, “นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทย...,” หน้า 233.

⁸³ อังคเรศ บุญทองล้วน, “กระบวนการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์...,” หน้า 37.

⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

รูปที่ 24 แสดงภาพผู้หญิงเปลือยอก ภาพปก พล นิกร กิมหงวน ตอนสาวไอโฟน ปี พ.ศ. 2508

รูปที่ 25 แสดงภาพนางแบบกับชุดกระโปรงสั้น ภาพจากหนังสือพิมพ์ไทย ปี พ.ศ. 2512

รูปที่ 26 ภาพถ่ายนางแบบใส่ชุดอาบนํ้าปี พ.ศ. 2513

รูปที่ 27 ภาพนางแบบปฏิบัติทิสสุราทางทอง ปี พ.ศ. 2514

จากรูปที่ 24 -27 จะเห็นได้ว่าในยุคที่สองนี้ มายาคติความงามจากตะวันตกได้เข้ามาครอบงำผู้หญิงไทย ในเรื่องการเปิดเผยร่างกาย การใส่ชุดอาบน้ำแบบสองชั้นและนุ่งกระโปรงสั้นมากขึ้น เป็นแฟชั่นที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก หากเปรียบเทียบกับสมัยที่นิยมกระโปรงนิวลูค ซึ่งการแต่งกายในยุคนี้เป็นดังนี้

1. การแต่งกายของสตรีไทยยุคที่สอง (พ.ศ.2507 – 2516)

นับตั้งแต่มีคำสั่งให้เลิกนุ่งโจงกระเบน แต่ให้หันมานุ่งผ้าถุงหรือนุ่งกระโปรงแทน แฟชั่นกระโปรง โดยเฉพาะแฟชั่นกระโปรงนิวลูคที่นุ่งกันในสมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นต้นมา ได้มีวิวัฒนาการมาจนกระทั่งแฟชั่นกระโปรงสั้นเหนือเข่าจากตะวันตกได้แพร่เข้ามาประมาณปี พ.ศ. 2511 ก่อนหรือหลังจากนี้ไม่นาน⁸⁵ นั่นคือ มินิสเก็ต หรือที่เรียกสั้น ๆ ง่าย ๆ ว่ากระโปรงมินิ ผู้หญิงในยุคที่สองนี้นิยมนุ่งกระโปรงมินิสเก็ตกันอยู่ทั่วไป มินิสเก็ตสร้างความตื่นตาตื่นใจให้กับคนเดินถนนมาก แต่เมื่อแต่งตามกันมากขึ้นก็คลายความฮือฮาลงไป

รูปที่ 28 แสดงการนุ่งกระโปรงมินิสเก็ต ปี พ.ศ. 2515 (ที่มา: เอนก นาวิกมูล, 2547 :226)

⁸⁵เอนก นาวิกมูล, การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์, หน้า 197.

คนที่นั่งกระโปรงมินิกิเลาเมื่อสมัยนั้นผ่านไปแล้วว่า เมื่อตอนใส่ก็ไม่ได้รู้สึกขัดเจนอะไร เพราะคนอื่นก็ใส่กันทั่วไป แต่เมื่อย้อนดูกลับไปภายหลัง ต่างก็แปลกใจตัวเองกันทุกคน เพราะหากจะให้ใส่อีกตอนนี้ก็ใส่ไม่ได้แล้ว ส่วนคนที่ไม่ได้นั่ง เช่น พวกผู้ชายชอบใจแฟชั่นนี้กันมาก บางคนให้ข้อสังเกตว่า ผู้หญิงที่ขับรถในสมัยนั้นเมื่อเวลาขับรถจะเอาผ้าวางปิดขาอ่อนกันประเจิดประเจ้อด้วย ส่วนผู้หญิงนั่งกระโปรงมินิที่ต้องขึ้นรถเมล์ วิธีนั่งก็คือนั่งหนีบขา และถ้ามีหนังสือหรือสิ่งของก็จะเอามาวางปิดบนตักเอาไว้เช่นกัน⁸⁶

มายาคติความงามในยุคนี้ได้สร้างให้ผู้หญิงเข้าใจว่า การนั่งกระโปรงสั้น มองเห็นช่วงขาชัดเจนเป็นสิ่งที่สวยงาม แม้จะต้องคอยปกปิดขาอ่อนเวลานั่งก็ตาม แต่ก็ยังใส่กันเพราะเข้าใจว่าเป็นความงาม แต่ก็เป็นความงามของช่วงขาเท่านั้น การที่ผู้หญิงพยายามหาสิ่งของมาปิดขาอ่อนเวลานั่งนั้นเป็นเพราะมายาคติความงามไม่ได้หล่อหลอมให้เปิดเผยร่างกายส่วนอื่นมากกว่าช่วงขา ซึ่งมายาคติความงามในขณะนั้นหล่อหลอมให้ผู้หญิงเข้าใจว่าขาที่เรียวงามเป็นสิ่งที่สวยงาม และผู้หญิงควรจะมีรูปลักษณ์เช่นนั้น ดังนั้นผู้หญิงในยุคนี้จึงใส่กันทั่วไป และใครที่มีैयाขาเรียวงามก็จะเป็นที่ชื่นชอบของผู้ชายมาก ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะผู้ชายมองว่าผู้หญิงเป็นเพียงวัตถุทางเพศ สรีระของผู้หญิงถูกมายาคติความงามครอบงำให้เข้าใจว่าเป็นสิ่งที่สวยงาม ผู้ชายจึงเป็นฝ่ายที่รู้สึกมีความสุขกับการที่ได้มองและชื่นชมในความงามของร่างกายผู้หญิง ในขณะที่เดียวกันก็มีความรู้สึกและความต้องการในเรื่องเพศเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ในขณะที่ผู้หญิงตกเป็นเหยื่อที่ให้ความสุขทางสายตาแก่ผู้ชายโดยไม่รู้ตัว

หากพิจารณาถึงการนั่งกระโปรงมินิสเกิตแล้วจะพบว่า ไม่เพียงแต่จะเป็นแฟชั่นของผู้หญิงไทยโดยทั่วไปแม้แต่บัณฑิตนักศึกษาในยุคนั้นก็นั่งด้วย จึงกลายเป็นเรื่องปกติในสังคมขณะนั้น แม้ว่าจะมีความลังเลมากเมื่อเปรียบเทียบกับแฟชั่นกระโปรงในยุคปัจจุบัน แต่มายาคติความงามจากตะวันตกในยุคนั้นก็ทำให้ผู้หญิงในยุคนั้นลุ่มหลงไปกับแฟชั่นดังกล่าว เหตุที่กลายเป็นเรื่องปกติก็เพราะผู้หญิงส่วนใหญ่ก็ถูกมายาคติความงามดังกล่าวครอบงำเหมือน ๆ กัน

ช่วงระยะเวลาไล่เลี่ยกันนี้ คนที่ไม่นั่งมินิก็มีกระโปรงเลยเข้าลงมาอย่างสุภาพยาวครึ่งน่องนั่งกันในช่วงเวลานั้นด้วยด้วย คือกระโปรงมิดี และหากยาวลงมาจนกรอมเท้าก็เรียกว่ากระโปรง แม้จะใส่กันไปงานราตรีหรืองานหรูหรา แต่นิยมกันเฉพาะคนที่ตามสมัยเสียเป็นส่วนใหญ่⁸⁷

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า198.

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 198

รูปที่ 29 แสดงการนุ่งกระโปรงมิดี และกระโปรงมินิสเกิร์ตของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง ปี พ.ศ. 2516 (ที่มา: เอนก นาวิกมูล, 2547: 226)

การนุ่งกระโปรงมินินิยมสวมรองเท้า หนา ๆ สูง ๆ ที่เรียกว่า “ตึก” หรือ “เตารีด” บางคนสวมรองเท้าสูงถึง 3 - 4 นิ้ว หรือมากกว่านั้นก็มี ถึงแม้จะทำด้วยไม้เนื้อเบา แต่ก็ดูน่าหวาดเสียวสำหรับคนอื่นที่เห็นมาก รองเท้าแบบนี้เรียกกันว่า ตึก หรือ เตารีด⁸⁸ เพราะมีรูปร่างและมีความสูงอย่างขี้นั่นเอง ภายหลังต่อมาเมื่อกระโปรงมินิ หายไป รองเท้านี้ก็หายไปด้วย จะสังเกตได้ว่าการสวมรองเท้าจะเปลี่ยนไปตาม แฟชั่นเสื้อผ้า เช่น กระโปรงนิวลูคสวมรับกับรองเท้าหัวแหลมทั้งส้นเตี้ยและส้นสูง สำหรับการสวมรองเท้าจะพบว่าเมื่อใดที่ชายกระโปรงยาวสั้นรองเท้าจะเรียวเล็กลง แต่ถ้าชายกระโปรงสั้นขึ้น รองเท้าจะมีส้นเตี้ยและใหญ่

⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 198.

ในยุคนี้มีแฟชั่นตะวันตกที่เข้ามาร่วมสมัยกับกระโปรงสั้นมินิสเกิร์ต ได้แก่ ฮอทแพนธ์ หรือกางเกงสั้น หรือกางเกงขาสั้นอย่างมาก เป็นกางเกงที่สั้นและรัดสะโพกยิ่งกว่ากางเกงสั้นปกติ เป็นที่นิยมในหมู่ผู้หญิงที่แต่งตัวเปรี้ยว มักนุ่งชายหาด⁸⁹

รูปที่ 30 ฮอทแพนธ์หรือกางเกงขาสั้นอย่างยิ่ง ภาพถ่าย ปี พ.ศ. 2514
(ที่มา: เอนก นาวิกมูล, 2547: 227)

จะเห็นว่ามายาคติความงามจากตะวันตกที่เข้ามาในยุคนี้จะมีการเปิดเผยเรียวขามากขึ้น ทั้งกางเกงและกระโปรง มีรูปแบบตามแบบตะวันตกมากขึ้น กางเกงฮอทแพนธ์ ไม่เป็นที่นิยม เท่ากับกระโปรงมินิสเกิร์ต เพราะสั้นมากและใส่กันได้ในบางสถานที่ เช่น ใส่ไปชายหาด เพื่อเที่ยวพักผ่อนตากอากาศ เป็นต้น

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 227.

แฟชั่นการแต่งกายของผู้หญิงในยุคนี้ก็อีกอย่างหนึ่งก็คือ กางเกงยัด ผู้หญิงในยุคนี้นิยมสวมกางเกงยัดโดยทั่วไป เป็นกางเกงที่ตัดด้วยผ้าใยสังเคราะห์ ชนิดยัดได้ นอกจากยัดได้แล้วก็คือ การรัดรูป และมีสายรัดที่สั้นทำสำหรับไม่ให้ผ้าตึงกลับขึ้นไป กางเกงยัดใช้สวมเล่นไม่เป็นพิธี เช่น ไปเที่ยวชายหาด หรือไปไหนมาไหนตามปกติ เรียกได้ว่าเป็นกางเกงที่มีคนรู้จักและเป็นที่ยอมรับอย่างแท้จริงทั่วประเทศอยู่พักหนึ่ง แต่ใส่กันไม่นานก็หมดไป⁹⁰

รูปที่ 31 แสดงการสวมกางเกงยัด ปี พ.ศ. 2510 – 2511 (ที่มา: เอนก นาวิกมูล, 2547 : 228)

จะเห็นได้ว่ากางเกงยัดก็มีลักษณะรัดรูปด้วยเช่นเดียวกัน โดยรัดที่บริเวณช่วงขา ทำให้มองเห็นขนาดของช่วงขาได้ชัด ภาพยนตร์ในช่วงปี พ.ศ. 2510 – 2511 นับว่ามีแฟชั่นกางเกงยัดปรากฏอยู่หลายเรื่อง⁹¹ กางเกงยัดเป็นการแต่งกายที่สะท้อนให้เห็นมายาคติในความงามยุคนี้ที่ต้องการให้เห็นสัดส่วนช่วงขาแม้ว่าจะมองไม่เห็นเนื้อขาก็ตาม

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 228.

⁹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 228.

นอกจากนี้ในยุคที่สองนี้ยังมี กางเกงม้อดที่มีลักษณะลิบตรงหัวเข่า แล้วบานออกไปจนคลุมเท้าเหมือนขาม้า พวกที่เรียนมหาวิทยาลัยหรือพวกที่ทำงานแล้วนิยมใส่กันมาก เนื่องจากเป็น กางเกงที่ค่อนข้างไปทางสุภาพ⁹²

รูปที่ 32 แสดงการนุ่งกางเกงม้อด ภาพถ่าย ปี พ.ศ. 2514

กางเกงม้อดเป็นกางเกงที่ดูสุภาพในยุคนี้เนื่องจากการไม่มีการเปิดเผยให้เห็นร่างกาย แม้จะมีการรัดบริเวณต้นขาและหัวเข่า แล้วปล่อยบานออกตอนปลาย แต่ก็ดูเรียบร้อยกว่ากระโปรงมินิสเกิร์ตมาก ซึ่งเป็นแฟชั่นที่เข้ามาในยุคเดียวกัน การที่นิสิตนักศึกษาและคนทำงานนิยมใส่กันมาก แสดงให้เห็นว่ามายาคติความงามของคนที่มีการศึกษาจะชอบแต่งกายในลักษณะนี้ซึ่งดูสุภาพกว่า

⁹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 199.

2. รูปลักษณ์เรือนร่างของสตรีไทยยุคที่สอง (พ.ศ.2507 -2516)

มายาคติความงามตะวันตกในยุคนี้มีผลต่อเรื่องรูปลักษณ์เรือนร่างของผู้หญิงไทย โดยดูจากข้อมูลของผู้เข้าประกวดนางสาวไทยในยุคนี้พบว่ามีความสูงเฉลี่ยอยู่ที่ 160 – 165 เซนติเมตร⁹³ มีการเปลี่ยนแปลงจากยุคก่อนที่มีความสูงโดยเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 150 - 160 เซนติเมตร⁹⁴ อย่างชัดเจน โดยพบว่าผู้หญิงที่เข้าประกวดในยุคนี้ส่วนใหญ่มีรูปร่างที่สูงขึ้นกว่าในยุคแรก รูปลักษณ์ของผู้หญิงในยุคนี้จึงต่างจากผู้หญิงในยุคแรกในเรื่องความสูงซึ่งมีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไปใกล้เคียงกับมาตรฐานความงามตะวันตกมากขึ้น

เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะมาตรฐานความงามตะวันตกให้ความสำคัญกับขนาดของทรวงอก ได้แก่ อ ก เอว สะโพก และความสูงที่จะต้องได้สัดส่วนสัมพันธ์กัน อีกทั้งการออกแบบเสื้อผ้าและการแพร่เข้ามาของแฟชั่นตะวันตกรูปแบบต่าง ๆ ในยุคนี้มีรูปแบบที่หลากหลายกว่ายุคแรก ได้มีส่วนหล่อหลอมให้ผู้หญิงไทยที่อยากแต่งกายตามแฟชั่นให้สวยงาม เกิดความรู้สึกไม่พอใจในความสวยของตน แต่กลับต้องการมีรูปลักษณ์และทรวดทรงแบบผู้หญิงตะวันตกมากขึ้น เช่น ความต้องการที่จะมีความสูงมากขึ้น ความต้องการลดความอ้วน ความต้องการมีหน้าอกโต ความต้องการมีตาสองชั้น และความต้องการมีจมูกโด่ง ซึ่งจะต้องพึ่งพากระบวนการทางการแพทย์ อาทิ การทำศัลยกรรม ซึ่งมีปรากฏแล้วในยุคนี้

ความรู้สึกไม่พอใจในรูปลักษณ์เรือนร่างของผู้หญิงไทยในยุคนี้ที่ต้องพึ่งพากระบวนการศัลยกรรม การเสริม และการฉีดต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่ามายาคติความงามแบบตะวันตกได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปลักษณ์เรือนร่างเกิดขึ้นแล้ว แม้จะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ยังไม่เป็นที่แพร่หลายเหมือนในยุคปัจจุบัน แต่ก็ถือได้ว่าการเปลี่ยนแปลงมากกว่าในยุคแรกอย่างชัดเจน

3. การเสริมความงามของสตรีไทยยุคที่สอง (พ.ศ. 2507-2516)

ความก้าวหน้าในการเสริมความงามในยุคที่สองนี้เริ่มมีการใช้เครื่องมือวิทยาศาสตร์เข้าช่วยในการเสริมความงาม เช่น การนวดหน้าด้วยไวโอเล็ต การอบขัดผิวด้วยตู้อบสมุนไพร การเพิ่มหน้าอก ลดส่วนเอว สะโพก รวมทั้งการย้อมสีขนขนขาให้เป็นสีทองเพื่อรับกับสีเนื้อ สถานเสริม

⁹³ สุพัตรา กอบกิจสุขสกุล, เส้นทางนางงาม..., หน้า 157.

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 157.

ความงามประเภทดังกล่าวในเวลานั้น ได้แก่ มาร์กาเร็ต เปิดดำเนินการเมื่อ พ.ศ. 2509 เป็นสถานเสริมความงามแห่งแรกในเอเชียที่ใช้เครื่องมือทันสมัยในการบำรุงรักษาความงาม นอกจากนี้ยังมี ชาร์มมิ่งมูลคอสเมติก อีกหนึ่งแห่งที่มีความทันสมัยเช่นเดียวกัน ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2512⁹⁵

แม้ว่าวงการเสริมสวยจะก้าวหน้าขึ้น แต่หลักการสำคัญในการเสริมความงามในขณะนั้นก็ยังคงเป็นเรื่องของ การเสริม ลด และบำรุงร่างกาย การทำศัลยกรรมแก้ไขปรับแต่งส่วนที่บกพร่องแม้จะเริ่มมีปรากฏในยุคนี้แล้ว ในปี พ.ศ. 2515⁹⁶ แต่ก็ยังไม่แพร่หลายเท่ายุคปัจจุบัน

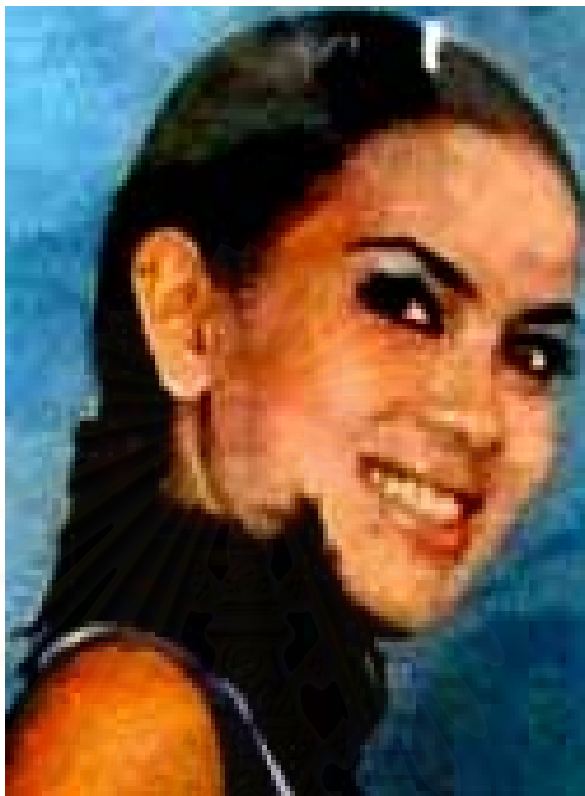
สำหรับการแต่งหน้าในยุคนี้มีความก้าวหน้ามากขึ้น เนื่องจากมีสถาบันความงามต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย ผู้หญิงในยุคนี้นิยมแต่งหน้าสวยหวาน และยังคงเน้นดวงตาหวานหยาดเยิ้ม (ดังรูปที่ 33 - 34)

รูปที่ 33 แสดงการแต่งหน้าที่เน้นดวงตาหวาน เขียนขอบตาเข้ม คิ้วคมเข้ม

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 152.

⁹⁶ อังคเรศ บุญทองล้วน, “กระบวนการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์...,” หน้า 44.

รูปที่ 34 แสดงการแต่งหน้าของผู้หญิงที่เน้นการแต่งหน้าเข้ม คิ้วเข้ม เช่นเดียวกับรูปที่ 33

เครื่องสำอางในยุคนี้ มีความก้าวหน้ามากขึ้น และเกิดขึ้นมากมาย เครื่องสำอาง บางยี่ห้อ ยังคงมีการนำนางสาวไทย และนางงามจักรวาลมาเป็นนางแบบโฆษณา อาทิ เครื่องสำอาง Tell me วิตามินบำรุงผม จัสท์ โมเดิร์น เป็นต้น การนำผู้หญิงระดับนางสาวไทย และนางงามจักรวาล มาเป็นแบบในการโฆษณาสินค้า (รูปที่ 35) เป็นการเชิญชวน และรับรอง คุณภาพของสินค้าให้ผู้หญิงเกิดความรู้สึกต้องการที่จะสวย และมีความต้องการซื้อมาใช้ เพื่อที่จะได้ สวยอย่างที่นางสาวไทยและนางงามจักรวาลโฆษณา การสร้างมายาคติความงามเช่นนี้ยังคงมีมา อย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกับในยุคแรก

รูปที่ 35 ภาพนางงามจักรวาลในการโฆษณาเครื่องสำอาง

จะเห็นได้ว่าบรรดาสินค้าและผลิตภัณฑ์เสริมความงามต่าง ๆ ได้ใช้ประโยชน์จากผู้หญิงโดยการนำผู้หญิงซึ่งมีความสวยงามระดับนางงามจักรวาลมาโฆษณาสินค้า เพื่อมุ่งหวังให้เป็นที่ยอมรับของลูกค้าผู้หญิงทั่วไปโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อผลประโยชน์ทางการค้ากับผู้หญิงเป็นสำคัญ

มายาคติความงามจากตะวันตกนั้นมักเข้ามาพร้อมกับการค้าเพื่อหาผลประโยชน์จากผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงมีความรู้สึกที่ตัวเองยังไม่สวยพอ และพยายามหล่อหลอมให้เข้าใจว่าความงามเป็นอย่างไร โดยมีตัวแบบให้ดูซึ่งเป็นผู้หญิงสวยระดับนางงามจักรวาล และผู้หญิงควรจะทำเช่นไรเพื่อที่จะได้สวยงามตามตัวแบบนั้น

4. ทรงผมของสตรีไทยยุคที่สอง (พ.ศ. 2507-2516)

สำหรับทรงผมนั้น การตัดผมทำให้เกิดทรงผมต่าง ๆ เช่น ผมทรงบ๊อบ ซึ่งเกิ้ล ผมตัดเป็นลอน หรือ หยิกฟูทั้งหัว ทรงรากไทร ทวิกก็ ผมเกล้าแบบต่าง ๆ หรือผมทรงแอฟโร (afro) สิ่งที่น่าสนใจในยุคนี้ได้แก่วิกผม (Wig) ซึ่งแพร่หลายมาจากโลกตะวันตก มีทั้งของบุรุษและสตรี มีราคาแพงแต่ช่วยประหยัดเวลาและสะดวกมาก

ผู้หญิงที่มุ่งกระป๋องมินิสเก๊ตนิยมปล่อยผมยาวลงมาตรง ๆ ไม่มีใครไว้ผมตัดหยิก เรื่องทรงผมนี้นับว่านางงามในยุคนี้มีอิทธิพลต่อผู้หญิงไทยมาก อย่างเช่นในปีที่ ศรีมา ยทิพย์ มณฑา เข้าประกวดนางสาวไทยและไว้ผมทรงเบี่ยง ทำให้ผู้หญิงยุคนี้นิยมทำทรงผมตามแบบอย่าง ศรีมา ยทิพย์ กันเรียกได้ว่าเดินหัวเบี่ยงหัวเอียงกันทั่วเมืองเลยทีเดียว⁹⁷

มายาคติความงามเรื่องทรงผมนั้นไม่ต่างอะไรจากการแต่งกายที่ล้นมาจากแฟชั่นตะวันตก ทั้งทรงผมและเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายตลอดจนเครื่องเสริมความงามต่าง ๆ ในยุคนี้ทำให้ผู้หญิงลุ่มหลงไปกับวัฒนธรรมตะวันตกทั้งสิ้น และมายาคติความงามนี้มีผลมาตั้งแต่สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และอยู่คู่กับสังคมไทยมายาวนานอย่างปฏิเสธไม่ได้

มายาคติความงามในยุคที่สองของสตรีไทย (พ.ศ. 2507-2516) เป็นดังนี้

1. **การแต่งกาย** เน้นการเปิดเผยร่างกายให้เห็นเรือนร่างจริง ส่วนใหญ่เน้นให้เห็นเนื้อขาและช่วงขา ได้แก่ การนุ่งกระโปรงมินิสเก๊ต กางเกงยัด การเกงม้อดที่รัดช่วงต้นขา เป็นต้น
2. **รูปลักษณ์เรือนร่าง** มีพัฒนาการทางด้านความสูงมากขึ้นกว่ายุคแรก เนื่องจากมายาคติความงามจากตะวันตกที่เข้ามาทำให้ผู้หญิงไทยมีความตื่นตัวเรื่องรูปลักษณ์มากขึ้น เห็นได้จากการพึ่งพาศัลยกรรม เพื่อเปลี่ยนแปลงรูปลักษณ์ของตนเองให้ใกล้เคียงกับความงามแบบตะวันตก เช่น การเสริมจมูกให้โด่ง การเสริมหน้าอกให้โต การลดความอ้วน เป็นต้น
3. **การเสริมความงาม** การใช้เครื่องสำอางมีมากขึ้นและมีให้เลือกอย่างหลากหลาย การแต่งหน้าเน้นดวงตาหวานคม คิ้วเข้ม เน้นขอบตาชัดเจน และแต่งหน้าเข้มมาก มีความก้าวหน้าของเทคโนโลยีมากยิ่งขึ้นในยุคนี้ได้แต่การเสริมหน้าอก การศัลยกรรมความงาม เสริมจมูก ทำตาสองชั้นเริ่มมีปรากฏแล้ว
4. **ทรงผม** มีความหลากหลายมากขึ้น ทั้งผมตัดเป็นลอน เป็นคลื่น ปล่อยยาว เกล้ามวย ผมหยิก ผมทรงรากไทร ตลอดจนการใช้วิกผมด้วย

⁹⁷ ประเสริฐ เจิมจุติธรรม, สาวงามสาวมกฏ (กรุงเทพฯ: โอโซนพับลิชชิ่ง, 2545), หน้า 70.

จะเห็นได้ว่าพลวัตของมายาคติความงามของผู้หญิงไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย นับตั้งแต่สมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามสั่งยกเลิกให้นุ่งโจงกระเบนมาเป็นการนุ่งผ้าถุงหรือนุ่งกระโปรง สวมหมวก สวมรองเท้า ตามแบบมายาคติความงามตะวันตก เป็นต้นมาในยุคแรก : ยุคเพื่อช่วยชาติและประชาธิปไตย (พ.ศ.2481 – 2497) ผู้หญิงไทยก็แต่งกายตามนโยบายนั้นอย่างเคร่งครัด แม้ว่าในเวลาต่อมาเมื่อเรื่องการแต่งกายตามรัฐนิยมจะถูกยกเลิกไปแล้วก็ตาม แฟชั่นการแต่งกายส่วนใหญ่ก็ไม่ได้กลับไปนุ่งโจงกระเบนกันอีก แต่ได้มีการวิวัฒนาการไปตามยุคสมัยจากอิทธิพลของสื่อต่าง ๆ ที่นำแฟชั่นต่าง ๆ เข้ามาจากตะวันตกในยุคที่สอง : ยุคเพื่อการประชาสัมพันธ์ชื่อเสียงของประเทศ (พ.ศ. 2507 – 2516) การแต่งกายมีการเปิดเผยร่างกายมากขึ้นทั้งกระโปรงและกางเกง มีการเน้นให้เห็นสัดส่วนชัดเจน แสดงให้เห็นถึงมายาคติความงามจากตะวันตกที่เข้ามาอย่างต่อเนื่องพร้อมด้วยเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าขึ้น มีผลให้การตื่นตัวเรื่องการเสริมความงามของผู้หญิงไทยมีมากขึ้นตามไปด้วยเป็นลำดับ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ความกดดันทางสังคมของสตรีไทยที่เกิดจากมายาคติความงาม

ความกดดันทางสังคมของสตรีไทยที่เกิดจากมายาคติความงามในยุคแรก

(พ.ศ.2481-2497)

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2481 เป็นต้นมา แม้ว่าจะเป็นช่วงเวลาประเทศไทยเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแล้วก็ตาม แต่ก็ถือว่าเป็นประชาธิปไตยในช่วงเริ่มต้น ผู้คนยังมีความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยน้อยมาก และไม่สามารถดำเนินการใดๆ ได้อย่างเสรีตามใจชอบ เนื่องด้วยจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ถือว่าเป็นผู้มีอำนาจอย่างมาก สามารถที่จะบัญชาการและบังคับให้ทุกคนปฏิบัติตามนโยบายสร้างชาติของตนเองโดยไม่มีข้อละเว้น โดยเฉพาะการบังคับให้ปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ ฉบับที่ 10 ว่าด้วยเรื่องการแต่งกายของประชาชนชาวไทย¹ ซึ่งการบังคับให้ปฏิบัติตามจะครอบคลุมถึงชาวไทยทุกคนทั้งผู้หญิงและผู้ชาย แต่ก็เน้นหนักที่การแต่งกายของผู้หญิงเป็นสำคัญ อาทิ การบังคับให้เลิกนุ่งผ้าโจงกระเบนมานุ่งผ้าถุง สวมเสื้อ สวมหมวก สวมรองเท้า แต่เนื่องจากสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่วัฒนธรรมของไทยแต่เดิม จึงเป็นเรื่องค่อนข้างยากลำบากในการปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ถึงกับต้องมีหนังสือวิงวอน และบังคับ² ดังมีข้อความปรากฏในสาสน์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เรื่องความสำคัญในการบำรุงวัฒนธรรมของชาติตอนหนึ่งว่า

...อันวิถีทางที่จะทำให้ประชาชนปฏิบัติสิ่งที่ดีสิ่งที่ชอบนั้นมีอยู่หลายทาง เริ่มต้นด้วยแนะนำสั่งสอน ชักชวน และในที่สุดก็ถึงขั้นบังคับ

...การที่จะปลูกฝังวัฒนธรรม แม้เป็นสิ่งเล็กๆ น้อยๆ ก็ต้องมีการบังคับ และการปรับปรุงกิจการต่างๆ ที่สำเร็จลงได้ด้วยดี ก็มีการบังคับกันตลอดมา แต่การบังคับนั้นถ้าเป็นการบังคับด้วยมุ่งประสงค์จะกดขี่หรือรัดนาทาเร้นพี่น้องร่วมชาติ ก็ชอบที่จะได้รับการติเตียนทั่กทั่ว แต่หากเป็นการบังคับ ให้ราษฎรพี่น้องร่วมชาติดีขึ้น ก็เข้าทำนองเดียวกับพ่อแม่บังคับลูกให้ทำดี หรือครูบาอาจารย์บังคับศิษย์ให้ทำดี ซึ่งน่าจะเป็นคุณฝ่ายเดียว...

¹ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 58, ตอนที่ 47, วันที่ 15 มกราคม 2484.

²ดูรายละเอียดในภาคผนวก ข

ในช่วงเวลานั้น แม้ว่าจะมีการนุ่งกระโปรงกันบ้างประปราย แต่ส่วนมากก็ยังนิยมนุ่งโจงกระเบนกันอยู่³ รัฐบาลจึงได้วิงวอนให้สตรีไทยเปลี่ยนแปลงการแต่งกายให้สมกับเป็นอารยประเทศ โดยให้สตรีไทยทุกคนได้มยยาวตามประเพณีนิยมสมัยโบราณ หรือตามสมัยนิยมในขณะนั้น เลิกนุ่งผ้าโจงกระเบน และเลิกใช้ผ้าคาดอก หรือเปลือยกายท่อนบน ให้เปลี่ยนมาใช้ผ้าถุงอย่างสมัยโบราณหรือสมัยนิยมขณะนั้น และใส่เสื้อแทน ต่อมาได้ขอร้องให้สตรีไทยสวมหมวก นุ่งกระโปรง และสวมรองเท้า นุ่งผ้าถุงหรือกระโปรง แต่ในระยะแรกยังคงนิยมนุ่งผ้าถุงกันอยู่เป็นส่วนใหญ่ ต่อมาเมื่อแฟชั่นตะวันตกเข้ามาและแพร่หลายมากขึ้นทำให้สตรีไทยหันไปนิยมนุ่งกระโปรงตามอย่างตะวันตกกันมากขึ้น ภายหลังต่อมาเรื่องการสวมหมวกและนุ่งกระโปรงเป็นเรื่องบังคับ ผู้ใดฝ่าฝืนต้องถูกปรับ ในช่วงนั้นสตรีชาวบ้านทั่วไปเริ่มหันมานุ่งผ้าถุง หรือกระโปรงกันอย่างแพร่หลาย และสวมหมวกกันทั่วทั้งเมือง⁴

เหตุผลของจอมพล ป. พิบูลสงครามในการชี้แจงต่อประชาชนไทยในขณะนั้นก็คือ สถานการณ์โลกในขณะนั้นไม่สามารถรับรองให้การพัฒนาชาติเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไปได้ ทำให้ต้องใช้วิธีการบังคับให้ประชาชนปฏิบัติตาม และปฏิบัติอย่างรีบเร่ง แม้ว่าการดำเนินการเช่นนี้จะได้รับการตำหนิติเตียน⁵ ก็ตาม แต่จอมพล ป. พิบูลสงครามเชื่อมั่นว่า การที่เราทัดเทียมชาติอื่น เราจะไม่ถูกมองว่าด้อยและป่าเถื่อน ประเทศชาติก็จะรอดพ้นจากการคุกคามของมหาอำนาจ และมีความวัฒนาถาวรสืบไป

การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้วิงวอนและในที่สุดได้ใช้วิธีการบีบบังคับให้ผู้หญิงปฏิบัติตามในเรื่องการแต่งกายตามแบบผู้หญิงตะวันตก⁶ นั้น การปฏิบัติของจอมพล ป. พิบูลสงครามดังกล่าว ล้วนแล้วแต่เป็นการสร้างมายาคติทั้งสิ้น โดยส่งผลให้ผู้หญิงเข้าใจและปฏิบัติตาม ซึ่งเรียกว่า มายาคติความงาม (beauty myth)⁷ หมายถึงสิ่งประกอบสร้าง

³เอนก นาวิกมูล, การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2547) หน้า 172.

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 173.

⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 173.

⁶นันทิรา ขำภิบาล, “นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ.2481- 2487, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530), หน้า 70.

⁷ดูรายละเอียดในบทที่ 2

ทางสังคม ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อควบคุมผู้หญิง และแฝงไปด้วยกลลวงให้ผู้หญิงเข้าใจว่าตัวเองไม่สวย หรือไม่พอใจในความสวยของตน ตลอดจนสร้างแรงกดดันหลอกล่อผ่านทางกลไกของสังคม ให้ผู้หญิงต้องดิ้นรนหาวิธีการต่าง ๆ ในการเสริมความงามตามแบบที่สังคมต้องการให้เป็น

ลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับสังคมไทยในยุคนั้น เนื่องจากผู้หญิงถูกบังคับให้ปฏิบัติตามโดยผู้มีอำนาจซึ่งเป็นผู้ชายที่พยายามให้เหตุผลว่า การแต่งกายรูปแบบเก๋านั้นไม่สวยงาม ถ้าสมัยป่าเถื่อน ไม่สามารถทัดเทียมอารยประเทศได้ ผู้หญิงที่สวยงามต้องไว้ผมยาว ห้ามตัดผมสั้น อีกทั้งการกินหมากนอกจากจะทำให้ฟันดำไม่สวยงามแล้ว น้ำหมากยังทำให้บ้านเมืองสกปรกไม่น่าดูอีกด้วย จึงมีการสั่งห้ามการกินหมากอย่างเด็ดขาด ทั้ง ๆ ที่การกินหมากนั้นเป็นวิถีชีวิตของคนไทยที่มีมาช้านาน สะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นจริงในสังคมขณะนั้นว่าผู้ชายมีความเป็นใหญ่ ตลอดจนเป็นผู้นำและมีอำนาจมาก ในขณะที่ผู้หญิงเป็นเพียงวัตถุที่ผู้ชายหรือผู้มีอำนาจต้องการจะให้เป็นอย่างไรก็ได้ตามที่ต้องการ ซึ่งเมื่อผู้หญิงรับทราบแล้วก็ต้องปฏิบัติตามเพื่อพัฒนาตนเองให้สวยงาม ดังเช่นการปฏิบัติตามรัฐนิยม ที่ถูกกำหนดขึ้นโดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ท่ามกลางภาวะสงครามและภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ คนไทยทุกคนไม่ว่าจะยากดีมีจน ก็ล้วนแล้วแต่ต้องปฏิบัติตามนโยบายท่านผู้นำทั้งสิ้น จึงนับเป็นการสร้างความกดดันให้กับผู้หญิงอย่างมาก

มายาคติความงามที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้สร้างให้เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยนำรูปแบบจากตะวันตกเข้ามา และกำหนดเป็นนโยบายให้ผู้หญิงปฏิบัติตามนั้น ได้ก่อให้เกิดความกดดันทางสังคมต่อผู้หญิงในขณะนั้นอย่างมาก โดยผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างจากงานเขียนของ วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ ในหนังสือ วิวัฒนาการสังคมไทยกับหัตถนิยาย ชุด พล นิกร กิมหงวน ของ ป. อินทรปาลิต ช่วงเวลานั้น สังคมไทยกำลังถูกบังคับอย่างเคร่งครัดในเรื่อง “วัฒนธรรม” ซึ่ง ป. อินทรปาลิต ได้สะท้อนเอาไว้ในตอนหนึ่งของ สุภาพบุรุษสามเกลอ มีใจความตอนหนึ่งว่า

ป้าแสงคนครัวบ้าน การุณวงศ์ ร้องไห้ร้องห่ม ไม่ยอมสวมหมวก บอกว่าสวมเข้าไปหน้าตาคงเหมือนจิ้งจิกยักษ์สำเภา แต่แล้วพอแกสวมหมวกเข้าจริง ๆ แล้วคนโน้นก็ชมคนนี้ก็ชม เล่นเอาป้าแสงขอเงินเดือนล่วงหน้า 1 เดือน ไปซื้อหมวกอีก 3 ใบ รองเท้าส้นสูงอีก 1 คู่⁸

⁸วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, วิวัฒนาการสังคมไทย กับหัตถนิยายชุด พล นิกร กิมหงวน ของ ป. อินทรปาลิต (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว, 2544) หน้า 480.

จะเห็นได้ว่ามายาคติความงามเรื่องการสวมหมวกนั้นเป็นเรื่องใหม่ในสังคม ทำให้ผู้หญิงไทยที่ไม่คุ้นเคยเกิดความรู้สึกไม่มั่นใจ จึงทำให้ผู้หญิงไม่กล้าที่จะแต่งตัว แต่เมื่อสังคมได้สร้างความเชื่อให้ผู้หญิงเข้าใจว่าการสวมหมวกตามรัฐนิยมนั้นสวย เป็นการสร้างมายาคติความงามให้กับผู้หญิง จึงทำให้ผู้หญิงไทยต้องดิ้นรนไปหาซื้อหมวก ซื้อมาแต่งตัวเป็นการใหญ่ เห็นได้ชัดเจนว่าสังคมได้มีส่วนสร้างความกดดันในเรื่องการแต่งกายของผู้หญิงด้วย

นอกจากที่กล่าวมา ยังปรากฏเรื่องการปฏิบัติตามท่านผู้นำในยุครัฐนิยม ในวรรณกรรมเรื่อง **สี่แผ่นดิน** โดย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่ได้สะท้อนสภาพบ้านเมือง สภาพความเป็นอยู่และความรู้สึกนึกคิดของผู้คนในช่วงรัฐนิยมได้เป็นอย่างดี โดยผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างบางตอนของ **สี่แผ่นดิน** ที่กล่าวถึงเรื่องการแต่งกาย ดังนี้

ตั้งแต่นั้นต่อมา เรื่องหมวกก็กลายเป็นเรื่องใหญ่มหึมาตกใจ ทุกคนต่างพูดกันแต่เรื่องหมวก ผู้หญิงสาว ๆ ก็ไปนั่งคุยเรื่องหมวกทรงต่าง ๆ ว่าทรงไหนจะงาม ทรงไหนจะทันสมัย คนที่ไม่ชอบใส่หมวกก็คุยกันเรื่องความรำคาญของตน ที่จะต้องใส่หมวก ร้านรวงต่าง ๆ พวกกันโฆษณาขายหมวกเป็นการครึกโครมและทางราชการเองก็พูดถึงแต่เรื่องหมวกทางวิทยุ ชี้ให้เห็นว่า หมวกนั้นเป็นของสำคัญยิ่งขนาด มาลानาไทยไปสู่มหาอำนาจ พลอยฟังแล้วก็ได้แต่สะท้อนถอนใจ⁹

เรื่องการให้ใส่หมวกนับเป็นเรื่องสำคัญมาก โดยรัฐบาลได้มีการประชาสัมพันธ์ทางวิทยุกระจายเสียง และเน้นย้ำว่าการสวมหมวกจะช่วยให้ชาติพ้นภัย เพราะการแต่งกายที่สวยงามเป็นระเบียบเรียบร้อย จะทำให้มองดูเหมือนชาติที่พัฒนาแล้ว ทัดเทียมกับชาติมหาอำนาจต่าง ๆ หมวกจึงกลายเป็นสินค้าขายดี ที่ร้านค้าต่าง ๆ ต่างนำมาโฆษณากันเป็นการใหญ่ ผู้คนก็มีทั้งที่รู้สึกพอใจและไม่พอใจกับการสวมหมวก ผู้ที่รักสวยรักงามและถูกมายาคติความงามแบบตะวันตกครอบงำก็จะรู้สึกพอใจ ส่วนผู้ที่ไม่ชอบก็จะรู้สึกรำคาญ เนื่องจากเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาและยังไม่น่าคุ้นเคยโดยเฉพาะพลอย ตัวละครสำคัญในเรื่อง ที่ผู้ประพันธ์สร้างให้เป็นตัวแทนถ่ายทอดความรู้สึกของผู้คนในขณะนั้น ที่ได้แต่ทอดถอนใจเนื่องจากประสบสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา

⁹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, สี่แผ่นดิน, พิมพ์ครั้งที่ 1 (พระนคร: สำนักพิมพ์ชัยฤทธิ์, 2496), หน้า 843.

ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่า การปฏิบัติตามรัฐนิยมนั้น มิได้เป็นสิ่งที่กระทำกันด้วยความเต็มใจเสียทีเดียว ผู้หญิงในยุคนี้ต่างต้องดิ้นรนหาหนทางมาให้ได้ตามรัฐนิยมทั้งสิ้น ดังบทสนทนาในสี่แผ่นดิน ตอนหนึ่งที่ว่า

...ที่แรกฉันนี้กว่าจะต้องใส่เพียงหมวกให้เหมือนหม่อม แต่เดี๋ยวนี้ต้อง

เล็กกินหมาก ชัดฟันขาวให้เหมือนหม่อมด้วย¹⁰

บทสนทนาตอนนี้ ชี้ให้เห็นว่า การแต่งกายของผู้หญิงไทยในยุคนี้ เป็นการแต่งกายตามนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม อันเป็นมายาคติความงามที่จอมพล ป. พิบูลสงครามสร้างให้เกิดขึ้นกับผู้หญิงในสังคมไทย เป็นความกดดันทางสังคมที่ทำให้ผู้หญิงไทยต้องปฏิบัติตามด้วยการไปดัดขนแต่งกายให้ถูกต้องตามรัฐนิยม

ในสามเกลอตอน “เที่ยวทางไกล” ของ ป. อินทรปาลิต กล่าวถึงผู้หญิงไทยในช่วงปี 2484 ว่าโดยมากจะสวยแต่หน้า ส่วนร่างกายไม่เหมาะสม เช่น หลังโก่ง ไหล่ห่อ ท้องป่อง การแก้ไขเรื่องรูปทรงปรากฏอยู่ในสามเกลอตอน “มนุษย์เหล็ก” โดยในเรื่องนี้กล่าวถึง “ห้างศิริวิชัยพานิช” ของเสี่ยกิมหงวน ซึ่งมีการส่งยกทรงชั้นดี และสเตียรอยด์สัดส่วน (คอร์เทซหรือเกอ์เดิล) ราคาแพงจากต่างประเทศเข้ามาจำหน่าย พร้อมทั้งยังมีการโฆษณาถึงการจำหน่ายเครื่องสำอางชั้นสูงของอังกฤษและอเมริกันอีกด้วย นอกจากนี้การรับปรึกษาแก้ทรวดทรงสุขภาพสตรีโดยแพทย์ปริญญาจากต่างประเทศก็มีปรากฏให้เห็นแล้ว ได้แก่ การปรับน้องทุ๋ น้องลาย สามารถปรับให้สวยงามได้ หรือแม้แต่การแก้ไขขนาดของอก ที่สามารถเลือกขนาดได้ถึง 5 อย่าง ได้แก่ งามจนรถ บงกชลอยฟ่อง ทองธรรมชาติ ฟักฟาดร้าน ยานตะแลดเป็ด¹¹

สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นมายาคติที่ทำให้ผู้หญิงรู้สึกว่าตัวเองไม่สวย เมื่อไม่สวยย่อมรู้สึกขาดความมั่นใจ และจะต้องหาทางแก้ไขให้สวยงาม ด้วยการซื้อหาอุปกรณ์มาแก้ไขปรับแต่งซื้อเครื่องสำอางราคาแพงมาแต่งหน้าให้สวยงาม แต่เนื่องจากการที่เราปรับรูปแบบความงามในแบบตะวันตกเข้ามาใช้กับผู้หญิงไทย ซึ่งมีรูปร่างไม่สูงโปร่ง บางคนหลังโก่ง ไหล่ห่อ และท้องป่อง ผู้หญิงไทยจึงถูกมองว่ารูปร่างไม่สวยเพราะมีการนำความงามในแบบตะวันตกซึ่งเน้นเรื่องทรวดทรงองค์

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 844.

¹¹ พีรพงศ์ ดามาพงศ์, ท่องอดีตกับสามเกลอ (กรุงเทพฯ: สามเจริญพานิชย์, 2546), หน้า 213.

เอว ชนิดอกเป็นอก เอวเป็นเอว สะโพกเป็นสะโพก มาเปรียบเทียบจึงมองว่าผู้หญิงไทยสวยแต่หน้า แต่รูปร่างไม่เหมาะสม ผู้หญิงไทยจึงเป็นลูกค้ำกลุ่มใหญ่ที่ผู้ผลิตและจำหน่าย ไม่ว่าจะเป็นยกทรง เสตย์รัดสัดส่วน และเครื่องสำอางต่าง ๆ สามารถหาผลประโยชน์ได้ด้วยการสร้างมายาคติเหล่านี้ขึ้น รวมไปถึงแฟชั่นในยุคหนึ่งที่นิยมรูปแบบเน้นทรวดทรงองเอวด้วยแล้ว ผู้หญิงที่มีอก มีเอว และมี สะโพกเท่านั้นจึงจะสวยงามตามแฟชั่นได้

ดังนั้นเมื่อผู้หญิงเกิดความรู้สึกอยากจะสวยงามขึ้นมา จึงต้องดิ้นรนเสาะหาเครื่องเสริม ความงามเหล่านี้มาตอบสนองความต้องการของตนอันเกิดจากมายาคติความงามหล่อหลอมให้ ผู้หญิงเป็นเช่นนั้น

ในสามเกลอ ตอน “มนุษย์เหล็ก” ของ ป. อินทรปาลิต กล่าวถึงเรื่องความสวยความ งามของผู้หญิงในยุคนั้นว่า

...สมัยนี้ประเทศไทยเป็นอารยะแล้ว สุภาพสตรีของเราต่างแต่งกายตามสากลนิยม เครื่องสำอางเหล่านี้จึงเป็นของจำเป็นอย่างยิ่งในอันที่จะส่งเสริมความงดงามให้แก่ ท่านเลดี้ทั้งหลาย เป็นต้นว่าลิปสติก ท่านหญิงบางท่านปากเขียวเหมือนคนสูบบุหรี่ เมื่อใช้ลิปสติกทา ก็ดูน่ารักน่าเอ็นดูขึ้น นอกจากนี้ข้าพระพุทธเจ้ายังได้สั่ง เครื่องสำอางทุกชนิดมาจำหน่าย เช่น ดินสอเขียนคิ้ว ยาหยอดตาให้ตาหวาน ฐูชทา แก้มให้น้ำจวบขึ้นอีก ครีมหาน้ำระงับสิวฝ้าและกำจัดรอยด่างดำ น้ำยาทาเล็บและ ล้างเล็บ ยาระงับกลิ่นจกแร้ว หรือที่เราเรียกกันว่าซีเต่า ยาทาขนร่วง กำจัดขนที่ไม่ ต้องการ เช่น ขนรักแร้หรือขนหน้าแข้ง น้ำหอมต่าง ๆ น้ำมันเช็ดทอลนผม แชมพู สระผม สบู่หอม ยาทาให้ออกใหญ่ ยาทาให้ออกเล็ก เกอร์ดอนรัดสะโพกและพุง สุภาพสตรีที่กินอาหารจุ หรือมีบุตรมักจะพุงยื่น เมื่อใช้เครื่องรัดสะโพกและพุงก็จะ ทำให้ดูอวบอ้วนแอ่น นอกจากนี้ยังมีเครื่องยกทรง เสื้อห่อทรง และหัวทรง ท่าน หญิงที่มีลูกอ่อนและชอบให้ลูกกินนมเวลาเล่นไฟ ก็ไม่จำเป็นต้องวิตกเป็นทุกข์ เสื้อ หัวทรงจะช่วยให้คืนรูปได้เป็นอย่างดี...สี่สหายพาณิชย์ ไม่เพียงแต่จำหน่าย เครื่องสำอางเท่านั้น เรายังมีแพทย์ปริญญาอังกฤษรับปรึกษา ช่วยเหลือสุภาพสตรีที่ ไม่สวย หรือมีอะไร ๆ บกพร่องให้สวยได้ โดยคิดค่าบวการถูกที่สุด

การค้าเครื่องสำอาง และเครื่องบำรุงความงามของสตรี ในสมัยก่อนไม่เป็นล่ำเป็น สันอะไรนัก เพราะสุภาพสตรีไทยไม่มีใครได้ใช้เครื่องสำอาง คือไม่ยอมakai หรือไม่มีสตางค์จะซื้อใช้ ครั้นมาสมัยนี้ สุภาพสตรีไทยเราต่างเห็นความจำเป็นที่จะต้องใช้ เครื่องสำอาง ฉะนั้นทุกคนจึงต้องใช้ ส่วนปัญหาในเรื่องสตางค์ เป็นหน้าที่ของสามี หรือคุณพ่อคุณแม่ของหลาน ดังจะเห็นได้ว่า ร้านเครื่องสำอางในกรุงเทพฯ ๔ ชาย

ดิบขายดี ร่ำรวยไปตามกัน¹²

ป. อินทรปาลิตได้บรรยายให้เห็นถึงเครื่องเสริมความงามที่มีผู้นำเข้ามาจำหน่ายในเมืองไทยแล้วเวลานั้นที่ล้นแล้วแต่เป็นมายาคติความงามจากตะวันตกทั้งสิ้น และการบรรยายสรรพคุณต่าง ๆ ล้วนเป็นวาทกรรมที่ทำให้ผู้หญิงรู้สึกคล้อยตาม ทำให้เกิดความรู้สึกต้องการที่จะซื้อสินค้าเสริมความงามอันเป็นมายาคติความงามจากตะวันตกซึ่งมีราคาค่อนข้างแพงเลยทีเดียวสำหรับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในยุคสงครามกำลังดำเนินอยู่นั้น

นอกจากนี้ในหนังสือสามเกลอ ของ ป. อินทรปาลิต ตอน มนุษย์เหล็ก¹³ ได้กล่าวถึงเรื่องความไม่ยอมอ่อนแอและไม่ยอมยอมของผู้หญิงไทยในยุคนั้นไว้ด้วย ดังนี้

สุภาพสตรีอีก 2 คน เดินเข้ามาในห้างสี่สหายพาณิชย์ คนหนึ่งอ้วนขนาดหมวกน้ำตายประมาณ 3 วัน อีกคนหนึ่งผอมกะหร่องก่อง เอวกิ่ว ลมพัดแรง ๆ แทบจะหกล้ม คนอ้วนมีลักษณะท่าทางสง่าผ่าเผย เห็นแวบเดียวก็รู้ว่าเป็นผู้ดีมีเงิน ทั้งสองแต่งตัวหรูหรา สวมสร้อยเพชร นาฬิกาฝังเพชร แหวนเพชร กำไลฝังเพชร สวมหมวกแบบกลางวัน รองเท้าสันสูงปรี๊ด สุภาพสตรีทั้งสองนี้คือ หม่อมเจ้าหญิงวิไลลักษณ์ เสาวภาค พระธิดาของเสด็จในกรมขุนนครปฐม ท่านผู้นี้เป็นประธานในการเปิดห้างสี่สหายพาณิชย์ ส่วนสุภาพสตรีที่ผอมกะหร่อง คือคุณสายสวาท ธิดาท่านเจ้าพระยามหาหิงวรราช พระสหายของท่านหญิงนั่นเอง ท่านหญิงวิไลลักษณ์ มีพระประสงค์อยากจะทรงพระผอม ส่วนคุณสายสวาทอยากจะอ้วน เสด็จในกรมทรงแนะนำให้ท่านหญิงเสด็จมาหานี้เพื่อปรึกษาหารือกับด็อกเตอร์ดิเรก ดังนั้นท่านหญิงจึงชวนคุณสายสวาทมาที่นี่¹³

เห็นได้ว่ามายาคติความงามในยุคนั้นได้สร้างความรู้สึกในเรื่องความต้องการที่จะมีรูปร่างสวยงามมีทรวดทรงของเอวที่เหมาะสมกับแฟชั่นที่เน้นการมีสัดส่วนชัดเจนให้กับผู้หญิงไทยด้วย เพราะความอ้วนและผอมเกินไปนั้นคือความไม่สวยทำให้ผู้หญิงต้องดิ้นรนเสาะหาหนทางในการสนองความต้องการของตนด้วยการปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ

นอกจากนี้มายาคติความงามยังสร้างให้ผู้หญิงรู้สึกกลัวกับความแก่ ให้รู้สึกถึงความแก่คือความไม่สวย ดังเช่น ใน สามเกลอ ตอน “มนุษย์เหล็ก” ของ ป. อินทรปาลิต ตอนหนึ่งว่า บรรดาลูกค้าหน้าใหม่ที่ไหลเข้ามานี้ มีสุภาพสตรีชราคนหนึ่งอายุราว 50 ขวบ

¹²ปรีชา อินทรปาลิต, สามเกลอ : มนุษย์เหล็ก (กรุงเทพฯ: ธเนศวรการพิมพ์, 2473-2493), หน้า 32-33.

¹³เรื่องเดียวกัน, หน้า 96-97.

แต่งตัวสมัยเจี๊ยะบ สวมเสื้อและกระโปรงที่ทำด้วยผ้าไทย สวมหมวกราตรีสีเดียวกับเสื้อ สวมรองเท้าส้นสูงสัก 2-3 คืบ ทาลิปสติก เขียนคิ้ว ดัดผมเป็นลอนคลื่น คุณนำหรือคุณป้าผู้นี้ไม่ยอมแก่ ดังจะเห็นได้จากการแต่งกายตามสากลนิยม หล่อนเดินกระดุกกระดิงเข้ามาหาสามเกลอ แล้วพูดเสียงแจ้ว ยาทำให้อกใหญ่มีชายไหมจะ นายพัชรภรณ์ยิ้มอ่อนโยน มีขอรับ คุณน้าคงจะซื้อไปฝากบุตรสาวหรือหลานสาวคุณน้าเป็นแน่ หล่อนโกรธกระพืดกระพืด ฉันใช้เองยะ แหมอย่ามาเรียกฉันว่าคุณน้านะ พิลึก เห็นคนอย่างฉันเป็นคนแก่หรือยะ สามเกลอมองดูหน้ากัน แล้วกลืนน้ำลายเอื้อมพร้อม ๆ กัน อาเสียวก้มศีรษะโค้งคำนับหล่อน แล้วพูดแทนพล คุณพี่อย่าให้เราเถอะครับ เจ้าคนนี้เป็นคนขายของหน้าใหม่ ไม่ประสีประสาอะไรหรอกครับ คุณพี่ยิ้มแก้มแทบแตก กระดิกกระดิงกับกิมหงวน นั้นนะซี ดิฉันก็นึกอย่างนั้น ฮิฮิ ไหนคะขอดิฉันดูยาทำให้อกใหญ่หน่อยซีคะ หน้าอกฉันมันเล็กไป คุณพระท่านเลยเปื้อนหน้าย กิมหงวนเกือบจะเป็นลม มองดูสังขารของคุณป้าแล้วก็อดนึกปลงอนิจจังไม่ได้ เขาหันมาทางนิกร เอ๊ย กร หยิบครีมหนึ่งจุดแปดแปดให้คุณพี่เธอดูหน่อยซี นิกรพูดในลำคอ โอ้ อีเจ๊ากวียเอ๊ย เมื่อไหร่หรือหวัดจะเอาไปแตกเสียทีฮิ หมั่นไส้จับหายเลย¹⁴

จะเห็นได้ว่ามายาคติความงามได้สร้างให้ผู้หญิงรู้สึกถึงความแก่คือความไม่สวย และรู้สึกไม่พอใจที่มีคนพูดว่าตนนั้นแก่ หรือมีคนรอบข้างมองว่าตนนั้นแก่ ความแก่จึงเป็นความรู้สึกกดดัน จึงทำให้ผู้หญิงพยายามตกแต่งร่างกาย ได้แก่ การใช้เครื่องสำอาง การเสริมความงามของทรวดทรง เช่น หน้าอก ก็พยายามที่จะมีหน้าอกโต เพื่อให้เป็นที่พอใจของสามี นับเป็นการกระทำที่ถูกมายาคติความงามครอบงำอย่างเห็นได้ชัด โดยมุ่งกระทำกับร่างกายของตนเองเพื่อให้เป็นที่พอใจของผู้ชายนั่นเอง

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม หมดอำนาจลง งานวัฒนธรรมที่เคยออกประกาศได้ถูกรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ประกาศยกเลิก เรื่องสวมหมวก สวมรองเท้า กินหมาก ตลอดจนการแต่งกายให้สวยงามก็ถูกยกเลิกไป เพราะเห็นว่าประกาศเช่นนั้นเป็นการไม่เหมาะสม ประชาชนได้รับความเดือดร้อนเรื่องการครองชีพอยู่แล้ว จึงไม่ควรไปบังคับให้ลำบากใจมากขึ้นอีก

ต่อมาในปี พ.ศ. 2491-2497 จอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับเข้ามามีอำนาจอีกครั้ง แต่ความเข้มงวดด้านการแต่งกายได้ถูกยกเลิกไปแล้ว ผู้คนจึงเริ่มกลับเข้ามาใช้ชีวิตตามปกติ ส่วนการแต่งกายจะมีการเปลี่ยนแปลงไปอีกมากมายในยุคต่อมา

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 135-136.

ความกดดันทางสังคมของสตรีไทยที่เกิดจากมายาคติความงามยุคที่สอง (พ.ศ. 2507-2516)

ในยุคนี้ การขยายตัวของสถาบันเสริมสวยออกเป็นแต่ละประเภท ตามความชำนาญ เฉพาะด้าน เช่น โรงเรียนสอนตัดผม โรงเรียนสอนตัดเสื้อ สถาบันเสริมความงามร่างกายเหล่านี้ มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายสตรีที่มีการวิวัฒนาการตามแบบอย่างตะวันตกเพิ่มมากขึ้น¹⁵ ประกอบกับการได้รับตำแหน่งนางสาวไทยและนางงามจักรวาลของอาภัสรา หงสกุล มีส่วนให้วงการเสริมความงามต่าง ๆ ดิ้นตัวขึ้นเป็นอย่างมาก

การนำเสนอภาพลักษณ์ของสตรีระผู้หญิงชัดเจนมาก โดยมีการเปิดเผยเรือนร่างของผู้หญิงให้เห็นอย่างแพร่หลาย¹⁶ ตลอดจนแฟชั่นกระโปรงสั้นมินิสก็เกิดกำลังเป็นที่นิยม มีดาวยั่ว ดาวโป๊ต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมายในวงการบันเทิง ผู้หญิงไทยลุ่มหลงอยู่ในมายาคติความงามจากวัฒนธรรมตะวันตกที่ส่งผ่านเข้ามาทางสื่อต่าง ๆ ทั้งภาพยนตร์ต่างประเทศ และภาพยนตร์ไทย เป็นผลให้ผู้หญิงต้องไปดิ้นรนกระทำการต่าง ๆ ต่อร่างกายตนเองเพื่อที่จะได้สวยงามตามมายาคติความงามที่ครอบงำอยู่นั้น เช่น การไปเสริมหน้าอก การทำศัลยกรรม ซึ่งการเสริมหน้าอกในสมัยนั้นนับเป็นเรื่องฮือฮามาก ดังที่นักร้องดังในสมัยนั้นได้แก่ สุรพล สมบัติเจริญ นำมาร้องเป็นเพลงว่า

...ผู้หญิงไทยสมัยนี้ผิวกว่าเดิม หน้าอกเสริมใส่ฟองน้ำกันให้ยุ่ง ผิดกว่ายายของฉัน
ที่บ้านทุ่ง ผิดกว่ายายของฉันที่บ้านทุ่ง แกใส่เสื้อเลยพวยานเป็นลูกกาแพ..¹⁷

นอกจากนี้มายาคติความงามยังได้ก่อให้เกิดความกดดันทางสังคมต่อผู้หญิงไทยในเรื่องการแต่งกายตามแฟชั่นตะวันตกในขณะนั้นด้วย ดังที่นเรศ นโรปกรณ์¹⁸ นำจดหมายของผู้หญิงคนหนึ่งที่เคยเขียนมาระบายความทุกข์ใจเรื่องการแต่งกาย ไว้ในหนังสือ สาวเอยจะบอกให้ ตอนหนึ่งว่า

¹⁵ สุพัตรา กอบกิจสุขสกุล, เส้นทางนางงาม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกเบี๋ย, 2536) , หน้า 150.

¹⁶ อังคเรศ บุญทองล้วน, "กระบวนการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสตรีของ ผู้หญิงในสังคมไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีการประกวดนางสาวไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 43.

¹⁷ อิศศิริ ธรรมโชติ, วรรณีย์ เมืองไพศาล, มณฑนา ทยาธรรม และดุณี แซ่ลิว, กรูสาวดังใน รอบ 20 ปี, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์การเวก, 2521), หน้า 205.

¹⁸ นเรศ นโรปกรณ์, สาวเอยจะบอกให้ (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2516), หน้า 227-228.

ดิฉันขอเรียนคุณนเรศตรง ๆ ว่า โดยปกติเป็นคนขี้อายพอสมควร เพราะฉะนั้นมีหรือไม่ว่าใคร แม้แต่ฮอทแพนธ์ จึงทำให้ลำบากใจมาก เสื้อก็เหมือนกันคะ ไม่ว่ารัดรูป ชีทรว้าอก และเปลือยหลัง ก็ไม่ใช่จะพอใจ แต่ดิฉันก็ต้องเข้าสังคม ก็มันจำเป็นนะคะ แสดงให้เห็นว่าสังคมมีอิทธิพลในการสร้างความกดดันให้กับผู้หญิงอย่างมากในเรื่องการแต่งกาย ทำให้ผู้หญิงต้องแต่งกายตามแฟชั่น เพียงเพื่อไม่ให้ถูกมองว่าเป็นอื่น แต่เป็นที่ยอมรับได้และมีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

นอกจากนี้การที่ผู้หญิงต้องไปเสริมหน้าอกให้โตขึ้นนั้น ก็เนื่องมาจากความไม่พอใจในเรื่องรูปลักษณ์ของตนเอง จึงเกิดความรู้สึกกดดันเนื่องจากสังคมในขณะนั้นให้คุณค่ากับผู้หญิงที่มีหน้าอกโตสวยงามไม่แบนแฟบ ผู้หญิงจึงต้องหาวิธีการกระทำกับร่างกายตนเองให้เป็นที่พอใจให้ได้

ในเรื่องการให้คุณค่าแก่เรื่องรูปลักษณ์นี้ จุลณี เทียนไทย¹⁹ ได้ศึกษาเรื่อง A Study of Body Image and Gender Differences among Thai Adolescents and Young Adult. พบว่าอิทธิพลของสังคมไทยที่มีต่อเรื่องรูปลักษณ์-เรือนร่างของวัยรุ่นหญิงไทย ได้สร้างความกดดัน และการให้คุณค่าแก่เรื่องรูปลักษณ์ภายนอกของผู้หญิงไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว และได้สืบทอดมาสู่วัยรุ่นหญิงไทยในยุคปัจจุบัน โดยผู้ชายในสังคมไทยมักให้ค่านิยมแก่ผู้หญิงที่มีรูปร่างหน้าตาสวย ตลอดจนยังคงมีการส่งเสริมความเชื่อในสังคมไทยว่า สิ่งนี้เป็นสิ่งที่เชิดชูความมีหน้ามีตาแก่ตนหากมีแฟนหรือคู่ครองที่สวย ซึ่งเปรียบผู้หญิงเหมือนดังเครื่องประดับของชาย ดังนั้นผู้หญิงจึงมักถูกปลูกฝังตั้งแต่เยาว์วัยว่าต้องดูแลผิวพรรณรูปร่างและหน้าตาตนเองให้สวยตลอดมา อีกทั้งเรื่องของความสวยความงามก็ยังเป็นเสมือนส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมย่อยในความเป็นสังคมของผู้หญิง จะเห็นได้ว่าผู้หญิงมักพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องความสวยความงาม ใช้กิจกรรมเกี่ยวกับเรื่องความสวยความงามสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนผู้หญิงด้วยกัน และเปรียบเทียบรูปร่างของตนเองกับหมู่ผู้หญิงด้วยกันเสมอมา เสมือนเป็นส่วนหนึ่งที่เกิดติดตัวมากับการเป็นผู้หญิง

ในสังคมไทยนั้น ผู้ชายจะเป็นผู้ให้คุณค่า และสร้างเงื่อนไขในความงามของผู้หญิง ดังนั้นรูปลักษณ์เรือนร่างที่จะต้องงามตามมายาคติความงามนี้จึงมีผลต่อการสร้างความกดดันให้กับผู้หญิงที่รู้สึกไม่พึงพอใจต่อความงามของตนเอง ทำให้ผู้หญิงต้องไปปรับเสริม ตกแต่งร่างกายของ

¹⁹Chulanee Thianthai. "A Study of Body Image and Gender Differences among Thai Adolescents and Young Adult," (Doctoral Dissertation, University of Oregon, 2003).

ตนเองให้เป็นไปตามมายาคติความงามนั้นก็เพื่อให้เป็นที่ต้องตาต้องใจ เป็นที่ถูกใจและรู้สึกถึงความมีคุณค่าของตนเองที่สามารถกระทำกับร่างกายตนให้เป็นที่ยิ่งพอใจของผู้ชายได้

นอกจากการเสริมหน้าอกแล้ว ยังพบว่าการทำศัลยกรรมความงามได้เกิดขึ้นแล้ว ในปี พ.ศ. 2515 ในข้อเขียนของกบ จินดา ในคอลัมน์ ก่อนจะถึงมงกุฎเพชร ตอนหนึ่งว่า

...ส่วนเด็กสาวที่รู้ตัวว่ามีความงามพอจะไปวัดในดอนเช้า ๆ ก็เตรียมตัวหลายด้าน ทั้งด้านศัลยกรรม นวดตัว ลดเอว ลดความอ้วน ชัดนิ้ว อบตัว รักษาผิว คุณหมอบที่เชี่ยวชาญด้านศัลยกรรมบอกว่ามีหลายสาวงามมาเสริมแต่งฉีดแก้มฉีดคาง หน้าอกเสริมจมูก ทำตาให้เป็น 2 ชั้น ทำฟัน...²⁰

จะเห็นได้ว่าเป็นเพราะความรู้สึกไม่พึงพอใจต่อรูปลักษณ์ของตน เป็นเหตุให้กระทำกับร่างกายตนเองสารพัด เพื่อให้งามเป็นที่ถูกใจในระบบสังคมชายเป็นใหญ่ โดยที่ตัวผู้หญิงเองหารู้ไม่ว่าได้ถูกมายาคติความงามครอบงำให้ต้องกระทำกับร่างกายของตนเองเช่นนั้น

การที่ผู้หญิงมีความรู้สึกต่อภาพลักษณ์ทางด้านร่างกาย (body image) ของตนต่ำกว่าผู้ชายเช่นนี้ เป็นเพราะผู้หญิงรู้สึกพึงพอใจในร่างกายของตนเองน้อยกว่าผู้ชาย การมองภาพลักษณ์ทางด้านร่างกายของผู้หญิงมักเกี่ยวข้องกับเรื่องสุขภาพ ความสัมพันธ์กับชายคนรัก และความเป็นหญิงด้วย นั่นก็คือผู้หญิงยังคงเข้าใจว่าร่างกายของเธอยังคงจะต้องได้รับการปรุงแต่งอยู่ และแต่ละจุดในร่างกายไม่ว่าจะเป็นหน้าตา ต้นขา สะโพก เอว หน้าท้อง สีสัน ทุกอย่างจะต้องดูดีจึงจะได้ชื่อว่าสวยสมบูรณ์แบบ ในขณะที่ผู้ชายมักให้ความสนใจกับร่างกายของตัวเองในภาพรวมมากกว่าผู้หญิงซึ่งมีความละเอียดอ่อนกว่าจึงให้ความสนใจและมีความพึงพอใจในร่างกายของตัวเองเป็นส่วน ๆ ไป นอกจากนี้ผู้หญิงก็จะพยายามแก้ไขความบกพร่องในร่างกายที่ตัวเองเห็นว่ามีไม่สวยในแต่ละจุดด้วย ทั้งนี้ผู้หญิงจะมีความเชื่อว่าร่างกายที่สวยงามจะเป็นที่ดึงดูดต่อเพศตรงข้ามและบ่งบอกถึงความเป็นผู้หญิง ดังนั้นความดึงดูดใจด้านรูปร่าง (attractive body) จึงมีส่วนในการสร้างความกดดันเรื่องความงามให้ผู้หญิงด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการทำศัลยกรรมเสริมความงาม การลดน้ำหนัก อดอาหารด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างความดึงดูดใจทางด้านรูปร่างของผู้หญิง (attractive female body) ให้เป็นที่ยอมรับต่อสังคมนั่นเอง

²⁰ กบ จินดา, “ก่อนจะถึงมงกุฎเพชร,” ไทยรัฐ (3 ธันวาคม 2515): 9, อ้างถึงใน อังครศ บุญทองล้วน, “กระบวนการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของผู้หญิงในสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีการประกวดนางสาวไทย,” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539. หน้า 44.

ในท่ายุคที่สองนี้ เมื่อผู้หญิงไทยลุ่มหลงอยู่กับมายาคติความงามแบบตะวันตกมากขึ้น มีการเสริมหน้าอก ทำศัลยกรรม และแต่งตัวโป๊เปลือยมากขึ้น จนลืมนึกถึงศีลธรรมจรรยา ลืมเรื่องรักษานวลสงวนตัว ผู้คนในสังคมที่มีความคิดดีมีสำนึกดีจึงเริ่มรู้สึกอึดอัด และเริ่มรู้สึกว่าผู้หญิงกำลังตกเป็นเหยื่อ ผู้คนบางกลุ่มเริ่มเห็นว่าผู้หญิงกำลังมีค่าเป็นเพียงวัตถุทางเพศ ที่นำมาใช้ประโยชน์เพื่อผลประโยชน์ของสังคมที่มีชายเป็นใหญ่เท่านั้น การประกวดนางสาวไทยในยุคนี้ไม่ได้ช่วยให้เศรษฐกิจชาติดีขึ้น แต่กลับทำให้ศีลธรรมจรรยาเสื่อมลง เพราะเป็นการหาผลประโยชน์จากเรือนร่างของผู้หญิง

ตั้งแต่วันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ.2515 จึงเกิดการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในการต่อต้านการประกวดนางสาวไทย ได้แก่ กลุ่มผู้หญิง มธ. สภาน้ำโดม กลุ่มเศรษฐกรรม มธ. ชมรมนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สภากาแฟของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กลุ่มฟื้นฟูชาติใหม่ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และชมรมลูกพ่อขุนรามคำแหง นอกจากนี้ยังมีนักเรียนอีกจำนวนหนึ่งร่วมด้วย นักเรียนและนิสิตนักศึกษาเหล่านี้ต่างรวมตัวพากันไปประท้วงและแจกใบปลิวที่เวทีประกวดนางสาวไทยในงานวชิราวุธที่สนามไชย ประณามการประกวดนางสาวไทยว่าเป็นการทำลายคุณค่าของผู้หญิงไทย มีผลเสียต่อศีลธรรมและประเพณีอันดีงามของสังคมไทย และโจมตีการประกวดด้วยว่าไม่ได้ช่วยให้เศรษฐกิจชาติดีขึ้น²¹

อย่างไรก็ตามแม้การเคลื่อนไหวนี้จะมีคนร่วมด้วยจำนวนไม่มาก แต่ก็ค่อนข้างรุนแรงในสายตาผู้จัดและผู้เข้าประกวดนางสาวไทย และส่งผลให้ภาพพจน์ของขบวนการนักศึกษาทางด้านความคิดและอุดมการณ์ของพวกเขาต่อการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมชัดเจนขึ้น การต่อต้านการประกวดนางสาวไทยครั้งนี้เป็นข่าวโด่งดังและก่อให้เกิดการอภิปรายถกเถียงในหมู่ประชาชนถึงผลดีและผลเสียของการประกวดนางสาวไทยอยู่หลายวัน²²

ผลจากการกระทำครั้งนี้ไม่มีผู้ใดประณามเหล่านิสิตนักศึกษาเลย เนื่องจากการกระทำของกลุ่มคนที่มีการศึกษา และมีความคิด จึงเป็นการกระตุ้นเตือนให้คนไทยเกิดการตื่นตัวเลิกลำานิยมฟุ่มเฟือยและสำนึกในคุณค่าของผู้หญิงไทย ซึ่งอัศศิริ ธรรมโชติ และคณะได้บรรยายไว้ในหนังสือ กรุข่าวดังในรอบ 20 ปี ว่า

²¹ จรัล ดิษฐาอภิชัย, “การเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมของนักศึกษาประชาชน,” ใน ก่อนจะถึง 14 ตุลา กิตติธร ไทยภูกุล (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมฆขาว, 2546), 117-119.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 118.

ภาพพจน์ที่สุดสวยของเด็กหนุ่มสาวในรั้วการศึกษาระดับสูงของชาติ โดยเฉพาะเกี่ยวกับเป็นผู้มีการศึกษานั้น ดูเหมือนว่าจะเป็นมนตร์ขลังที่ได้ถูกประทับลงบนดวงใจของเพื่อนร่วมชาติไปด้วยเป็นเบื้องต้นและออกจะเอาใจเขยียรในการเคลื่อนไหวของเด็กหนุ่มสาวเหล่านั้นกระมัง จึงไม่มีใครจะมีเสียงโต้ตอบการเคลื่อนไหวเหล่านั้นเลย จะมีสดแต่เพียง ร้อนอยู่ก็ตรงที่กระทบกระทั่งกับรัฐบาล หรือนัยหนึ่งคณะปฏิวัติ²³ เหตุการณ์ในครั้งนี้มีผลให้สื่อบางฉบับล้อเลียนผู้เข้าประกวดนางสาวไทยในยุคนั้นด้วยภาพการ์ตูนล้อเลียนว่า

การประกวดนี้มีผลดีทั้งสองอย่างเลยเธอ ถ้าชนะได้ตำแหน่งก็มีโอกาสได้ตัวดี ๆ ไป ถ้าตกรอบขายตัวก็ยังได้ราคางาม²⁴

มายาคติความงามแบบตะวันตกและการแต่งกายแบบเปิดเผยร่างกายอย่างเต็มที่ในยุคนี้ทำให้คุณค่าของผู้หญิงลดน้อยลงไปมาก ผู้คนในสังคมเห็นผู้หญิงเป็นเพียงวัตถุที่มีคุณค่าเพียงเพื่อตอบสนองเรื่องทางเพศมากกว่ามีคุณค่าเพราะเธอมีความงาม

ในสังคมชายเป็นใหญ่ ความงามจึงเป็นสิ่งที่มีความค่า ผู้ที่มีรูปร่างหน้าตาสวยงามได้รับความนิยมชมชอบมากกว่า และได้รับการยอมรับว่ามีความสามารถมากกว่า ความสวยงามทางร่างกายถูกนำไปเชื่อมโยงกับการประสบความสำเร็จทางหน้าที่การงาน และความสำเร็จในการเลือกคู่ครอง การให้ความสำคัญและให้คุณค่ากับรูปร่างหน้าตามีสูงในผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย ผู้หญิงมักถูกวิจารณ์และตัดสินจากรูปร่างภายนอก และยังถูกปฏิเสธหรือไม่เป็นที่ยอมรับถ้าขาดคุณสมบัติทางด้านความงามทางร่างกาย ความงามจึงเป็นคุณค่าอย่างหนึ่งที่ถูกนำมาสัมพันธ์กับเพศหญิงและความเป็นหญิง ทั้งในแง่ที่ว่า ผู้หญิงรู้สึกอย่างไรกับตนเอง และผู้อื่นรู้สึกและปฏิบัติอย่างไรกับผู้หญิง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2516 กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ นิสิตนักศึกษาและประชาชนจำนวนมากได้พร้อมใจกันออกมาเดินขบวนเรียกร้องรัฐธรรมนูญ เนื่องจากเริ่มรู้สึกว่า

...ตลอดระยะเวลา 41 ปีที่ผ่านมา อำนาจหาได้เคยตกถึงมือประชาชนไม่ คนไทยยังไม่เคยมีส่วนร่วมในการต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพ และผลประโยชน์ของตนอย่างแท้จริง การ

²³ อัครศิร ธรรมโชติ, วรรณิ เมืองไพศาล, มณฑนา ทยาธรรม และดุริณี แซ่ลี้, กรรพาวัง ในรอบ 20 ปี, หน้า 294.

²⁴ ไทยรัฐ (7 ธันวาคม 2515): 5.

ละเมิดสิทธิและเสรีภาพ และผลประโยชน์ของประชาชนปรากฏขึ้นทั่ว ๆ ไป อันทำให้
ความยุ่งยากเดือดร้อนอดอยากแร้นแค้นให้เกิดขึ้นแก่พี่น้องชาวไทยนานัปการ...²⁵

กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ได้เชิญชวนคนไทยทุกคนให้มีส่วนร่วมเรียกร้องในครั้งนี้ด้วย
จนกระทั่งเหตุการณ์ได้ทวีความรุนแรงเมื่อมีการปะทะกันเกิดขึ้น นิสิตนักศึกษาและประชาชน ต่อสู้
กับรัฐบาลเผด็จการที่มีทั้งกำลังทหาร ตำรวจ และการยิงกราดทางเฮลิคอปเตอร์ จนในที่สุด
จอมพลถนอมได้ประกาศลาออก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีกระแสพระราชดำรัสขอให้ทุกคนยุติ
ความรุนแรง และแต่งตั้งนายสัญญา ธรรมศักดิ์เป็นนายกรัฐมนตรี

เหตุการณ์วิปโยคทางการเมืองในครั้งนี้มีผู้เสียชีวิต 69 คน พิการ 45 คน จิตฟั่นเฟือน
27 คน ทุพพลภาพ 11 คนและสูญหาย 4 คน ส่วนเผด็จการทั้ง 3 ได้แก่ จอมพลถนอม กิตติขจร
จอมพลประภาส จารุเสถียร และพันเอกณรงค์ กิตติขจร ได้เดินทางออกนอกประเทศ

เมื่อเหตุการณ์มหาวิปโยคสิ้นสุดลง มีผลให้การประจวบคณาภิบาลไทยต้องหยุดชะงักไป
เป็นเวลาถึง 11 ปี สะท้อนให้เห็นว่าสังคมในขณะนั้นไม่ได้ชื่นชมกับการประจวบคณาภิบาลไทย และ
มองว่าเป็นความฟุ่มเฟือย เรื่องความสวยงามความงามและแฟชั่นเป็นเรื่องมอมเมา ทำลายคุณค่าความ
เป็นผู้หญิง และทำให้ศีลธรรมเสื่อมลง

ดังนั้น จากการศึกษาในเรื่องความกดดันทางสังคมของสตรีไทยที่เกิดจากมายาคติความ
งามตั้งแต่เริ่มมีนโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จนถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.
2516 นี้พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความกดดันทางสังคมให้กับผู้หญิงไทย ได้แก่

1. **สังคมวัฒนธรรม** จะเห็นได้ว่าสังคมวัฒนธรรมไทยมีผู้ชายเป็นใหญ่ ผู้ชายจะเป็นผู้
กำหนดในเรื่องความสวยงามความงามของผู้หญิง เห็นได้จากการที่ผู้หญิงไทยต้องปฏิบัติตามนโยบาย
ของจอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างเคร่งครัด

2. **ความเชื่อ** สังคมไทยได้สร้างความเชื่อให้กับผู้หญิงผ่านทางวาทกรรมว่าผู้หญิงควร
ตกแต่งร่างกายอย่างไรจึงจะสวย ตลอดจนความเชื่อ อาทิ ความอ้วน ความแก่ การมีหน้าอกเล็ก
เป็นต้น ว่าเป็นความไม่สวย มีผลให้ผู้หญิงต้องเข้าสู่กระบวนการเสริมสวยและศัลยกรรมในที่สุด

3. **ความแตกต่างทางเพศ** สังคมไทยได้ตอกย้ำผ่านทางสื่อต่าง ๆ ตลอดจน
วรรณกรรมและวาทกรรมต่าง ๆ ในเรื่องความสวยงามความงามว่าเป็นเรื่องของผู้หญิง แม้แต่ภาพผู้หญิง

²⁵ อัสศิริ ธรรมโชติ, วรรณีย์ เมืองไพศาล, มณฑนา ทยาธรรม และดร.ณิ แสงแก้ว, กรุขาวัง
ในรอบ 20 ปี, หน้า 300-301.

ไปเปลี่ยต่าง ๆ เป็นการแสดงให้เห็นว่าสรีระของผู้หญิงนั้นเอื้อต่อการตกแต่งให้สวยงามได้มากกว่าผู้ชาย ดังนั้นสังคมจึงคาดหวังให้ผู้หญิงต้องสวยงาม และผลักดันให้ผู้หญิงต้องหันมาใช้เครื่องสำอาง และแต่งกายสวยงาม ส่วนผู้หญิงที่ไม่รักสวยรักงามก็จะถูกมองว่ามีความแปลกแยก

4. ความตั้งใจด้านรูปร่าง สังคมไทยได้ให้คุณค่าในเรื่องรูปลักษณ์เรื้อนร่างว่าเป็นสิ่งที่สวยงามจะต้องมีรูปร่างทรวดทรงดี หน้าตาสวยงาม มีผลให้ผู้หญิงต้องไปปรับปรุงตกแต่งร่างกายใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการลดน้ำหนัก หรือศัลยกรรม เป็นต้น

เมื่อเหตุการณ์ 14 ตุลา' ลื่นสุดลง การถ่ายทอดความคิดที่ถูกปิดกั้นต่าง ๆ ในสมัยที่เผด็จการเรื่องอำนาจได้ถูกถ่ายทอดออกมาเป็นออกมาเป็นหนังสือ แสดงถึงความกดดันในสังคม ดังเช่น ชุมนุมนิสิตหญิงคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมตัวกันจัดทำหนังสือที่มีชื่อว่า **ขบวนการดอกไม้งาน** รวบรวมบทความเกี่ยวกับผู้หญิงหลายบทความจากข้อเขียนของนักเขียนหลายคน จัดทำหนังสือเพื่อเป็นแนวความคิดให้กับผู้หญิง คำแถลงของชุมนุมนิสิตหญิงคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กล่าวว่า

สตรีไทยในขณะนี้ ในทางพฤตินัยแล้วถูกจำกัดสิทธิ ทั้งโดยการสมัครใจและโดยการจำยอม ในทางนิตินัยก็ถูกจำกัดสิทธิ มิได้รับความเสมอภาคเท่าเทียมบุรุษเพศ ถ้าเราไม่ดิ้นรน ไม่แสดงว่าเราพร้อมที่จะรับความเสมอภาคนั้น ใครจะจะมาให้ และ พวกเราเองพร้อมแล้วหรือยัง ชุมนุมนิสิตหญิงคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาฯ อยากเห็นสตรีไทยกล้าแสดงความคิด ความอ่าน มีบทบาทในทางสร้างสรรค์สังคมพร้อมที่จะเคียงบ่าเคียงไหล่บุรุษอย่างเต็มภาคภูมิ มิใช่จะเป็นผู้นำหรือผู้ตามของบุรุษ จึงได้จัดทำหนังสือเล่มนี้ขึ้นมาเพื่อเป็นแนวทางความคิด ทั้งนี้มีมีจุดประสงค์จะเอากำไร แต่ถ้าผลกำไรอันจะพึงมี เราก็จะได้นำไปก่อให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

บทความต่าง ๆ ที่อยู่ในหนังสือ **ขบวนการดอกไม้งาน** ล้วนแล้วแต่เป็นบทความที่ต้องการสื่อให้ผู้หญิงเกิดการตื่นตัว ดิ้นรน และเรียกร้องให้เกิดความเท่าเทียมกับผู้ชาย ดังเช่นบทความชื่อ “ปณิธานของหญิงยุคใหม่” โดย พลัปลี (นามแฝง) ที่กล่าวว่า

นับวัน ผู้หญิงได้เพิ่มบทบาท ภาระและความรับผิดชอบต่อส่วนรวมมากขึ้นโดยแรงผลักดันหลาย ๆ ด้าน แต่หญิงไทยมักขาดความสำนึกในบทบาทดังกล่าว แม้จะเป็นผู้มีการศึกษาสูงก็ตาม สืบเนื่องมาจากระบบประเพณีเก่าบางอย่างที่ขัดกับยุคสมัยบีบบังคับให้ขาดความไฝแสวงหา สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ได้มอบหมายหญิงไทยให้หลงใหลในค่านิยมที่ผิดตลอดมา ในมหาวิทยาลัย แม้โลกแห่งการศึกษาจะเปิดโอกาสให้เลือกทางออกก็ตาม มีหญิงสาวเพียงไม่กี่คนที่กล้าตัดสินใจและกล้าออกมาจากความมอมเมาต่าง ๆ และสามารถใช้ออกสื่อนี้อย่างคุ้มค่า นับเป็น

การสูญเสีย...ธรรมชาติของเพศหญิงเป็นสัญลักษณ์ของความอ่อนโยนสดใส และ
 พร้อมที่จะประสานความขัดแย้งต่าง ๆ มีมโนธรรมอันละเอียดและรอบคอบ ซึ่งอาจผิด
 กับธรรมชาติชายไปบ้าง แต่ก็มิได้หมายความว่า จะด้อยไปกว่าชายเลย หลายต่อหลาย
 ครั้งที่เราพบว่า ภาวะความรับผิดชอบของหญิงหนักหน่วงกว่าชายมากมาย สมควร
 หรือยังที่ผู้หญิงจะได้ตระหนักถึงความสำคัญข้อนี้ เลิกเป็นทาสในเรือน เลิกใช้เวลา
 ว่างให้ผ่านไปโดยการซุบซิบนินทาเพื่อนบ้าน เลิกหลงใหลสรรพสิ่งฟุ้งเฟ้อต่าง ๆ
 และเลิกใช้ความสวยงามเป็นเครื่องวัดศักดิ์ศรีเสียที หันมาใช้ความสามารถและพลัง
 ที่แฝงเร้นอยู่ให้เกิดประโยชน์ ด้วยโลกทัศน์อันกว้างไกลและพร้อมที่จะตัดสินใจ
 ชะตากรรมของตนเองอย่างมั่นคงเข้มแข็ง²⁶

บทความนี้พยายามโน้มน้าวให้ผู้หญิงรู้จักบทบาทและตัวตนของตัวเอง และรู้จักที่จะมี
 ค่านิยมใหม่ เลิกหลุมหลงกับความงาม แต่ให้รู้จักนำพลังที่มีอยู่ในตัวเองออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์
 นอกจากนี้ในหนังสือ **ขบวนการดอกไม้บาน** นี้ยังได้ยกคำพูดของโกลดาร์ แมร์ สตรี
 ชาวอิสราเอล (วัย 76 ปี)²⁷ ที่แสดงให้เห็นว่าแพชชั่นทั้งหลายเป็นเรื่องเหลวไหลไร้สาระ ประเทศชาติ
 และความอยู่รอดของคนในประเทศสำคัญกว่า ยิ่งในภาวะที่บ้านเมืองอยู่ท่ามกลางภาวะสงคราม
 แล้วยิ่งเป็นสิ่งที่ไม่น่าสนใจอย่างยิ่งดังคำกล่าวที่ว่า

แพชชั่นเป็นเรื่องเหลวไหลและบ้าคลั่ง เมื่อประเทศอยู่ในภาวะสงคราม และคุณต้อง
 เป็นผู้ตัดสินใจว่า ควรทำอย่างไรกับชีวิตหรือความตายของคนจำนวนมาก คุณจะไป
 มัวสนใจเรื่องแพชชั่นอันไร้สาระอย่างไรได้ และแม้ว่าฉันเองจะไม่มีลูกชายที่ต้อง
 ออกไปรบในสมรภูมิอีกแล้ว แต่ทางออกของลูกหลานอิสราเอลก็มีค่าอย่างยิ่งสำหรับ
 ฉัน ทำให้รู้สึกเศร้าสลดใจอย่างยิ่ง จนไม่สามารถให้ความสนใจกับเรื่องเหลวไหล
 เหล่านั้นได้เลยแม้แต่หน่อย

บทความเรื่อง “ผู้หญิงปฏิวัติ” ในหนังสือ **ขบวนการดอกไม้บาน** ที่ได้กล่าวถึงการให้
 ผู้หญิงมีสติ ไม่หลุมหลงไปกับแพชชั่นจนลืมความรับผิดชอบต่อสังคม เพราะถ้าเป็นเช่นนั้น การ
 เปลี่ยนแปลงไปสู่จุดหมายที่วางไว้ก็จะไม่สำเร็จ ดังตอนหนึ่งที่ว่า

²⁶ พลับพลึง (นามแฝง) , “ปณิธานของผู้หญิงยุคใหม่,” ใน ขบวนการดอกไม้บาน, (กรุงเทพฯ
 : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2516), หน้า 6-7.

²⁷ ดุราลัยละเอียดใน ขบวนการดอกไม้บาน , หน้า 37.

...สำหรับผู้หญิงแล้ว ดูเหมือนว่าความงามเป็นสัญลักษณ์ของเพศตน จึงค่อนข้างยากที่จะห้ามมิให้ผู้หญิงรักสวยรักงาม รักดอกไม้ รักเสื้อผ้า แต่นั่นมิได้หมายความว่าผู้หญิงจะต้องหลงระเริงกับสิ่งเหล่านี้ จนลืมความรับผิดชอบต่อสังคมไปเสีย...
...ตราบไคที่ผู้หญิงมหาวิทยาลัยยังแข่งขันในด้านเครื่องแต่งกาย ตราบไคที่ผู้หญิงมหาวิทยาลัยยังวิ่งตามแฟชั่นอย่างไม่ลืมหูลืมตา ตราบนั้นการปฏิวัติก็ยังคงไม่สำเร็จ²⁸

นอกจากนี้ในบทความ “ว่าด้วยความเป็นมนุษย์” ได้พยายามปลุกจิตสำนึกให้ผู้หญิงตระหนักถึงคุณค่าของตัวเอง พยายามทำความเข้าใจและเปลี่ยนทัศนคติของผู้หญิงเสียใหม่ เนื่องจากวาทกรรมเก่า ๆ นั้นได้หล่อหลอมให้ผู้หญิงมีบทบาทเป็นเพียงภรรยา และเป็นแม่ ที่ได้ถ่ายทอดไว้ในวรรณคดีต่าง ๆ ซึ่งไม่ได้ให้ความสำคัญของผู้หญิงในฐานะหรือบทบาทสำคัญอื่นใดเลย และผู้หญิงในวรรณคดีส่วนใหญ่ยังถูกกล่าวถึงในลักษณะที่เป็นเรื่องของกามารมณ์เสียเป็นส่วนมากด้วย ดังตอนหนึ่งในบทความว่า

...ในแง่วรรณคดีในอดีตสะท้อนได้อย่างชัดเจนถึงการมองผู้หญิงในด้านกามารมณ์ คุณค่าของผู้หญิงอยู่ที่ทรวดทรงองค์เธอ ว่าจะอวบอิมขนาดไหน หรือว่าจะน่าแสดง ความใคร่อย่างไร ผู้หญิงคือความงาม นี่คือนิยามที่นักประพันธ์ยุคศักดินากำหนดขึ้น สิ่งแรกที่คุณผู้หญิงจะถูกมองและตีค่าคือความงามได้สัดส่วน เกิดทัศนคติขึ้นว่า นารีมีรูปเป็นทรัพย์ ผู้หญิงในวรรณคดีถูกแย่งชิงเหมือนสิ่งของ บทบาทสำคัญคือบทบาทบนเตียงนอน วรรณคดียังพยายามสอนให้หญิงหมกมุ่นอยู่แต่ในครัวเรือน เล่นไพ่ ปลายจวัก และคุณสมบัติกุลสตรีอื่น ๆ วรรณคดีก็แค่สะท้อนภาพสังคมในวัง หรือสังคมของขุนนาง แต่ไม่ได้สะท้อนภาพของชาวชนบท (สมัยนั้นเรียกว่าไพร่) ภาพของวรรณคดีในยุคศักดินาจึงเป็นการรับใช้สังคมของคนกลุ่มน้อยที่มีอำนาจ และยังเป็นการมอมเมาความคิดของคนจากอดีตถึงปัจจุบัน เพราะหนังสือเป็นตัวแทนถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ได้ผลมากสภาพสังคมทุก ๆ อย่างจากอดีตพยายามจะบอกว่าผู้หญิง เหมาะที่จะเป็นอะไร ๆ ก็ได้ แต่ไม่ใช่ลักษณะคนที่ทำประโยชน์หรือคนที่มีคุณค่าต่อสังคม สังคมมีการเปลี่ยนแปลงจนเข้าสู่ยุคศักดินา สภาพชีวิตจำเจตลอดระยะเวลาอันยาวนานได้ฝังไว้กับมนุษย์ทั้งหญิงและชาย ยอมรับในสัญลักษณ์ที่ตนกำหนดว่าเป็น

²⁸มานิต รุจิโรดม “ผู้หญิงปฏิวัติ,” ใน ขบวนการดอกไม้นาน, (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2516), หน้า 130.

ธรรมชาติของคนผู้หญิงเริ่มต้นจากความเท่าเทียมกับผู้ชาย จากนั้นเธอก็เริ่มตกเป็นเพศรอง เนื่องจากอำนาจทางเศรษฐกิจนั้นเธอไม่มีส่วนควบคุมด้วย เธอกลายเป็นคนไร้ความสามารถทางการงานที่นอกเหนือจากงานครัวเรือน เธอถูกสภาพเก่า ๆ ลักษณะที่พ่อแสดงกับแม่ หรือพฤติกรรมต่าง ๆ รอบ ๆ ตัว การศึกษาอบรมที่เธอได้รับทำให้เธอไม่กล้าทำตัวแปลกจากคนอื่น และยอมรับว่าเธอด้อยกว่าโดยปริยาย เธอมีโอกาสน้อยในการสร้างมิติของสังคม เพราะค่านิยมกำหนดให้เธอต้องพึ่ง อาศัยสามี ถ้าเธอเป็นตัวของตัวเอง ถ้าเธอไม่ทำตามค่านิยม เช่นไม่ปรนนิบัติสามี ไม่เอาธุระในเรื่องการหุงหาอาหาร เธอจะถูกตราหน้าว่าไม่เป็นกุลสตรี ถ้าเธอไม่แต่งงานเธอจะถูกเยาะเย้ยถากถาง ถ้าเธอแต่งงานหลายครั้งเธอจะได้รับความรังเกียจ ถ้าเธอชอบเที่ยวชอบสนุกเหมือนชาย เธอจะกลายเป็นหญิงก้ำกั้น ถ้าเธอมีท่าที่มั่นคง เชื้อมั่นในตัวเอง เธอจะกลายเป็นม้าติดกะโหลก ค่านิยมยังบ่งบอกอีกว่าเธอเป็นเพศที่มีมายามากจนได้รับการศึกษาเล่าเรียนจะเอาไปใช้ในเรื่องของความรักและกามารมณ์ ทั้งที่เธอเป็นฝ่ายถูกมองด้วยกามารมณ์ต่างหาก...เธอถูกมองมาให้เห็นการแต่งตัวมีค่ายิ่งกว่าการคิดถึงปัญหาสังคม เพราะค่านิยมบอกว่าการแต่งตัวจะทำให้เธอมีเสน่ห์ดึงดูดใจคน เธอถูกหลอหลอมให้เชื่อว่าเป็นของธรรมดาที่เธอจะต้องสวยอยู่เสมอก็จะถูกต้อง การเอาเรือนร่างอวดชายเป็นเรื่องธรรมดาถ้าเป็นการประกวด และเธอก็ตกเป็นทาสความคิดที่ว่าเธอเป็นผู้นำไม่ได้ในยุคคนป่าอาจจะ เหมาะสมที่ผู้หญิงจะมีหน้าที่ผลิตคนเพราะการอยู่รอดของคนมีน้อย แต่ในยุคนี้เราต้องการคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ทั้งหญิงชาย คนที่ทำประโยชน์ ไม่ต้องการวัตถุมชีวิตขาดเครื่องสำอางภายใต้กำพืด น้ำเน่า ศีลธรรมเสื่อม ผู้หญิงนั้นแหละที่จะทำได้ ปลดปล่อยตัวเองได้ ถ้าคุณพิสูจน์จะพบว่าคุณมีพลัง พลังถึงครึ่งโลกที่เสียจะถูกปลุก เพื่อสร้างสรรค์สังคมมนุษย์²⁹

บทความเหล่านี้พยายามให้ผู้หญิงเกิดการตื่นตัวรู้สึกรับซึ่งในคุณค่าของตัวเอง ไม่ให้ลุ่มหลงในวาทกรรม และมายาคติความงามที่สร้างขึ้นและทำให้ผู้หญิงต้องตกอยู่ภายใต้ความคิดของสังคมชายเป็นใหญ่ที่มองเห็นผู้หญิงมีคุณค่าเป็นเพียงวัตถุดิบเครื่องสำอาง แต่เรียกร้องให้ผู้หญิงปลดปล่อยตัวเอง หันมาทำในสิ่งที่มีประโยชน์ต่อสังคมมากกว่าที่จะทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ตามอย่างเดียว ผู้หญิงต้องมีความเชื่อมั่นและไม่ตกเป็นทาสความคิดว่าผู้หญิงเป็นผู้นำไม่ได้

²⁹ ขบวนการดอกไม้งาม, 2516: 163,170-171.

บทความต่าง ๆ เหล่านี้ถูกรวบรวม และเขียนขึ้นโดยผู้หญิงที่มีความรู้และนิสิตนักศึกษา
ที่เริ่มเกิดการตื่นตัว และต้องการเรียกร้องให้สังคมตระหนักถึงความเท่าเทียมกันระหว่างเพศหญิงกับ
เพศชาย การเรียกร้องสิทธิ การพยายามสร้างค่านิยมใหม่ให้กับผู้หญิง ไม่ให้ติดอยู่กับค่านิยมเดิม
และการปลูกฝังทางความคิดแบบเก่า ๆ เพราะนั่นคือการผูกมัดตัวผู้หญิงเอง และไม่สามารถทำ
ให้ผู้หญิงปลดปล่อยตัวเองจากการอยู่ใต้อำนาจของผู้ชายได้เลย

ความกดดันที่ผู้หญิงแสดงออกมาหลังจากที่ต้องเก็บกดไว้นานในช่วงเผด็จการครองเมือง
ต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ต้องการให้ผู้หญิงหลุดออกมาจากความเชื่อเก่า ๆ วาทกรรม
เก่า ๆ และมายาคติความงามต่าง ๆ ที่ล้วนแล้วแต่บั่นทอน หลอกหลอน และแสวงหาผลประโยชน์จาก
ร่างกายของผู้หญิงทั้งสิ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

ผลกระทบที่เกิดจากมายาคติความงามต่อสตรีไทย

ผลกระทบที่เกิดจากมายาคติความงามต่อสตรีไทยยุคแรก (พ.ศ.2481-2497)

จากการที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้มีความคิดปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแต่งกายของผู้หญิงไทยเสียใหม่ให้มีรูปแบบใกล้เคียงกับวัฒนธรรมตะวันตก อันได้แก่ การเปลี่ยนจากการนุ่งโจงกระเบนมาเป็นการนุ่งผ้าถุง หรือสวมกระโปรง สวมหมวก และสวมรองเท้าขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว นอกจากจะได้สร้างความกดดันทางสังคมให้กับผู้หญิงไทยแล้วยังส่งผลกระทบต่อผู้หญิงไทยทั้งทางด้านร่างกายและด้านอื่น ๆ ดังต่อไปนี้

1. ผลกระทบทางด้านร่างกาย

1.1 ผลกระทบจากการเลิกรับประทานหมาก ในปี พ.ศ. 2482 รัฐบาล

จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ออกประกาศชักชวนให้ประชาชนเลิกรับประทานหมาก¹ โดยให้เหตุผลว่าหมากทำให้ฟันดำ และฟันดำนั้นเป็นสิ่งที่ไม่เจริญตาอย่างยิ่ง น้ำหมากที่บ้วนทิ้งลงบนพื้นถนนหนทางยังทำให้บ้านเมืองสกปรกไม่น่าดูอีกด้วย

การนิยมฟันขาวนี้มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แล้ว เนื่องจากคนไทยนิยมรับประทานหมาก ทำให้ฟันดำ พระองค์จึงทรงแนะนำให้ขัดฟันขาว โดยเฉพาะหนุ่มสาว และวัยกลางคน² และในสมัยรัชกาลที่ 6 พระองค์ทรงไม่เห็นด้วยกับการรับประทานหมาก เช่นเดียวกัน ทรงตรัสว่า

การที่ผู้หญิงกินหมากฟันดำ เป็นของที่ถูกชาวต่างประเทศเขาติเตียนมาช้านานแล้ว และข้าพเจ้าเองก็สารถาพว่า ข้าพเจ้าเองก็ขัดฟันดำอย่างที่สุด³

¹เอนก นาวิกมูล, การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2547), หน้า 176.

² สมบัติ จำปาเงิน, รัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช (กรุงเทพฯ: เวิลด์ มีเดีย จำกัด, 2542), หน้า 105.

³ สุภัตรา กอบกิจสุขสกุล, “การประกวดนางสาวไทย พ.ศ. 2477-2530” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531), หน้า 23.

ดังนั้นในเรื่องการห้ามรับประทานหมากนั้นนับเป็นการสร้างมายาคติความงามให้กับผู้หญิงไทยประการหนึ่งด้วยเช่นกัน โดยทำให้ผู้หญิงเข้าใจว่าฟันดำนั้นไม่น่าดู ไม่ได้ทำให้ผู้หญิงสวย ผู้หญิงสวยควรมีฟันที่ขาวสะอาด อย่างเช่นผู้หญิงในวัฒนธรรมตะวันตกซึ่งจะไม่มีใครรับประทานหมากเลย ดังนั้นการสร้างมายาคติความงามของผู้หญิงในเรื่องของการชักชวนรับประทานหมากเพื่อการมีฟันที่ขาว จึงมีผลทำให้ผู้หญิงในยุคนี้มีการขัดฟันให้ขาวขึ้น และไม่นิยมกลับไปมีฟันดำกันอีก

ในบทความของสรรพสิริ วิรยศิริ ซึ่งได้เขียนบทความชื่อ “วัฒนธรรมจอมพล ป. กับชีวิตผม” ในหนังสือ **วิพิตศนา วัฒนธรรมนำไทย** ได้เล่าถึงประสบการณ์ อันเกี่ยวเนื่องด้วยวัฒนธรรมนำไทย ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความตอนหนึ่งว่า

...วัฒนธรรมนำไทยที่กระเทือนใจผมมากที่สุดสมัยนั้นเห็นจะเป็นเรื่องวัฒนธรรมไทยต้องไม่กินหมาก ที่เขาจริงเขาจ้งกันถึงขนาดให้โคนต้นหมากถอนค่างพลูไม่เหลือหลอนั้น ชั้นแรกผมก็ออกจะเห็นด้วยเพราะรำคาญเต็มทีที่สมัยนั้นบ้านเมืองมันแดงเดือดไปด้วยน้ำมากจากปากคุณปู่คุณตาคุณยายเประอะไปแทบทุกแห่ง แต่มาไม่ค่อยชอบใจเขาก็ตอนที่แม่ของผมซึ่งเป็นคนเถรตรงและว่าง่ายยิ่งกว่าผมเสียด้วยซ้ำทำตามรัฐธรรมนูญทันที แต่ที่นี้พอเลิกกินหมากบรรดาหินปูนที่ช่วยกันยึดซี่ฟันทั้งหลายมาหลายสิบปีไม่มีอาการโยกคลอน พอไม่มีหินปูนรุ่นใหม่เข้าไปเสริม หินปูนรุ่นเก่าก็สไตรค์พร้อมใจกันปล่อยบรรดาฟันที่ยึดอยู่ทำให้โยกคลอนแล้วก็พร้อมใจกันถอนตัว แม่ต้องเสียเงินหลาย เพื่อใส่ฟันปลอมทั้งปาก ทดแทนฟันจริงที่พร้อมใจกันผละงาน⁴

มายาคติความงามเรื่องการนิยมนมีฟันขาวตามวัฒนธรรมตะวันตกได้มีผลกระทบต่อร่างกายของผู้หญิงในสมัยอีกประการหนึ่งนั่นก็คือ ทำให้ฟันเก่าที่เคยมีอยู่โยกคลอนและหลุดออกได้ง่าย เนื่องจากขาดคราบหินปูนที่เกิดจากการรับประทานหมากคอยยึดไว้ อย่างกรณีมารดาของสรรพสิริ วิรยศิริ ทำให้ต้องสูญเสียเงินในการใส่ฟันปลอมใหม่ทั้งปากด้วย

สำหรับผู้รับประทานหมากจนติดแล้ว ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการให้เลิกรับประทานหมากก็คือ อาการเบรียวปาก ง่วงนอน หรือมีอาการอื่นมาก คือมีอาการคลื่นเหียนวิงเวียนใจสั่น ตัวร้อนชาเหงื่อออกท่วมตัวเป็นเพราะได้รับสารอาเรกโกลีนที่อยู่ในหมาก ซึ่งเป็นสารที่

⁴สรรพสิริ วิรยศิริ, “วัฒนธรรมจอมพล ป. กับชีวิตผม” ใน **วิพิตศนา วัฒนธรรมนำไทย**, รพีพร (นามแฝง) (กรุงเทพฯ: ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย, 2537). หน้า 73.

กระตุ้นให้โลหิตสูบฉีดเร็วขึ้น และกระตุ้นประสาท อาการจะมีมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับร่างกายได้รับ อาเรกโกลินี่มากน้อยเพียงใด หากได้รับมากก็เกิดอาการมาก หากได้รับน้อยก็เกิดอาการน้อย⁵

1.2 ผลกระทบจากการเลิกไว้ม้วน นอกจากนี้ในยุคนี้ยังมีคำสั่งให้ผู้หญิงเลิกไว้ม้วน แล้วให้เปลี่ยนมาไว้มวยแทนอีกด้วย มีผลทำให้ผู้หญิงส่วนใหญ่ต้องปฏิบัติตาม และมาคาดหวังความงามจากตะวันตกในขณะนั้นได้สร้างให้ผมตัดเป็นลอนเป็นคลื่นคือความงามในยุคนี้ ผู้หญิงส่วนใหญ่จึงไว้ม้วนตัดกันเพราะต้องการความทันสมัยและสวยงามตามแบบตะวันตก เอนก นาวิกมูล ได้กล่าวไว้ในหนังสือ **การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์** มีข้อความตอนหนึ่งที่กล่าวถึงผลกระทบที่เกิดจากการตัดผมว่า

...ผมตัดหยิกแต่เดิมมีตัดด้วยน้ำยาเย็น และตัดด้วยไฟฟ้า แต่เคยมีข่าวลือกันว่าเคยมีคนมาตัดผมด้วยไฟฟ้าคนหนึ่งถูกไฟฟ้าดูดตาย เพราะช่างตัดเกิดลืมหอกไปดูแลเสีย จะจริงเท็จหรือเปล่าไม่มีใครยืนยัน แต่ผลจากข่าวลือนี้ทำให้คนขายยาดะบบไฟฟ้าไปเหมือนกัน⁶

เห็นได้ว่าความต้องการที่จะมีผมตัดสวยงามของผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงต้องไปเดินร่น กระทำกับร่างกายตนเองอย่างเช่นการตัดผมด้วยไฟฟ้านั้น ทำให้เกิดอันตรายถึงชีวิตได้ สะท้อนให้เห็นว่าความต้องการสวยงามของผู้หญิงนั้นมีผลกระทบต่อชีวิตและร่างกายด้วย

1.3 ผลกระทบจากการใส่เสื้อยกทรง คอรัเซ่ และสเตย์รัดสัดส่วน ในยุคนี้กระโปรงที่เป็นที่นิยม ได้แก่ กระโปรงนิวลูค และเสื้อผ้าประเภทเน้นสัดส่วนชนิด เอวเป็นเอว ออกเป็นอก และสะโพกเป็นสะโพก ผู้หญิงที่ต้องการมีรูปร่างสวยงามแต่มีรูปร่างอ้วน มีหน้าท้องมาก หน้าอกหย่อนยาน ต่างก็หาวิธีการมากระทำกับร่างกายตนเองให้เล็กลงเพื่อที่จะสวมใส่เสื้อผ้าเหล่านี้ให้ได้ ดังเช่น ในหนังสือ **ท่องอดีตกับสามเกลอ** ตอน “เที่ยวทางไกล” ของ ป. อินทรปาลิต โดยพีระพงศ์ ดามาพงศ์ ได้กล่าวถึงผู้หญิงไทยในช่วงปี 2484 ไว้ว่าโดยมากจะสวมใส่เสื้อหน้า

⁵ ก้องสกุล กวินรวีกุล, “การสร้างร่างกายของพลเมืองไทยในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487” (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล 2545), หน้า 74.

⁶ เอนก นาวิกมูล, การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์, หน้า 195.

ส่วนร่างกายไม่เหมาะสม เช่น หลังโก่ง ไหล่ห่อ ท้องป่อง⁷

การแก้ไขเรื่องรูปทรงของผู้หญิงไทยปรากฏอยู่ในหนังสือ **สามเกลอ** ตอน “มนุษย์เหล็ก” โดย ป. อินทรปาลิต⁸ ในเนื้อเรื่องกล่าวถึง “ห้างศิวิลิสซ์พานิช” ของเสี่ยกิมหงวน ซึ่งมีการสั่งยกทรงชั้นดี และสเตย์รัดสัดส่วน (คอร์เซ็ทหรือเกอร์เดิล) ราคาแพงจากต่างประเทศเข้ามาจำหน่ายด้วย

ในเรื่องของการบีบรัดสัดส่วนนั้น ผู้หญิงหาว่าทั้งสเตย์รัดสัดส่วนและคอร์เซ็ท หรือเกอร์เดิลราคาแพง ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมในต่างประเทศและแพร่เข้ามาในประเทศไทยในช่วงเวลานั้นมีผลกระทบต่อร่างกายของตนเองอย่างมาก แพนชั่นของเสื้อผ้าที่รัดรูปมาก มีผลทำให้ผู้หญิงยังต้องดิ้นรนที่จะกระทำกับร่างกายของตัวเองมากขึ้น สะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงไทยในยุคนี้ความสนใจในการปรับเปลี่ยนร่างกายของตนเองให้สวยงามไปตามแฟชั่นมากยิ่งขึ้น เครื่องรัดทรง หรือคอร์เซ็ทของผู้หญิง จึงเป็นเสมือนเครื่องจองจำร่างกายของผู้หญิงเอง ทำให้อึดอัด และเป็นความทรมานต่อร่างกาย ในวัฒนธรรมตะวันตกในช่วงศตวรรษที่ 19 คอร์เซ็ทเป็นอันตรายต่อสุขภาพทำให้หายใจไม่ออก หน้ามืดเป็นลม และมีผลทำให้อวัยวะภายในผิดรูปวางไป⁹

การสวมใส่สเตย์รัดสัดส่วน และเครื่องรัดทรง (รูปที่ 36 และ 37 ในหน้า 125) แสดงให้เห็นว่าการแสวงหาความงามของผู้หญิงนั้นเป็นเรื่องของความเจ็บปวดและการกดขี่ ผู้หญิงถูกนำเสนอให้เป็นเหยื่อของความงาม ต้องเสริมสวยด้วยการทรมานตัวเอง ในขณะที่ผู้ชายไม่ต้องแต่งตัวเพื่อรัดสัดส่วนใดๆ บนร่างกายให้เป็นที่ถูกใจของผู้หญิง เห็นได้ว่าอุดมการณ์ความดี้อยกว่าของผู้หญิงนั้น ได้ถูกสร้างและอ้างไว้ผ่านการปฏิบัติและบำรุงรักษาร่างกายให้สวยงาม ทั้งนี้ก็เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมที่มองเห็นผู้หญิงเป็นเพียงวัตถุทางเพศโดยเฉพาะในสังคมของชายเป็นใหญ่

⁷ พระพงศ์ ดามาพงศ์, ท่องอดีตกับสามเกลอ, (กรุงเทพฯ : บริษัทสามเจริญพานิชย์

(กรุงเทพฯ) จำกัด, 2546, หน้า 211.

⁸ ปรีชา อินทรปาลิต, สามเกลอ: มนุษย์เหล็ก (กรุงเทพฯ: ธเนศวรการพิมพ์, 2473-2493), หน้า 33.

⁹ โกสุม โอมพรนุวัฒน์, 2545.

รูปที่ 36 แสดงการสวมใส่คอร์เซียร์ดัดสัดส่วน (ที่มา: พระพงศ์ ดามาพงศ์, 2545: 212)

รูปที่ 37 แสดงการสวมใส่สเตย์รัดหน้าท้อง (ที่มา: พระพงศ์ ดามาพงศ์, 2545: 212)

1.4 ผลกระทบจากการแต่งหน้า ไม่เพียงแต่เรื่องของรูปทรงเท่านั้นที่ผู้หญิงไทยในยุคนี้ต้องยอมเจ็บปวด ในการแต่งหน้าก็เช่นเดียวกัน ดังที่วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร กล่าวถึงเรื่องการเสริมความงามของผู้หญิงไทยในยุคนี้ในหนังสือ **วิวัฒนาการสังคมไทย กับหัตถ์นิยายชุด พล นิกร กิมหงวน** ว่า

เจ้าคุณวิจิตรบรรณาการ ท่านบิดาของนิกร การุณวงศ์ ซึ่งเป็นลุงของ พล พัคราภรณ์ กล่าวในขณะที่กำลังสนทนากับเจ้าคุณและคุณหญิงประสิทธิ์ นิติศาสตร์ว่า ...อ้ายเครื่องมือวิทยาศาสตร์นี้แหละทำให้ฉันเห็นเด็กผู้หญิง (ปี 2482) เดียวนี้คล้ายกันไปหมด คิวธรรมชาติที่พ่อแม่สร้างให้ก็ถอนทิ้ง แล้วก็มันถอนง่ายอยู่เมื่อไร เจ็บก็ต้องทน ที่นี้พอกถอนแล้วก็เอาดินสอเขียนเสียโค้งแหลมเปี้ยบเขียวไหมละ นัยน์ตาดี ๆ ก็บอกว่าไม่หวานเสียแล้ว ซ้ออะไร รื่น ๆ แร่น ๆ จำไม่ได้ มาหยอดให้เยิ้ม มองใครเข้าละก็ สะดุ้งเอือกทั้งตัว¹⁰

จะเห็นได้ว่า ด้วยความต้องการสวยงามตามมายาคติความงามแบบตะวันตกที่กำลังครอบงำผู้หญิงไทยอยู่ในช่วงเวลานั้น ทำให้ผู้หญิงต้องยอมเจ็บปวดในการใช้แหวนบนขนคิ้วของตัวเองเพื่อให้ได้รูปสวยงามตามความต้องการ แล้วจึงเขียนทับด้วยดินสอเขียนคิ้วอีกที ส่วนนัยน์ตาก็ทายาหยอดตามาหยอดก็เพื่อให้มีตาวหวาน ทั้งที่ทายาหยอดตา หรือที่สมัยนั้นเรียกว่า “มิวเรียน” นั้นเป็นสิ่งแปลกปลอมต่อร่างกาย อาจทำให้แพ้และมีผลต่อดวงตาได้ นับเป็นการกระทำต่อร่างกาย และมีผลต่อความเจ็บปวดของร่างกายโดยที่ผู้หญิงไม่ได้รู้สึกว่าเป็นความเจ็บปวดทรมาน แต่เป็นความเจ็บปวดที่อดทนได้ เพราะเมื่อแต่งออกมาแล้วทำให้รู้สึกพึงพอใจ เป็นความพอใจกับความสวยของตัวเองตามมายาคติที่ครอบงำอยู่ ผู้หญิงจึงไม่รู้สึกรู้ว่าได้ทำร้ายร่างกายของตัวเองแต่อย่างใด

1.5 ผลกระทบจากการลดความอ้วน นอกจากนี้ในยุคนี้ยังพบว่า มีการลดความอ้วนลดน้ำหนักเพื่อความสวยงามด้วย ได้แก่ การงดอาหารประเภทข้าว และในท้ายยุคพบว่ามีการลดน้ำหนักหรือลดความอ้วนด้วยการอบไฟฟ้า¹¹ นับเป็นการทรมานร่างกายของตนเองอย่างยิ่ง เนื่องจากมายาคติความงามได้สร้างให้ผู้หญิงเข้าใจว่ารูปร่างชนิดมีหน้าอก มีเอว มีสะโพกนั้น

¹⁰ วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, วิวัฒนาการสังคมไทย กับหัตถ์นิยายชุด พล นิกร กิมหงวน ของ ป. อินทรปาลิต (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว, 2544) หน้า 172-173.

¹¹ สุพัทธา กอบกิจสุขสกุล, เส้นทางนางงาม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกเบี๊ยะ, 2536), หน้า

เป็นรูปร่างที่สวยงาม ความสวยงามไม่ใช่ความอ้วนที่มีแต่ไขมันและไม่มีเอว จึงทำให้ผู้หญิงต้องทำร้ายร่างกายตนเองด้วยวิธีดังกล่าว

ดังนั้นการที่ผู้หญิงพยายามไขว่คว้าหาความงามด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างเช่น การลดน้ำหนักอดอาหาร หรือการมีพฤติกรรมกินอาหารที่ผิดปกติเช่นนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นผลเสียต่อร่างกาย สร้างความเจ็บป่วย และอาจต้องถึงกับเสียชีวิตทีเดียว ซึ่งประเด็นนี้อาจจะเป็นผลเสียที่ร้ายแรงที่สุดของมายาคติความงามที่กระทำต่อผู้หญิงก็เป็นได้

2. ผลกระทบทางด้านอื่น ๆ

2.1 ผลกระทบต่อสภาพจิตใจ ในวรรณกรรมเรื่อง **สีแผ่นดิน** ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้กล่าวถึงความรู้สึกของผู้คนเรื่องการสั่งให้เลิกรับประทานหมากผ่านตัวละครในเรื่องตอนหนึ่งว่า

...พลอยเลื่อนเขียนหมากที่วางอยู่ข้างตัวอีกด้านหนึ่งให้คุณเชย แล้วถามว่า ทำไมเดี๋ยวนี้คุณเชยไม่ถือกระเป๋ามากแล้วหรือ ถืออะไรได้ละแม่พลอย เดียวนี้เขาห้ามกินหมากเด็ดขาดทีเดียว ทีแรกฉันนึกว่าจะต้องใส่เพียงหมวกให้เหมือนหม่อม แต่เดี๋ยวนี้ต้องเลิกกินหมาก ชัดฟันขาวให้เหมือนหม่อมด้วย จริงหรือนี่ คุณเชย พลอยร้องถามอย่าง ไม่เชื่อหู และเมื่อคุณเชยพยักหน้ารับ ก็ร้องขึ้นว่า โอกรรมเวรแท้ ๆ ที่เดียว ฉันไม่นึกเลย ว่าจะต้องอยู่ไปจนได้พบได้เห็นอะไรแปลก ๆ ถึงเพียงนี้...¹²

จะเห็นได้ว่าทันทีที่เรื่องสั่งให้เลิกรับประทานหมากเป็นที่ทราบกันโดยทั่ว ความรู้สึกของผู้คนก็สลดหดหู่ขึ้นมาทันที เพราะหมากนั้นเป็นวิถีชีวิตประจำวันและรับประทานกันมาแต่โบราณ การสั่งให้เลิกอย่างเด็ดขาด จึงเป็นเรื่องที่กระทบกระเทือนจิตใจต่อผู้คนไม่น้อย

นอกจากนี้ในวรรณกรรมเรื่อง **สีแผ่นดิน** ยังได้กล่าวถึงความรู้สึกของการสวมหมวกตามรัฐนิยมในยุคนี้ไว้ด้วย ดังตอนหนึ่งในบทสนทนาที่ว่า

...สาว ๆ เขาคงชอบกระมัง พลอยพูดโดยมิได้นึกถึงตัวเอง เดียวนี้เขาก็แต่งตัวเกือบจะเป็นหม่อมกันอยู่แล้ว เคราะห์ดีที่ฉันแก่แล้ว ไม่ต้องกลายเป็นหม่อมไปด้วย ที่ไหนได้ พ่อเพิ่มขัดคอ แม่พลอยนะแหละ ตัวจะต้องกลายเป็นหม่อมไปด้วยละ เขาไม่ได้บอกให้ใส่แต่สาว ๆ หรือ สาวแก่แม่หม้ายก็ต้องใส่หมวกด้วยกันทั้งนั้น ต้ายพลอยร้องเสียงหลง ฉันทำไม่ได้หรอก อายเขาตาย เมื่อยังสาว ๆ ท่านเคยให้ใส่แต่

¹²ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, **สีแผ่นดิน** (พระนคร : ชัยฤทธิ์, 2496), หน้า 844.

เวลาออกบ้านนอก เข้าทุ่งเข้าป่าเท่านั้น แต่อย่างนั้นยังหวัหวัระชันกันออกจะตายไป คอยดูไปก็แล้วกัน พ่อเพิ่มพุดพลาหงหัวเราะในลำคอ ฉันได้ยินเขาว่า ต่อไปใครไม่ใช่ หมวกก็ออกจากบ้านไม่ได้ทีเดียว ทำไม เขาบอกโปลิศจับ พลอยเป็นคนไม่ค่อยออกจากบ้านไปไหนมาไหนอยู่แล้ว ตั้งแต่ได้ยินพ่อเพิ่มพุดวันนั้นก็ตั้งใจว่าจะไม่ออกจากบ้านอีกจนตาย

บทสนทนาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกไม่พึงพอใจที่จะต้องสวมหมวกของผู้คนในยุคนี้เป็นอย่างมากโดยเฉพาะผู้หญิงสูงอายุ เพราะนับเป็นการฝืนใจอย่างยิ่ง อีกทั้งเรื่องที่ต้องคอยระวัง ตำรวจจะจับด้วยแล้ว ทำให้ความรู้สึกยิ่งแย่งเข้าไปใหญ่

นอกจากนี้ยังมีบทสนทนาที่แสดงถึงความรู้สึกที่มีต่อการแต่งกายรูปแบบใหม่ ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเรื่อง **สี่แผ่นดิน** ที่แสดงถึงความความรู้สึกเหมือนเป็นคนบ้าเสียสติ ในตอนหนึ่งที่ ข้อยสนทนากับพลอยว่า

...แต่งไป มันก็เหมือนกับคนบ้าจริง ๆ แหะละพลอย ชั่วแต่ว่าไม่ได้บ้าไปแต่ฉันเพียงคนเดียว คนอื่น ๆ ก็พอกันทั้งเมือง...¹³

จะเห็นได้ว่า การนุ่งโจงกระเบนก็เป็นวิถีชีวิตของคนไทยมาช้านานด้วยเช่นเดียวกัน แต่เมื่อมาเปลี่ยนแปลงให้นุ่งกระโปรง หรือนุ่งผ้าถุงแทน เท่ากับเป็นการฝืนใจให้ต้องปฏิบัติตามในสิ่งที่ไม่เคยปฏิบัติมาก่อน จึงก่อให้เกิดความรู้สึกอึดอัดใจ รู้สึกเหมือนเป็นคนบ้า สะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกและสภาพจิตใจของผู้หญิงไทยในยุคนี้ที่มีต่อการแต่งตัวตามรัฐนิยมได้เป็นอย่างดี

ผลกระทบต่อสภาพจิตใจในเรื่องการแต่งตัวนี้ วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ ยังได้กล่าวถึงบรรยากาศในยุครัฐนิยมไว้ในหนังสือ **ย้อนไปข้างหน้า** ดังมีความตอนหนึ่งว่า

...ในตอนปลายสมัยท่านจอมพล ป. นั้น ผู้คนเริ่มจะหงุดหงิดเพราะถูกบังคับกันมากแต่ก็ยังไม่หงุดหงิดเท่ากับสมัยหลัง ๆ นี้ ด้วยบุคคลในรัฐบาลสมัยนั้นไม่ใช่ นักแสดงและไม่มีโทรทัศน์ให้ดูหน้าดูตากัน อีกทั้งท่านจอมพล ป. ท่านก็พูดแต่เรื่องความรักชาติ ไม่เคยก้าวร้าวดูถูกดูหมิ่นผู้ใด เพียงแต่ท่านชอบร้องแกล้งบังคับเท่านั้นในเรื่องต่าง ๆ เรื่องหนึ่งที่ผู้คนรำคาญรัฐบาลของจอมพล ป. กันมากในสมัยนั้นก็คือเรื่องการบังคับให้แต่งตัว...¹⁴

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 846.

¹⁴ วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, **ย้อนไปข้างหน้า** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2544), หน้า 80.

เนื่องจากรูปแบบการแต่งกายตามรัฐนิยมนั้น เป็นเรื่องใหม่ และผู้คนก็มีแบบอย่างในการแต่งตัวน้อย การแพร่ภาพทางโทรทัศน์ก็ยังไม่แพร่หลายเท่าที่ควร ดังนั้นจึงก่อให้เกิดความรู้สึกต่อสภาพจิตใจต่อผู้คนเป็นอันมาก โดยเฉพาะผู้หญิงนั้นเป็นที่คาดหวังว่าจะต้องแต่งกายให้สวยงามตามแบบผู้หญิงตะวันตก จึงยิ่งรู้สึกหงุดหงิดและรำคาญใจมากเป็นพิเศษ

จึงกล่าวได้ว่ามายาคติความงามที่มีผลกระทบต่อสภาพจิตใจของผู้หญิงไทยในยุคนี้ก็คือ ความรู้สึกสลดหดหู่ สะเทือนใจ อึดอัดใจ ไม่พึงพอใจ กระดากอาย และรู้สึกรำคาญใจอย่างมาก เนื่องจากการเป็นกรณีใจและถูกบังคับให้กระทำ

2.2 ผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจ ในเรื่องผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจนี้

สุรพล โทณะวณิก ได้เขียนบทความชื่อ “จอมพล ป. ที่ข้าพเจ้ารู้สึก” ไว้ในหนังสือ **วิพิทศนา วัฒนธรรมนำไทย** ด้วยอารมณ์ขัน และไม่ใคร่จะเห็นด้วยกับแนวทางปฏิบัติของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังนี้

...ชาวบ้านที่สนุกกับการแต่งตัวก็มี ที่ไม่สนุกแอบด่าเพราะสตาจไม่ซื้อก็มี ที่ทำหมวกใส่แบบขอไปทีกันตำรวจจับก็มี... เห็นยายแก่คนหนึ่ง จำได้ว่าแกเคย นุ่งโจงกระเบน ซึ่งภาษาชาวบ้านเรียกจูงกระเบน แกนุ่งกระโปรง สวมหมวกทำเอง ดูพอรู้ว่าเป็นหมวก ไม่เข้าท่าเลย จอมพล ป. ท่านเป็นนายกปี 2481 เหตุการณ์นี้อยู่ระหว่างไม่เกิน 2483 สมัยนั้นฝั่งธนบุรียังไม่มีตึกรามบ้านเรือนหนาแน่นเหมือนปี 2537 นี้...หญิงชราท่านหนึ่ง เอาไม้ไผ่ของส่วนที่ครอบจากงอบชาวนามาเย็บติดหมวกผ้า แล้วคุณวาดภาพเอาเองแล้วกันว่าเป็นไง ใครถามคุณยายว่า ท่านยายครับนี่หมวกหรืองอบ ท่านจะตอบว่า แล้วแต่ท่านเองจะคิด ฉันกูร้อนหัวกบาลไว้มะ...¹⁵

นอกจากนี้ในบทความชื่อ “วัฒนธรรมจอมพล ป. กับชีวิตผม” ของสรรพสิริ วิริยศิริ ในหนังสือ **วิพิทศนา วัฒนธรรมนำไทย** ยังได้เล่าถึงประสบการณ์ อันเกี่ยวเนื่องด้วยวัฒนธรรมนำไทย ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความตอนหนึ่งที่กล่าวถึงเรื่องการแต่งกายของภรรยาในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามว่า

...หมวกกะโล่ที่คุณวางอยู่บนศีรษะนี้เข้าท่า ดูแล้วเหมือนกำนัน ก็มันเซยจริง ๆ นี่ครับ หลายปีต่อมา ตอนที่เธอยอมเปลี่ยนนามสกุลมาใช้อย่างเดียวกะผมแล้วเธอก็ให้เหตุผลว่าเธอไม่ได้รำรวยอะไร เงินเดือนผู้ประกาศข่าวจัตวาคนเดียว หมวกกะโล่

¹⁵ สุรพล โทณะวณิก “จอมพล ป. ที่ข้าพเจ้ารู้สึก” ใน **วิพิทศนา วัฒนธรรมนำไทย**, รพีพร (นามแฝง) (กรุงเทพฯ: ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย, 2537), หน้า 104-1

มันถูกกว่าเพื่อน ถ้าไม่นับร่างแหคลุมผมที่สาว ๆ หลายคนหาทางเลี้ยงจนถูก
นายมัน - นายคง เตือนว่านั่นมันไม่ใช่หมวกตามรัฐนิยม นอกจากจะไม่มีเงินจะซื้อ
หมวกปีกกว้าง ๆ อย่างเหม่มาสวมใส่แล้ว เวลาขึ้นลงรถรางก็สบายไม่ต้องพะวงว่า
หมวกจะปลิว¹⁶

ในเรื่องเดียวกันนี้ วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร ที่ได้กล่าวถึงบรรยากาศเมืองไทยในสมัยรัฐ
นิยมของจอมพล ป. พิบูลสงครามไว้ในหนังสือ **ย้อนไปข้างหลัง** มีข้อความตอนหนึ่งว่า

...บังเอิญท่านจอมพลท่านใจร้อนอยากเห็นผลโดยทันทีทันควัน ก็เลยใช้วิธีบังคับเอา
คือ ๆ ผู้คนก็เลยไม่พอใจ ยิ่งสมัยสงครามผ้าหายาก แล้วต้องมาแต่งตัวแบบนี้
ก็คงลำบากมิใช่เล่น...ของกินไม่มีอะไรเด็ดร้อน ที่ขาดแคลนก็เฉพาะของใช้เท่านั้น
โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ้า ซึ่งต้องมีการปันส่วนกัน ในสมัยนั้นการนุ่งเสื้อผ้ากางเกงปะ
เป็นสิ่งธรรมดา ทั้งผู้ใหญ่และเด็กดูเหมือนไม่มีอะไรน่าดีใจมากกว่าการได้ผ้า¹⁷

เห็นได้ว่าการที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ออกคำสั่งให้ผู้คนเปลี่ยนแปลงปรับปรุง
การแต่งกายในสมัยนั้น ผู้คนได้รับความเดือดร้อนมาก โดยเฉพาะคนที่มีรายได้น้อย เนื่องจากทุก
คนต้องปฏิบัติตามรัฐนิยมเช่นเดียวกันไม่มีการยกเว้น นอกจากนี้ผู้หญิงที่ไม่คุ้นเคยกับการสวมหมวก
ก็จะรู้สึกแสบแสบและขาดความมั่นใจเนื่องจากไม่คุ้นเคยมาก่อนโดยเฉพาะหญิงสูงอายุ การสวม
กระโปรงและสวมหมวกเป็นเรื่องใหม่ที่ไม่คุ้นเคยเป็นอย่างยิ่ง ยิ่งในช่วงเวลานั้น บ้านเมืองอยู่ใน
ภาวะสงคราม ข้าวยากมากแพง และยังต้องมาถูกบังคับให้ต้องเปลี่ยนรูปแบบการแต่งกายกันใหม่
อีก ผู้คนจึงรู้สึกคับแค้นถึงกับมีการแอบด่ารัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นการบ่งบอกให้รู้ถึง
ความรู้สึกไม่พอใจอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตามสำหรับคนที่มีฐานะนั้นก็ไม่ได้เดือดร้อนเท่าไรในการซื้อหาเสื้อผ้าเครื่องแต่ง
กาย แต่สำหรับคนที่ไม่มียาได้มากพอ ก็ต้องจัดหาใส่ให้ได้ จึงนับเป็นการสร้างความเดือดร้อน
ให้กับประชาชนอย่างมาก ผู้หญิงบางคนหาหมวกกะโล่มาใส่เพราะราคาถูก ซึ่งผลก็ออกมาใน
ลักษณะที่ดูไม่เข้าท่า ไม่สวยงาม นอกจากนี้ยังมีผู้คนจำนวนไม่น้อยที่ต้องจำใจปฏิบัติตามเพราะ
เกรงกลัวกฎหมายบ้านเมืองเสียมากกว่า แม้กระทั่งเรื่องการพูดจาในยุคนั้นจะต้องแทนตัวว่าฉัน
เรียกคนอื่นว่าท่าน และเมื่อเกิดอารมณ์ที่แสดงถึงความไม่พอใจขึ้นมา เช่น ความไม่พอใจเรื่องการ

¹⁶ สรรพสิริ วิจารณ์, วิพจน์ศึกษา วัฒนธรรมนาไทย, หน้า 72-73.

¹⁷ วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, ย้อนไปข้างหลัง, หน้า 81.

แต่งกายที่สร้างความรู้สึกยุ่งยาก การแสดงออกทางคำพูดก็จะรุนแรงมากดังเช่นคุณยายที่สุรพล กล่าวถึง จากการแทนตัวว่า “ฉัน” ก็จะกลายเป็น “กู” ไปในทันทีด้วยความคับแค้นใจ

จะเห็นได้ว่าการแต่งกายตามรัฐนิยมนั้น สำหรับคนที่มีเงินและมีความพร้อมก็จะไม่รู้สึกเดือดร้อน เป็นการบ่งบอกให้รู้ว่า เรื่องความสวยความงามนั้น เป็นเรื่องที่สูงขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจด้วย

2.3 ผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน ในวรรณกรรมเรื่อง สี่แผ่นดิน

ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้กล่าวถึงการดำเนินชีวิตของผู้หญิงไทยกับการแต่งกายรูปแบบใหม่ผ่านตัวละครในเรื่องตอนหนึ่งว่า

ไม่เพียงแต่รู้สึกว่าเป็นตัวประหลาดเท่านั้น การแต่งกายดังกล่าวยังเป็นความยุ่งยาก ในการเดินทางไปไหนมาไหนไม่น้อย เพราะต้องคอยจับทั้งหมด ทั้งกระโปรง หรือผ้าถุง ไม่ให้ปลิวและเปิดขณะที่ขึ้นและนั่งรถสามล้อ ซึ่งเป็นรถรับจ้างที่เป็นที่นิยมกันในสมัยนั้น...ในตอนบ่ายก่อนซ้อยจะกลับเข้าวัง ระหว่างที่ให้เด็กไปตามรถสามล้อ ซ้อยก็เริ่มแต่งตัวสำหรับเดินทาง คือกลับนุ่งผ้าถุงทับผ้าโจงกระเบน และใส่หมวกทะมัดทะแมง ก่อนที่ซ้อยจะก้าวขึ้นสามล้อที่มาจอดอยู่หน้าตึก พลอยก็เล่าให้ซ้อยฟังถึงปัญหาของคุณเชยในการขึ้นสามล้อ เพราะต้องใช้มือหนึ่งถือของ อีกมือหนึ่งต้องจับหมวกมิให้ปลิวบ้าง จับผ้าถุงมิให้เปิดบ้าง...¹⁸

สรรพสิริ วิรยศิริ ได้เขียนบทความชื่อ “วัฒนธรรมจอมพล ป. กับชีวิตผม” ในหนังสือ วิพิทักษ์นา วัฒนธรรมนำไทย ได้เล่าถึงประสบการณ์ อันเกี่ยวเนื่องด้วยวัฒนธรรมนำไทย ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความตอนหนึ่งที่กล่าวถึงความยุ่งยากของภรรยาว่า

...ยิ่งถ้ามีสตังค์นั่งสามล้อวันไหนยิ่งแล้วใหญ่ ไหนมือหนึ่งจะต้องคอยจับหมวกไว้ไม่ให้ปลิวไปตามลม ขณะที่อีกมือหนึ่งต้องคอยคุมเชิงชายกระโปรงไว้ไม่ให้เกิดอาการหวอ อันเป็นสิ่งที่คุณผู้หญิงกลัวที่สุดในยามมีการทิ้งระเบิด ว่ากันว่าเถอะ วัฒนธรรมนำไทยในเรื่องให้ต้องสวมหมวกนี้ จนถึงเดี๋ยวนี้ ผมก็ยังไม่ค่อยจะเห็นด้วย¹⁹

นอกจากนี้ มัณฑนา โมลากุล นักร้องหญิงที่มีชื่อเสียงโด่งดังในสมัยรัฐนิยม ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ในหนังสือ “ดาวประดับฟ้า” ได้เล่าเกร็ดชีวิตของเธอตอนเป็นนักร้องในวงดนตรีกรม

¹⁸ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, สี่แผ่นดิน, หน้า 849.

¹⁹สรรพสิริ วิรยศิริ, วิพิทักษ์นา วัฒนธรรมนำไทย, หน้า 73.

โฆษณาการเกี่ยวกับความสำคัญที่ต้องสวมหมวกไปทุกที่ไว้ดังนี้

สมัยนั้นที่ร้องมากก็พวกปลุกใจคะ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม กำลังส่งเสริมวัฒนธรรมสมัยใหม่ อย่างที่ดิฉันร้องก็เพลงสวมหมวก ที่ว่า เชิญซิคะเชิญมาร่วมกันสวมหมวก แสนสะดวงสไบด้วยทั้งสวยหรู...เคยได้ยินใช่ไหมคะ หรืออย่างเพลงวัฒนธรรม เพลง สร้างระเบียบ พวกนี้ร้องบ่อยคะสมัยนั้น เรื่องเพลงสวมหมวกนี้มีเรื่องตลก คือสมัยนั้นเป็นสมัยเชื่อผู้นำไ้คะ เวลาจะไปไหนติดต่อราชการก็ต้องสวมหมวก ที่ในวันหนึ่งดิฉันร้องเพลงเสร็จก็นั่งสามล้อจะกลับบ้าน ตอนนั้นยังอยู่กับคุณแม่ที่ตำหนักศรีสุพรรณ ของท่านเจ้าคุณพระ (เจ้าคุณพระประยูรวงศ์ พระสนมเอกในรัชกาลที่ 5) ระยะทางจากที่กรมฯ ก็ไม่ไกลเท่าไร แต่ที่นั่นลมพัดแรง พอกำลังจะเลี้ยวเข้าสวนสุพรรณ ดิฉันรำคาญว่าหมวกมันกระเด็น ๆ ก็เลยถอดมาวางไว้บนตัก เผอิญจอมพล ป. ท่านนั่งรถสวนออกมาจากโรงเรียนการปกครอง ดิฉันเห็นเข้าตกใจอำปากค้างเลย รุ่งขึ้นท่านให้คนมาเรียกดิฉันไปสอบสวนเชียวคะ บอกว่านางสาวมณฑนา โมรากุล คนร้องเพลงเชิญชวนให้สวมหมวก ทำไมไม่มีหมวกอยู่บนหัว อีกฐานหนึ่งคือ ไม่เคารพท่านผู้นำ แหมดิฉันกำลังตกใจ แล้วตอนนั้นกำลังเด็ก ๆ อยู่คะ²⁰

จะเห็นได้ว่าเมื่อผู้หญิงไทยแต่งกายแบบตะวันตกแล้ว ทำให้ยุ่งยากต่อการเดินทางขึ้นรถลงเรือมาก เพราะนอกจากมือหนึ่งจะต้องคอยจับหมวก อีกมือหนึ่งก็ต้องคอยดิงกระโปรงไว้เพราะกลัวกระโปรงจะเปิด ยิ่งสภาพบ้านเมืองอยู่ในภาวะสงครามด้วยแล้ว เมื่อเกิดเหตุฉุกเฉินครั้งใดก็ต้องวิ่งหนีกันอย่างทุลักทุเล บ่งบอกให้รู้ว่าการปฏิบัติตามวัฒนธรรมสำหรับผู้คนในสมัยนั้นเป็นสิ่งที่ผู้คนไม่มีใครจะเห็นด้วย เพราะไม่เหมาะสมกับสภาพบ้านเมือง โดยเฉพาะเรื่องการสวมหมวก

จากคำบอกเล่าของมณฑนา โมรากุล นักร้องผู้มีชื่อเสียงโด่งดังในยุคแรกนี้ เห็นได้ว่ามายาคติความงามแบบตะวันตกในเรื่องการสวมหมวกนั้น ไม่เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในขณะนั้นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะผู้หญิงแล้ว กลายเป็นเรื่องที่ยุ่งยากมาก ไม่ว่าจะเดินทางไปทางไหนก็ไม่ได้รู้สึกสะดวงสไบ แม้แต่ตัวเธอเอง ซึ่งเป็นคนที่ร้องเพลงสวมหมวก ได้ถอดหมวกออกเพียงเพราะรำคาญที่หมวกมันกระเด็นเพราะลมแรง แต่เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามเห็นเข้าถึงกับต้องเรียกมาสอบสวน และหาว่าไม่เคารพท่านผู้นำ

²⁰ ดูรายละเอียดใน พระพิรุณ ดามาพงศ์, ท่องอดีตกับสามเกลอ, หน้า 215.

ผู้หญิงบางคนที่สวมหมวกในยุคนี้สวมเพียงเพื่อป้องกันการจับกุมจากเจ้าหน้าที่ตำรวจเท่านั้นดังตอนหนึ่งใน **สี่แผ่นดิน** ขณะที่ช้อยกำลังสนทนากับพลอยว่า

เดี๋ยวนี้ใคร ๆ ในวังเขาก็ทำหมวกขายกันทั้งนั้น ถ้าไรดีออก ทำขายไม่ทันเสียอีก พวกโหลนเขานั่งเหลาไม้ไผ่ ตะบิตตะบอยสานเป็นหมวก ขายใบหนึ่งตั้งหลายบาท ฝ่ายฉันมันไม่มีปัญญาถึงเพียงนั้นหรอก หูตาก็ไม่ค่อยจะเห็น เลยทำเองง่าย ๆ แบบนี้ฉันเอามาฝากแม่พลอยใบหนึ่ง ไปไหนมาไหนจะได้ใส่กะเขาบ้างพอกันถูกจับ²¹

ในวรรณกรรมเรื่อง **สี่แผ่นดิน** ยังได้กล่าวถึงเรื่องการเลิกรับประทานหมากที่มีผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของผู้คนในขณะนั้นไว้ด้วย ดังตอนหนึ่งที่ว่า

...ความจริง พลอยมิใช่คนที่กินหมากมากมายอะไรนัก วันหนึ่งจะกินก็ไม่กี่คำ และขัดฟันขาวมาเสียแล้วตั้งแต่สมัยเปลี่ยนจากผ้าโจงกระเบนมาเป็นผ้าซิ่น และเริ่มไว้ผมยาว แต่พอรู้แน่ว่าหมากเป็นต้องห้าม หมากก็กลายเป็นของที่มีความสำคัญขึ้นมาทันที ต้องคอยดูแล ระมัดระวังมิให้ขาดได้ แต่นับตั้งแต่วันที่ได้อ่านห้ามกินหมากเป็นต้นมา หมากพลูก็กลายเป็นของหายาก เพราะห้ามมิให้ขายกันเหมือนแต่ก่อน หมากพลูเปลี่ยน สภาพจากของธรรมดาเป็นของผิดกฎหมาย เหมือนฝิ่นเถื่อน หรือเหล้าเถื่อน ต้องแอบขายหรือให้กันในที่ลับ วิธีจะนำหมากพลูมาสู่ตลาดก็ต้องทำแบบของเถื่อน คือ ปกปิดซ่อนเร้นมาอย่างมิดชิด มิให้ผ่านสายตาเจ้าพนักงาน แม้คำจำนวนมากมาย เป็นคนค้าของเถื่อน มีการพูดจาซุบซิบ และบอกกันด้วยสายตาเป็นสัญญาณลึกลับ ว่าที่ไหนมีหมากขาย ที่ไหนมีพลูขาย²²

บทสนทนาและบทบรรยายดังกล่าวได้แสดงให้เห็นว่า หมากซึ่งแต่เดิมเป็นวัฒนธรรมของคนไทย แต่ในยุคนี้ได้กลายเป็นของต้องห้ามอย่างเด็ดขาด กลายเป็นของผิดกฎหมาย ถ้าใครมีไว้ในครอบครองจะถือว่ามีความผิด ซึ่งขัดแย้งกับความรู้สึกของผู้คนเป็นอย่างมาก เพราะการรับประทานหมากนั้นมีมาช้านานจนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตคนไทย เห็นได้จากการสะท้อนความรู้สึกผ่านทางตัวละคร คือ พลอย ที่รู้สึกว่า การห้ามรับประทานหมากเป็นเรื่องแปลกประหลาดแตกต่างไปจากที่เคยคิดเคยเห็นอย่างคาดไม่ถึง และไม่ว่ารัฐบาลจะพยายามปราบปรามอย่างไร ก็ยังคงถูกลักลอบค้าขายกันอยู่ นั่นแสดงให้เห็นว่า ไม่ว่ารัฐบาลในขณะนั้นจะมีมาตรการที่รุนแรง

²¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, **สี่แผ่นดิน**, หน้า 847.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 844.

เพียงใด ผู้คนก็ยังคงไม่สามารถปฏิบัติตามได้อย่างเด็ดขาดเสียทีเดียว เพราะเป็นสิ่งที่ฝืนความรู้สึก เป็นอย่างยิ่ง และจำใจที่จะปฏิบัติตามในที่เปิดเผยเท่านั้น เมื่อมีโอกาสก็แอบ รับประทานกัน แต่ต้องไม่ให้ใครรู้ใครเห็น นับว่าเป็นการกระทำที่มีผลกระทบต่อชีวิตประจำวันไม่น้อยเช่นกัน

ตอนหนึ่งใน **สี่แผ่นดิน** ที่ผู้วิจัยต้องการชี้ให้เห็นถึงผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวันในเรื่องการแต่งกายของผู้หญิงไทยในยุคนี้ที่ถ่ายทอดผ่านตัวละครในอีกหนึ่งตัวอย่างก็คือ วันหนึ่งพลอยนั่งอยู่ชั้นล่างของตึกในตอนสาย เห็นช้อยเดินเข้ามาบ้าน แต่งตัวถูกต้องตามวัฒนธรรม คือ ใส่หมวกนุ่งผ้าถุง ในมือถือห่อของอยู่บางอย่าง พลอยเห็นช้อยเดินตรงเข้ามาที่ตึกก็ดีใจ พอจะออกปากร้องทักให้รู้ว่าตนอยู่ข้างล่าง ช้อยก็กระทำการบางอย่างที่ทำให้พลอยต้องร้อง ว้าย! ขึ้นลั่นด้วยความตกใจ เพราะนึกว่าช้อยเสียสติไปแล้วแน่ ๆ สิ่งมหัศจรรย์ที่ช้อยกำลังทำอยู่ก็คือ หยดยีนที่ริมตึก วางห่อของลงที่ชั้นกระได ถอดหมวกวางบนห่อของ แล้วช้อยก็เริ่มปลดผ้าถุงออกจากตัวอย่างหน้าเฉยที่สุด เหมือนกับว่า การแก้ผ้าในที่เปิดเผยกลางวันแสด ๆ นั้นเป็นของธรรมดา พลอยตกใจแทบสิ้นสติ ตัวเย็นวาบไปทั้งตัว และพอร้องอุทานออกมาดัง ๆ แล้วพลอยก็มองไปทางช้อยอีก ทันใดนั้นพลอยก็เริ่มหวัหระ แล้วก็หวัหระอีกจนน้ำตาไหลด้วยความขบขันตนเอง และขบขันช้อย เพราะปรากฏว่าภายในผ้าถุงที่ช้อยนุ่งมาเพื่อรักษาวัฒนธรรม ระหว่างเดินทางนั้น ปรากฏว่า ช้อยได้นุ่งผ้าลายโจงกระเบนอย่างที่เคยนุ่งมาแต่ก่อนอีกผืนหนึ่งไว้อย่างเรียบร้อย²³

นับเป็นความยุ่งยากอย่างมากทีเดียวในการเดินทางไปไหนมาไหนของผู้หญิงในยุคนี้ที่ต้องนุ่งโจงกระเบนไว้ข้างในและนุ่งผ้าถุงทับไว้อีกที เห็นได้ว่าการแต่งกายในยุคนี้นอกจากจะเป็นความยุ่งยากแล้วยังเป็นเรื่องตลกขบขันอีกด้วย

ในเรื่องการนุ่งโจงกระเบนและนุ่งผ้าถุงคลุมทับนี้ เอนก นาวิกมูล ได้ถ่ายทอดประสบการณ์ที่ได้คุยกับผู้หญิงไทยในสมัยนั้นไว้ในหนังสือ **การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์** ว่า ...รัฐบาลให้นุ่งผ้าถุง ตัวเองไม่ชินเพราะรู้สึกโล่ง ๆ ชอบกล พอไปไหนก็มักนุ่งโจงกระเบนอยู่ข้างในไปด้วย มีวันหนึ่งไปธุระที่อำเภอปทุมวัน ข้าราชการไม่ยอมทำธุระให้ เพราะเห็นนุ่งผ้าโป่ง ๆ ออกมา รู้ว่าผิดธรรมเนียม ไม่ยอมทำให้จนแล้วจนรอด ทั้ง ๆ

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 844-845.

ที่รู้จักกัน...บางคนกล่าวว่าข้าราชการหรือคนบางคนเข้มงวดมาก ขนาดไม่สวมหมวก
ก็ไม่ให้ขึ้นรถหรือไม่ยอมให้ติดต่อกัน บางคนกินหมากปากแดงอยู่ก็ไม่ยอมให้ขึ้นรถตน
กลัวถูกจับอีกทอดหนึ่งก็มี²⁴

เห็นได้ว่าในยุคนี้ความเข้มงวดของรัฐนิยมในเรื่องการแต่งกายตามมายาคติความงาม
ตะวันตก ได้ส่งผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของผู้หญิงไทยเป็นส่วนใหญ่ แม้แต่ผู้หญิงบางคนนุ่ง
โจงกระเบนไว้ข้างในและนุ่งผ้าถุงทับไว้ก็ยังเป็นที่ผิดสังเกตของเจ้าหน้าที่ถึงกับไม่ได้รับการบริการจาก
รัฐอย่างเด็ดขาด นับว่าเป็นความยากลำบากต่อการดำเนินชีวิตประจำวันมากทีเดียว

รูปที่ 38 ภาพแสดงการไปติดต่อราชการในช่วงน้ำท่วม (ที่มา: เอนก นาวิกมูล, 2547:190)

รูปที่ 38 แสดงการไปติดต่อราชการที่จะต้องนุ่งผ้าถุงหรือสวมกระโปรงและสวมหมวก
จึงจะได้รับการบริการจากทางราชการ แม้แต่ในขณะที่น้ำท่วมก็ต้องสวมหมวกนุ่งผ้าถุงลุยน้ำกัน
อย่างทุลักทุเล แสดงให้เห็นถึงความลำบากยุ่งยากอย่างยิ่งของผู้คนในยุคนี้

ไม่เพียงแต่เรื่องความไม่สะดวกในการไปติดต่อราชการเท่านั้นหากไม่แต่งกายตาม
รัฐนิยม แม้แต่ห้างร้านต่าง ๆ ก็ไม่ให้การต้อนรับผู้ไม่แต่งกายไม่ถูกต้องด้วยเช่นกัน ดังปรากฏใน

²⁴ เอนก นาวิกมูล, การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์, หน้า 174.

งานเขียนของวิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ ในหนังสือ **วิวัฒนาการสังคมไทยกับหัตถ์นิยาย ชุต พล นิกร กิมหงวน ของ ป. อินทรปาลิต** ซึ่งช่วงเวลานั้น สังคมไทยกำลังถูกบังคับอย่างเคร่งครัดในเรื่อง “วัฒนธรรม” โดย ป. อินทรปาลิต ได้สะท้อนเอาไว้ในตอนหนึ่งของ สุภาพบุรุษสามเกลอ มีความตอนหนึ่งว่า

พล นิกร กิมหงวน กับคณะพรรคของเขาทุก ๆ คน ต่างมีความรักชาติอย่างแรงกล้า คณะสามเกลอได้พยายามช่วยชาติทุกประการ นอกจากนี้ยังสนับสนุนนโยบายรัฐบาลในเรื่องวัฒนธรรม ดังจะเห็นได้ว่า ห้างพัชราภรณ์ที่บางรัก ห้างศิริไลซ์พาณิชย์ที่พาหุรัด และห้างสี่สหายพาณิชย์ที่อาคารราชดำเนิน มีแผนป้ายไม้ต้อนรับผู้ที่แต่งกายไม่ถูกต้องตามวัฒนธรรม²⁵

เห็นได้ว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่คุ้นเคยต่อการปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นส่วนมาก และที่สำคัญประชาชนยังไม่มีความเข้าใจในเรื่อง “วัฒนธรรม” ซึ่งเป็นศัพท์ใหม่ที่ถูกบัญญัติขึ้นในสมัยนั้น นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าในวรรณกรรมเรื่อง **สี่แผ่นดิน** ได้กล่าวถึงบรรยากาศในยุครัชกาลที่ ๖ และความรู้สึกของผู้คนในขณะนั้นได้อย่างชัดเจน มีทั้งการประชดประชัน จอมพล ป. พิบูลสงคราม ความรู้สึกคับข้องใจและไม่เต็มใจที่จะปฏิบัติตาม ความรู้สึกเหมือนเป็นคนบ้า เป็นตัวประหลาด เกิดขึ้นในความรู้สึกโดยทั่วไปของผู้คนในขณะนั้น

ดังนั้นการปฏิบัติตามนโยบายโดยมาก เมื่อไม่มีผู้บังคับใช้กฎหมาย หรือผู้มีอำนาจสอดส่องมองเห็น ประชาชนก็จะแอบดำรงชีวิตตามปกติอย่างที่เคยเป็นอยู่ เท่ากับว่าการปฏิบัติตามนโยบายนั้นทำไปเพื่อไม่ให้ถูกตำรวจจับ หรือได้ชื่อว่าไม่ได้เป็นผู้กระทำผิดกฎหมายบ้านเมืองเท่านั้น

ทั้งนี้เนื่องจากนโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นเป็นเรื่องใหม่ และเป็น การบีบบังคับให้ปฏิบัติตาม จึงมีทั้งผู้ที่เต็มใจปฏิบัติตาม และไม่เต็มใจ เนื่องจากความไม่เคยชิน ความขัดเคือง ความไม่มั่นใจ และความไม่สะดวกด้วยประการทั้งปวง จึงส่งผลของการปฏิบัติ นั้นได้สร้างความรู้สึกและกระแสบริบทที่ไม่ใคร่จะเป็นที่พอใจทั้งสองฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายรัฐบาลเอง ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจเป็นผู้สั่งการ นั่นคือผู้กระทำ หรือฝ่ายประชาชน โดยเฉพาะผู้หญิงซึ่งเป็นผู้ถูกกระทำ ทั้งสองฝ่ายเป็นสองขั้วที่ตรงข้ามกัน²⁶

²⁵วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, วิวัฒนาการสังคมไทย..., หน้า 480.

²⁶Jean Grimshaw, Feminist Philosophies: Women's Perspectives on Philosophical Traditions, (London: Harvesten Whatsheaf, 1986), อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545, หน้า 17.

ความคิดแบบสองชั่ว เป็นการพิจารณาแยกปรากฏการณ์ต่าง ๆ ออกเป็นสองชั่วตรงข้าม เช่น อารมณ์กับเหตุผล รูปธรรมกับนามธรรม ลักษณะสากลและลักษณะเฉพาะ ร่างกายและจิตใจ สาธารณะและส่วนตัว เป็นต้น ระบบการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่มากในเรื่องของความถูกต้อง อย่างไรก็ตามการเสนอความคิดแยกความเป็นหญิงเป็นชายอยู่ในสังคมก็ยังคงมีอยู่ ทั้งนี้เพื่อสร้างความชอบธรรมในการยอมรับความเหนือกว่าของผู้ชาย เพราะการจัดผู้หญิงให้อยู่ในชั่วตรงข้ามกับผู้ชายนั้น ผู้หญิงจะตกอยู่ในชั่วที่ถูกให้คุณค่าที่ต่ำกว่าเสมอ²⁷

แนวคิดดังกล่าวเห็นได้ว่า เมื่อผู้ชายซึ่งเป็นฝ่ายเหนือกว่าถูกจัดให้อยู่ในฝ่ายของสติปัญญา ความรู้สึกนึกคิด ฝ่ายหญิงจึงอยู่ฝ่ายร่างกาย เป็นฝ่ายที่ถูกกำหนดถูกสั่งให้กระทำ ฝ่ายที่ถูกกระทำจึงเป็นฝ่ายที่อยู่ในภาวะที่มีสภาพกดดัน ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงไทยในสมัยนั้นไม่ได้รู้สึกชื่นชมยินดีกับความสวยงามที่รัฐบาลพยายามให้เท่าใดนัก แต่ต้องปฏิบัติตามเพราะถูกบังคับให้ปฏิบัติ ใครไม่ปฏิบัติก็ถือว่าต่อต้าน ต้องเสียค่าปรับ และกลายเป็นความเดือดร้อน

Foucault²⁸ ได้อธิบายความสัมพันธ์ของร่างกายมนุษย์ที่ถูกบังคับให้ปฏิบัติตามเช่นนั้นว่าเป็นการบังคับโดยการใช้อำนาจแบบขี้ผึ้ง ความสัมพันธ์รูปแบบนี้เรียกว่า “กายวิภาคทางการเมือง” นั่นก็คือยิ่งร่างกายเชื่อฟังการควบคุมมากเท่าใดก็จะเป็นประโยชน์ได้มากเท่านั้น รวมถึงในทิศทางกลับกันด้วย จึงได้เกิดแนวการใช้อำนาจแบบขี้ผึ้งซึ่งมุ่งจัดการกับร่างกายมนุษย์ เป็นการจัดระเบียบส่วนประกอบต่าง ๆ ของร่างกาย อาทิ กิริยา พฤติกรรมทั้งหลายของร่างกายนั้นเสียใหม่ “กายวิภาคทางการเมือง” จึงมีลักษณะเป็น “กลศาสตร์แห่งอำนาจ” ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดว่าเราจะสามารถเข้าครอบงำร่างกายของผู้อื่นได้อย่างไร การครอบงำนี้มีไว้เพื่อให้ร่างกายกระทำเพียงในสิ่งที่เรามุ่งหมายเท่านั้น แต่เพื่อให้ร่างกายนั้นดำเนินการอย่างที่เราต้องการ ด้วยความรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ระเบียบวินัยจึงผลิตร่างกายที่เชื่อฟังและได้รับการฝึกฝน หรืออีกนัยหนึ่งว่าเป็นร่างกาย ที่ “ว่อนอนอ่อนง่าย” (docile body) ระเบียบวินัยเพิ่มพูนแรงกำลังของร่างกาย (ในแง่ความคุ้มค่าของประโยชน์ใช้สอย) พร้อมทั้งลดทอนแรงกำลังเดียวกัน (ในแง่ของการสละยอมทางการเมือง) กล่าวโดยย่อคือ ระเบียบวินัยได้แยกอำนาจออกจากร่างกาย โดยในด้านหนึ่งก็ได้ทำให้

²⁷ Chris Beasley, *What is Feminism?*, (London: Sage Publications, 1999), อ้างถึงในวารุณี ภูริสินธิ์, 2545, หน้า 18.

²⁸ มิเชล ฟูโกต์, *ร่างกายใต้บังคับ*, แปลโดยทองกร โภคธรรม (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2547), หน้า 23 -25.

อำนาจนั้นกลายเป็น “ความสามารถ” หรือ “สมรรถภาพ” ซึ่งระเบียบวินัยหาทางจะเพิ่มพูนให้มากขึ้น ส่วนในอีกด้านหนึ่งระเบียบวินัยพลิกผันพลังงาน หรือพลังที่กำลังที่อาจเกิดขึ้นจากร่างกาย ให้กลายเป็นการสยบยอมอย่างเคร่งครัด ดังนั้นการบังคับให้ปฏิบัติตามนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงสามารถอธิบายได้ในแง่ของ “กายวิภาคทางการเมือง” ว่าเป็นการเข้าครอบงำร่างกายผู้อื่นด้วยระเบียบวินัย ซึ่งระเบียบวินัยนั้นมีทั้งเพิ่มพูนและลดทอนกำลัง โดยเพิ่มพูนให้กับฝ่ายที่มีอำนาจเหนือกว่าให้มีสมรรถภาพมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็จะไปลดกำลังของอีกฝ่ายหนึ่งให้สยบยอมอย่างเคร่งครัด ภายใต้ระเบียบวินัยเดียวกันนั่นเอง นั่นก็คือ ยิ่งประชาชนปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดตามที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้วางระเบียบกฎเกณฑ์ไว้มากเท่าใด ก็เท่ากับว่าความมีอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็จะยิ่งมีมากขึ้นเท่านั้น

ผลกระทบที่เกิดจากมายาคติความงามต่อสตรีไทยยุคที่สอง (พ.ศ.2507-2516)

1. ผลกระทบทางด้านร่างกาย

1.1 ผลกระทบจากการเสริมหน้าอก การเสริมความงามในยุคที่สองนี้มีความก้าวหน้ามากขึ้นเนื่องจากวงการเสริมความงามต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย อีกทั้งแฟชั่นต่าง ๆ มีความหลากหลายกว่าในยุคแรกมาก การเสริมหน้าอกให้โตของผู้หญิงในยุคที่สองนี้นับเป็นเรื่องฮือฮามาก ดังที่นักร้องดังในสมัยนั้น ได้แก่ สุรพล สมบัติเจริญ นำมาร้องเป็นเพลง โดยมี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นักหนังสือพิมพ์และคอลัมนิสต์ชื่อดัง ผู้มีอิทธิพลต่อสังคมไทยในขณะนั้น ได้เขียนวิจารณ์ถึงสุรพล สมบัติเจริญ ตีพิมพ์ในหน้าหนังสือพิมพ์สยามรัฐว่า

สุรพลเป็นบุคคลที่มองข้อบกพร่องของชีวิตเป็นของขบขัน เช่น ยุคสมัยหนึ่ง หญิงไทยนิยมใส่กระโปรงมินิสเก็ตสั้นๆ โชว์ขาอ่อนกันอย่างกว้างขวาง กำลังเป็นที่วิจารณ์กันอย่างมาก สุรพลก็แต่งและร้องเพลงขึ้นมาเพลงหนึ่งในเนื้อร้องที่ว่า ขาขาว ๆ ก็พอไหวแต่บางคนขาเลยไม่เอาไหนเลย...และการที่ผู้หญิงไทยในสมัยนั้น ชอบต่อเติมเสริมแต่งร่างกายกันสารพัดสารพัน เช่น ฉีดสารเคมีเพื่อทำให้นมโตบ้าง เอาฟองน้ำมาเสริมอกกันบ้างนั้น เนื้อเพลงก็เหน็บแนมคุณสาว ๆทั้งหลายให้ไปดูคุณยายซึ่งกำลังเหนียมอายทางบ้านทุ่งเสียด้วยว่า ผู้หญิงไทยสมัยนี้ผิดกว่าเดิมน้าอกเสริมใส่ฟองน้ำกันให้ยุ่ง ผิดกว่ายายของฉันที่บ้านทุ่ง ผิดกว่ายายของฉันที่

บ้านทุ่ง แก่ใส่เสื้อเลยพุงยานเป็นถุงกาแฟ...²⁹

การที่สุรพล สมบัติเจริญร้องเพลงออกมาเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงในยุคที่สองนี้ นิยมเสริมหน้าอกกันไม่น้อยทีเดียว เนื่องจากความไม่พอใจในหน้าอกของตน ที่ต้องการจะมีหน้าอกใหญ่ขึ้น โดยหารู้ไม่ว่าการเสริมหน้าอกนั้นมีผลกระทบต่อร่างกายอย่างไร ทำให้ผู้หญิงไทยคนหนึ่ง ต้องไปทำการเสริมหน้าอกด้วยการฉีดพาราฟิน และมีผลทำให้เกิดอันตรายถึงแก่ชีวิตตามมา ดังรายละเอียดของข่าว ความว่า

นางสมพักตร์ เวียงเกตุ ทันตนาภยสาวประจำเทศบาลนครกรุงเทพ ภรรยา นายโกวิท เวียงเกตุ หัวหน้ากองคลังเทศบาลได้ถึงแก่กรรมเนื่องจากฉีดยาพาราฟิน เสริมทรวงอกที่อมราคลินิก ริมคลองสามเสนของนางอมรา หรือประยงค์ วีระไวทยะ เป็นชาวเกรียวกราวไปทั่วเมื่อวันที่ 19 มิถุนายนนี้ จากการสอบสวนได้ความว่า เมื่อ วันที่ 13 มิถุนายนนั้น นางสมพักตร์ได้ให้นางอมราฉีดพาราฟินให้ครั้งสุดท้ายที่คลินิก เพราะนางสมพักตร์อยากเสริมทรวงอกให้ใหญ่ขึ้น หลังจากได้ฉีดมาแล้วครั้งหนึ่ง ต่อมา นางสมพักตร์รู้สึกอึดอัดหายใจไม่ออก จนต้องรีบนำส่งโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ แต่ก็ถึง แก่กรรมเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน นางอมรา วีระไวทยะ เข้ามอบตัวต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน ถูกตำรวจตั้งข้อหาฉ้อโกงโดยประมาทเป็นเหตุให้คนตาย ปฏิเสธว่าไม่ได้ประมาท ว่านางสมพักตร์อาจหัวใจวาย หรือไม่ก็อาจเป็นโรคหืดตายก็ได้ ในชีวิตฉันไม่เคยทำผิดเลย ฉีดมาเป็นหมื่น ๆ เซ็ม แต่ไม่เคยพลาด แต่คณะแพทย์ โรงพยาบาลจุฬาฯ ได้ทำการผ่าตัดพิสูจน์ลงความเห็นเมื่อวันที่ 25 มิถุนายนว่า นาง สมพักตร์ตายเพราะฉีดยาเสริมทรวงอก มีพาราฟินมากมายเกินกว่าที่ร่างกายจะทนทาน ได้ และการฉีดได้พลาดไปถูกเส้นโลหิต ทำให้พาราฟินซึ่งเป็นน้ำมันแล่นไปตามเส้น เลือด ทำให้ระบบการไหลเวียนของโลหิตชะงัก นางอมรา หรือ ประยงค์ วีระไวทยะ สำเร็จพยาบาลจากโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ไปเรียนต่อที่อเมริกาและเคยทำงานอยู่ที่ นั้น ได้ถูกศาลทหารกรุงเทพฯ พิพากษาเกี่ยวกับคดีนี้ ให้จำคุก 2 ปี ปรับ 5,000 บาท แต่โทษจำคุกให้รอลงอาญาไว้³⁰

²⁹ อัคริ ธรรมโชติ, วรณิ เมืองไพศาล, มณฑนา ทยาธรรม และดรุณี แซ่ลิว, กรูข่าว ดังในรอบ 20 ปี (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์การเวก, 2521), หน้า 204-205.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 76.

จากข่าวตัวอย่างนี้ คือผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเสริมหน้าอกด้วยการฉีดพาราฟิน แต่เกิดการผิดพลาดโดยพาราฟินได้เข้าไปค้างอยู่ในกระแสเลือดเกินกว่าที่ร่างกายจะต้านทานไว้ได้ ทั้งนี้เนื่องจากผู้ฉีดไม่ใช่แพทย์ผู้เชี่ยวชาญ แม้จะมีประสบการณ์ฉีดมาเป็นหมื่น ๆ เข็มก็ตาม จำนวนครั้งของการฉีดที่มากมายขนาดนี้ บอกให้รู้ว่ามีผู้หญิงจำนวนมากมาเลยที่เดียวที่มาเสริมหน้าอกด้วยวิธีนี้ จนทำให้ผู้หญิงบางคนต้องเสียชีวิตลงในที่สุด นับเป็นเรื่องน่าสะเทือนใจอย่างยิ่งที่ความอยากสวยของผู้หญิงจะกลายเป็นสิ่งที่ทำลายชีวิตของผู้หญิงเอง

1.2 ผลกระทบจากการขัดผิว หากพิจารณาเนื้อเพลงของสุรพล สมบัติเจริญแล้ว เห็นได้ว่าเพลงของสุรพล แม้จะแต่งออกมาล้อเลียนผู้หญิงแต่ก็ได้สร้างมายาคติความงามให้กับผู้หญิงด้วยได้แก่ ท่อนที่ร้องว่า

ชาขาว ๆ ก็พอไหว แต่บางคนขาลายไม่เอาไหนเลย

การที่ผู้ชายอย่างสุรพล สมบัติเจริญ แต่งเพลงร้องออกมาเช่นนี้ คือการสร้างมายาคติความงาม โดยการพูดหรือการใช้ภาษาชนิดหนึ่งที่กระทำผ่านวาทกรรม สอดใส่ค่านิยมของคนพูดลงไปด้วย ดังนั้น คำว่า ชาขาว ๆ ก็พอไหว นี่คือนิยามในเรื่องความขาวของผิวที่เป็นที่พอใจ แต่บางคนขาลายไม่เอาไหนเลย คำว่าไม่เอาไหนเลย เป็นสิ่งที่บอกว่าขาลายนั่นไม่เป็นที่ยอมรับ ไม่ดี ไม่สวย การแต่งเพลงร้องออกมาเช่นนี้มีผลทำให้ผู้หญิงที่มีขาลายต้องไปกระทำกับร่างกายให้ผิวขาวสวย การแต่งเพลงร้องออกมาเช่นนี้มีผลทำให้ผู้หญิงที่มีขาลายต้องไปกระทำกับร่างกายให้ผิวขาวสวย ตอบสนองความต้องการในระบบสังคมชายเป็นใหญ่เช่นเดียวกัน เช่น การขัดผิว เป็นการทำลายผิวหนึ่งกำพร้าและน้ำหล่อเลี้ยงผิวตามธรรมชาติ ทำให้ผิวแห้งสับได้

1.3 ผลกระทบจากการเสริมสวยด้วยศัลยกรรม ในยุคนี้พบว่าเทคโนโลยีมีความก้าวหน้าขึ้นมาก และการเสริมสวยด้วยการทำศัลยกรรมได้เกิดขึ้นแล้ว โดยเฉพาะในวงการประกวดนางสาวไทย ปี พ.ศ. 2515 ในคอลัมน์ “ก่อนจะชิงมงกุฎเพชร” จากข้อเขียนของ กบ จินดาว่า

...ส่วนเด็กสาวที่รู้ตัวว่ามีความงามพอจะไปวัดในตอนเช้า ๆ ก็เตรียมตัวหลายด้าน ทั้งด้านศัลยกรรม นวดตัว ลดเอว ลดความอ้วน ขัดนิ้ว อบตัว รักษาผิว คุณหมอมือที่เชี่ยวชาญด้านศัลยกรรมบอกว่ามีหลายสาวงามมาเสริมแต่งฉีดแก้มฉีดคาง หน้าอกเสริมจมูก ทำตาให้เป็น 2 ชั้น ทำฟัน...³¹

³¹ กบ จินดา, “ก่อนจะถึงมงกุฎเพชร,” ไทยรัฐ (3 ธันวาคม 2515), หน้า 9, อ้างถึงใน อังครศ บุญทองล้วน, “กระบวนการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสตรีของหญิงในสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีการประกวดนางสาวไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 44.

ผู้หญิงที่อยากสวย อยากมีตาสองชั้น เสริมหน้าอก หรืออยากมีจมูกโด่งอย่างผู้หญิงในวัฒนธรรมตะวันตก หรือผู้ที่เข้าประกวดนางงามในยุคนี้ที่เข้ามาสู่กระบวนการศัลยกรรมนั้น หารู้ไม่ว่าการศัลยกรรมเป็นการทำร้ายร่างกายตนเอง ผู้หญิงต้องเจ็บปวดจากบาดแผลหลังผ่าตัด และทุกซ์ทรมานอยู่จนกว่าบาดแผลจะหาย และอาจเกิดผลข้างเคียงตามมาเช่น แผลเน่า หรือสิ่งแปลกปลอมต่าง ๆ ที่เข้าไปอยู่ในร่างกายเกิดปฏิกิริยากับร่างกาย เป็นต้น ทั้งนี้เพียงเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองและสังคม ทำให้ผู้หญิงรู้สึกไม่พอใจกับร่างกายของตนเองจนกระทั่งต้องเข้าไปสู่กระบวนการศัลยกรรมความงามดังกล่าว กระบวนการศัลยกรรมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่หาผลประโยชน์จากร่างกายและความเจ็บปวดของผู้หญิงทั้งสิ้น

1.4 ผลกระทบจากการลดความอ้วน เนื่องจากแฟชั่นการแต่งกายในยุคนี้ โดยมากเน้นการเปิดเผยสัดส่วนของร่างกาย อาทิ กระโปรงสั้นมินิสเกิร์ต กางเกงยั้วรัดรูป เป็นต้น แฟชั่นเหล่านี้ล้วนออกแบบมาให้ไม่เหมาะกับผู้หญิงที่มีรูปร่างอ้วน ดังนั้นการที่ผู้หญิงอ้วนอยากแต่งกายให้สวยจึงเป็นเรื่องยากอย่างยิ่ง อีกทั้งมายาคติความงามในสังคมชายเป็นใหญ่ได้สร้างให้ผู้หญิงเข้าใจว่าความอ้วนคือความไม่สวย จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้หญิงต้องหาวิธีการในการลดความอ้วนเพื่อที่จะแต่งกายให้สวยงามตามมายาคติให้จงได้

จากคอลัมน์ของ กบ จินดา พบว่า มีการลดความอ้วน ด้วยวิธีการอดอาหาร หรือลดอาหารและการใช้ยาลดความอ้วนเกิดขึ้นแล้ว ซึ่งผู้หญิงในยุคนี้ไม่รู้ถึงโทษของการใช้ยาลดความอ้วนที่มีผลต่อร่างกาย ตลอดจนการอดอาหารนั้นนับเป็นการทรมานร่างกายของผู้หญิงเองอย่างยิ่ง

สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความคิดของผู้ชายในสังคมไทยที่นิยมผู้หญิงหน้าตาสวย รูปร่างดี ผิวพรรณดี รูปร่างดี ไม่อ้วน ถือเป็นการสร้างมายาคติเรื่องความงามให้กับผู้หญิง ที่ทำให้ผู้หญิงต้องไปเสริมสวย หาเครื่องประดับโฉมมาใช้ ลดความอ้วน ศัลยกรรม ทรมานร่างกายตัวเอง ด้วยวิธีต่าง ๆ นานาเพื่อให้ผู้ชายพึงพอใจ และเข้าใจว่าความสวยจะเป็นใบเบิกทางให้กับหลาย ๆ สิ่งในชีวิต แต่เรื่องแบบนี้เรามักมองไม่เห็นว่าเป็นความรุนแรง เพราะในสังคมชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงมีหน้าที่ต้องตอบสนองความต้องการของผู้ชายในทุก ๆ ด้านอยู่แล้ว

2. ผลกระทบทางด้านอื่น ๆ

2.1 ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ความต้องการมีรูปร่างหน้าตาที่สวยงาม ทำให้ผู้หญิงต้องเสียเงินซื้อเครื่องสำอาง เครื่องเสริมความงาม ตลอดจนการทำศัลยกรรมต่าง ๆ รวมไปถึงการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายต่าง ๆ ที่แพร่เข้ามามากมายในยุคนี้ ทั้งกระโปรงและ

กางเกง รวมทั้งทรงผมต่าง ๆ ที่หลากหลายมากมาย ที่ล้วนแล้วแต่ทำให้ผู้หญิงต้องสูญเสียเงิน เพื่อให้ได้มาทั้งสิ้น

2.2 ผลกระทบทางด้านคุณค่า หนังสือพิมพ์ต่าง ๆ พากันวิพากษ์วิจารณ์และล้อเลียน ด้วยภาพการ์ตูนกับผู้หญิงที่เข้าประกวดนางงามในลักษณะที่ไม่สุจริตและส่งผลกระทบทางด้านคุณค่าของผู้หญิงว่า

เห็นผลทันตาไหมคะป้า พอประกวดเสร็จวันเดียวแม่เล่ามีรายการเสนอหัวเมือง ถึงสาวตรกอบ เบอร์โน้นเบอร์นี้ ราคาดี ๆ ทั้งนั้น... ถ้าชนะได้ตำแหน่งก็มีโอกาสได้ผ้าดี ๆ ไป ถ้าตรกอบขายตัวก็ยังได้ราคางาม³²

จะเห็นได้ว่า เมื่อผู้หญิงก้าวเข้ามาสู่วงการความสวยความงามอย่างเช่น การประกวดนางสาวไทย ค่านิยมความงามในยุคของนางงามเป็นความงามที่มีมูลค่าในเชิงเศรษฐกิจในลักษณะมีราคามากกว่ามีค่า อีกทั้งสื่อต่าง ๆ ในนิตยสารต่าง ๆ ในยุคนี้ ล้วนแล้วแต่นำเสนอสาระที่ทำให้ผู้หญิงใฝ่ฝันจะเป็นนางงาม เป็นดารา แฟชั่นต่าง ๆ ทำให้ผู้หญิงลุ่มหลงในมายาคติความงามจนกระทั่งผู้หญิงบางคนเข้าไปสู่วงการประกวด และกลายไปเป็น ภรรยาน้อย หรือขายตัวในที่สุด เนื่องจากเบื้องหลังของการประกวดความงามนั้นมีผู้หาผลประโยชน์รอคอยจนจกฉวยโอกาสจากนางงามที่ตรกอบ โดยยื่นข้อเสนอให้หรือชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสียชื่อเสียงและทำลายคุณค่าของความเป็นผู้หญิง ให้กลายเป็นที่ดูถูก ดูแคลน

2.3 ผลกระทบทางด้านความปลอดภัย มายาคติความงามในสังคมชายเป็นใหญ่ยังได้หล่อหลอมให้ผู้หญิงต้องแต่งหน้าแต่งตา แต่งกายให้สวยงามตามแฟชั่น และผู้หญิงไทยบางคนนั้นก็แต่งกายล่อแหลม เนื่องจากมายาคติความงามได้ครอบงำให้เธอเข้าใจว่าการแต่งกายแบบเปิด เผยร่างกายแบบวับ ๆ แวม ๆ นั้นทำให้เธอดูสวยงาม ผู้หญิงไม่ได้คำนึงถึงว่าเมื่อผู้ชายมองเธอแล้ว จะรู้สึกอย่างไร เพราะสิ่งที่ผู้หญิงต้องการแสดงออกก็คือความงาม และความดึงดูดใจในเรื่อรูปลักษณ์ ผู้หญิงหาว่าไม่อาจตกเป็นเหยื่อและถูกล่วงละเมิดทางเพศได้ หากผู้ชายมองผู้หญิงแล้วมีเกิดความรู้สึกทางเพศขึ้นมา ในยุคนี้จึงมีความไม่ปลอดภัยของผู้หญิงในเรื่องการถูกล่วงละเมิดทางเพศอยู่ด้วย อาทิ การถูกข่มขืน ไปจนถึงการถูกข่มขืนแล้วฆ่า อันเป็นความรุนแรงขั้นสูงสุดที่ผู้หญิงได้รับ

อย่างไรก็ตามแม้การถูกล่วงละเมิดทางเพศของผู้หญิง การถูกกดขี่ ข่มเหง จะมีมาก่อนหน้านั้นแล้วก็ตาม แต่ในยุคนี้ผู้วิจัยต้องการชี้ให้เห็นว่า เหตุผลประการหนึ่งที่ผู้หญิงไทยถูกล่วงละเมิดทางเพศเป็นผลมาจากมายาคติความงามที่ครอบงำอยู่ เนื่องจากแฟชั่นในยุคนี้เรียกได้ว่า มีการเปิดเผยร่างกายมาก วงการแฟชั่น วงการเสริมสวย ตลอดจนวงการเสริมความงามต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมากมายอย่างฟุ้งเฟ้อ รวมไปถึงสื่อต่าง ๆ ทั้งหนังสือ และภาพยนตร์ ล้วนมีส่วนผลักดันให้มายาคติ

ความงามเรื่องความโป๊เปลือย ครอบงำสังคมไทยอย่างมาก เราจะเห็นว่าการนุ่งกระโปรงสั้นอย่างมินิสเกิร์ตนั้น เป็นแฟชั่นของผู้หญิง แต่คนที่ชอบใจนั้นเป็นผู้ชาย

นเรศ นโรปกรณ์ ได้เขียนโต้ตอบจดหมายกับผู้หญิงที่เขียนไปปรับทุกข์เรื่องการถูกผู้ชายจ้องมองเมื่อเข้าประกวดนางงาม หรือเมื่อแต่งกายตามแฟชั่น ในหนังสือ **สาวเคยจะบอกให้** ตอนหนึ่งว่า

ดิฉันขอเรียนคุณนเรศตรง ๆ ว่า โดยปกติเป็นคนขี้อายพอสมควร เพราะฉะนั้นมินิหรือไมโคร แม้แต่ฮอตแพนท์ จึงทำให้ลำบากใจมาก เสื้อก็เหมือนกันคะ ไม่ว่ารัดรูป ซีทรูเว้าอก และเปลือยหลัง ก็ไม่ใช่จะพอใจ แต่ดิฉันก็ต้องเข้าสังคม มันก็จำเป็นนะคะ ...ถามผู้ชายที่คุณเคารพนับถือสักคนหนึ่งดูเถิด ถ้าเขากล้าพูดความจริงถึงก้าพีดผู้ชายแล้วจะต้องพูดอย่างนี้ทั้งนั้น เขาเห็นว่าคุณสวยก็อยากจูบขา เห็นหน้าเห็นปากน่าจูบก็อยากจูบ เห็นอกเห็นใจโงกเต็มอิม ก็จะทำให้ก้อย่างไรเล่าครับ...แต่ผมก็เห็นใจผู้หญิงอย่างเหลือกำลังที่จะต้องแต่งตัวตามแฟชั่น ตามสมัยนิยม เขาแต่งอวดชาอ่อนทั้งเมืองตัวเองจะมาปิดหัวเข้าเป็นยายแก่ได้หรือ? นี่แหละเป็นความลำบากใจ สำหรับคำแนะนำเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทั้งที่ร้อยทั้งร้อยของไอ้พวกข่มขืนผู้หญิงมันก็สารภาพเหมือน ๆ กันทั้งนั้นว่า เห็นขาสาว ๆ แล้วทนไม่ไหว สาวเคยจะมาร้องว่า ขาสาว ๆ ก็ขาคัน อย่างที่พ่อทองใบ รุ่งเรือง เขาแต่งให้นักร้องหญิงร้องตอบได้สุรพล สมบัติเจริญ ก็ไม่ได้อยู่ดี...คุณสาวสมัย ถูกผู้บังคับบัญชาของชายกระโปรงและคอเสื้อ หรือถูกเสมียนเปรย ๆ อย่างนั้น แม้แต่ถูกคนมองเอาในที่ต่าง ๆ จึงนับเป็นกุศลอยู่มาก เพราะถ้าพลัดไปในที่เปลี่ยวเมื่อไร ร่างอันเคยตรึงสายตาใครต่อใครในเวทีประกวดชาอ่อนของคุณจะยับเยินขนาดไหนไม่รู้เลย การแต่งตัวของผู้หญิงจึงพึงระมัดระวังจะก่อให้เกิดอาชญากรรม โดยที่ตัวคุณเองจะเคราะห์ร้าย แม้ผู้ชายชั่วจะถูกลากไป ปุ่ ปุ่ ปุ่ ปุ่ ก็ยังไม่คุ้มกับความสูญเสียของคุณอยู่นั่นเอง³³

เห็นได้ว่าในสังคมชายเป็นใหญ่นั้น ร่างกายของผู้หญิงไม่ได้ถูกมองในเรื่องความงามแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังถูกมองไปในเรื่องทางเพศด้วย แม้ว่าการแต่งกายตามแฟชั่นจะไม่ได้เกิดจากความต้องการโชว์รูปร่างสัดส่วน หากแต่เป็นการแต่งกายตามยุคสมัย แต่ผู้ชายกลับไม่รู้สึกรังเกียจ

³³นเรศ นโรปกรณ์, สาวเคยจะบอกให้ (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2516), หน้า

ผู้ชายจะรู้สึกกับผู้หญิงในลักษณะที่ผู้หญิงเป็นวัตถุที่ใช้ตอบสนองความต้องการทางเพศ ผู้ชายจะมองผู้หญิงด้วยอารมณ์และความรู้สึกที่มีเรื่องเพศเข้ามาเกี่ยวข้อง การที่ผู้หญิงแต่งกายตามแฟชั่น นุ่งกระโปรงสั้น จึงกลายเป็นความเย้ายวนทางเพศในสายตาของผู้ชาย ทำให้ผู้ชายที่ขาดความเป็นมนุษย์ใช้กำลัง และทำร้ายผู้หญิงด้วยการข่มขืนผู้หญิง ทั้ง ๆ ที่การแต่งกายนั้นไม่ใช่การเปลือยกาย เป็นสิทธิของผู้หญิงที่จะแต่งได้ แต่กลับกลายเป็นความไม่ปลอดภัย สะท้อนให้เห็นว่าในความเป็นจริงแล้ว ผู้หญิงจะไม่สามารถกระทำการใด ๆ ด้วยความมีอิสระเสรีตามที่ใจปรารถนาได้เลย ตราบใดที่ยังมีผู้ชาย

การข่มขืนนั้นเป็นการถูกทำร้ายที่น่ากลัวมากที่สุด และอาจเกิดอันตรายถึงกับสูญเสียชีวิตได้ ผู้ชายจะทราบหรือไม่ว่าการถูกข่มขืนนั้นเป็นการสร้างตราบาปให้กับผู้หญิงไปทั้งชีวิต ทำให้ผู้หญิงต้องเจ็บปวดทั้งร่างกายและจิตใจ การแต่งกาย และรูปลักษณ์เรือนร่างที่เป็นเหตุให้ถูกข่มขืนนั้นเห็นได้ว่ายาคติความงามได้ส่งผลกระทบต่อนักหญิงทั้งทางด้านร่างกายและด้านอื่น ๆ ตามมา ไม่ว่าจะเป็นในยุคแรกหรือยุคที่สอง ผู้หญิงล้วนได้รับผลกระทบที่ผู้หญิงเองอาจไม่รู้ตัวทั้งสิ้น

2.4 ผลกระทบด้านศีลธรรม เนื่องจากค่านิยมเรื่องรักนวลสงวนตัวในสังคมไทยนั้นยังเป็นเรื่องที่ยังมีการปลูกฝังกันอยู่ แม้ว่าในยุคนี้จะมีคามทันสมัยของแฟชั่นเข้ามามาก็ตาม แต่ศีลธรรมก็เสื่อมลงเพราะคุณค่าความงามของผู้หญิงตกต่ำลง นางงามหรือคนสวยในยุคที่สองนี้มีคุณค่าในเรื่องทางเพศมากกว่ามีค่าเพราะว่ามีความงาม

จะเห็นได้ว่าในยุคนี้มีการประกวดนางงามกันมาก มีทั้งดารา และนางแบบที่มาจากการประกวดนางงามเกิดขึ้นมากมาย สังคมไทยโดยเฉพาะในยุคที่สองซึ่งมีแฟชั่นหลากหลายกว่าในยุคแรกยิ่งส่งผลให้ผู้หญิงแต่งตัวกันมากขึ้น และแข่งขันกันมากขึ้น กลายเป็นว่าความงามของผู้หญิงจะทำให้มีโอกาสได้คู่ครองดี หรือบางทีก็อาจตกไปเป็นภรรยาน้อย หรือนางบำเรอ หรือกลายเป็นดาวโป๊ ดารายั่ว ไปเสีย คุณค่าความงามของความเป็นผู้หญิงสูญเสียไป เพราะถูกมายาคติความงามหล่อหลอมให้ผู้หญิงมัวแต่ลุ่มหลงเรื่องการแต่งตัว จนลืมความรับผิดชอบในสังคมไป ลืมบทบาทความเป็นแม่ไปว่าเธอจะต้องเป็นแม่แบบของความเป็นดีในเรื่องอื่น ๆ ด้วย เช่น การรักนวลสงวนตัว และความมีศักดิ์ศรี ความมีคุณค่า

การประชาสัมพันธ์ชื่อเสียงของประเทศในยุคที่สองเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวตามนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ นี้ จึงกลายเป็นการที่ผู้หญิงแต่งตัวโป๊ทั้งเมือง กลายเป็นว่าเมืองไทยมีแต่ผู้หญิงแต่งตัวโป๊ แม้แต่การที่ทุนก็วาดภาพผู้หญิงโป๊ ปฏิทินผู้หญิงโป๊เกลื่อนกลาดเป็นต้น ซึ่งภาพลักษณ์เมืองไทยแต่เดิมไม่ได้เป็นเช่นนั้น แต่ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะมายาคติความงามมีส่วนและส่งผลให้เป็นเช่นนั้นเอง สะท้อนให้เห็นว่าประเทศไทยยุคนี้ได้ใช้ความเป็นเพศหญิงเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว และมีลักษณะไปในเรื่องทางเพศ หากเรามองเห็นคุณค่าความงามในตัวผู้หญิงไม่

บทที่ 6

บทสรุป

หลังจากที่ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในปี พ.ศ. 2481 เป็นต้นมา จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ปลุกกระแสมหาชาตินิยมของประชาชนให้เข้าสู่ภาวะสังคมใหม่ด้วยการออกกฎหมายเรื่องต่างๆ ออกมา ซึ่งล้วนแล้วแต่มีจุดประสงค์ในการเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณี และการเข้าสู่แบบแผนของอารยธรรมใหม่ทั้งสิ้น โดยปรากฏให้เห็นตั้งแต่ พ.ศ. 2482 เรื่อยไปจนถึง พ.ศ. 2487 โดยเน้นหนักเรื่องการแต่งกายของประชาชนไทยเป็นสำคัญ และต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างปัจจุบันทันด่วน ท่ามกลางสภาวะสงครามที่กำลังทวีความรุนแรง และการขยายอำนาจของชาติตะวันตก

ทั้งนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ปรารถนาอย่างยิ่งที่จะมิให้ประเทศไทยเป็นที่ดูถูกเหยียดหยามของชาติมหาอำนาจ ไม่ต้องการให้ต่างชาติมองว่าประเทศไทยเป็นชาติป่าเถื่อนล้าหลังและใช้อ้างเป็นเหตุผลในการเข้ายึดครองในที่สุด จึงต้องได้เร่งปรับปรุงวัฒนธรรมของชาติเป็นการใหญ่ โดยเฉพาะเรื่องการปรับปรุง และเปลี่ยนแปลงการแต่งกายของผู้หญิงให้มีรูปแบบตามแบบผู้หญิงตะวันตก

การแต่งกายของผู้หญิงไทยแต่เดิมนั้น จะเริ่มจากราชสำนักก่อน แล้วจึงเผยแพร่สู่สามัญชน มีลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไป แต่เมื่อถึงสมัยของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับเป็นผู้มีความคิดเปลี่ยนแปลงเสียเอง การกระทำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงอยู่ในลักษณะของการดำเนินราชสำนัก เป็นความต้องการแสดงถึงความเป็นรัฐบาลสามัญชน และใช้อำนาจกระทำกับประชาชนให้เชื่อฟังโดยหวังผลประโยชน์ทางการเมือง และความมั่นคงของตนเอง โดยเฉพาะการกระทำกับผู้หญิงโดยใช้ร่างกายของผู้หญิงในการเผยแพร่ประชาธิปไตยในงานฉลองรัฐธรรมนูญ ตลอดจนใช้มายาคติความงามแบบตะวันตกเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแต่งกายของผู้หญิงไทยเสียใหม่ โดยอ้างว่าเพื่อสร้างภาพลักษณ์ของประเทศ ไม่ให้เป็นที่ดูหมิ่นดูแคลนของชาติอื่น มีผลให้รูปแบบการแต่งกายของผู้หญิงไทยมีการเปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนได้สร้างความกดดันต่อผู้หญิง และส่งผลกระทบต่อผู้หญิงไทย โดยสรุปได้ดังนี้

มายาคติความงามของสตรีไทย พ.ศ. 2481- 2516 มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

1. มายาคติความงามในยุคแรก (พ.ศ. 2481-2497)

มายาคติความงามจากตะวันตกที่เข้ามาในสังคมไทยมีผลให้รูปแบบความงามของผู้หญิงไทยเป็นดังนี้

1.1 **ด้านการแต่งกาย** มีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนจากการนุ่งโจงกระเบนห่มผ้าแถบ หรือห่มสไบเฉียงมาเป็นการนุ่งผ้าถุง หรือนุ่งกระโปรง สวมเสื้อ สวมรองเท้า และสวมหมวก และพัฒนามาเป็นกระโปรงนิวลูก และแต่งกายเน้นรูปร่างสัดส่วนมากขึ้น มีการใช้เสื้อยกทรง และสเตย์รัดหน้าท้อง และมีแฟชั่นชุดอาบน้ำที่เห็นสัดส่วนชัดเจน

1.2 **ด้านการเสริมความงาม** มีการเปลี่ยนแปลงจากที่เคยเสริมความงามแบบไทยมาเป็นการใช้เครื่องสำอางจากตะวันตกมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อมีการประกาศให้เลิกใช้ประทุนหมากแล้ว ผู้หญิงไทยเริ่มนิยมพ่นขาว และใช้ลิปสติกทาปากแบบผู้หญิงตะวันตกมากขึ้น ในยุคนี้ยังมีการนำนางสาวไทยมาโฆษณาเครื่องสำอางบางยี่ห้อด้วย

1.3 **ด้านทรงผม** มีการเปลี่ยนแปลงจากที่เคยไว้ผมทรงดอกกระพุ่ม และผมสั้นทรงอื่น ๆ ได้เปลี่ยนมาเป็นการไว้ผมยาวขึ้น และตัดหยิกเป็นลอน เป็นคลื่น

1.4 **ด้านรูปลักษณ์เรือนร่าง** แม้จะรับรูปแบบการแต่งกายแบบตะวันตกเข้ามา แต่การเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปลักษณ์เรือนร่างมีลักษณะไม่ชัดเจน โดยเฉพาะเรื่องความสูง พบว่าผู้หญิงไทยในยุคนี้ยังไม่มีพัฒนาการทางด้านร่างกายในเรื่องความสูงให้ทัดเทียมกับผู้หญิงตะวันตก อีกทั้งรูปร่าง เช่น จมูก ยังคงความเป็นไทย เนื่องจากยังไม่มีเทคโนโลยีด้านการศัลยกรรมความงามเข้ามาเกี่ยวข้อง แม้จะมีรูปแบบการแต่งหน้าด้วยเครื่องสำอางแบบตะวันตกมากขึ้น

2. มายาคติความงามในยุคที่สอง (พ.ศ. 2507-2516)

2.1 **การแต่งกาย** เน้นการเปิดเผยร่างกายให้เห็นเรือนร่างจริง ส่วนใหญ่เน้นให้เห็นเนื้อขาและช่วงขา ได้แก่ การนุ่งกระโปรงมินิสเกิร์ต กางเกงยัด การเกงม้อดที่รัดรัดต้นขา เป็นต้น

2.2 **การเสริมความงาม** การใช้เครื่องสำอางมีมากและมีให้เลือกอย่างหลากหลาย การแต่งหน้าเน้นดวงตาหวานคม คิ้วเข้ม ขอบตาชัดเจน และแต่งหน้าเข้มมีความก้าวหน้าของเทคโนโลยีมากยิ่งขึ้นในยุคนี้ได้แต่การเสริมหน้าอก การศัลยกรรมความงามผ่าตัด เสริมจมูก ทำตาสองชั้นเริ่มมีปรากฏแล้ว

2.3 ทรงผม มีความหลากหลายมากขึ้น ทั้งผมตัดเป็นลอน เป็นคลื่น ปล่อยยาวเกล้ามวย ผมหยิก ผมทรงรากไทร ตลอดจนการใช้วิกผมด้วย

2.4 รูปลักษณ์เรือนร่าง มีการพัฒนาการทางด้านร่างกาย โดยเฉพาะความสูงที่มากขึ้น สะท้อนให้เห็นว่าอิทธิพลของมายาคติความงามแบบตะวันตกประกอบกับรูปแบบเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายมีส่วนผลักดันให้ผู้หญิงไทยมีพัฒนาการทางด้านร่างกายมากขึ้น สังเกตได้จากผู้เข้าประกวดนางสาวไทย และดาราดัง ๆ ในยุคนี้ ส่วนใหญ่มีความสูง โดยเฉลี่ยมากกว่า 160 เซนติเมตรขึ้นไป ผู้หญิงไทยยุคนี้ถูกมายาคติความงามครอบงำมากขึ้น เห็นได้จากการเสริมหน้าอก เสริมจมูก ทำตาสองชั้น และการทำศัลยกรรมเป็นต้น

มายาคติความงามได้ก่อให้เกิดความกดดันทางสังคมต่อสตรีไทย

1. มายาคติความงามได้ก่อให้เกิดความกดดันทางสังคมต่อสตรีไทยยุคแรก (พ.ศ. 2481- 2497)

มายาคติความงามในยุคนี้ได้ก่อให้เกิดความกดดันทางสังคมอย่างมาก เนื่องจากเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างปัจจุบันทันด่วน โดยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องการจะเห็นผลทันตาทำให้ผู้หญิงไทยในขณะนั้นต้องดิ้นรนจัดหาเครื่องแต่งกายให้ถูกต้องตามวัฒนธรรมกันเป็นการใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นการสวมหมวก นุ่งกระโปรง นุ่งผ้าถุง สวมรองเท้า ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นความแปลกใหม่ในสังคมยุคนั้นทั้งสิ้น และไม่เพียงแต่เรื่องการแต่งกายเท่านั้น แม้แต่การแต่งหน้า และการดูแลผิวพรรณ ก็พบว่าในยุคนี้ได้มีการนำเข้าเครื่องสำอางจากต่างประเทศเข้ามาจำหน่ายแล้วด้วย

นอกจากนี้ความกดดันทางสังคมยังมาจากการที่ผู้หญิงมีปฏิสัมพันธ์กัน การพูดคุยในเรื่องการแต่งกาย เสริมสวยในกลุ่มผู้หญิงด้วยกัน ทำให้เกิดการเปรียบเทียบและสร้างความกดดัน เช่น การคุยถึงหมวกทรงต่าง ๆ การแต่งกายตามแฟชั่นกระโปรงและเสื้อผ้า ทำให้ผู้หญิงต้องไปดิ้นรนแต่งกายให้สวยงาม

นอกจากนี้ ความต้องการเป็นที่ยอมรับจากเพื่อนร่วมงาน และความไม่ต้องการถูกไล่ออกจากงาน หรือกระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่การงาน ทำให้ผู้หญิงในยุคนี้ต้องแต่งกายตามรสนิยมกันอย่างถ้วนหน้า

แฟชั่นกระโปรงและเสื้อผ้าตลอดจนรูปแบบการแต่งกายที่เปลี่ยนไปจากเดิม ทำให้ผู้หญิงอ้วน มีความรู้สึกอขายก้อม ในขณะที่ยังผู้หญิงที่ผอมเกินไปก็มีความรู้สึกอขายก้อมมีเนื้อหนังขึ้นมาบ้าง ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากมายาคติความงามจากตะวันตกเรื่องรูปร่างของเอวที่เข้ามาทำให้บรรดาผู้หญิงเหล่านี้เกิดความรู้สึกกดดันที่ไม่สามารถแต่งกายให้สวยงามเหมือนผู้หญิงที่มีรูปร่างของเอวตาม

แพ้นได้ จึงต้องพากันดิ้นรนหาวิธีลดและเพิ่มน้ำหนักกันโดยการปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ เช่นแพทย์ที่เรียนจบมาจากต่างประเทศ ซึ่งมีอยู่น้อยในยุคนี้

ในยุคนี้ยังพบว่ามายาคติความงามได้ทำให้ผู้หญิงรู้สึกไม่พอใจในความแก่ของตน และรู้สึกว่าการแก่คือความไม่สวยอีกด้วย นั่นคือความกลัวแก่ ตลอดจนความรู้สึกไม่อยากแก่ทำให้ผู้หญิงที่รู้สึกเช่นนี้ต้องเร่งทำการแต่งกาย มีความต้องการอยากเสริมหน้าอก สนใจซื้อเครื่องสำอางบำรุงผิวพรรณ และแต่งหน้าแต่งตาเป็นการใหญ่ ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการทำตัวให้เป็นที่ถูกใจสามี หรือคนรัก เห็นได้ว่าในสังคมชายเป็นใหญ่ นั้น ผู้ชายมีบทบาทต่อเรื่องความสวยความงามของผู้หญิงมาก ผู้หญิงจะรู้สึกกดดันมากทีเดียวหากความแก่จะกลายมาเป็นเหตุผลที่ทำให้สามีหรือคนรักรู้สึกเบื่อหน่าย อันอาจจะมีปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ หรือปัญหาครอบครัวตามมา เช่น กรณีการนอกใจ เป็นต้น

2. มายาคติความงามได้ก่อให้เกิดความกดดันทางสังคมต่อสตรีไทยยุคที่สอง (พ.ศ. 2507- 2516)

ในยุคนี้วงการแฟชั่น และวงการเสริมสวยก้าวหน้าขึ้นมาก อีกทั้งสถาบันความงามต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย ส่งผลให้แฟชั่นในยุคนี้มีความหลากหลายกว่ายุคก่อนมาก

แฟชั่นประเภทเปิดเผยให้เห็นร่างกาย สัดส่วนชัดเจน เช่น กระโปรงสั้น เป็นที่นิยมมาก อีกทั้งชุดของผู้เข้าประกวดนางสาวไทยได้พัฒนารูปแบบมาเป็นชุดอาบน้ำที่มีความใกล้เคียงแบบตะวันตกมากขึ้น รวมไปถึงรูปร่างของนางแบบก็มีการพัฒนาใกล้เคียงกับตะวันตกมากขึ้น เห็นได้ชัดจากความสูงของผู้เข้าประกวดนางงามที่มีความสูงโดยเฉลี่ยมากกว่าในยุคแรก ทำให้แฟชั่นตามปกหนังสือ และภาพยนตร์ มีภาพของนางแบบใส่ชุดอาบน้ำ นางแบบใส่ชุดกระโปรงสั้นได้อย่างสวยงามเป็นจำนวนมาก มายาคติความงามที่เข้ามาในยุคนี้จึงทำให้ผู้หญิงที่อยากสวยเกิดความรู้สึกอยากเปลี่ยนแปลงรูปร่างทรวดทรงของตนเองมากขึ้น เช่น การเสริมหน้าอก การศัลยกรรม การเสริมจมูก การทำตาสองชั้น เป็นต้น

นอกจากนี้เครื่องสำอางต่าง ๆ ในยุคนี้ก็มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ผู้หญิงไทยในยุคนี้มีโอกาสเลือกใช้เครื่องสำอางได้หลากหลายยี่ห้อ อีกทั้งสีสันทันก็มีให้เลือกมากมาย แม้แต่ทรงผมในยุคนี้ก็มีความหลากหลายกว่ายุคแรกที่เน้นผมดัดเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นผมเกล้าแบบต่าง ๆ ผมปล่อยยาว ผมทรงรากไทร เหล่านี้เป็นต้น

มายาคติความงามในยุคนี้ได้ทำให้ผู้หญิงที่ถูกมายาคติความงามครอบงำต่างพากันดิ้นรนกระทำกับรูปร่างของตนเองเพื่อให้สวยงาม เพราะความสวยงามในยุคนี้เป็นเสมือนใบเบิกทางที่ผู้หญิงไทยสามารถจะนำมาใช้ในการกำหนดวิถีชีวิตได้ทีเดียว ไม่ว่าจะเป็นโอกาสในการเลือกคู่ครอง

โอกาสของการได้งานทำ การมีชื่อเสียง เกียรติยศ เงินทอง ต่าง ๆ ผู้หญิงหลายคนในยุคนี้จึงล้วนให้ความสำคัญของตนเองเป็นอันดับไปสู่วิธีความสำเร็จ อาชีพดารา นางแบบ จึงเป็นความใฝ่ฝันของผู้หญิงหลาย ๆ คนในยุคนี้ ดังนั้นการแข่งขันเรื่องความสวยความงามจึงมีมากกว่ายุคที่แล้ว แม้แต่ในกลุ่มนิสิต นักศึกษาเอง ต่างพากันแต่งตัวตามแฟชั่น และแข่งขันกัน ความกดดันเรื่องความรู้สึกอยากสวยงามตามมายาคติแบบตะวันตกก็ยิ่งมีมากขึ้น จนนำไปสู่กระบวนการเสริมความงามด้วยการศัลยกรรม การลดความอ้วน การเสริมทรวงอกต่าง ๆ ดังที่กล่าวมา

หากพิจารณาถึงความก้าวหน้าของวงการความสวยความงามที่มากขึ้นในยุคนี้แล้วพบว่า เหตุผลประการหนึ่งเป็นเพราะความใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาที่ต้องการให้ประเทศไทยเป็นยุทธศาสตร์ในการปิดกั้นและต่อสู้กับลัทธิคอมมิวนิสต์ที่กำลังคืบคลานเข้ามาสู่ประเทศไทยและภูมิภาคแถบนี้ ดังนั้นการตัดสินใจให้ผู้เข้าประกวดนางงามจักรวาลจากประเทศไทยได้ตำแหน่ง นับเป็นอุบายอย่างหนึ่งของสหรัฐฯ ในการที่จะตั้งฐานที่มั่นทุนนิยมในเอเชีย และต้องการให้ประเทศไทยเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก นอกจากนี้ทั้งแฟชั่น เครื่องแต่งกาย และเครื่องสำอางต่าง ๆ ที่มาจากสหรัฐฯ นั้นเหตุผลหนึ่งก็เพื่อหวังผลทางการค้ากับประเทศไทยด้วย

ยิ่งไปกว่านี้เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศที่สวยงามและมีทรัพยากรมากมาย หากพัฒนาในเรื่องท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักไปทั่วโลกได้ เศรษฐกิจภายในประเทศก็จะดีขึ้นเป็นลำดับ ประชาชนก็จะอยู่ดีกินดี โอกาสที่ระบอบคอมมิวนิสต์จะเข้ามาครอบงำก็ยากขึ้น ดังนั้นความต้องการที่จะให้เมืองไทยเป็นเมืองที่ฟูฟ่า มีสีสัน ตื่นตาตื่นใจ จึงต้องใช้มายาคติความงามตะวันตกกับร่างกายผู้หญิงไทยเป็นการประชาสัมพันธ์ให้เมืองไทยเป็นที่รู้จักในฐานะที่เป็นเมืองที่น่าท่องเที่ยว ผู้คนแต่งกายทันสมัย เป็นที่รู้จักของนานาประเทศมากขึ้น

ดังนั้นแฟชั่นกระโปรงสั้น ตลอดจนชุดอาบน้ำ ชุดกระโปรงต่าง ๆ ที่เปิดเผยให้เห็นสัดส่วนของร่างกายผู้หญิงอย่างชัดเจนในยุคที่สองนี้จึงเป็นมายาคติความงามที่หล่อหลอมผู้หญิงรู้จักการแต่งกายให้เป็นที่ดึงดูดในเรื่องของการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ชื่อเสียงของประเทศ

จะเห็นได้ว่าแฟชั่นกระโปรงสั้น การเปลือยกายให้มองเห็นเรือนร่าง การมีศัพทต่าง ๆ เรียกผู้หญิงที่แต่งกายเปิดเผย เช่น ดาวยั่ว ดาวเป็ เกิดขึ้นในยุคนี้ทั้งสิ้น ประกอบกับอิทธิพลของสื่อภาพยนตร์ทั้งในเมืองไทยและต่างประเทศ และแฟชั่นจากอเมริกันที่หลากหลาย มีผลให้ผู้หญิงไทยแต่งกายเปิดเผยกว่ายุคแรก เพื่อเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยว ประกอบกับธุรกิจการบริการ สถานบันเทิงต่าง ๆ มีมากขึ้นในยุคนี้ ซึ่งทุกที่ก็ล้วนแล้วแต่ใช้ผู้หญิงในการตอบสนองความบันเทิงเรณรมย์ทั้งสิ้น ผู้หญิงไทยจึงลุ่มหลงอยู่กับมายาคติความงามแบบตะวันตก จนลืมนึกถึงศีลธรรมจรรยา ลืมเรื่องรักษาวลสงวนตัว ดังนั้นแม้ว่าในยุคนี้วัตถุจะเจริญมากขึ้น มีความทันสมัยมากขึ้นก็ตาม แต่ศีลธรรมก็เสื่อมลง คนในสังคมที่มีความคิดดีมีสำนึกดีเริ่มรู้สึกอึดอัด และเริ่มรู้สึก

ว่าผู้หญิงกำลังตกเป็นเหยื่อ ผู้หญิงมีค่าเป็นเพียงวัตถุทางเพศ ที่นำมาใช้ประโยชน์เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของสังคมที่มีชายเป็นใหญ่เท่านั้น

ผู้คนในสังคมโดยเฉพาะกลุ่มคนที่มีการศึกษา เช่น นิสิต นักศึกษาเริ่มมองเห็นว่าการประกวดนางสาวไทยในยุคนี้ไม่ได้ช่วยให้เศรษฐกิจชาติดีขึ้น แต่ผลประโยชน์ของชาติกลับไปตกอยู่กับคนเพียงบางกลุ่ม โดยเฉพาะช่วงท้ายของยุคนี้เป็นยุคของจอมพล ถนอม กิตติขจร เป็นจอมเผด็จการที่เข้ามาบริหารประเทศเพื่อผลประโยชน์ต่อกลุ่มตนและพวกพ้อง ไม่ได้ทำให้ประชาชนอยู่ดีกินดีขึ้นแต่ประการใด ดังนั้นความรู้สึกของคนในสังคมจึงเริ่มต่อต้าน ความโหยหาประชาธิปไตยที่แท้จริงเริ่มปรากฏ จนในที่สุดการแสดงออกอย่างรุนแรงก็ปรากฏ เมื่อเกิดเหตุการณ์วิปโยคในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 มีผลให้การประกวดนางสาวไทยต้องหยุดชะงักไปนานถึง 12 ปี

มายาคติความงามได้ส่งผลกระทบต่อสตรีไทยในด้านต่าง ๆ

1. มายาคติความงามได้ส่งผลกระทบต่อสตรีไทยในด้านต่าง ๆ ในยุคแรก (พ.ศ. 2481-2497)

ผลกระทบทางด้านร่างกายที่เกิดจากมายาคติความงามในยุคแรกนี้มีผลให้ร่างกายของผู้หญิงในยุคนี้เปลี่ยนแปลงไป ได้แก่ การที่ผู้หญิงไทยในยุคนี้มีการขัดฟันให้ขาวขึ้น มายาคติความงามเรื่องฟันขาวสวยกว่าฟันดำทำให้เกิดค่านิยมใหม่ในสังคมไทยที่ผู้หญิงหันมานิยมการมีฟันขาวกันมากขึ้น ผลกระทบนี้ส่งมาจนถึงปัจจุบันที่ไม่มีใครกลับไปนิยมการมีฟันดำอีก

นอกจากนี้ เมื่อผู้หญิงเริ่มไว้ผมยาว และเริ่มทำผมสั้นทรงอื่น ๆ อาทิ เลิกไว้ผมทรงดอกกระพุ่มแล้ว แฟชั่นผมตัดซึ่งได้เข้ามาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 7 ตอนต้น เป็นต้นมา เป็นมายาคติความงามจากตะวันตกก็ได้เข้ามาแทนที่ มีผลให้รูปแบบทรงผมของผู้หญิงไทยในยุคนี้เปลี่ยนแปลงไป และคงอยู่กับผู้หญิงไทยในยุคนี้ยาวนานทีเดียว หรือเรียกได้ว่า อยู่คู่กับผู้หญิงในยุคนี้จนสิ้นยุค ดังนั้น ความต้องการที่จะมีผมทรงสวยตามแฟชั่นผมตัด มีผลกระทบที่เกิดตามมาก็คือ ผู้หญิงไทยในยุคนี้บางคนถูกไฟฟ้าดูดตายจากการไปตัดผม และแม้ว่าจะมีผลกระทบถึงกับความตาย แต่ผู้หญิงไทยส่วนใหญ่ก็ยังคงตัดผมกันเนื่องมาจากมายาคติความงามที่ครอบงำสังคมไทยในยุคนี้อย่างเหนียวแน่นนั่นเอง

ผลกระทบที่เกิดกับร่างกายผู้หญิงไทยในยุคนี้ยังเกิดจากการที่ผู้หญิงมีการใส่สเตียรอยด์หน้าท้อง และการใช้คอร์เซ็ทหรือเกอร์เดิล อันเนื่องมาจากความต้องการที่จะมีทรวดทรงที่สวยงามตามแบบผู้หญิงตะวันตก แต่หาว่าไม่ว่า การกระทำเช่นนั้นเป็นการทรมานร่างกายตนเองและเป็นผลเสียต่ออวัยวะภายใน เห็นได้ว่าการที่ผู้หญิงยอมอดอดจากการถูกบีบรัดเช่นนี้เป็นเพราะลุ่มหลงใน

มายาคติความงาม เป็นการกระทำที่ผู้หญิงคาดหวังว่าจะได้รับแต่ผลดี นั่นคือความรู้สึกพึงพอใจในความสุขของตัวเอง และรู้สึกมั่นใจต่อการปรากฏตัวในสังคม การกระทำเช่นนี้เป็นการลดความกดดันของตัวเองลงก็จริง แต่ผลเสียต่อร่างกายนั้นก็ได้อีกหลายอย่างเข้ามาอย่างช้า ๆ โดยที่ผู้หญิงไม่รู้สึกรู้สีกตัว

แม้แต่การยอมเจ็บปวดจากการแต่งหน้าแต่งตาที่เช่นเดียวกัน ผู้หญิงจะยอมทนเจ็บปวดจากการถอนคิ้วตัวเอง ยอมที่จะระคายเคืองตาจากยาหยอดตาที่ทำให้ตาหวาน ที่นิยมกันมากในยุคนี้ เพื่อที่จะสวยงามตามมายาคติความงามที่ครอบงำอยู่ โดยมีได้คำนึงถึงตัวเอง การที่ผู้หญิงยอมเจ็บปวดเพื่อจะให้เป็นที่ยอมรับในสังคมชายเป็นใหญ่เช่นนี้ สะท้อนให้เห็นถึงการยอมอยู่ได้อำนาจและการอดทนจากการถูกกดขี่ข่มเหง ที่เกิดขึ้นมาในประวัติศาสตร์อันยาวนานของการเป็นผู้หญิงไทยที่จะต้องทำตัวให้เป็นที่ยอมรับของชายเสมอมา

ไม่เพียงแต่การยอมเจ็บปวดจากการทำร้ายร่างกายตัวเองเท่านั้น ยังพบว่าผู้หญิงไทยในยุคนี้ยอมทรมานร่างกายจากการหิวโหย ยอมอดและลดอาหารเพื่อควบคุมน้ำหนัก และแสวงหาวิธีการลดความอ้วน อาทิ การปรึกษาแพทย์ให้ช่วยแก้ไขเรื่องรูปร่างให้ได้สวยงามตามมายาคติความงามที่คอยกำกับให้ต้องไปดิ้นรนกระทำกับร่างกายของตนเองสารพัด ในขณะที่ผู้ชายไม่ต้องทำเช่นนั้น แต่ผู้ชายจะเป็นฝ่ายที่เฝ้าดูและคอยกำกับให้ผู้หญิงกระทำกับร่างกายตนเองให้สวยงามเป็นที่ถูกใจของผู้ชายเอง ในขณะที่ผู้หญิงจะไม่รู้สึกตัวว่าได้ทำร้ายร่างกายของตนเอง ผู้หญิงจะรู้สึกพอใจหากได้รับความชื่นชม รู้สึกวิตกกังวลน้อยลง และรู้สึกกดดันน้อยลง หากได้ทำตัวเป็นถูกใจของชาย นั่นก็เป็นเพราะสังคมหล่อหลอมให้ผู้หญิงรู้สึกเช่นนั้นจนกลายเป็นเรื่องปกติ ผู้หญิงจึงตกอยู่ในฐานะที่เป็นเหยื่อของความงามมาโดยตลอด ในขณะที่ฝ่ายชายไม่ต้องทำร้ายร่างกายตัวเองให้เป็นที่ถูกใจของหญิงเลย

ส่วนผลกระทบทางด้านอื่น ๆ อันนั้นแก่ผลกระทบทางด้านจิตใจนั้น เกิดจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วชนิดที่เรียกว่าตั้งตัวกันไม่ทัน ทำให้วิถีชีวิตของผู้หญิงไทยในยุคนี้ต้องเปลี่ยนแปลงอย่างกะทันหันจึงมีผลต่อสภาพจิตใจ โดยมีความรู้สึกสลดหดหู่เนื่องจากไม่เคยพบเจอในสิ่งที่เกิดขึ้นมาก่อน อาทิ การให้นั่งผ้าถุง นุ่งกระโปรง สวมหมวกสวมรองเท้า เป็นต้น

นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจในขณะนั้นอย่างมากด้วย เนื่องจากบ้านเมืองอยู่ในภาวะสงคราม การถูกบังคับให้ต้องแต่งตัวสวยงามจึงทำให้ผู้หญิงที่มีรายได้น้อยเดือดร้อนมากที่ต้องจัดหาเครื่องแต่งกายมาแต่งตัวให้เหมาะสมตามรัฐนิยม

ผลกระทบจากมายาคติความงามยังส่งผลถึงการดำเนินชีวิตประจำวัน อาทิ การเดินทาง ขึ้นรถลงเรือในสมัยนั้น ผู้หญิงไทยต้องคอยจับทั้งกระโปรงและหมวกให้วุ่นวายกันไปหมด

เพราะกลัวว่ากระโปรงจะเปิด และหมวกจะปลิว การไปติดต่อราชการก็ไม่ได้ความสะดวกหากไม่แต่งกายให้ถูกต้อง อีกทั้งไม่ว่าฝนจะตกน้ำจะท่วม ก็ต้องแต่งกายกันให้ถูกต้อง ทำให้เกิดความทุกข์ทรมานอย่างมากโดยเฉพาะกับผู้หญิงสูงอายุถึงกับต้องนั่งใจกระเบนไว้ข้างในอีกชั้นเนื่องจากความไม่เคยชินต่อการแต่งกายแบบใหม่ บางคนก็ปฏิบัติตามเพื่อกันตำรวจจับเท่านั้น ความสะดวกสบายในชีวิตประจำวันหายไปหมด แม้แต่การซื้อขายหมากก็แอบกระทำการ เหมือนกับหมากเป็นยาเสพติดให้โทษ เป็นของผิดกฎหมายขั้นรุนแรง ทั้ง ๆ ที่หมากนั้นเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับวิถีชีวิตคนไทยมาช้านาน ทั้งหมากและพลูเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนไทยมาตั้งแต่เกิดจนตายก็ว่าได้ เราจะพบว่าหมากพลูมีอยู่ในพิธีกรรมของคนไทยเกือบทั้งหมด แม้แต่การต้อนรับขับสู้ในสมัยก่อน หมากพลูก็ถือเป็นของสำคัญ เพียงแค่ต้องการเปลี่ยนแปลงให้ผู้หญิงไทยมีพื้นที่มากขึ้น และต้องการสร้างค่านิยมใหม่ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย แต่ผลที่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อผู้หญิงไทยเท่านั้น ยังส่งผลถึงการแสดงความเป็นคนไทยและวัฒนธรรมไทยด้วย

2. มายาคติความงามได้ส่งผลกระทบต่อสตรีไทยในด้านต่าง ๆ ในยุคที่สอง (พ.ศ. 2507- 2516)

ในยุคที่สองนี้ เนื่องจากมีความก้าวหน้าของเทคโนโลยี และวงการเสริมความงามต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย ตลอดจนมีพัฒนาการตามแฟชั่นตะวันตกมากยิ่งขึ้น จึงทำให้ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงมีมากขึ้นตามไปด้วย ทั้งผลกระทบที่เกิดจากการเสริมหน้าอกด้วยการฉีดพาราฟิน ที่ทำให้เกิดอันตรายถึงชีวิตได้ หรือแม้แต่การที่ผู้หญิงยอมเจ็บปวดจากการทำศัลยกรรม การเสริมจมูกต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นการทำร้ายร่างกายตนเองทั้งสิ้น แต่เนื่องจากสภาพสังคมในช่วงเวลานี้มีส่วนกดดันให้ผู้หญิงไทยต้องทำเช่นนั้นอันเนื่องมาจากแฟชั่นที่หล่อหลอมให้หญิงส่วนใหญ่หลอมไปกับมัน มายาคติความงามในยุคนี้จึงมีความสัมพันธ์ไปกับเทคโนโลยี หรืออาจกล่าวได้ว่าเทคโนโลยีมีผลกระทบต่อความงามของผู้หญิงไทยในยุคนี้อย่างมาก

ร่างกายของผู้หญิงไทยในยุคนี้ถูกนำไปใช้ในการสร้างชื่อเสียงและประชาสัมพันธ์ให้ประเทศไทยมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก จะเห็นได้ว่าการแข่งขันความงามในยุคนี้มีความเข้มข้นกว่ายุคแรกมาก ผู้หญิงในยุคนี้แข่งขันกันแต่งตัวมากขึ้น เนื่องมาจากผลพวงของความงามนั้นสามารถนำไปสู่ความสำเร็จในชีวิตได้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องคู่ครอง หน้าที่การงาน และชื่อเสียงเกียรติยศ การเข้าสู่อาชีพดารา นักร้อง นักแสดง นางแบบ ล้วนเป็นผลมาจากความงามทั้งสิ้น แต่สิ่งที่ผู้หญิงไทยในยุคนี้มองข้ามก็คือ ผลกระทบจากมายาคติความงามที่ครอบงำอยู่นั้นได้แฝงไปด้วยการทำร้ายและทำลายตัวเอง อาทิ ในเรื่องของความสิ้นเปลืองเงินทองที่หมดไปกับการแต่งกาย การซื้อเครื่องสำอางต่าง การเสริมความงาม การทำศัลยกรรมต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่ต้องใช้เงิน

ลงทุนทั้งสิ้น โดยผู้หญิงไม่เคยรู้ตัวว่าได้ตกเป็นเหยื่อของธุรกิจความงาม ผู้ซึ่งหาผลประโยชน์จากผู้หญิงได้ไม่สิ้นสุดตราบไต่ที่ผู้หญิงยังลุ่มหลงอยู่ในมายาคติความงามเช่นนี้

นอกจากนี้ในเรื่องของคุณค่าของความเป็นผู้หญิงนั้น สังคมในยุคนี้ไม่ได้ให้คุณค่ากับการแต่งตัวโป๊เปลือย และไม่เห็นคุณค่าต่อการเป็นนางงามตกรอบ แต่ให้คุณค่าผู้หญิงเป็นเพียงวัตถุที่มีราคาแพงกว่ามีค่า ความงามของผู้หญิงซื้อขายได้ โดยมีเรื่องทางเพศเข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการเป็นภรรยาน้อย หรือการขายบริการทางเพศ

ยิ่งไปกว่านั้นความสวยงามของตัวผู้หญิงเอง ยังนำมาซึ่งความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินด้วย อาทิ การถูกล่วงละเมิดทางเพศ การถูกข่มขืน จากผู้ชายที่มองเห็นผู้หญิงเป็นเพียงวัตถุทางเพศ ซึ่งเป็นอันตรายต่อทั้งร่างกายและจิตใจ หรืออาจทำร้ายจนผู้หญิงเสียชีวิตได้

ผลกระทบต่าง ๆ เหล่านี้อยู่กับผู้หญิงจนกลายเป็นเรื่องปกติ แต่ผู้หญิงส่วนใหญ่มองข้ามก็เพราะมายาคติความงามให้คำตอบแต่ในเรื่องของความงาม แต่ไม่เคยหล่อหลอมให้ผู้หญิงรู้ว่ามีคุณค่าอย่างไร

และในที่สุดเมื่อผู้คนในสังคมเริ่มรู้สึกชีวิตและความเป็นอยู่ภายใต้ความเป็นเผด็จการ ไม่ได้ช่วยให้เศรษฐกิจชาติดีขึ้น แพ้ชั้นการแต่งกาย และการประกวดนางงามต่าง ๆ เป็นเรื่องฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย และมอมเมาให้ผู้หญิงสูญเสียทั้งเงินทองและควมมีคุณค่า ทั้ง ๆ ที่ผู้หญิงมีค่ามากมายที่จะทำประโยชน์ในเรื่องอื่นให้กับสังคม ภาพลักษณ์ของผู้หญิงโป๊เปลือย หญิงขายบริการ นางบำเรอ และการเป็นภรรยาน้อย ทำให้ศีลธรรม และสำนึกดีหดหายไป มายาคติความงามในยุคนี้ประสบความสำเร็จในการทำให้ผู้หญิงลุ่มหลงอยู่กับร่างกายตนเอง ไม่ลืมหูลืมตา ว่าได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือ ถูกครอบงำให้อยู่แต่ในแวดวงของความสวยความงาม เข้าใจว่าเป็นเรื่องที่ดี เป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในชีวิต จนลืมความรับผิดชอบต่อสังคมไปเสีย

ในที่สุดนิสิตนักศึกษา ปัญญาชนเริ่มทนไม่ได้ การประกวดนางสาวไทยจึงถึงจุดแตกหัก เพราะคนในสังคมเริ่มตื่นตัวและไม่เห็นด้วยอย่างรุนแรง ทำให้เรื่องการประกวดนางสาวไทยเงียบหายไปนับ 10 ปี และหากจะย้อนกลับมาก็ต้องสร้างค่านิยมกันใหม่ที่ทำให้ผู้หญิงงามอย่างมีคุณค่า ซึ่งไม่อยู่ในขอบเขตของการศึกษานี้แล้ว แต่น่าจะมีการศึกษาในเรื่องเดียวกันนี้ในยุคถัดมาว่ามายาคติความงามนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรหลังจากที่การประกวดความงามเงียบหายมานานหลายปี เรียกว่านานนับทศวรรษเลยทีเดียว

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กบ จินดา. ก่อนจะถึงมงกุฎเพชร. ไทยรัฐ (3 ธันวาคม 2515): 9, อ้างถึงใน
อัครเศ บุญทองล้วน. กระบวนการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของ
ผู้หญิงใน สังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีการประกวดนางสาวไทย. วิทยานิพนธ์
ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539. หน้า 44.
- กรมการโฆษณาการ. ประมวลคำปราศรัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม. พระนคร: สำนักพิมพ์
คลังวิทยา, 2484.
- กรมโคสนาการ. คำแนะนำของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติเรื่อง โทษของการกินหมาก. ประมวลวัฒนธรรม
แห่งชาติ (กุมภาพันธ์ 2486): 75-82.
- กรรณิการ์ สุขเกษม และ สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. น่านวนตกรรมวิธีการวิจัย.
กรุงเทพฯ: เพื่องฟ้าพรินติ้ง, 2544.
- ก้องสกุล กวินวิภูฏ. การสร้างร่างกายพลเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม
พ.ศ. 2481-2487. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาสังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.
- กาญจนา มณีแสง. หลักการวิจัยเบื้องต้นทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์.
กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์. 2522.
- การแต่งกายสมัยสร้างชาติ. ใน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายพันตรี หม่อมเจ้า
ประสพศรีจิระประวัติ จิระประวัติ. พระนคร: โรงพิมพ์ไทยพาณิชย์การ, 2484.
(พระโอรสและธิดาในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร พิมพ์แจก
ในงานพระราชทานเพลิงศพ)
- โกสุม โอมพรนุวัฒน์. โครงการแห่งความเจ็บปวด. บทความจากสมาชิกมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน
2545. (ม.ป.ท.).
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. สี่แผ่นดิน. พิมพ์ครั้งที่ 1. เล่มที่ 2. พระนคร: สำนักพิมพ์ชัยฤทธิ์, 2496.
คำวิงวอนของท่านนายกรัฐมนตรีฝากไว้กับพี่น้องสตรีไทยเรื่องการสวมหมวก.
สามิตตสาร (ฉบับพิเศษ), 1 : 5 (พฤษภาคม): 63.
- จรัล ดิษฐาอภิชัย. การเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมของนักศึกษาประชาชน. ใน กิตติธรร ไทยกุล
และคณะ, ก่อนจะถึง 14 ตุลา, 117-119. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมฆขาว, 2546.

- จิพร วิทยศักดิ์พันธุ์. นโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม : ลัทธิชาตินิยมกับผลกระทบทางสุนทรียทัศน์. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง จอมพล ป. พิบูลสงครามกับการเมืองไทยสมัยใหม่. (24-25 มิถุนายน 2536). (ม.ป.ท.).
- จิรติ ดิงศภัทัย และ สุชีรา ดันชัยนันท์. ทฤษฎีเกี่ยวกับสตรีศึกษา ใน อมรา พงศาพิชญ์ รวมบทความประเด็นเรื่องสตรี กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ. ภาษาไทย 5 นาที [online] IIRT Network, 2001. แหล่งที่มา: <http://www.tpschamnong.iirt.net> [16 September 2004]
- ใจความคำกล่าวตอบของพระท่านผู้บัญชาการทหารสูงสุด. ข่าวโคสนาการ 6 : 3 (มีนาคม 2486): 179.
- ชุมนุมนิสิตหึงคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ขบวนการดอกไม้บาน. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2516.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์. สัญญาวิทยา กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา, 2545.
- เดชรรัตน์ สุขกำเนิด. มายาคติของนักเศรษฐศาสตร์. บทความจากสมาชิคมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- นางพะงา ลิ้มสุวรรณ, พญ. สวยอย่างไรไม่เสี่ยงภัย (บทสนทนา). กรุงเทพฯ: UBC 7, 2545.
- นเรศ นโรปกรณ์. สาวเอยจะบอกให้. พิมพ์ครั้งที่ 3. เล่มที่ 1. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2516.
- นันทิรา ขำภิบาล. นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทย ในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ.2481- 2487. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.
- นิวัติ กองเพียร. ผู้หญิงของยุคสมัย. มติชน (27 มิถุนายน 2547).
- นิตา ชูโต. การวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: แมทส์ปอย, 2545.
- ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี, เรื่องระเบียบการแต่งกายสตรี," สารนิเทศสาร (ฉบับพิเศษ) 1:5 (พฤษภาคม, 2484): 74.
- ประมวล ดิคนันท์. คติชนชาวบ้าน: การศึกษาในด้านมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ: แพรวพิทยา อินเตอร์เนชันแนล, 2521.
- ประเสริฐ เจริญธรรม. สาวงาม สาวมั่งคั่ง กรุงเทพฯ: โอโซน พับลิชชิง, 2545.
- ปรีชา อินทปาลิต. สามเกลอ : มนุษย์เหล็ก กรุงเทพฯ: ธเนศวรการพิมพ์, 2482.

ปลินดา ระมิงค์วงศ์. บทวิจารณ์ภาพชุด-การข่มขืนครั้งที่สาม. บทวิจารณ์จากสมาชิกมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน 2547. (ม.ป.ท.)

พิธีเปิดงานสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง นະบ้านไทยพันธมิตร. ข่าวโคสนาการ 6 : 3
(มีนาคม 2486): 155-158.

พีระพงศ์ ดามาพงศ์. ท่องอดีตกับสามเกลอ เล่มที่ 1-2. กรุงเทพฯ: เอสซี แมทซ์บ็อกซ์, 2546.

พีระพงศ์ ดามาพงศ์. ท่องอดีตกับสามเกลอ เล่มที่ 3. กรุงเทพฯ: สามเจริญพานิชย์, 2547.

ภัทรา นิคมานนท์. ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการวิจัย (Foundation of research)
กรุงเทพฯ: อักษราพิพัฒน์, 2539.

มิเชลล์ พุกโกต์. ร่างกายได้บงการ. แปลโดย ทองกร โภคธรรม. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2547.

ยงค์ ชุตินา, สมุดคู่มือชีวิตอนามัย พิมพ์แจกในงานศพนางละม่อม แซ่ลิ้ม ณ วัดอ่างศิลา จ.ชลบุรี
พระนคร : ร.พ. ชุติน, 2499. อ้างถึงใน ก้องสกุล กวินวิกุล การสร้างร่างกายพลเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 58, ตอนที่ 47, วันที่ 15 มกราคม 2484.

โรลิ่งด์ บาร์ตส์. สรรพนิพนธ์จากมายาคติ (Mythologies) ของ โรลิ่งด์ บาร์ตส์ บทแปลและบทวิเคราะห์เชิงวาทศาสตร์. แปลโดย วรณพิมล อังคศิริสรรพ.
กรุงเทพฯ: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

ลาวัณย์ โชตามระ. เล่าเรื่องเมืองไทย. พระนคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2509.

วรัญญา ภัทรสุข. ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

วัฒนธรรม, กระทรวง. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. การแต่งกายของไทย [online]

The Ministry of Culture, 2005. แหล่งที่มา: <http://www.culture.go.th> [10 December 2006]

วารุณี ภูริสินสิทธิ์. ความเป็นผู้หญิงในสังคมไทย. วารสารสังคมศาสตร์. ปีที่ 12
(กุมภาพันธ์ 2543): 134-160.

วารุณี ภูริสินสิทธิ์. สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20.
กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2545.

วารุณี ภูริสินสิทธิ์. แนวคิดสตรีนิยมในสฤลความคิดต่าง ๆ : ความเป็นเพศ. บทความจากสมาชิคมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน (2545). (ม.ป.ท.).

- วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร. ย้อนไปข้างหลัง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2543.
- วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร. วิวัฒนาการสังคมไทย กับหัตถ์นิยายชุด พล นิกร กิมหงวน ของ
ป. อินทรปาลิต. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว, 2544.
- ศิลปากร, กรม. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์. ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม
กรุงรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์แอนด์, 2525.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. สำนักงานปลัดกระทรวง. กองวัฒนธรรม. คำแนะนำการแต่งกายหญิง
และโครงการของสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง. พระนคร: กรมแผนที่ทหาร, 2486.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. กรมศิลปากร. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. รัฐนิยม – วัฒนธรรม – ศิลปกรรม
พ.ศ. 2478 – 2498. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- สมเกียรติ ตั้งนโม. การให้นิยามเกี่ยวกับคำว่าวาทกรรมและอุดมคติ. บทความจาก
สมาชิคมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน 2545. (ม.ป.ท.).
- สมเกียรติ ตั้งนโม. แนวคิดโครงสร้างนิยม บทความจากสมาชิคมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน
2545. (ม.ป.ท.).
- สมเกียรติ ตั้งนโม. Roland Barthes และ มายาคติ. บทความจากสมาชิคมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน
2548. (ม.ป.ท.).
- สมบัติ จำปาเงิน. บรรณาธิการ. รัชการที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระปิยมหาราช. กรุงเทพฯ: เวิลด์ มีเดีย, 2542.
- สังข์ พัดโนทัย. ความนึกในกรงขัง. พระนคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2499.
- สันต์ สุวัชรภินันท์. วาทกรรมบนร่างกาย และสุนทรียศาสตร์ของความเปลือยเปล่า. บทความ
จากสมาชิคมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน 2544. (ม.ป.ท.).
- สายพิน ศุภทรมงคล, ปรีดา เฉลิมเผ่า ก. อนันตกุล, พรณราย ไชยสถาปรัตน์ และ
สุดแดน วิสุทธิลักษณ์. สำรวจทฤษฎีร่างกาย. ใน ปรีดา เฉลิมเผ่า ก. อนันตกุล,
เผยแพร่ร่างกาย. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2541.
- สุพัตรา กอบกิจสุขสกุล. การประกวดนางสาวไทย พ.ศ. 2477-2530. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.
- สุพัตรา กอบกิจสุขสกุล. เส้นทางนางงาม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกเบี๋ย, 2536.
- สุภาวค์ จันทวานิช. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- สุภาวค์ จันทวานิช. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: การพิมพ์พระนคร, 2546.

สุวิมล พลจันทร์. กรมโฆษณาการกับการโฆษณาอุดมการณ์ทางการเมือง (พ.ศ. 2476- 2487.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.

อมรา พงศาพิชญ์. ความหมายของการวิจัยเชิงคุณภาพ. ในอุทัย ดุลยเกษม, คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนา. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น,
2545.

อรสม สุทธิสาคร. ดอกไม้ของชาติ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์รวมธรรม, 2532.

อังคเรศ บุญทองล้วน. กระบวนการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของผู้หญิงในสังคมไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีการประกวดนางสาวไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

อัศศิริ ธรรมโชติ, วรณี เมืองไพศาล, มณฑนา ทยาธรรม, ดร.ณิ แสงลิ่ว และสิทธิเดช จันทศิริ.
บรรณาธิการ. กรู๋ชาวดังในรอบ 20 ปี. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์การเวก, (ม.ป.ป.).

เอนก นาวิกมูล. การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
เมืองโบราณ, 2547.

ภาษาอังกฤษ

Anderson, B. Imaged Communities: Reflections on the Origin the Spread of Nationalism.
London: Verso, 1983.

Bank, M. Visual Methods in Social Research. London: Sage Publications, 2001.

Barthes, R. Mythologies, Palis: Seuil, 1957.

Beasley, C. What is Feminism? London: Sage, 1999. อ้างถึงในวารุณี ภูวสินสิทธิ์. สตรีนิยม:
ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ,
2545. หน้า 18.

Curtin, D.W. Cooking, Eating thinking: Transformative Philosophies of Food.
Bloomington: Indiana University Press, 1992.

Douglas, M. Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo.
London : Rout ledge, 1980.

Folk, P. The Consuming Body. London: Sage, 1994.

Gramsci, A. State and Civil Society. In Q. Hoare, and G.N. Smith (eds.), Selections from
the Prison Notebooks, pp. 210-227. New York: International Publishers, 1971.

- Gordon, R. Eating Disorder East and West : A Culture Bound Syndrome Unbound. In M. Nasser, M.A. Katzman, and R.A. Gordon (eds.), Eating Disorder and Culture in Transition, New York: Brunner – Rout ledge, 2001.
- Grimshaw, J. Feminist Philosophies: Women's Perspectives on Philosophical Traditions. London: Harvester Wheatsheaf, 1986, อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์. สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คืบไฟ, 2545. หน้า 17.
- Grogan, S., and Wainwright, N. Growing up in the Culture of Slenderness: Girls' Experiences of Body Dissatisfaction. Women's studies International Forum.
- Grogan, S. Body Image : Understanding Body Dissatisfaction in Men, Women and Children. New York: Rout ledge, 1999.
- Hein berg. L. J., and Thompson, J.K. Body Image and Televised Images of Thinner and Attractiveness : A Controlled Laboratory Investigation. Journal of Social and Clinical Psychology 14 (1995): 325-358.
- Hess-Bibber, S. Am I Thin Enough Yet? The Cult of Thinness and the Commercialization of Identity. New York: Oxford University Press, 1996.
- Levi-Strauss, C. Totemism. Boston: Beacon Press, 1963, อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545. หน้า 41-43.
- Levi-Strauss, C. The Savage Mind. Chicago: The University of Chicago Press, 1966. อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545. หน้า 41-43.
- Lupton, D. Food, the Body and the Self. Thousand Oaks: SAGE Publications, 1996.
- Mc Cabe, M. P., and Ricciardelli, L. A. Body Image and Body Change Technique among Young Adolescents Boys. European Eating Disorders Review. 9 (2001): 1-13.
- Pink, S. Visual Ethnography: Image, Media and Representation in Research. London: Sage, 2001.
- Samuel, G. Mind, Body and Culture : Anthropology and Biological Interface. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

Santana, C. Old Thai's Print Advertising [online] Thailand Coca Cola Collector Club, 2006.

Available from : <http://www.cokethai.com> [2006, September, 29]

Sharps, M.J., and Price-Sharps, J.L. Body Image Preference in the United States and Rural Thailand : An Exploratory Study. Journal of Psychology 135 (2001): 518 - 528.

Synnott, A. The Beauty Mystique : Ethics and Aesthetics in the Bond Genre. Politics, Culture, and Society, pp. 407-425. London: Human Sciences Press, 1990.

Thianthai, C. Dissertation chapter: Putting Western Frameworks to Use: A Study of Body Image and Gender Differences among Thai Adolescents and Young Adult. Doctoral Dissertation, University of Oregon, 2003.

Thompson, B. Food, Bodies, and Growing up Female in Feminist Perspectives. New York: Guilford Press, 1994.

Tseelon, E. The Masque of Femininity: The Presentation of Woman in Every Life. London: Sage, 1995.

Warren, M. A. The Nature of Woman: An Encyclopedia and Guide to the Literature. California: Edge Press, 1980. อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์. สตรีนิยม: ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2545. หน้า 18.

Whelehan, I. Modern Feminist Thought. New York: New York University Press, 1995. อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์. สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2545), หน้า 218.

Wolf, N. The Beauty Myth : How Image of Beauty are Used Against Women. New York: W. Morrow, 1991.

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องระเบียบการแต่งกายของสตรี

โดยมติคณะรัฐมนตรี พิจารณาเห็นสมควรวางระเบียบการแต่งกายสตรีให้เหมาะสมแก่ความเจริญของประเทศ และเชิดชูคุณค่าของความเป็นคนไทย จึงได้จัดตั้งคณะกรรมการคณะหนึ่ง ประกอบด้วยหลวงวิจิตรวาทการ รัฐมนตรี เป็นประธานกรรมการ หม่อมกอบแก้ว อมาตย์ราชเลขาวิจิตรวาทการ หม่อมหลวงปุย ชัยนาม นางราศี ภมรมนตรี นางวิจิตรวาทการ นางไสว ทองเจือ และนางอมร ไชยสถานนท์ เป็นกรรมการ คณะกรรมการประชุมปรึกษาหารือระเบียบขึ้น คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาอนุมัติแล้ว จึงประกาศเป็นระเบียบไว้ดังต่อไปนี้

การใช้ระเบียบ

- ข้อ 1. ระเบียบนี้ใช้แก่สตรีที่เป็นข้าราชการ สตรีที่มีตำแหน่งเฝ้าและสุภาพสตรีทั่วไป ซึ่งจะพิจารณาใช้ให้เหมาะสมแก่กาลเทศะและความสามารถในการแสวงหาเครื่องแต่งกาย
- ข้อ 2. สิ่งใดที่ไม่สามารถประกอบขึ้นภายในประเทศ จะต้องสั่งซื้อจากนอกประเทศ และเป็นของแพงหรือหาซื้อยากเช่น ถู่มือ แม้จะระบุไว้ในระเบียบนี้ก็อาจใช้ได้

ความหมายของเครื่องแต่งกาย

- ข้อ 3. คำว่า “เครื่องเต็มยศ” และ “เครื่องครึ่งยศ” ในประกาศฉบับนี้ หมายถึงเครื่องแต่งกายซึ่งต้องใช้ในโอกาสที่เป็นพระราชพิธี รัฐพิธี หรืองานสโมสรสันนิบาตใด ๆ ซึ่งมีหมายและประกาศคำสั่งหรือระเบียบแบบแผน ให้แต่งเครื่องแบบเต็มยศ หรือเครื่องแบบครึ่งยศ
- ข้อ 4. คำว่า “เครื่องปกติ” ในประกาศฉบับนี้หมายถึง เครื่องแต่งกายซึ่งต้องใช้ในโอกาสที่เป็นพระราชพิธี รัฐพิธี หรืองานสโมสรสันนิบาตใด ๆ ซึ่งมีหมายประกาศ คำสั่ง ระเบียบแบบแผน หรือคำชักชวนให้แต่งเครื่องแบบปกติ

- ข้อ 5. คำว่า “เครื่องแต่งกายธรรมดา” หมายถึงเครื่องแต่งกายประจำวันซึ่งสุภาพสตรีจะต้องแต่งไปในที่ชุมชน หรือที่สาธารณะสถาน ในโอกาสซึ่งมิใช่งานพระราชพิธี งานรัฐพิธี หรืองานสโมสรสันนิบาต

ข้อ 6. คำว่า “สวมเสื้อผ้าอย่างไทย” หมายถึงการนุ่งผ้าแบบขึ้นและสวมเสื้อ ซึ่งอาจใช้วัตถุอย่างหนึ่งอย่างใดต่อไปนี้ คือ

- (1) วัตถุที่กำเนิดหรือทำขึ้นในประเทศไทย หรือ
- (2) วัตถุที่มีลวดลายอย่างไทย หรือประดิษฐ์หรือทำแบบให้มีลักษณะอย่างไทย

ประเภทของเครื่องแต่งกาย

ข้อ 7. เครื่องเต็มยศ เครื่องครึ่งยศ และเครื่องปกติของสตรี ให้แบ่งออกเป็นสองประเภท คือ

- ก. สำหรับงานพระราชพิธี หรือรัฐพิธีในพระที่นั่ง เช่นงานพระราชพิธีในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย และงานรัฐพิธีในพระที่นั่งอนันตสมาคม เป็นต้น
 - ข. สำหรับงานนอกพระที่นั่ง เช่น งานอุทยานสโมสรในสวนศิลาแลง งานต้อนรับที่ทำเนียบนายกรัฐมนตรี งานต้อนรับที่กระทรวงการต่างประเทศ และงานสวนสนาม เป็นต้น
- งานใดมิใช่พระราชพิธีหรือรัฐพิธี แม้จะทำในพระที่นั่ง ก็ให้ถือเป็นงานนอกพระที่นั่ง

เครื่องแต่งกายสำหรับงานในพระที่นั่ง

ข้อ 8. เครื่องเต็มยศสำหรับงานในพระที่นั่ง เป็นดังนี้

- (1) นุ่งยกแบบขึ้นยาวถึงข้อเท้า
- (2) เสื้อที่เหมาะสมกับผ้า
- (3) ถักเท้า แพรยาว ไม่ใช่สีดำ และไม่ใช่สีขาว
- (4) รองเท้าสันสูง เป็นสีทอง สีเงิน ตาด ตัวน แพร หนักกลับขลิบทอง หรือหนักกลับขลิบเงิน
- (5) ประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์
- (6) ผู้ที่ได้รับพระราชทานสายสะพาย ต้องสวมสายสะพายตามกำหนดในหมายรับสั่งของสำนักพระราชวัง และตามระเบียบแบบแผนการสวมสายสะพาย

ข้อ 9. เครื่องครึ่งยศสำหรับงานในพระที่นั่ง มีลักษณะเหมือนเครื่องเต็มยศที่กล่าวใน

ข้อ 8. เว้นแต่ไม่สวมสายสะพาย

ข้อ 10. เครื่องปกติสำหรับงานในพระที่นั่ง เหมือนเครื่องเต็มยศที่กล่าวในข้อ 8. เว้นแต่ไม่สวมสายสะพาย และไม่ประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ นอกจากระบุไว้ในหมายรับสั่งว่าให้แต่งเครื่องแบบปกติประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์

ข้อ 11. เครื่องราตรีสโมสรสำหรับงานในพระที่นั่ง ให้แต่งตามที่กล่าวไว้ในข้อ 8-9 และ 10 และจะสวมเสื้อคลุมด้วยก็ได้

เครื่องแต่งกายสำหรับงานนอกพระที่นั่ง

ข้อ 12. เครื่องเต็มยศ เครื่องครึ่งยศ สำหรับงานนอกพระที่นั่ง เหมือนเครื่องเต็มยศ และเครื่องครึ่งยศในพระที่นั่ง ตามที่กล่าวไว้ในข้อ 8 และข้อ 9 แต่

- (1) เสื้อผ้าอย่างไทย มีความยาวถึงเท้า เสื้อผ้าในกรณีนี้ไม่จำเป็นต้องยกเสมอไป
- (2) หมวกให้เหมาะสมกับเสื้อผ้า แต่ถ้าเป็นงานซึ่งเริ่มในเวลาเกิน 18 น. ไปแล้ว ไม่ต้องสวมหมวก

- (3) ถุงมือขาว

ข้อ 13. เครื่องปกติสำหรับงานนอกพระที่นั่ง เป็นดังนี้

- (1) หมวกให้เหมาะสมแก่เสื้อผ้า แต่ถ้าเป็นงานซึ่งเริ่มในเวลาเกิน 18 น. ไปแล้ว ไม่ต้องสวมหมวก
- (2) เสื้อผ้าอย่างไทย แต่มิใช่ยกทอง หรือยกเงินทั้งผืน
- (3) ถุงเท้าแพรยาว ไม่ใช่สีดำ และไม่ใช่สีขาว
- (4) ถุงมือ ขาวหรือสีใด ๆ ที่กลมกลืนกับเครื่องแต่งกาย
- (5) รองเท้าสันสูง สีที่เหมาะสมกับเครื่องแต่งกาย

เครื่องแต่งกายในเวลาบ่ายต้องให้มีคุณภาพดีกว่าเครื่องแต่งกายเวลาเช้า

ข้อ 14. เครื่องแต่งกายราตรีสโมสรสำหรับงานนอกพระที่นั่ง ให้แต่งเหมือนเครื่องราตรีสโมสรสำหรับงานในพระที่นั่ง และจะสวมเสื้อคลุมด้วยก็ได้

เครื่องแต่งกายธรรมดา

ข้อ 15. เครื่องแต่งกายธรรมดา เป็นดังนี้

- (1) หมวกให้เหมาะสมแก่เสื้อผ้า แต่เมื่อพ้นเวลา 18 น. ไปแล้วจะสวมหมวกหรือไม่ก็ได้ ตามแต่จะเห็นสมควร (แก้ไขแล้ว)
- (2) เสื้อผ้าอย่างไทย

(3) รองเท้ามีส้น ซึ่งมีโซ่รองเท้าแตะ รองเท้าสำหรับห้องนอน รองเท้าหนีบ หรือ รองเท้าไม้

(4) ถุงเท้า หรือไม่สวมตามใจสมัคร

(5) ถุงมือ

ข้อ 16. เครื่องราตรีสโมสรธรรมดา ให้อนุโลมตามสมัยนิยม

ลักษณะของหมวก

ข้อ 17. หมวกอาจทำด้วยวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ฟาง ผ้าแพร สักหลาด ใบลาน หรือไม้สานก็ได้

ข้อ 18. หมวกต้องไม่มีรูปเหมือนชายหาด หมวกใส่นอน หมวกผู้ชาย หรือใช้สายรัด คางอย่างใด ๆ

ข้อ 19. ตามธรรมดา สีของหมวกจะต้องกลมกลืนกับสีของเสื้อผ้า แต่หมวกซึ่งมีสีดัง จะกล่าวต่อไปนี้นี้อาจใช้กับเสื้อผ้าได้ทุกสี คือ

หมวกสีขาว

หมวกสีดำ

หมวกสีเนื้อ

หมวกสีน้ำตาล

หมวกสีกรมท่า

ข้อ 20. หมวกที่ใช้เวลาเช้าหรือกลางวัน ต้องทำอย่างเรียบ ๆ ไม่ใช่วัตถุที่แวววาวเช่น ตาด ต่วน ไม่มีเครื่องประดับโลหะ เช่น เข็มเพชร หรือลูกปัด แต่หมวกที่ใช้ในเวลาบ่าย จะใช้ วัตถุแวววาวบ้าง หรือมีเครื่องประดับให้งามยิ่งขึ้นก็ได้

ข้อ 21. หมวกที่สวมถูกต้องตามประกาศนี้แล้ว ไม่มีความจำเป็นต้องถอดในกาละหรือ เทศะใด ๆ

การทำความเคารพ

ข้อ 22. การทำความเคารพในเวลาสวมหมวก จะทำโดยวิธีกราบ วิธีไหว้ วิธีก้มศีรษะ หรือวิธีย่อตัวคำนับก็ได้ สุดแต่กาละเทศะ

ข้อ 23. ในการสัมผัสมือตามแบบสากล สตรีที่สวมถุงมืออยู่ ไม่จำเป็นต้องถอดถุงมือ แต่ถ้าเป็นการสัมผัสกับสตรีที่ไม่สวมถุงมือหรือถอดถุงมือแล้ว ต้องถอดถุงมือด้วย

การแต่งกายไว้ทุกข์

ข้อ 24. การแต่งกายเครื่องไว้ทุกข์ ให้ปฏิบัติตามระเบียบของสำนักนายกรัฐมนตรี

กระเป๋าทึบ

ข้อ 25. กระเป๋าทึบ ตามธรรมเนียมใช้สีเหมือนกัน ส่วนใดส่วนหนึ่งของเครื่องแต่งกาย เช่นสีเดียวกับหมวก หรือสีเดียวกับรองเท้า หรือสีเดียวกับเข็มขัด หรือสีเดียวกับเสื้อผ้า เป็นต้น และพึงมีลักษณะเรียบ ๆ ไม่เป็นสีทอง หรือสีเงิน ไม่เป็นสีแวววาว และมีใช้ทำด้วยลูกบิด

ข้อ 26. กระเป๋าทึบที่ใช้ในงานราตรีสโมสร หรืองานพระราชพิธี หรือรัฐพิธีในพระที่นั่ง ต้องมีขนาดย่อม และจะเป็นสีทอง สีเงิน เป็นสีแวววาว หรือทำด้วยลูกบิดก็ได้.

ประกาศมา ณ วันที่ 27 สิงหาคม พุทธศักราช 2484

พิบูลสงคราม

นายกรัฐมนตรี.

ที่มา: การแต่งกายสมัยสร้างชาติ. (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยพาณิชย์การ, 2484), หน้า 73-79.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

สาส์นท่านนายกรัฐมนตรี เรื่องความสำคัญในการบำรุงวัฒนธรรมของชาติ¹

ด้วยนับแต่รัฐบาลได้เริ่มต้นชักชวน ประกาศรณรงค์ว่าด้วยการแต่งกาย และประกาศใช้พระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรม ซึ่งชาวไทยจักต้องปฏิบัติตาม พุทธศักราช ๒๔๗๔ ปรากฏว่ามีเสียงจากชนบางหมู่บางคณะ กล่าวคำยุแหย่โดยพูดหรือเขียนเป็นการแสดงชวนเชื่อบ้างเสนอความเห็นบ้าง ในทำนองคัดค้านการกระทำของรัฐบาล เมื่อสรุปแล้วคงได้ความว่า

๑. ในการที่รัฐบาลให้ปรับปรุงการแต่งกาย ทำให้สิ้นเปลือง ควรบำรุงวัฒนธรรมทางจิตต์ใจก่อน เวลานี้บ้านเมืองคับขันควรทำอย่างอื่นที่สำคัญกว่าเครื่องแต่งกาย
๒. ในการที่รัฐบาลประกาศใช้พระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมเป็นการเข้มงวดกวดขัน บังคับราษฎรคนจนให้ได้รับความเดือดร้อน

การที่มีเสียงยุแหย่คัดค้านขึ้นนี้ อาจเกิดขึ้นได้ ๒ ทาง คือ ทางหนึ่งจากชาวต่างประเทศ ซึ่งมุ่งจะให้ประชาชนภายในประเทศขาดความสามัคคี และความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นการบั่นทอนกำลังของประเทศ ไม่ให้บ้านเมืองตั้งอยู่ในความสงบได้ อีกทางหนึ่งก็เนื่องจากคนไทยเราเองบางหมู่บางคณะ ที่พยายามปลุกปั่นให้เกิดความเกลียดชังรัฐบาล อันเป็นช่องทางประกอบกรรมที่มีชอบเพื่อประโยชน์แห่งตน

อันเล่ห์กะเท่ห์ที่ชาวต่างประเทศจะพึงใช้นั้น มีหลายอย่างหลายประการ ขอยกตัวอย่างให้เห็นได้ง่าย ๆ คือ การนำวัฒนธรรมที่เลวทรามต่ำช้า มาเผยแพร่ปลุกฝังจิตใจของประชาชนชาวไทย ให้มีความเป็นอยู่ หรือการครองชีพอย่างป่าเถื่อน อันความเลวทั้งหลายนั้นย่อมกระทำได้สะดวกและง่าย ส่วนความดีนั้นย่อมทำได้ยาก เมื่อประชาชนชาวไทยได้รับวัฒนธรรมอันเลวทรามป่าเถื่อนไว้แล้ว ก็ย่อมเป็นทางให้เกิดความรังเกียจแก่ชาวโลกผู้มีวัฒนธรรมสูงกว่าก็ย่อมเป็นทางให้เกิดความรังเกียจแก่ชาวโลกผู้มีวัฒนธรรมสูงกว่าโดยทั่วไป เช่นพวกแอฟริกาที่มีวัฒนธรรมต่ำทราม ไม่มีการแต่งกายให้เรียบร้อย ใช้ใบไม้หุ้มห่อปิดเพียงของสงวน บ้านเรือนก็ไม่รักษาความสะอาดเต็มไปด้วยเชื้อโรคติดต่อ อาหารก็เที่ยวจับสัตว์มากินพอประทังชีพ ไปวัน หนึ่ง ๆ เช่นนี้ย่อมอยู่เป็นเอกราชไม่ได้ และในที่สุดประเทศที่มีวัฒนธรรมสูงกว่าก็ยื่นมือเข้าไปช่วยทำลายรังเชื้อโรคโดยอ้างว่าเพื่อสันติสุขของประเทศชาติอื่น ๆ ในโลก ซึ่งในที่สุดก็เสียความเป็นประเทศเอกราช หรือถูกล่าเป็นเมืองขึ้น

ส่วนการยุแหย่อันเกิดจากคนไทยเราเองนั้น ก็ใช้วิธีพูด หรือเขียนยกเหตุผลแสดงความไม่ดีไม่งาม ที่รัฐบาลได้ทำไปถ้อยเดียว ทับถมให้หมดคุณค่า หมดราคา เช่นว่า การบังคับให้แต่ง

กายเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างโน้นอย่างนี้ ส่วนในทางดีได้แก่สวยงามเป็นระเบียบ รักษาสุขภาพและอนามัยนั้น หาได้กล่าวไม่ ในการที่ประชาชนชาวไทยได้ฟังคำุญแจเหล่านี้ ถ้าได้ลองใช้ความคิดหรือความพิจารณาสักเล็กน้อย ก็จะได้เห็นแก่นหรือความสำคัญของทุกเรื่องไป ความสำคัญของเรื่องนั้นเองคือจุดประสงค์ของผู้พูดหรือผู้เขียนเพื่อหวังให้ผู้อื่นเห็นตาม ซึ่งถ้าชาวอุทลที่เขาเขียนหรือพูดเกี่ยวกับตัวบุคคลแล้ว จุดประสงค์ของเขาก็ต้องการให้บุคคลที่เขาเอ่ยถึงเป็นตัวในเรื่องนั้นหมดคุณค่าหมดราคา จึงใคร่ขอให้ผู้รับฟังหรือผู้อ่านตั้งความสังเกตให้จงดี ก็จะจับได้ตรงที่เขาแสดงเหตุผล เขาต้องการอะไรมาแสดงให้ผู้อื่นเห็นว่า ตนพูดหรือเขียนนั้นเป็นคุณฝ่ายเดียว ส่วนที่ว่าเป็นโทษอะไรบ้างนั้นเขาสีไม่กล่าวถึงเลย หรือยกขึ้นกล่าวก็เอาข้ออ่อน ๆ มากกล่าวซึ่งควรใช้ความสังเกตให้ดี ต้องอ่านและฟังโดยพิจารณาให้กว้าง ๆ และมองดูหลายแง่หลายมุมสักหน่อย เช่นเรื่องให้ปรับปรุงเครื่องแต่งกาย ก็ว่าต้องเปลี่ยนแปลงอย่างโน้นอย่างนี้ แต่ก็มีทางที่จะแก้ได้โดยใช้เสื้อผ้าราคาถูก มีแต่น้อยชุด แต่ทำเสียให้ดีและสะอาดเรียบร้อยก็แล้วกัน โทษของการปรับปรุงเครื่องแต่งกายไม่เห็นจะมีอะไร ส่วนคุณนั้นมีเหลือหลาย นอกจากนี้ ถ้าพวกเราพยายามสร้างตนเองให้มีรายได้มากกว่าเดิม หรือเลิกนิสัยย่นำเงินไปใช้ในสิ่งที่ไม่จำเป็น เช่นเอาไปเสพสุรายาเมาเล่นการพนันเสีย ก็พอจะมีเงินซื้อได้เหมาะสมกับอัตภาพ

ในการสร้างชาติให้วัฒนาถาวรเทียมทันอารยะประเทศนั้น รัฐบาลจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงส่วนต่าง ๆ ของประเทศทุกด้าน โดยเฉพาะในด้านวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึงลักษณะที่แสดงความจริงของงาม ความเป็นระเบียบอันดีงามความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชนย่อมมีความสำคัญ และเป็นอุปกรณ์ให้การสร้างชาติของเราได้ดำเนินไปสู่จุดหมายได้รวดเร็ว และตั้งอยู่บนรากฐานอันมั่นคง ประเทศชาติจะมีการก่อสร้างถนนหนทางดีกรามขึ้นอย่างงดงาม มีเงินทองใช้สอยกันอย่างฟุ่มเฟือย แต่ถ้าพลเมืองของชาติมีวัฒนธรรมต่ำ มีจิตตังใจเป็นป่าเถื่อนไม่รู้จักรักษานามัย ไม่แต่งกายเป็นระเบียบเรียบร้อย อะไรสะดวกอะไรง่ายก็ทำไปโดยมิได้ไตร่ตรองหาเหตุผลแล้ว ประเทศชาติของเราก็หาควรได้ชื่อว่าอารยะไม่ และจะวัฒนาถาวรอยู่ตลอดไปไม่ได้ เพราะไม่มีรากฐานอันมั่นคง รัฐบาลจึงพยายามขัดเกลาชำระล้างสิ่งโสโครกภายใน ได้แก่วัฒนธรรมของพี่น้องชาวไทยให้หมดจดผ่องใสเสียด้วย

เมื่อประชาชนชาวไทยเราได้ทราบเข้าถึงความมุ่งหมายของรัฐบาลในอันที่จะสร้างชาติให้รุ่งเรืองวัฒนาโดยปลูกฝังวัฒนธรรมให้เกิดแก่พี่น้องร่วมชาติแล้ว การปฏิบัติตามคำชักชวนแนะนำโดยเฉพาะในเรื่องเครื่องแต่งกาย ซึ่งเป็นสายหนึ่งแห่งวัฒนธรรมแห่งชาติ ย่อมบังเกิดเป็นคุณพอจะเห็นได้อย่างแจ้งชัดว่า

ประการที่ ๑. ถ้าพี่น้องร่วมชาติของเราทำตามคำชักชวนก็จะแสดงให้เห็นให้โลกเห็นว่า ราษฎรเดินตามรัฐ ซึ่งแปลว่า ชาติของเรามีความสามัคคีกันเป็นอันดี

ประการที่ ๒. ถ้าราษฎรทำตามคำชักชวนของรัฐบาล ก็เท่ากับเป็นการฝึก หัดตน ปฏิบัติตนตามคำสั่ง ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญในการสร้างชาติ และป้องกันรักษาชาติในยามคับขัน ไทยผู้รักชาติทุกท่าน คงอยากเห็นชาติของเราปฏิบัติตามคำสั่งได้ทันทีอย่างพร้อมกันเป็นอย่างดี เมื่อถึงยามคับขัน แต่ที่จะเกิดนิสัยขี้ขลาดขี้ขี้เช่นนั้นได้ ก็ต้องฝึกฝนกันเสียแต่บัดนี้

ประการที่ ๓. ถ้าทำตามคำชักชวนของรัฐบาล ชาติไทยจะมีระเบียบอย่างอารยะชน ระเบียบอันดีนี้ ก็จะเป็นสมบัติของชาติ ซึ่งจะตกไปเป็นของลูกหลานเราต่อไป

ประการที่ ๔. การเห็นของดีงามที่เจริญตา เจริญใจ เช่นดอกไม้ หรือหญิงที่แต่งกาย เป็นระเบียบงดงาม ทำให้ผู้ที่พบเห็นสบายใจ มีอารมณ์ดี นึกคิดไปในทางที่ดีงามที่เป็นมงคลดีกว่า ที่จะได้เห็นคนแต่งกายไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย

ประการที่ ๕. การแต่งกายอย่างอารยะชนนั้น เป็นปัจจัยอันหนึ่งที่จะเร่งเร้าให้ เรำบำเพ็ญวัฒนธรรมในด้านทั่ว ๆ ไปอีกด้วย เครื่องแต่งกายดี เป็นการตั้งใจให้ประพจน์เท่านั้น รวมความว่า การแต่งกายดีโดยปกติจะไม่ทำให้จิตใจของเราเป็นป่าเถื่อนเหมือนคนใน แอฟริกากลางเลย

ประการที่ ๖. ถ้าพี่น้องร่วมชาติแต่งกายดีตามคำชักชวน ก็จะเป็นการช่วยป้องกันรักษา เอกราชของชาติไว้ได้อย่างดีส่วนหนึ่ง ในจำนวนหลายประการด้วยกัน

ถ้าเราแต่งกายไม่ผิดอะไรกับคนป่า คนต่างประเทศเขาเห็นเข้าก็ดูถูก และพยายามยื่น มือเข้ามาช่วยแต่งกายให้เรา อ้างว่าเพื่อนำวัฒนธรรมมาให้ อย่างนี้เราจะยอมเขาหรือ ถ้าชาติ เดียวกันดูถูกก็พอทำเนา แต่ถ้าถูกต่างชาติดูถูกแล้ว ก็จะเป็นชนวนให้เรามีสัมพันธไมตรีกับ ต่างประเทศได้ยาก ตัวอย่างง่าย ๆ สมมติว่าเรามุ่งกางเกงแพรไปดินเนอร์กับราชทูตอังกฤษ ก็เชื่อว่า เราจะไม่ได้รับเชิญอีกเป็นอันขาด และจะคบค้าสมาคมกับคนอังกฤษอื่น ๆ ต่อไปไม่ได้

อันวิถีทางที่จะทำให้ประชาชนปฏิบัติสิ่งที่ดีที่ชอบนั้นมีอยู่หลายทาง เริ่มต้นด้วย แนะนำสั่งสอน ชักชวน และในที่สุดก็ถึงบังคับข่มขู่ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราได้ใช้วิธีทรงชี้ และแนะนำทางดีให้ เมื่อเห็นตามพระองค์แล้วก็ปฏิบัติตามใจสมัคร ครั้นถึงสาวกของท่าน ก็นำ คำสั่งสอนของพระองค์ไปสอนโดยวิธีต่าง ๆ มีหลายแบบหลายวิธีด้วยกัน เช่น นำเอาชาดกมาอ้าง ประกอบคำสอน ถอดคำสอนเป็นภาพติดตามโบสถ์วิหารและศาลา เหล่านี้เป็นต้น

การสร้างชาติของรัฐบาล โดยเฉพาะในการปลูกฝังวัฒนธรรมประจำชาติ รัฐบาลก็ ประสงค์อย่างยิ่งที่จะค่อยทำค่อยไป ให้ประชาชนปฏิบัติตามทีละขั้น ๆ แต่ขอให้ท่านพิจารณาให้ดี ว่า พุทธศาสนาได้มาประดิษฐานเข้า ๒๔๔๔ ปีแล้ว การปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในปัจจุบันนี้ยัง ห่างไกลคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอยู่เพียงไร และถ้าท่านจะย้อนไปพิจารณาเพียงประวัติศาสตร์ครั้ง พระร่วงเจ้า คือ ทรงอาราธนาพระภิกษุสงฆ์ให้เทศนาสั่งสอนประชาชนวันพระ และพระองค์เองก็ ทรงประทานโอวาทเนื่อง ๆ ในที่ชุมนุมได้ดั่งตาล แต่ในข้อนี้มีพลาดอยู่อย่างหนึ่ง ก็คือ งานด้านนี้ได้

สำเร็จอย่างงดงามตามที่ทรงจารึกไว้ในศิลาจารึกนั้นเป็นด้านที่ต้องทรงบังคับทั้งสิ้น กรุงสุโขทัย สมัยนั้นทรงยกย่องว่ารุ่งเรืองเหมือนดังเมืองสวรรค์ อาณาจักรสุโขทัยเวลานั้นกับราชอาณาจักรไทย เวลานี้เนื้อที่และพลเมืองแตกต่างกันไกล เวลานี้มีผู้คนน้อย ยังต้องใช้บังคับกันฐานพ่อบ้านพ่อเมืองให้คนประพฤติดีทรมนชนอยู่ในวงและยังต้องใช้การบังคับ

ในสมัยพระร่วงก็ดูยังห่างไกลกับสมัยนี้มาก ฉะนั้น ขอย้อนเข้ามาให้ใกล้สักหน่อย คือ ในรัชการที่ ๕ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ก็ยังต้องมีการบังคับ เช่น บังคับให้เลิกทาส ซึ่งเป็นการแสดงถึงวัฒนธรรมอย่างสูงของคนไทย แต่สิ่งที่น่าสังเกตคือ ในสมัยนั้นได้ปลูกฝังวัฒนธรรมโดยการออกพระราชบัญญัติเมื่อปีจุลศักราช ๑๒๓๕ เรื่องเปลี่ยนธรรมเนียมใหม่ ห้ามมิให้คนนั่งหมอบคลาน หรือนั่งกับพื้นในพระราชฐาน

ในพระราชบัญญัตินั้นว่าการกระทำเช่นนั้นไม่เป็นความเจริญแก่บ้านเมือง เป็นการแสดงการกดขี่โดยตรง ทรงขอให้นั่งบนเก้าอี้ และนั่งให้เป็นปกติ ห้ามมิให้ยกเท้าขึ้นทับบนเก้าอี้ นอกจากนี้ยังมีเรื่องสวมหมวกด้วยว่า ถ้าผู้หญิงจะไปในที่เฝ้าและพบท่านผู้ใหญ่ ไม่ต้องเปิดหมวก เป็นแต่ก้มศีรษะลงคำนับ เมื่อคำนับแล้วหมวกนั้นจะเปิดก็ได้ไม่เปิดก็ได้

เหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า การที่จะปลูกฝังวัฒนธรรมแม้เป็นสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ต้องมีการบังคับ และการปรับปรุงกิจการต่าง ๆ ที่สำเร็จลงได้ด้วยดี ก็มีการบังคับกันตลอดมา แต่การบังคับนั้นถ้าเป็นการบังคับด้วยมุ่งประสงค์จะกดขี่หรือรีดนาทาเร้นพี่น้องร่วมชาติ ก็ชอบที่จะได้รับการติเตียนหักท้วง แต่หากเป็นการบังคับ ให้ราษฎรพี่น้องร่วมชาติดีขึ้น ก็เข้าทำนองเดียวกับพ่อแม่บังคับลูกให้ทำดี หรือครูบาอาจารย์บังคับศิษย์ให้ทำดี ซึ่งน่าจะเป็นคุณฝ่ายเดียว

โดยที่ความเป็นอยู่ของประเทศเวลานี้แตกต่างกับสมัยสุโขทัยมาก พี่น้องร่วมชาติของเราเวลานี้ไม่ต่ำกว่า ๑๗ ล้านคน สถานะการณปัจจุบันของโลกที่เป็นไปรวมด้านของเราบังคับว่า ถ้าเราไปจนกว่าพี่น้องร่วมชาติจะเห็นคำแนะนำสั่งสอนชักชวนของรัฐบาลและปฏิบัติได้เองเป็นนิสัย ปัจจุบันนั้น ประเทศชาติที่รักของเรา ก็จะรอไปอยู่ให้นานถึงเพียงนั้นไม่ได้ โดยภายนอกประเทศเราได้ก้าวหน้ากันอย่างรวดเร็ว เราไม่ได้เดินตัวมเดียวเหมือนอย่างแต่ก่อน เราวิ่งรูดหน้ากันไปทีเดียว ฉะนั้น ในขณะนี้ชาติของเราของเราจึงเข้ามาอยู่ในทาง ๒ แพร่งแล้ว ทางหนึ่งไปกันตามสมัครใจ ปล่อยให้ค่อยเป็นค่อยไป ราษฎรบางส่วนไม่เดือดร้อน ชาวต่างประเทศบางพวก หรือคนไทยบางหมู่ บางคณะก็ไม่ยกขึ้นเป็นข้อตำหนิโทษรัฐบาล แต่ประเทศจะต้องเสื่อมสูญเพราะตามเขาไม่ทัน ส่วนแพร่งที่ ๒ คือทางที่จะบังคับให้ราษฎรทำ และทำอย่างรีบเร่ง การดำเนินทางนี้ผู้ประสงค์จะฉวยโอกาส ก็ตำหนิรัฐบาล แต่ประเทศชาติของเราจะรอดพ้นจากมหันตภัยและวัฒนาถาวรสืบต่อไป

ด้วยเหตุดังกล่าวแล้ว รัฐบาลจึงจำต้องประกาศใช้พระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมซึ่งชาวไทยจักต้องปฏิบัติ ตามที่สภาผู้แทนราษฎรได้ให้อำนาจไว้ เพื่อกำหนดโดยพระราชกฤษฎีกา คือ

๑. ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการแต่งกาย จรรยาและมารยาทในที่สาธารณะสถาน

หรือที่ปรากฏแก่สาธารณชน

๒. ความเป็นสุจริตภาพและมรรยาทเกี่ยวกับวิธีดำเนินงานอาชีพ

๓. ความนิยมไทย

และในชั้นต้นนี้ รัฐบาลได้เลือกให้ปฏิบัติเพียงข้อ ๑ และข้อ ๒ ซึ่งมีข้อความต่อไปนี้

๑. ชาวไทยต้องรักษาเกียรติของประเทศชาติในที่สาธารณะสถาน หรือปรากฏแก่

สาธารณชนในเขตเทศบาล ห้ามมิให้แต่งกายในทำนองที่จะทำให้เกียรติของประเทศชาติเสื่อมเสียไป เช่นนุ่งผ้าหยักรั้ง นุ่งแต่กางเกงใน นุ่งกางเกงชนิดสำหรับใส่นอน นุ่งผ้าขาวม้า หรือไม่สวมเสื้อ หรือสตรีสวมเสื้อชั้นใน หรือมีแต่ผ้าคาดอก เป็นต้น แต่การแต่งกายตามความนิยมอันสุภาพ ณ สถานที่ตากอากาศ สถานที่อาบน้ำ หรือเพื่อเล่นกีฬา หรือตามความจำเป็นในการประกอบการทำงานนั้น ให้แต่งได้ตามควรแก่สถานที่ เป็นต้น

ตัวท่านเอง พี่น้องบิดามารดาตลอดจนคนในครอบครัวของท่าน ท่านย่อมรักษาและสงวนไม่ยอมให้ใครมาดูหมิ่นหรือถูกเย้ยหยัน แล้วก็ยิ่งชาติของท่านเล่า ท่านจะยอมให้ผู้อื่นดูถูกหรือ ถ้าท่านยอมให้เขาดูถูกเกียรติแห่งชาติเรา ก็เท่ากับท่านให้เขาล่าชาติของท่าน ฉะนั้นให้พึงเข้าใจว่า การรักษาเกียรติของประเทศชาตินั้น ชาวไทยทุกคนจักต้องรักษาให้สมกับที่ชาติเราเป็นชาติอารยะ และเป็นชาติที่มีเกียรติเท่าเทียมกับประเทศต่าง ๆ ที่เจริญแล้ว โดยเฉพาะในเรื่องเครื่องแต่งกาย ก็ควรจะให้แก่ระบียบเสียใหม่ เปลี่ยนจากนิสัยที่เคยชินมาแต่ก่อน อันไม่เหมาะสมแก่วัฒนธรรมของชาตินั้นเสีย แม้จะมีพี่น้องร่วมชาติได้ปฏิบัติตนตามคำร้องวนและรัฐนิยมแล้วก็ดี แต่เมื่อยังมีเสียงบางหมู่บางคณะที่พยายามจะดึงพี่น้องร่วมชาติของเรามีวัฒนธรรมเสื่อมทรามลง รัฐบาลจึงจำเป็นต้องบังคับให้คนหมู่ผู้น้อยปฏิบัติตาม แต่การแต่งกายตามที่ได้ห้ามไว้ในพระราชกฤษฎีกาตอนต้น ยังมีข้อยกเว้นให้แต่งได้ในบางโอกาส เช่น ในสถานที่ตากอากาศ สถานที่อาบน้ำ หรือ เพื่อเล่นกีฬาหรือตามความจำเป็นในการประกอบการทำงาน เช่น จะนุ่งผ้าขาวม้าอาบน้ำ เวลาขุดดินไม่จำเป็นต้องสวมเสื้อ หรือการกีฬาบางอย่าง จะนุ่งหยักรั้ง ตามควรแก่สถานที่ก็ได้

๒. ชาวไทยจักต้องรักษาจรรยาบรรณอันดีงามในสาธารณะสถานหรือที่ปรากฏแก่สาธารณชน ห้ามมิให้

(๑) ก่อให้เกิดเสียงอื้อฉาวโดยมิใช่เหตุ หรือใช้วาจาเสียดสี หรือลามกหยาบคาย หรือแสดงกิริยาวาจาเป็นเชิงเสียดสีเย้ยหยัน ผู้ที่ปฏิบัติตนในทางเชิดชูวัฒนธรรมของชาติ

(๒) ใช้กำลังเบียดเสียดยื้อแย่งในชุมนุมชน เช่นการโดยสารยานพาหนะ การเข้าซื้อบัตรผ่านประตู หรือเข้าประตูสถานที่สำหรับมหรสพ เป็นต้น

(๓) ก่อให้เกิดความปฏิกูล เช่น ขีดเขียนในที่อันไม่ควรทำ

(๔) อาบน้ำตามถนนหลวง อันเป็นที่ชุมนุมชน

ในการใช้วาจาเสียดสีหยาบคาย หรือแสดงกิริยาวาจาเป็นเชิงเย้ยหยันผู้ที่เขาทำดี เป็น

การผิดศีลธรรมอยู่แล้วตามปกติ ยิ่งไปทำเช่นนี้เข้ากับผู้ที่ปฏิบัติเพื่อเชิดชูวัฒนธรรมของชาติ เช่น พี่น้องสตรีที่สวมหมวกก็กลัวว่าจาสีเสื้อเป็นเชิงเย้ยหยัน ก็ยิ่งผิดมากขึ้น สมควรได้รับโทษตามกฎหมาย ส่วนการห้ามเบียดเสียดกันในโอกาสต่าง ๆ ที่ได้รับระบุไว้ ย่อมเป็นคุณแก่ผู้ปฏิบัติเองและให้ความสะดวกแก่เจ้าหน้าที่หรือผู้จัดการด้วย ยิ่งเบียดเสียด หรือยื้อแย่งกันเท่าไร ก็ยิ่งทำให้ผู้นั้นเองแต่ละคนซื้อตั๋วและเข้าโรงมหรสพ หรือขึ้นลงเรือ รถ ข้ามขึ้นเท่านั้นส่วนผู้จัดการหรือเจ้าหน้าที่ก็ยิ่งลำบากในการปฏิบัติมากขึ้น บางทีถึงกับหัวเสีย เกิดทะเลาะวิวาทกันเป็นการเสียประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย และในการส่งเสียงอื้อฉาวโดยใช้เหตุเช่นนี้ ก็ไม่มีเหตุผลอันใดที่ควรกระทำเลย หากเป็นด้วยความคะนองปากโดยมิได้คิดว่าการที่ทำเช่นนี้เป็นการกวนประสาทของคนอื่น และอาจให้ความแตกตื่น เพราะเสียงเช่นนั้นได้

ในการก่อให้เกิดปฏิญญา เช่น การขีดเขียนในที่ที่ไม่ควรทำ ได้แก่ ตามผนังตึก ตามกำแพง ตามเสาไฟฟ้า เจดีย์ โบสถ์ วิหาร อะไรเหล่านี้ ไม่ใช่เป็นที่สำหรับเขียนและลงนามไว้เป็นที่ระลึกเลย เวลานี้ประเทศไทยมีเสียงโด่งดังในโลกแล้ว อย่าให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเห็นว่า ที่เหล่านี้เป็นกระดานดำหรือกระดานชนวนสำหรับเขียนเล่นเลย นอกจากนี้ก็เรื่องอาบน้ำตามถนนหลวง เวลานี้เรามีท่อปะปาไว้สำหรับจ่ายน้ำบริโภคเป็นสาธารณะ ไม่ได้ทำไว้สำหรับใครไปอาบที่นั่นเหมือนอย่างอาบน้ำพุ ซึ่งผู้อาบน้ำท่านย่อมรู้สึกอยู่แก่ตัวแล้วว่า เป็นสิ่งที่น่าทุเรศนัยน์ตาเพียงไร

ความจริงย่อมเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า ชาติไทยเป็นชาติที่สุภาพ มีจรรยาบรรณอันดีงาม แต่มีบางคนบางหมู่ที่ประพฤติไม่ดีและคนบางพวกก็พลอยประพฤติตาม ฉะนั้น เมื่อได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดไว้เช่นนี้แล้ว ทุกคนก็ต้องปฏิบัติตามให้สมกับที่ชาวไทยเป็นอารยชน และโดยที่พระราชกฤษฎีกาได้กำหนดไว้ว่า ชาวไทยต้องรักษาจรรยาบรรณอันดีงามในที่สาธารณะสถาน หรือที่ปรากฏแก่สาธารณชน ห้ามมิให้กระทำการต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ทั้งนี้ ไม่ว่าในเขตเทศบาลหรือนอกเขตเทศบาล

อนึ่ง ใครขอถึงโอกาสชี้แจงในการที่มีผู้กล่าวหาสักเล็กน้อย คือ ในการที่คนบางหมู่บางคณะประสงค์จะให้ปรับปรุงวัฒนธรรมทางจิตต์ก่อนนั้น รัฐบาลก็ได้ปรับปรุงอยู่แล้ว ดังจะเห็นได้จากการศึกษาซึ่งได้มีงบประมาณเพิ่มให้ทุก ๆ ปี ทางวิทยุกระจายเสียงก็ได้ให้มีพระธรรมเทศนาทุกวัน พระและในพรรษาก็มีทุกวัน และมีการสนทนาธรรมเป็นประจำอยู่ด้วย เหตุผลที่เราต้องปรับปรุงเครื่องแต่งกายให้เรียบร้อยได้กล่าวไว้ข้างแล้วในเบื้องต้น ย่อมเป็นอีกประการหนึ่งที่จะช่วยปรับปรุงจิตต์ใจไปในตัวด้วย ขอยกตัวอย่างผู้ที่แต่งกายเรียบร้อยสวยงามย่อมมีใจผ่องแผ้ว ไม่อยากไปคลุกเคล้าในที่โสโครก ส่วนการบำรุงในด้านอื่น ๆ นั้น ใครขอชี้แจงว่า การที่จะทำอะไรให้แก่ชาตินั้น รัฐบาลจะแจ้งให้ทราบหมดทุกสิ่งทุกประการนั้นย่อมทำไม่ได้ มีหลายสิ่งหลายอย่างจะต้องปกปิดไว้เป็นความลับ เพื่อมิให้ศัตรูทราบล่วงหน้า เวลานี้เหตุการณ์ของโลกอยู่ในภาวะคับขัน สภาการณ์ในปริมนทลใกล้ ๆ ประตูป้านเรา อาจถูกจุดชนวนให้ระเบิดลูกลามมาถึงประเทศเราในวินาทีใดก็ได้

แต่เราก็ได้เตรียมพร้อมอยู่ทุกอย่างแล้ว รัฐบาลได้ดำเนินการกับต่างประเทศ เพื่อสานติภาพ และเพื่อให้ประเทศของเราพ้นจากแดนสงคราม กระทรวงการต่างประเทศต้องทำงานกันหามรุ่งหามค่ำ แต่ในทางทหารเราก็มีได้ประมาณ เราได้แผนการณสงครามไว้แล้ว เตรียมระดมพลไว้ ถ้าเราจำเป็นต้องรบ เพียงออกคำสั่งคำเดียว ทหารกองหนุนของเราก็จะแน่นเข้ามาพร้อมด้วยเสบียงอาหารและอุปกรณ์ในการรบ ในการปรับปรุงกระทรวงทบวงกรมใหม่ ก็เพื่อคอยต้อนรับสถานะการณ์ฉุกเฉิน กระทรวงคมนาคมใหม่ของเราจะทำหน้าที่เขตต์หลังทหารอย่างครบถ้วน ในการเศรษฐกิจ รัฐบาลได้จัดให้มีบริษัทไทยเดินเรือทะเล จำกัด เราคิดทำของต่าง ๆ ใช้งบ เรามีโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ ไม่ใช่เพื่อเตรียมรับสงคราม และเพื่อความสมบูรณ์พูนสุขของราษฎรหรือ นอกจากนี้ รัฐบาลได้บำรุงอาชีพของราษฎรในด้านต่าง ๆ ซึ่งทุกคนที่มีใจเป็นยุติธรรม คงจะเห็นว่าเราได้ทำแล้วทุกอย่าง

ส่วนที่ว่าการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมเป็นการบังคับคนจนและบังคับแต่คนไทยนั้น ก็โดยการที่จะสร้างชาติให้วัฒนาถาวร ก็เพื่อให้พวกเราชาวไทยได้สร้างตนเป็นคนดี ให้ได้จำนวนมากที่สุดที่จะมากได้ แต่ที่จะไม่ให้เดือดร้อนถึงคนจนเสียเลยนั้น เป็นของช่วยไม่ได้ การสร้างชาตินั้น ไม่ว่าคนมีจนคนทุกเพศทุกวัย ต้องก้าวไปพร้อมกันทั้งชาติ การบังคับตามกฎหมายก็ดี การไม่ปฏิบัติตามรัฐนิยมก็ดี ต้องทำ เท่ากันทั้งหมด เช่นการสวมหมวก หรือตบแต่งร่างกายให้สุภาพเป็นต้น รัฐบาลจะบอกได้หรือว่า คนจนไม่ต้องปฏิบัติตาม ถ้าพูดเช่นนั้น ก็เท่ากับเป็นการตัดให้คนจนออกนอกประชาชาติไทย จะยากดีมีจน ก็รวมอยู่ในประชาชาติไทยทั้งนั้น ถ้าพูดไปเช่นนั้นก็อาจถูกหว่า เหยียดคนจน หรือพวกที่ไม่อยากปฏิบัติตามก็ต้องแสดงว่า ตัวเป็นคนจน เป็นเรื่องยุ่งยากกันไม่มีที่สิ้นสุด ตัวอย่างเช่นนี้มีแล้วตามโรงพยาบาล คือ โรงพยาบาลวาระเปียบไว้ว่า ถ้าคนอนาถามาขอยาจะให้เปล่า ๆ ไม่ต้องเสียค่ายา แต่นาน ๆ ไป มีคนไปขอยาโดยอ้างว่าเป็นคนอนาถากันทั้งนั้น ในที่สุดโรงพยาบาลต้องเขียนคำว่าอนาถาไว้ตัวโต ๆ เพื่อให้คนมีที่มาขอยากระดากใจบ้าง แต่วิธีนี้ก็ไม่สำเร็จ โรงพยาบาลก็เลยจำกัดจำนวนยาที่ให้ทานลง

ในพี่น้องชาวไทยทุกคนต้องถูกบังคับ เช่นในเรื่องวัฒนธรรม หรือเรื่องอื่น ๆ ในการสร้างชาตินั้น เท่ากับถูกบังคับให้เป็นคนดี ควรเป็นที่พอใจกันทั่วไป ถ้าเป็นคนจนก็ควรหาทางแก้ไขเช่นในเรื่องเครื่องแต่งกาย ก็ซื้อหาแต่พอให้สมฐานะ หรือเพิ่มกำลังงานขึ้น ส่วนที่บังคับแต่ประชาชนนั้น ไม่เป็นสิ่งที่เห็นได้ยากเลย อันคุณงามความดีที่จะมีขึ้น เกิดขึ้นนั้น ถ้าท่านเป็นพ่อบ้านก็อยากให้ลูกเมียและคนภายในครอบครัวของท่านได้รับรสแห่งคุณความดีนั้นก่อนผู้อื่น ฉันใดก็ดีสำหรับชนทั้งประเทศก็ทำนองเดียวกัน อะไรที่ดีที่จะชอบ รัฐบาลก็ย่อมมุ่งหวังถึงพี่น้องชาวไทยของเรา

โดยที่การสร้างชาตินั้นมิใช่เป็นงานเล็กน้อย เมื่อเราทำงานใหญ่ก็ย่อมต้องมีอุปสรรคความยากลำบาก เป็นเครื่องกีดขวางอยู่ตามธรรมดา ในด้านรัฐบาลก็ได้พยายามฟันฝ่าอุปสรรคให้สำเร็จลุล่วงอยู่ตลอดมา ส่วนปัญหาทางวัฒนธรรมเป็นกึ่งหนึ่งของการสร้างชาติ ซึ่งจะต้องพึงพี่น้อง

ชาวไทยให้ปฏิบัติตาม เพื่อคุณงามความดีแก่ตนเอง และเพื่อการพัฒนาถาวรแก่ประเทศชาติอันเป็นที่รักของชาวไทย ฉะนั้นแล้ว พี่น้องชาวไทยเราจะไม่ช่วยกันฝ่าฟันอุปสรรคให้สำเร็จไปบ้างเดียว หรือ เวลานี้ประเทศไทยอยู่ในสยดาของโลก และอยู่ในทาง ๒ แพร่ง ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น เราจะทำเฉยเมยอยู่ไม่ได้ ต้องทำให้โลกเห็นว่า เราเป็นชาติที่สร้างวัฒนธรรมของเราสำเร็จด้วยน้ำมือของเราเอง เราได้เลือกทางเดินแพร่งที่ ๒ เพื่อให้ประเทศชาติของเรารอดพ้นจากมหันตภัยและวัฒนาถาวรสืบต่อไปแล้ว ฉะนั้น จึงขอวิงวอนให้พี่น้องชาวไทยเราทั้งชาติช่วยกันผดุงส่งเสริม และฝ่าฟันอุปสรรคด้วยความตั้งใจจริงในการปฏิบัติตามคำชักชวนของรัฐบาล รัฐนิยม และพระราชกฤษฎีกา กำหนดวัฒนธรรม เพื่อชาติของเราเดินไปสู่ความวัฒนาถาวรด้วยรากฐานอันมั่นคงจบฟ้าดินสลาย

จึงเรียนมาเพื่อให้ข้าราชการทั้งหลายจักได้ชี้แจงแก่บุคคลในครอบครัวตลอดจนประชาชนผู้เกี่ยวข้องให้ซาบซึ้งในนโยบายนี้โดยทั่วกัน.

๑๖ ตุลาคม ๒๔๘๔

ที่มา: การแต่งกายสมัยสร้างชาติ. (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยพาณิชย์การ, 2484), หน้า 127-141.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ - สกุล : นางไพบา พลสารทูล

เกิด : วันที่ 16 กันยายน 2513

สถานที่เกิด : จังหวัดสุพรรณบุรี

ประวัติการศึกษา : ประถมศึกษา โรงเรียนป่านจิตวิทยา
จังหวัดสุพรรณบุรี (2520-2526)
มัธยมศึกษา โรงเรียนวัดน้อยนพคุณ
กรุงเทพ ฯ (2528 – 2531)
สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยนเรศวร (2531-2535)
ประกาศนียบัตรวิชาชีพครู
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2545-2546)
สาขาวิชามานุษยวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยา
และมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2546 – 2550)

ประวัติการทำงาน : เจ้าหน้าที่ฝ่ายขายและการตลาด
โรงแรมอิมพีเรียลควีนสปาร์ค (2543-2546)
รับราชการครู โรงเรียนพลับพลาไชย
อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี
(2548 – ปัจจุบัน)